

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนลำน้ำว่า เพื่อให้เห็นสภาพการณ์การท่องเที่ยว และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชน หลังจากการเข้ามาของการท่องเที่ยว ตามประเด็นเนื้อหาของกรอบการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ ผู้วิจัยจึงแบ่งเนื้อหาของผลการวิจัยครั้งนี้ ออกเป็น 5 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 บริบททั่วไปของชุมชนลำน้ำว่า ประกอบด้วย

- 1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนลำน้ำว่า
- 1.2 ลักษณะทางกายภาพของชุมชน
- 1.3 ลักษณะเศรษฐกิจของชุมชน
- 1.4 ลักษณะทางสังคมและประชากรของชุมชน
- 1.5 สภาพและระบบนิเวศลำน้ำว่า

ตอนที่ 2 สภาพการณ์การท่องเที่ยว ประกอบด้วย

- 2.1 ความเป็นมาของการท่องเที่ยวล่องแก่งลำน้ำว่า
- 2.2 กิจกรรมการท่องเที่ยว
- 2.3 การตลาดการท่องเที่ยวพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่า
- 2.4 ความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว
- 2.5 แนวโน้มการท่องเที่ยวในอนาคต

ตอนที่ 3 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนลำน้ำว่า ประกอบด้วย

- 3.1 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนลำน้ำว่าด้านเศรษฐกิจ
- 3.2 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนลำน้ำว่าด้านสังคม
- 3.3 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนลำน้ำว่าด้านวัฒนธรรม
- 3.4 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนลำน้ำว่าด้านสิ่งแวดล้อม

ตอนที่ 4 ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนลำน้ำว่า ประกอบด้วย

- 4.1 ผลกระทบด้านการใช้ประโยชน์ลำน้ำว่า
- 4.2 ผลกระทบด้านการอนุรักษ์น้ำ
- 4.3 ผลกระทบด้านการจัดการน้ำ

4.4 ผลกระทบด้านความเชื่อ ค่านิยมเกี่ยวกับน้ำ

4.5 ผลกระทบด้านการเผยแพร่แนวคิด

ตอนที่ 5 แนวทางลดผลกระทบทางลบ และแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสม
ของชุมชน

5.1 แนวทางลดผลกระทบทางลบ

5.2 แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชน

ตอนที่ 1 บริบททั่วไปของชุมชนลำน้ำว้า

ชุมชนลำน้ำว้าที่ผู้วิจัยทำการศึกษา ได้แก่ หมู่บ้านน้ำปู้ หมู่บ้านน้ำว้า และหมู่บ้าน
ห้วยทรายมูล ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีการท่องเที่ยวล่องแก่งลำน้ำว้า และตั้งอยู่บริเวณลำน้ำว้า
ในตำบลน้ำพาง และตำบลน้ำปาย อำเภอแม่จรม ซึ่งเป็นอำเภอหนึ่งที่อยู่ทางทิศตะวันออกของ
จังหวัดน่าน มีอาณาเขตติดต่อกับ หลายอำเภอในจังหวัดน่าน ได้แก่ อำเภอสันติสุข อำเภอบ่อเกลือ
อำเภอเวียงสา กิ่งอำเภอภูเพียง รวมทั้ง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (แผนที่ 1)

จากการศึกษาเอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในอำเภอแม่จรม ทราบว่า แต่เดิมนั้น
อำเภอแม่จรม มีชื่อว่า บ่อว่า ก่อนที่จะเปลี่ยนมาเป็น แม่จรม ตามชื่อลำน้ำสายสำคัญคือลำน้ำแม่จรม
ในปี พ.ศ. 2512 เนื่องจาก แต่เดิมนั้น อำเภอแม่จรมขึ้นอยู่กับแขวงนครน่าน โดยรวม ตำบลหมอเมือง
ตำบลหนองแดง ตำบลพงษ์ ในปี พ.ศ. 2508 ปลัดจังหวัดน่านในขณะนั้น คือ นายชาญ เวชเจริญ ได้ออก
ตรวจเยี่ยมราษฎรในท้องที่อำเภอเมืองน่าน ได้พิจารณาเห็นว่า ตำบลหมอเมือง ตำบลหนองแดง และ
ตำบลพงษ์ เป็นตำบลที่อยู่ในท้องที่ทุรกันดาร และห่างไกลจากตัวจังหวัดมาก ราษฎรยากจนและมี
ไข้ป่าชุกชุม อีกทั้งยังมีอาณาเขตที่ติดต่อกับราชอาณาจักรลาว ทำให้โอกาสที่จะเข้าตรวจเยี่ยม
ราษฎรได้น้อยมาก เพราะเส้นทางคมนาคมไม่สะดวกต้องเดินค้ำยเท้าในฤดูแล้ง และในฤดูฝน
เจ้าหน้าที่ไม่สามารถเดินทางเข้าออกพื้นที่ได้เนื่องจากมีแม่น้ำลำห้วยหลายสายกั้นขวาง ซึ่งอาจ
สร้างความเสียหายในการปกครองได้ จึงได้มีการรายงานต่อกระทรวงมหาดไทย เพื่อขอตั้งที่ว่าการ
กิ่งอำเภอแม่จรมขึ้น ในขณะนั้นมีอาณาเขตปกครองเพียง 3 ตำบล และต่อมาในปี พ.ศ. 2520 จึงได้
มีการยกฐานะจากกิ่งอำเภอเป็นอำเภอแม่จรม และแยกตำบลพงษ์ให้ไปขึ้นกับกิ่งอำเภอสันติสุข
การอพยพโยกย้ายเข้ามาหาพื้นที่ทำกินในอำเภอแม่จรมจากบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงจึงทำให้ในปัจจุบัน
อำเภอแม่จรมมีตำบลในปกครอง 5 ตำบล 38 หมู่บ้าน ดังนี้

ตำบลแม่จริม มี 6 หมู่บ้าน คือ บ้านบอน บ้านก้อ บ้านฝาย บ้านนาหมั่น บ้านตอง และบ้านตองเจริญราษฎร์

ตำบลหนองแดง มี 10 หมู่บ้าน คือ บ้านพรหม บ้านแคว้ง บ้านดงไพรวัลย์ บ้านนาคา บ้านหนองแดง บ้านนาบัว บ้านหนองแดงใหม่ บ้านนาเจริญ บ้านกวน้ำ และบ้านสว่าง

ตำบลหมอมือง มี 6 หมู่บ้าน คือ บ้านห้วยซ้อ บ้านนาเซียว บ้านหมอมือง บ้านทุ่งกวาง บ้านบวกแรด และบ้านห้วยบง

ตำบลน้ำปาย มี 6 หมู่บ้าน คือ บ้านน้ำปาย บ้านป่าสัก บ้านห้วยกอม บ้านกิวกอก บ้านห้วยทรายมูล และบ้านต้อซ้อ

ตำบลน้ำพาง มี 10 หมู่บ้าน คือ บ้านน้ำปุ่น บ้านน้ำลาน บ้านน้ำแฉะ บ้านน้ำพาง บ้านน้ำว่า บ้านน้ำญี่ปุ่น บ้านน้ำพางใหม่ บ้านน้ำพระทัย บ้านน้ำดวง และบ้านร่มเกล้า

มีเทศบาล 1 แห่ง คือ เทศบาลตำบลหนองแดง และมีองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) 4 แห่ง สภาตำบล 1 แห่ง คือ อบต. แม่จริม อบต. หนองแดง อบต. หมอมือง อบต. น้ำพาง และสภาตำบล น้ำปาย (คณะกรรมการพัฒนาอำเภอแม่จริม, 2545)

ประชากรส่วนใหญ่ในอำเภอแม่จริมเป็นชาวไทยขวน เรียกตัวเองว่า คนเมือง นอกจากนี้ยังมีชนกลุ่มน้อย เช่น ม้ง ถิ่น ถิวะ ซึ่งมาจากพื้นที่ใกล้เคียงอำเภอแม่จริม เช่น อำเภอสา อำเภอบ่อเกลือ และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว บางส่วนได้อาศัยตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่เป็นภูเขาสูง เช่น บ้านร่มเกล้า บ้านกวน้ำ บ้านน้ำว่า บ้านน้ำแฉะ บ้านน้ำปุ่น และบ้านน้ำดวง ส่วนที่ บ้านสว่าง ส่วนใหญ่เป็นชาวลาว ที่มาจกภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย และบางส่วนจากสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ในการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนลำน้าว้า จังหวัดน่าน นี้ ผู้วิจัยได้กำหนดศึกษาพื้นที่ชุมชนลำน้าว้า ได้แก่ หมู่บ้านน้ำว่า หมู่บ้านน้ำญี่ปุ่น และหมู่บ้านห้วยทรายมูล เนื่องจาก เป็นหมู่บ้านที่มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรง และพื้นที่ของหมู่บ้านอยู่ในบริเวณลำน้าว้าที่มีการท่องเที่ยวล่องแพ ทั้งแพไม้ไผ่ และแพยาง กล่าวคือที่หมู่บ้านน้ำว่า เป็นจุดขึ้นแพไม้ไผ่ หรือแพยาง เพื่อล่องไปยังบ้านน้ำญี่ปุ่น ซึ่งเป็นจุดลงแพไม้ไผ่ หรือขึ้นแพยาง และบ้านห้วยทรายมูลเป็นทางผ่านเข้าไปยังอุทยานแห่งชาติแม่จริมเพื่อขึ้นแพยาง ทำให้ชุมชนได้สัมผัสกับการท่องเที่ยว จึงทำให้มีโอกาสได้รับผลกระทบและเกิดการเปลี่ยนแปลงมากกว่าหมู่บ้านอื่น ผู้ศึกษาจึงได้ทำการศึกษาริบทของพื้นที่เพื่อให้เห็นสภาพการณ์ของชุมชน และเห็นความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตชุมชนหลังจากมีการท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน ดังนี้

1.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนลำน้ำว่า

ชุมชนลำน้ำว่าที่ผู้วิจัยทำการศึกษาในครั้งนี้ ประกอบด้วย หมู่บ้านน้ำว่า หมู่บ้านน้ำปู้ ตำบลน้ำพาง และหมู่บ้านห้วยทรายมูล ตำบลน้ำป่าย อำเภอแม่จริม มีประวัติความเป็นมาดังนี้

ชาวบ้านในหมู่บ้านน้ำว่า เดิมเป็นชาวบ้านห้วยเมียงที่ตั้งหมู่บ้านอยู่แนวชายแดน ไทย-ลาว ใกล้เคียง กับบ้านน้ำดวงในปัจจุบันนี้ เนื่องจากขณะนั้นในปี พ.ศ. 2511 เกิดความไม่สงบจากพรรคคอมมิวนิสต์ มีการปะทะกันของกำลังคอมมิวนิสต์และทหารของไทยอยู่ตลอดเวลา ระยะทางจากตัวอำเภอแม่จริมไปยังบ้านห้วยเมียงก็มีระยะทางที่ไกลทำให้ยากลำบากในการเดินทางเข้าไปสู่หมู่บ้าน ประกอบกับการตั้งถิ่นฐานของบ้านห้วยเมียงนั้นอยู่บริเวณต้นกำเนิดแหล่งน้ำทางราชการ เกรงว่าการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านจะส่งผลกระทบต่อแหล่งน้ำ จึงได้ย้ายชาวบ้านห้วยเมียงมาตั้งถิ่นฐานริมลำน้ำว่า และตั้งชื่อหมู่บ้านเป็นบ้านน้ำว่าตามชื่อของลำน้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้าน และได้รับการประกาศเป็นหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติปกครองท้องที่ 2957 เมื่อปี พ.ศ. 2522 เมื่อมาตั้งถิ่นฐานใหม่มีประมาณ 30 ครัวเรือน จนในปัจจุบันมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 76 ครัวเรือน และมีผู้ใหญ่บ้านมาแล้ว จนถึงปัจจุบัน 2 คน คือ

1. นายเสาร์ ดันไชมา (ปี พ.ศ. 2522 - พ.ศ. 2526)
2. นาย ชุม ทองคำ (ปี พ.ศ. 2526 - ปัจจุบัน)

หมู่บ้านน้ำปู้ สันนิษฐานว่ามีอายุประมาณ 100 ปี จากการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาจับจองพื้นที่ทำกินของชาวบ้านจากบ้านป่าสัก บ้านน้ำพาง และบ้านน้ำป่าย เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ของป่าเขาและลำน้ำ จึงทำให้ชาวบ้านจากแหล่งต่างๆ มาจับจองพื้นที่กันอยู่จนถึงปัจจุบัน

ชื่อบ้านน้ำปู้ นั้นได้เรียกตามลักษณะพื้นที่ซึ่งแต่เดิมในป่าของบ้านน้ำปู้ จะมีน้ำพุ (คนเมืองเรียกว่าน้ำปู้) ที่ออกมากกลางป่า ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของป่าจึงทำให้ลักษณะของน้ำพุมีความสูงจนเกือบจะท่วมหัว (สัมภาษณ์นายธิ พรหมเกษา, ธันวาคม 2545) แต่ปัจจุบันไม่มีแล้วเนื่องจากสภาพป่าได้ถูกตัดโค่นทำลายไปทำให้สภาพของน้ำปู้ดังกล่าวเปลี่ยนไปไม่พุดขึ้นเหมือนในอดีตอีก

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนบ้านน้ำปู้ในช่วงแรกนั้นได้ตั้งบ้านเรือนทั้ง 2 ฝั่งลำน้ำว่า แต่เมื่อปี พ.ศ. 2528 มีการโยกย้ายมาอยู่ทางฝั่งตะวันออกของลำน้ำว่า (ที่ตั้งถิ่นฐานในปัจจุบัน) เป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากความยากลำบากในการเดินทาง จนปัจจุบันมีบ้านเรือนอยู่ทางฝั่งตะวันตกของลำน้ำว่าอยู่ 8 หลังคาเรือน

ในปี พ.ศ. 2524 บ้านน้ำปี้มีจำนวนหลังคาเรือนทั้งสิ้น 25 หลังคาเรือน แต่ได้มีการโยกย้ายเข้ามาของคนชุมชนใกล้เคียง และการสร้างครอบครัวของคนในชุมชนจนในปัจจุบันมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 63 หลังคาเรือน และมีผู้ใหญ่บ้านมาแล้วจนถึงปัจจุบันจำนวน 3 คน คือ

1. นายช่วย ประทอง (ปี พ.ศ. 2517- พ.ศ. 2524)
2. นายธิ พรหมเกษา (ปี พ.ศ. 2524- พ.ศ. 2544)
3. นายสม แก้วใส (ปี พ.ศ. 2544- ปัจจุบัน)

หมู่บ้านห้วยทรายมูล มีอายุราว 150 ปี จากการอพยพเข้ามาหาที่ทำกินเพราะความอุดมสมบูรณ์ของป่าเขา และลำน้ำว่า จึงมีชาวบ้านจากหมู่บ้านต่างๆ ย้ายมาตั้งบ้านเรือนตามลำน้ำว่า แต่ต่อมาเนื่องจากความไม่สะดวกในการเดินทางติดต่อกับภายนอก ทำให้ในปี พ.ศ. 2520 มีการโยกย้ายหมู่บ้านมาอยู่ตามบริเวณถนน และลำห้วยทรายมูล (ที่ตั้งหมู่บ้านในปัจจุบัน) ซึ่งอยู่ห่างออกจากลำน้ำว่า ประมาณ 3 กิโลเมตร แต่มีความสะดวกในการเดินทางมากกว่า โดยในขณะนั้นมีครัวเรือนจำนวน 17 หลังคาเรือน และได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่าบ้านห้วยทรายมูล ตามสภาพลำน้ำห้วยทรายมูลที่ปากน้ำไปบรรจบกับลำน้ำว่า (บริเวณอุทยานแห่งชาติแม่จรมในปัจจุบัน) ทำให้น้ำว่าหนุนทรายขึ้นเป็นเนิน (ภาษาเหนือเรียกว่า มูนขึ้น) ซึ่งยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ปัจจุบัน ด้วยลักษณะดังกล่าวนี้จึงทำให้มีการเรียกขาน หมู่บ้าน และลำน้ำว่าห้วยทรายมูล และใช้เป็นชื่อหมู่บ้านมาจนถึงปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2528 ได้มีการปลูกสร้างบ้านเรือนขยายออกมาจากทางทิศเหนือ (ตรงข้ามทางเข้าอุทยานแห่งชาติแม่จรม) มาตั้งอยู่ตามถนนทางเข้าอุทยานแห่งชาติแม่จรมจนถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. 2541 ได้มีการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติแม่จรม ซึ่งอยู่ในเขตของพื้นที่บ้านห้วยทรายมูล โดยมีทางเข้าอุทยานผ่านบ้านห้วยทรายมูล ทำให้พื้นที่ทำกินของชาวบ้านบ้านห้วยทรายมูลบางส่วนเป็นของอุทยานฯ และชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปใช้เป็นที่ทำกินได้อีกชาวบ้านต้องเข้าไปจับจองพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมเพื่อใช้เพาะปลูกแทน ในปัจจุบันนี้ หมู่บ้านห้วยทรายมูลมีทั้งสิ้น 41 หลังคาเรือน โดยเป็นของอุทยานแห่งชาติแม่จรมจำนวน 2 หลังคาเรือน และเป็นชาวบ้านห้วยทรายมูล 38 หลังคาเรือน มีผู้ใหญ่บ้านมาแล้วจนถึงปัจจุบันจำนวน 5 คน คือ

1. นายทอง อินตะน้อย (ปี พ.ศ. 2523 - พ.ศ. 2524)
2. นายคัน ยศวงศ์ (ปี พ.ศ. 2524 – พ.ศ. 2526)
3. นายเจริญ ประทอง (ปี พ.ศ. 2526 – พ.ศ. 2530 และ ปี พ.ศ. 2532 – พ.ศ. 2542)
4. นายเสน่ห์ สุโน (ปี พ.ศ. 2530 – พ.ศ. 2532)
5. นายวุ่น ประทอง (ปี พ.ศ. 2542 – ปัจจุบัน)

1.2 ลักษณะทางกายภาพของชุมชน

1.2.1 ที่ตั้ง และอาณาเขต

บ้านน้ำว่า ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน มีอาณาเขตพื้นที่ติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ป่าชุมชนหมู่บ้านน้ำว่า
ทิศใต้	ติดต่อกับ	หมู่บ้านน้ำว่า ตำบลน้ำพาง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	ลำน้ำว่า และหมู่บ้านน้ำพระทัย ตำบลน้ำพาง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	ตำบลหมอมเมือง และตำบลน้ำปาย

บ้านน้ำปู้ ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 ตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน มีอาณาเขตพื้นที่ติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	หมู่บ้านน้ำพาง ตำบลน้ำพาง
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อำเภอเวียงสา
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	หมู่บ้านร่มเกล้า ตำบลน้ำพาง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	หมู่บ้านป่าสัก ตำบลน้ำปาย

บ้านห้วยทรายมูล ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลน้ำปาย อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน มีอาณาเขตพื้นที่ติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	หมู่บ้านก๊วกอก ตำบลน้ำปาย
ทิศใต้	ติดต่อกับ	ลำน้ำว่า
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	หมู่บ้านน้ำปู้ ตำบลน้ำพาง
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านห้วยเม่น ตำบลไหล่น่าน อำเภอเวียงสา

1.2.2 สิ่งแวดล้อมชุมชน

- ทรัพยากรน้ำ และแหล่งน้ำ

แหล่งน้ำของชุมชนลำน้ำว่าที่สำคัญ คือ ลำน้ำว่า ที่ไหลผ่านให้ความชุ่มชื้นแก่ชุมชนเรื่อยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ในแต่ละหมู่บ้านของชุมชนลำน้ำว่าที่ผู้วิจัยทำการศึกษายังมีแหล่งน้ำที่สำคัญอื่นๆ อีก สามารถแยกเป็นหมู่บ้านได้ดังนี้

บ้านน้ำว่า มีแหล่งน้ำสำคัญสายเดียวคือ ลำน้ำว่าที่ไหลผ่านชุมชนเป็นระยะทางประมาณ 5 กิโลเมตร ซึ่งชุมชนใช้น้ำในการอุปโภค บริโภค ในครัวเรือน และทรัพยากรต่างๆ จากน้ำเป็นแหล่งอาหาร และหารายได้เสริม รวมตลอดไปจนถึง เป็นที่พักผ่อนของชุมชน นับตั้งแต่อดีตชุมชนได้อาศัยลำน้ำว่าในการใช้ค้ำ ใช้กินในครัวเรือน ชักล้างทำความสะอาดเสื้อผ้า และร่างกาย นอกจากนี้ในส่วนหนึ่งยังได้ใช้ปลูกพืชผักบริเวณลำน้ำว่าซึ่งดินบริเวณลำน้ำว่ามีความอุดมสมบูรณ์ทำให้ในอดีตริมลำน้ำว่ามีการเพาะปลูกพืชผักอยู่มากพอสมควร แต่ในปัจจุบันนี้สภาพพื้นที่

มีความเปลี่ยนแปลงไปมากเนื่องจากสภาพธรรมชาติสภาพฝั่งจึงสูงขึ้นทำให้มีพื้นที่ทำการเพาะปลูกน้อยลง แต่ก็ยังคงสามารถใช้เพาะปลูกได้อยู่บ้างบางส่วน

บ้านน้ำปู้ มีลำน้ำไหลผ่านชุมชน 2 สาย คือ ลำน้ำว่า และลำน้ำปู้ ลำน้ำว่าไหลผ่านหมู่บ้านระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร ให้ความชุ่มชื้นแก่ชุมชนตลอดปี และมีความอุดมสมบูรณ์ของพืชพรรณสัตว์น้ำ ที่เป็นแหล่งอาหารของชุมชนในการหาปลา สัตว์น้ำ และพืชน้ำ เพื่อบริโภคในครัวเรือน รวมทั้งเป็นที่พักผ่อนของชุมชน แต่ลำน้ำว่าไม่สามารถใช้ประโยชน์ทางการเกษตรได้ เนื่องจากลักษณะของฝั่งที่สูง ลำน้ำปู้เป็นลำน้ำอีกสายหนึ่งที่ไหลผ่านหมู่บ้าน มีต้นกำเนิดจากขุนน้ำปู้ ในป่าบ้านน้ำปู้ที่อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน มีระยะทาง กว่า 15 กิโลเมตร ให้ความชุ่มชื้นแก่ชุมชนตลอดทั้งปี ชุมชนบ้านน้ำปู้ได้อาศัยใช้ประโยชน์จากน้ำในลำน้ำปู้ในการอุปโภค บริโภคในครัวเรือน และทำการเกษตรบ้างเล็กน้อย ลำน้ำว่าในบริเวณบ้านน้ำปู้จึงมีประโยชน์กับชุมชนในการเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ และนันทนาการของชุมชน

บ้านห้วยทรายมูล มีลำน้ำที่สำคัญไหลผ่านชุมชน 2 สาย คือ ลำน้ำว่า และลำน้ำห้วยทรายมูล แต่แม้ว่าจะมีลำน้ำว่าผ่านชุมชนแต่ก็อยู่ห่างไกลและอยู่ในบริเวณอุทยานแห่งชาติแม่จรม ชุมชนจึงได้ใช้ประโยชน์ในการนันทนาการ และเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของลำน้ำว่าจึงได้เป็นแหล่งอาหารโปรตีนจากธรรมชาติที่สำคัญของชุมชนนับตั้งแต่อดีต ส่วนการใช้อุปโภคบริโภคและเพาะปลูกพืชบ้างนั้น หมู่บ้านห้วยทรายมูลได้ใช้ประโยชน์จากลำน้ำห้วยทรายมูลเป็นสำคัญ โดยลำน้ำห้วยทรายมูลนี้ไหลผ่านหมู่บ้านเป็นระยะทาง 4 กิโลเมตร มาทางทิศเหนือซึ่งมีต้นกำเนิดจากขุนน้ำในหมู่บ้านก็วกออกและไหลไปบรรจบกับลำน้ำว่าในบริเวณอุทยานแห่งชาติแม่จรม

ความอุดมสมบูรณ์ของลำน้ำว่าที่ไหลผ่านซอกเขาทำให้พื้นที่ลำน้ำว่าบริเวณที่ไหลผ่าน ชุมชนลำน้ำว่า ที่มีแก่ง และวัง มากมาย เช่น ที่บ้านน้ำว่ามี แก่งขอน วังเวิน วังดำ วังควาย บ้านน้ำปู้ มีวังร่องสวนเมี่ยง วังกันทุ่ง แก่งเสือ และบ้านห้วยทรายมูล มีวังแก่ม่วง วังสบห้วยต้นแพน วังแก่งโปร่ง ซึ่งได้เป็นที่อยู่อาศัย และแพร่พันธุ์ของปลาหลายชนิดที่เป็นปลาท้องถิ่นหายากในลำน้ำอื่นๆ เช่น ปลาหมอสี ปลาแกง ปลาแค้ ทำให้ลำน้ำว่าบริเวณชุมชนลำน้ำว่านี้มีปลาหลากหลายชนิด มีความอุดมสมบูรณ์มาก รวมทั้งปลาลำน้ำว่ายังมีชื่อเสียงด้านรสชาติทำให้ในอดีตมีการจับปลาในบริเวณลำน้ำว่าโดยคนนอก และคนในท้องถิ่นจำนวนมาก จากที่เคยหาปลาเพียงพอเพื่อบริโภคในครัวเรือน เปลี่ยนไปเป็นการหาเพื่อขายด้วยทำให้ต้องการปลาในปริมาณมากจึงได้มีการจับปลาด้วยเครื่องมือจับปลาที่ร้ายแรง เช่น การระเบิด และซ็อตไฟฟ้า ทำให้ปลาบางชนิดสูญพันธุ์ไป และบางชนิดมีจำนวนลดลง จนชาวบ้านไม่สามารถหาปลาบริโภคได้ และแม้ว่าชาวบ้านจะเริ่มมีการอนุรักษ์แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ เพราะไม่มีการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนอื่นๆ

จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา การอนุรักษ์ได้ประสบความสำเร็จจากการร่วมเรียนรู้กระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำร่วมกันหลายหมู่บ้าน ได้แก่ บ้านน้ำว่า บ้านน้ำพระทัย บ้านน้ำปู และบ้านห้วยทรายมูล ทำให้ชุมชนได้แนวทางและมีมาตรการการอนุรักษ์ที่เข้มงวด ชัดเจนขึ้น ปลายบริเวณลำน้ำว่าจึงได้เริ่มฟื้นฟูเพิ่มจำนวนขึ้น และนอกจากลำน้ำว่าจะมีทรัพยากรประเภทสัตว์น้ำที่สำคัญดังกล่าวแล้ว ลำน้ำว่ายังเป็นแหล่งทรัพยากรประเภทพืชน้ำพื้นเมืองที่สำคัญด้วย เช่น เต่า ไก่คันไคร้ ต้นกุศ ที่เป็นอาหารตามธรรมชาติของชาวบ้านชุมชนลำน้ำว่า และเป็นอาหารของสัตว์น้ำด้วย

โดยในปัจจุบัน บ้านน้ำว่า มีพื้นที่เขตอนุรักษ์ตั้งแต่วังเวิน วังถ้ำจนถึงวังควายซึ่งอยู่บริเวณที่ตั้งของหมู่บ้านรวมระยะทางประมาณ 600 เมตร และมีพื้นที่เขตสงวนตั้งแต่แก่งขอนแก่นมาจนกระทั่งถึงหาดผาแง่มุม รวมระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร บ้านน้ำปู มีพื้นที่เขตอนุรักษ์ตั้งแต่หาดแก่งปูถึงวังก้นทุ่ง รวมระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร และมีพื้นที่เขตสงวนตั้งแต่หาดจัดดีเรื่อยมาจนกระทั่งถึงสบห้วยหัวเขารวมระยะทางประมาณ 3.5 กิโลเมตร บ้านห้วยทรายมูล มีพื้นที่อนุรักษ์ตั้งแต่สบห้วยทรายมูล แก่งโปรง วังแก่งโปรง จนถึงหัวแก่งหลวงรวมระยะทางประมาณ 500 เมตร และมีพื้นที่เขตสงวนตั้งแต่วังแก่ม่วงจนกระทั่งถึงหางแก่งหลวง รวมระยะทางประมาณ 2.5 กิโลเมตร

นอกจากนี้ จากการเก็บตัวอย่างน้ำจากลำน้ำว่าส่งตรวจ เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม 2544 ที่ ศูนย์อนามัยสิ่งแวดล้อมเขต 9 จังหวัดพิษณุโลก (วิชัย นิลคง, 2545) พบว่า ลำน้ำว่ามีคุณภาพของน้ำอยู่ในเกณฑ์ที่ดี จัดอยู่ในประเภทที่ 2 เหมาะที่จะใช้ในการอนุรักษ์สัตว์น้ำ การประมง การกีฬา หรือการท่องเที่ยว โดยค่าออกซิเจนที่ละลายในน้ำ (Dissolved Oxygen) ณ บ้านน้ำว่ามีค่าออกซิเจนละลายในน้ำเท่ากับ 6.8 มิลลิกรัมต่อลิตร บริเวณบ้านน้ำปู มีค่าออกซิเจนที่ละลายในน้ำเท่ากับ 6.2 มิลลิกรัมต่อลิตร และบริเวณบ้านห้วยทรายมูล มีค่าออกซิเจนที่ละลายในน้ำเท่ากับ 6.4 มิลลิกรัมต่อลิตร

ด้วยสภาพลำน้ำว่าที่ใสสะอาด จึงทำให้ลำน้ำว่าเป็นแหล่งนันทนาการของผู้คนทั้งในจังหวัด และต่างจังหวัดเข้าไปเที่ยวพักผ่อน เริ่มมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเมื่อมีการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวหลัก คือการล่องแพไม้ไผ่ และแพยาง ก็ยังทำให้ลำน้ำว่าเป็นที่สนใจแก่นักท่องเที่ยวจากที่ต่างๆ สร้างชื่อเสียงให้กับจังหวัดน่านมากขึ้นอีกด้วย แต่ขณะเดียวกันการเข้ามาใช้พื้นที่ลำน้ำว่าก็อาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของลำน้ำว่าได้หากขาดความระมัดระวังและมุ่งส่งเสริมแต่การท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว

- ทรัพยากรป่าไม้

ป่าไม้ของชุมชนลำน้ำว่า มีสภาพป่าเป็นป่าไม้เต็งรัง และป่าเบญจพรรณ ไม้ส่วนมากเป็นไม้จำพวกไม้ไผ่ ไม้ยาง ไม้เหียง ไม้แดง สภาพของป่ายังมีความอุดมสมบูรณ์บางส่วนเนื่องจาก

การที่ในพื้นที่อำเภอแม่จริมเคยเป็นสถานที่สู้รบจึงทำให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อสร้างเส้นทางคมนาคมของรัฐในการลำเลียงอาวุธ ป่าในบางส่วนของชุมชนลำน้ำว้าจึงถูกบุกรุก นอกจากนี้จากความอุดมสมบูรณ์ของป่าในอดีต ที่มีไม้มีค่ามากมาย เช่น ไม้สัก (ที่บ้านน้ำปู้) ไม้ตะเคียน ไม้แดง ไม้จำปี ไม้ประจูด จึงได้มีการเข้ามาทำสัมปทานไม้ และบุกรุกพื้นที่ป่าไปเป็นอันมาก ทำให้สภาพป่าเบญจพรรณหลายแห่งหมดไปป่าดงดิบบางแห่งได้กลายเป็นป่าไผ่แทน

ต่อมาในพื้นที่อำเภอแม่จริมได้มีการสำรวจพื้นที่ป่า เพื่ออนุรักษ์ป่าไม้ แบ่งเขตป่าสงวนและประกาศเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ การสำรวจพื้นที่ป่านี้เป็นการตรวจตราเพื่อไม่ให้มีการลักลอบตัดไม้ด้วยทำให้การลักลอบตัดไม้ลดลง และหมดไปในที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ชุมชนลำน้ำว้าซึ่งเป็นป่าต้นน้ำสำคัญที่มีสภาพป่าที่สมบูรณ์ และเพื่อไม่ให้เกิดการสูญเสียพื้นที่ป่าที่มีค่านี้ไปชุมชนลำน้ำว้าจึงได้มีการแบ่งพื้นที่ป่าในการใช้ประโยชน์ที่แตกต่างขึ้น เนื่องจากสภาพสังคมและเศรษฐกิจของชุมชนลำน้ำว้าที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับป่าเขา และธรรมชาติในการดำรงชีวิตอยู่มาก จึงได้มีการจัดการแบ่งพื้นที่ป่า เป็นป่าชุมชน และป่าใช้สอยของหมู่บ้าน เพื่อให้ป่าและชุมชนอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

ในปี พ.ศ. 2543 - 2544 ได้มีการแบ่งเขตเป็นป่าชุมชน โดยบ้านน้ำว้ามีป่าชุมชนอยู่บริเวณทางทิศเหนือของหมู่บ้านมีพื้นที่ประมาณ 2,000 ไร่ บ้านห้วยทรายมูลมีพื้นที่ป่าชุมชนประมาณ 200 ไร่ อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน และบ้านน้ำปู้มีพื้นที่ป่าชุมชนกว่า 5,500 ไร่ โดยส่วนหนึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติแม่จริม ป่าชุมชนของบ้านน้ำปู้อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน เป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ให้ชาวบ้านได้เข้าไปหาผลผลิตจากป่าในการบริโภคในครัวเรือน อีกทั้งยังเป็นต้นกำเนิดขุนน้ำปู้ ลำน้ำสำคัญของบ้านน้ำปู้ ในอดีตบ้านน้ำปู้มีทรัพยากรป่าไม้ที่สำคัญ คือ ไม้สัก ที่ขึ้นอยู่มากบริเวณลำน้ำว้า บ้านน้ำปู้ ทำให้มีการเข้ามาสัมปทานไม้สัก จนทำให้ป่าไม้สักของบ้านน้ำปู้หมดไป ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 ปัจจุบันเหลือเพียงกล้าสักรุ่นใหม่

ทรัพยากรป่าไม้ในป่าชุมชนลำน้ำว้ามีลักษณะที่เหมือนกัน คือ ไม้ส่วนใหญ่เป็น ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ไผ่ และพืชผักพื้นเมืองต่างๆ สัตว์ป่าในปัจจุบันนี้เหลือเพียงสัตว์เล็ก เช่น ตุ่น หมูป่า ไม่พบสัตว์ใหญ่ประเภทอื่น ป่าชุมชนของหมู่บ้านนี้จะอนุญาตให้ชาวบ้านสามารถเข้าไปหาผลผลิตต่างๆ จากป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ ไช้มดส้ม ต้นก้ง (ใช้ทำไม้กวาด) ยอดผักพื้นเมืองต่างๆ เช่น ผักหวาน ตามฤดูกาลได้ แต่ไม่อนุญาตให้มีการตัดไม้ หากฝ่าฝืนจะมีโทษปรับ ส่วนการจะนำไม้มาใช้นั้นจะ ให้ไปตัดจากป่าใช้สอยที่มีการแบ่งเขตไว้ จะอนุญาตให้ตัดไม้ได้เฉพาะใช้ในครัวเรือนเท่านั้น ห้ามจำหน่ายโดยต้องมีการขออนุญาตจากผู้ใหญ่บ้าน และมีการลงบันทึกการตัดไม้ และจำนวนไม้ที่นำมาใช้ทุกครั้ง

ความร่วมมือกันของชุมชนต่างๆ ในการอนุรักษ์ป่านี้เองที่ทำให้ปัจจุบันสภาพป่าของชุมชนลำน้ำว้า และอำเภอแม่จรมีการฟื้นตัว และมีความอุดมสมบูรณ์สร้างความสดชื่นแก่ผู้ที่สัมผัสจึงเป็นเสน่ห์อีกอย่างหนึ่งที่ทำให้มีผู้สนใจเข้าไปท่องเที่ยวชื่นชมธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนลำน้ำว้า

นอกจากนี้จากการสำรวจสภาพป่าของชุมชนลำน้ำว้า โดยอุทยานแห่งชาติแม่จรม พบว่า จากการที่ชุมชนลำน้ำว้าตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีลักษณะภูมิประเทศที่เป็นเทือกเขาสลับซับซ้อน มีความแตกต่างกันของพื้นที่ทั้งระดับความสูง สภาพทางธรณีวิทยา และอิทธิพลของลมและปริมาณน้ำฝน จึงได้ทำให้เกิดสภาพป่าชนิดต่างๆ ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ โดยสามารถแบ่งประเภทของป่าในชุมชนลำน้ำว้า ได้ดังนี้ (อุทยานแห่งชาติแม่จรม, 2542)

1. ป่าสนเขา (Pine forest)

กระจายอยู่ตามยอดเขาที่มีความสูงตั้งแต่ 900-1,300 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล มีสภาพภูมิอากาศค่อนข้างชื้นมีการกระจายของป่าไม่มากนัก และมักขึ้นปะปนกับป่าเต็งรัง เป็นในลักษณะของป่าเต็งรังผสมผสาน (Dipterocarp-Pine sub-community) ไม้สนที่พบจะเป็น ไม้สนสองใบ นอกจากนี้จะเป็น ไม้เต็ง รัง เหียง มะม่วงหาวแมงวัน กระโดน ตั้ว คำมอก กาสามปึก กระเจาะ และไม้พื้นล่างมักจะเป็นพวกหญ้าคา

2. ป่าดงดิบเขา (Hill evergreen forest)

ขึ้นกระจายตัวอยู่ตามสันเขาที่มีความสูงตั้งแต่ 1,200 เมตรขึ้นไปเหนือระดับน้ำทะเลซึ่งเป็นระดับความสูงที่มีอากาศหนาวเย็นและมีความชื้นสูงตลอดทั้งปี พรรณไม้ที่พบได้แก่ ไม้วงศ์ก่อตระกูล เช่น ก่อเดือย ก่อขี้หนู ก่อคำ นอกจากนี้ยังมี สารภีคอย ทะโล้ รักขาว พะวา ส้านใหญ่ ส่วนไม้ชั้นเรือนยอด ได้แก่ ก่อขี้หนู เหเมียด ก่ายาน ส่วนไม้พื้นล่างมีพวกเฟิร์นขึ้นกระจายอยู่ทั่วไป

3. ป่าดงดิบแล้ง (Dry evergreen forest)

เป็นสภาพป่าที่มีความชื้นสูงมีพรรณไม้ที่ไม่ผลัดใบผสมกับพรรณไม้ที่ผลัดใบ สภาพป่ารกทึบมาก พรรณไม้เด่นได้แก่ ยางปาย ยางแดง พลอง ยมหิน ส่วนไม้ชั้นเรือนยอด ได้แก่ ชมพูป่า ไม้พื้นล่าง ประกอบด้วย เขื่อนแข้งม้า หนามเล็บเหยี่ยว

4. ป่าเบญจพรรณ (Mixed deciduous forest)

เป็นป่าที่กระจายอยู่ทั่วไปบนยอดเขาที่มีความสูงตั้งแต่ 250-1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล และเป็นป่าเบญจพรรณที่มีไม้สักอยู่ด้วย ส่วนไม้พรรณอื่นๆ ได้แก่ ประดู่ ชิงชัน เก็ดคำ เก็ดแดง รกฟ้า มะเฟืองช้าง ตะแบกเลือด ปู่เจ้า มะกอกเกลื่อน มะกอกป่า กางขี้มด ไม้พื้นล่างมักจะเป็นไม้ชนิดเดียวกับไม้ใหญ่ นอกจากนี้ยังพบไม้ชนิดต่างๆ กระจายอยู่ทั่วไปของพื้นที่ เช่น

ไผ่ไร่ ไผ่บง ไผ่ซาง และยังมีเห็ดชนิดต่างๆ เช่น เห็ดจั่น เห็ดมัน เห็ดซาง เห็ดแครง เห็ดขมิ้นน้อย เห็ดขมิ้นใหญ่ และเห็ดขอน เป็นต้น

5. ป่าเต็งรัง (Dry dipterocarp forest)

พบอยู่ตามสันเขาที่มีความสูงตั้งแต่ 700-1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเลกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ และในบริเวณที่ได้รับอิทธิพลจากกระแสลมที่พัดแรงจะกลายเป็นป่าเต็งรังแคระซึ่งมีพรรณไม้เพียงไม่กี่ชนิด ได้แก่ ไม้เต็ง ไม้รัง เหียง มะม่วงหาวแมงวัน กระโดน ตั้ว คำมอก กาสามปึก กระเจอะ มะขามป้อม ก้าว ส่วนไม้พื้นล่างที่สำรวจพบได้แก่ เห็ดถอบ เห็ดไข่ห่านเหลือง เห็ดขมิ้นใหญ่ เห็ดขอน เป็นต้น

6. ป่าดงดิบชื้น (Moist evergreen forest)

พบกระจายอยู่ทั่วไปตามป่าลึกแต่เป็นบริเวณที่ไม่กว้างขวางมากนัก และบริเวณลำห้วยที่มีน้ำไหลตลอดทั้งปี มีพรรณไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ตะเคียนทอง ยมหอม ขางนา เขียด เล็กน้ำเต้า กระจู่มบก ลำพูป่า มะวก ชุมพูป่า เสลา เต่าหลวง และไม้วงศ์มะเกลือ เป็นต้น ส่วนไม้พื้นล่างที่สำรวจพบ ได้แก่ เฟิร์นชนิดต่างๆ เช่น ผักกูด กีบแรด และบอนชนิดต่างๆ ส่วนเห็ดที่พบได้แก่ เห็ดวุ้น เห็ดขมิ้นน้อย เห็ดขมิ้นใหญ่ เห็ดขอน เห็ดแครง เป็นต้น

นอกจากนี้จากความอุดมสมบูรณ์ของป่าที่มีความหลากหลายทางชีวภาพนี้ ทำให้ในพื้นที่ป่าในชุมชนลำน้าว้ามีสัตว์ป่าที่อาศัยอยู่มากมายหลายชนิดด้วย โดยในอดีตป่าในบริเวณดังกล่าวนี้เคยมีสัตว์ป่าชุกชุม ซึ่งก็เนื่องจากเป็นบริเวณป่าที่มีอาณาเขตติดต่อกับผืนป่าใหญ่ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แต่ผลการสำรวจพบว่า การล่าสัตว์และการบุกรุกทำไร่เลื่อนลอยทำให้จำนวนสัตว์ โดยเฉพาะสัตว์ใหญ่ลดลงและบางชนิดได้สูญพันธุ์ไปจากพื้นที่ อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจพบว่าป่าในบริเวณของอุทยานแห่งชาติแม่งริม ยังคงมีการพบสัตว์ป่าหลงเหลืออยู่หลายชนิดพอที่จะแยกแยะเป็นประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เช่น เสือโคร่ง หมิวาย (ทั้งสองชนิดนี้มีรายงานการสำรวจพบเมื่อปี พ.ศ. 2541) เลียงผา เก้ง หมูป่า ลิงกัง ลิงวอก อีเห็น เสือปลา ลิ่นหรือนิ่ม กระต่ายป่า กระแต

สัตว์เลื้อยคลาน และสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำที่สำรวจพบ ได้แก่ กบภูเขา หรือเขียดแลว เต่าหัวดำ เต่าหับ เป็นต้น

นก จากการสำรวจเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. 2542 พบนกชนิดต่างๆ ถึง 67 ชนิด เช่น นกมูม นกกระเต็นป่าหัวดำ นกพญาปากกว้างหัวดำ นกพญาปากกว้างหางยาว นกหัวขวานค่างแคระ นกยางกรอกพันธุ์จีน ไก่ป่า นกยางเขียว เขี้ยวแมงปอขาแดง นกตั้งถ้อ นกโพระดกคางเหลือง นกโพระดกคอสีฟ้าเคราดำ นกแอ่นตาล นกพญาไฟใหญ่ เป็นต้น

- สภาพดิน

โดยทั่วไปสภาพดินของอำเภอแม่จรมีลักษณะเป็นดินปนทราย และบางส่วนเป็นดินลูกรัง เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของอำเภอแม่จรมีส่วนใหญ่มีสภาพพื้นที่เป็นภูเขาสลับซับซ้อนในพื้นที่ชุมชนลำน้ำว้าทั้ง 3 หมู่บ้านมีการตั้งหมู่บ้านอยู่ในบริเวณเชิงเขาจึงทำให้สภาพดินของชุมชนลำน้ำว้ามีลักษณะเป็นดินลูกรัง และดินมีส่วนประกอบของหินมาก ไม่ค่อยมีความสมบูรณ์ ชุมชนลำน้ำว้ามีพื้นที่ทำการเกษตรส่วนใหญ่อยู่ตามภูเขาใช้สำหรับปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวไร่ และข้าวโพดที่ไม่ต้องอาศัยน้ำมากและใช้น้ำฝนเป็นหลัก นอกจากนี้เนื่องจากความไม่สมบูรณ์ของสภาพดินจึงทำให้ต้องมีการใส่ปุ๋ยในดินบ้างเพื่อเพิ่มความสมบูรณ์ให้แก่ดิน และเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร

- การจัดการขยะของชุมชน

นับตั้งแต่อดีตขยะของชุมชนลำน้ำว้า นั้นส่วนใหญ่จะเป็นขยะที่สามารถย่อยสลายได้ตามธรรมชาติ เนื่องจากลักษณะการบริโภคของชุมชนมีการอาศัยผลผลิตที่ได้จากธรรมชาติรอบตัว อีกทั้งจำนวนประชากรก็มีไม่มากนัก ดังนั้นการจัดการกับขยะของชุมชนจึงสามารถควบคุมได้ และแต่ละบ้านสามารถจัดการกับขยะที่บ้านตนเองได้ด้วยตนเอง โดยวิธีการจัดการขยะของชุมชนส่วนใหญ่ใช้วิธีการฝังกลบ และเผา ขึ้นอยู่กับความสะดวกของพื้นที่

ในช่วงการพัฒนาสาธารณสุขยุค ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ในอำเภอแม่จรมี ลักษณะการบริโภคของชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสการพัฒนา โดยเฉพาะหีบห่อของเครื่องอุปโภค บริโภคต่างๆ ที่กำจัดได้ยากขึ้น เช่น ขวด ถุงพลาสติก กระป๋อง โฟม แต่เนื่องจากชุมชนลำน้ำว้าอยู่ห่างไกล และประชากรมีไม่มากนัก ลักษณะการบริโภคโดยส่วนใหญ่ยังคงอาศัยธรรมชาติอยู่มาก ทำให้ขยะประเภท ขวด ถุงพลาสติก และกระป๋อง มีน้อยชุมชนสามารถจัดการได้ไม่มากนัก อีกทั้งส่วนใหญ่แล้วชุมชนมักจะนำภาชนะ เช่น ขวด กระป๋องนมผง มาใช้ซ้ำ ทำให้เป็นการจัดการกับขยะประเภทย่อยสลายยากได้ส่วนหนึ่ง

ต่อมาเมื่อการพัฒนาสาธารณสุขยุคได้ขยายมาจนถึงชุมชนลำน้ำว้ามากขึ้น ในช่วงปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา โดยเฉพาะไฟฟ้า และถนนลาดยาง ทำให้ชุมชนได้เริ่มมีปัญหการจัดการขยะมูลฝอยเกิดขึ้นบ้าง แต่อยู่ในระดับที่สามารถควบคุมได้ เนื่องจากในช่วงนี้ได้เกิดกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จึงส่งผลให้องค์กรชุมชน และส่วนราชการ เช่น สาธารณสุข ให้ความสำคัญกับการจัดการขยะในชุมชน และเข้ามาให้ความรู้ สนับสนุนการจัดการขยะที่ถูกต้องแก่ชุมชน ทำให้ปัญหาขยะของชุมชนลำน้ำว้าไม่สร้างผลกระทบต่อการดำเนินชีวิต โดยในปัจจุบันชุมชนลำน้ำว้ามีรูปแบบการจัดการขยะแยกตามหมู่บ้านคือ บ้านน้ำปู้ มีหลุมขยะจำนวน 3 หลุมซึ่งทาง

องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำวาง เป็นผู้จัดสร้างให้ ชาวบ้านจะนำขยะจากบ้านเรือนของตนมาทิ้งยังหลุมขยะนี้เอง บ้านห้วยทรายมูลมีการจัดการขยะแบบชุดหลุมฝังเช่นกันแต่จะจัดการของบ้านเรือนตนเอง ส่วนขยะประเภทขวด ชาวบ้านจะเก็บเพื่อขายให้กับรถรับซื้อของเก่าที่จะเข้ามาในหมู่บ้านนานๆ ครั้ง และบ้านน้ำว่า ชาวบ้านจะจัดการกับขยะของบ้านเรือนตนเองด้วยการฝัง หรือเผาตามความเหมาะสมถ้าหากเป็นขยะประเภทย่อยสลายยาก เช่น ขวด พลาสติก จะนำไปทิ้งรวมกันที่หลุมขยะของหมู่บ้าน

หลังจากมีการท่องเที่ยวเข้ามายังหมู่บ้าน ปัญหาของขยะบริเวณริมลำน้ำของชุมชนลำน้ำว่าเริ่มมีมากขึ้น โดยเฉพาะในบ้านน้ำว่า เนื่องจากบ้านน้ำว่ามีหาดทรายที่สวยงามนักท่องเที่ยวจึงนิยมเข้ามาเที่ยวในลักษณะของการปิกนิก ทำให้มีขยะมากขึ้นจนชาวบ้านเองไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง ในปัจจุบันจึงได้สร้างปัญหาให้กับชุมชนเพิ่มขึ้น (ภาคผนวก ก)

1.3 ลักษณะเศรษฐกิจของชุมชน

สภาพพื้นที่ของชุมชนลำน้ำว่าที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในที่ห่างไกล และเป็นภูเขาสลับซับซ้อน ทำให้สภาพของชุมชนในอดีตมีการพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ และคนในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ การประกอบอาชีพเกษตรกรรมในอดีตนั้นส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อการดำรงชีพในครัวเรือน โดยการทำการเกษตรเป็นการทำในลักษณะไร่เลื่อนลอยบนภูเขาสูง และมีการแลกเปลี่ยนในลักษณะการเอามือ (การแลกเปลี่ยนด้วยแรงงาน) พึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนในชุมชน มีลักษณะการดำรงชีวิตแบบพอเพียง และพึ่งพิงธรรมชาติเป็นหลัก ซึ่งส่วนหนึ่งก็เนื่องจากความห่างไกล และความยากลำบากในการติดต่อกับภายนอกของชุมชนลำน้ำว่า โดยในอดีตนั้นการเดินทางส่วนใหญ่ใช้การเดินทางเท้า ซึ่งจากการพูดคุยกับผู้อาวุโสได้เล่าว่าหากเดินทางจากบ้านน้ำว่าเข้ามาในตัวอำเภอแม่จรมีต้องใช้เวลาเดินทางเท้าถึง 2 วัน

ในปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมาได้มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคม เพื่อกระจายความเจริญสู่ท้องที่ต่างๆ ในอำเภอแม่จรม ชุมชนลำน้ำว่ามีเส้นทางถนนลูกรังทำให้การเดินทางสะดวกขึ้น ในช่วงนี้เองที่ชุมชนลำน้ำว่าได้มีโอกาสติดต่อกับภายนอกมากขึ้น มีการใช้ยานพาหนะรถยนต์ และรถจักรยานยนต์ แทนการเดินทางด้วยสัตว์และการเดินทางเท้า วิถีชีวิตของชาวบ้านเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง ชาวบ้านวัยแรงงานเริ่มออกไปรับจ้างเป็นแรงงานนอกชุมชนทั้งในจังหวัด และต่างจังหวัดบ้าง เนื่องจากได้รายได้ดีกว่ารับจ้างในชุมชน แต่การประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยการปลูกพืชไร่ก็ยังคงเป็นอาชีพหลักของครัวเรือนอยู่

ในปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมาการพัฒนาทางด้านต่างๆ ในอำเภอแม่จรมีมากขึ้น โดยเฉพาะในตัวอำเภอแม่จรม ธุรกิจการค้าในพื้นที่อำเภอแม่จรมีความเจริญมากขึ้นโดยความเจริญนี้

ได้แผ่กระจายไปยังชุมชนต่างๆ ในอำเภอแม่จรม ชุมชนลำน้าว้าก็ได้รับผลแห่งความเจริญนี้เช่นกัน ได้มีการพัฒนาสาธารณูปโภคของหมู่บ้านมากขึ้น เช่น ไฟฟ้า ถนนลาดยาง ประกอบกับสภาพเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศไทยในช่วงนี้ดีมาก ในช่วงนี้เองที่การค้าขายในชุมชนลำน้าว้ามีมากขึ้น โดยเฉพาะการค้าขายของป่าซึ่งด้วยสภาพป่าของชุมชนลำน้าว้าที่ยังคงอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เสริมจากการหาของป่าตามฤดูกาลต่างๆ ได้เป็นอย่างดี โดยจะมีพ่อค้าเข้าไปรับซื้อถึงในชุมชนทำให้สภาพเศรษฐกิจของชุมชนลำน้าว้าในช่วงนี้ค่อนข้างดีพอสมควร คำนิยมในการดำเนินชีวิตของชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปจากการได้รับข้อมูลข่าวสารจากภายนอกมากขึ้น นิยมใช้ของที่ทันสมัยและสะดวกสบาย โทรศัพท์ ตู้เย็น กลายเป็นของจำเป็นที่แต่ละบ้านต้องมี มีรถขายสินค้าเข้าไปในชุมชน รวมทั้งมีร้านค้าขายของชำของชาวบ้านเกิดขึ้นในชุมชน จึงทำให้การอุปโภคบริโภคโดยพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติจากป่าและลำน้าน้อยลง ความนิยมไปประกอบอาชีพรับจ้างนอกชุมชนของวัยแรงงานมีมากขึ้น โดยงานส่วนใหญ่เป็นงานรับจ้างทั่วไปและงานก่อสร้างแต่การปลูกพืชไร่ก็ยังคงเป็นอาชีพหลักของครัวเรือนในชุมชนลำน้าว้าอยู่

ต่อมาในปี พ.ศ. 2539-2540 เป็นช่วงที่เศรษฐกิจของประเทศไทยประสบปัญหาวิกฤต ซึ่งก็ได้สร้างผลกระทบต่อชุมชนลำน้าว้าด้วยเช่นกัน กล่าวคือ งานรับจ้างมีน้อยลงทำให้ชาวบ้านที่ออกไปทำงานนอกชุมชนหางานได้ยากลำบากขึ้น นอกจากนี้รายได้เสริมจากการขายของป่าของชุมชนก็ประสบปัญหาขายได้ลดลงและมีราคาต่ำ ทำให้สภาพเศรษฐกิจของชุมชนลำน้าว้าในช่วงนี้ประสบปัญหารายได้ลดลง การใช้จ่ายของคนในชุมชนก็ลดลงตามไปด้วยแรงงานที่ออกไปรับจ้างนอกชุมชนที่ประสบปัญหาหางานต่างเริ่มกลับมายังชุมชนมากขึ้นจึงมีการบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อใช้ทำการเกษตรเพิ่มขึ้น และในช่วงนี้เองที่เริ่มมีการท่องเที่ยวล่องแพไม้ไผ่เกิดขึ้นในพื้นที่บ้านน้าว้า มีชาวบ้านบางส่วนที่สนใจประกอบเป็นอาชีพเสริมแทนการออกไปรับจ้างนอกชุมชนและสามารถมีรายได้ทดแทนการรับจ้างงานอื่นได้บ้าง แต่ก็ยังมีผู้สนใจทำไม่มากนักและจำนวนนักท่องเที่ยวก็ยังมีไม่มากเพราะยังไม่เป็นที่รู้จักเท่าที่ควร

ในปัจจุบันลักษณะเศรษฐกิจของชุมชนลำน้าว้าส่วนใหญ่ยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลักโดยปลูกข้าวไร่เพื่อบริโภคในครัวเรือน ปลูกข้าวโพดเป็นพืชเศรษฐกิจ และมีการเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพรอง บางส่วนมีอาชีพค้าขาย และรับจ้างทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัยหนุ่มสาวและวัยแรงงานนิยมออกไปทำงานรับจ้างในต่างจังหวัด เช่น ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมและงานก่อสร้าง นอกจากนี้ในบางครอบครัวยังมีอาชีพเสริมในการหาของป่ามาขายรับจ้างทั่วไปหรือให้บริการนักท่องเที่ยวเพื่อเสริมรายได้ให้กับครอบครัวด้วย โดยค่าจ้างในหมู่บ้านจะอยู่ที่ประมาณ วันละ 50-70 บาทต่อวัน ดังนั้นชาวบ้านบางส่วน โดยเฉพาะที่มีครอบครัวแล้วนิยม

ที่จะไปรับจ้างต่างจังหวัดในลักษณะไปประมาณ 2-3 เดือนแล้วกลับมาบ้าน ไม่ได้ไปอยู่อย่างถาวร ส่วนการรับจ้างเกี่ยวกับการท่องเที่ยว นั้น ส่วนใหญ่เป็นคนบังคับแพ ทั้งแพไม้ไผ่และแพยาง โดยเป็น ชาวบ้านของหมู่บ้านน้ำว่า จำนวน 20 คน หมู่บ้านน้ำปู้ จำนวน 2 คน และหมู่บ้านห้วยทรายมูล จำนวน 21 คน รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนชุมชนลำน้ำว่าประมาณ 18,000-19,000 บาทต่อปี โดยสามารถประมวลกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชนลำน้ำว่า ได้ดังนี้คือ

การหาผลผลิตจากป่า

การหาผลผลิตจากป่าของชุมชนลำน้ำว่านั้น มีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ในชุมชนอย่างมากเนื่องจากครัวเรือนส่วนใหญ่มีรายได้ต่ำ และมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ มาตั้งแต่บรรพบุรุษ ดังนั้นอาหารหลักของชุมชนจึงเป็นผลผลิตจากธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ผลผลิตจากป่ายังสามารถเป็นอาชีพเสริมให้กับครัวเรือนได้อีกทางหนึ่งด้วย ผลผลิตส่วนใหญ่เป็นผลผลิตตามฤดูกาล เช่น เห็ด หน่อไม้ ไข่มดส้ม ต้นกึ่ง (ใช้ทำไม้กวาด) ยอดผักพื้นเมืองต่างๆ เช่น ผักหวานและด้วยเวลาที่ป่าในเขตชุมชนลำน้ำว่านี้มีความอุดมสมบูรณ์ ทางระบบนิเวศมากจึงทำให้ พืชผักต่างๆ ออกตรงตามฤดูกาล และมีแม่ค้าจากชุมชนอื่นๆ มารับซื้อเป็นประจำทุกฤดูกาล เช่น ในฤดูหนาวจะมีเห็ดลม ต้นฤดูฝนมีเห็ดถาะ เห็ดค่าน และเห็ดดิน ประเภทต่างๆ

การจับสัตว์น้ำ และผลผลิตจากแหล่งน้ำ

ชุมชนลำน้ำว่านั้นในอดีตส่วนใหญ่ชาวบ้านจับสัตว์น้ำเพื่อการบริโภคเป็นหลัก แต่ชื่อเสียงในด้านรสชาติและความอุดมสมบูรณ์ของปลาในลำน้ำว่าทำให้มีการเข้ามาจับปลาเพื่อการจำหน่ายมากขึ้น จนทำให้ประสบปัญหาปลาในลำน้ำว่าขาดแคลนและใกล้จะสูญพันธุ์ ในช่วง พ.ศ. 2535 ทำให้ชาวบ้านต้องประสบปัญหาในการดำรงชีวิตที่มีความยากลำบาก โดยต้องใช้จ่ายเงินเพื่อซื้อหาอาหารเพิ่มขึ้น ในช่วงปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมาจึงได้มีการรวมตัวกันอนุรักษ์ปลาในลำน้ำว่า โดยมีการแบ่งเขตให้ชาวบ้านสามารถหาปลาเพื่อบริโภคในเขตสงวน ได้ด้วยวิธีการของท้องถิ่น เช่น สวิง แห ยอ เบ็ด ตาข่าย ไซ และห้ามใช้วิธีการที่รุนแรง เช่น ระเบิด ไฟฟ้าช็อต โดยมีการวางมาตรการการจัดการกับผู้ฝ่าฝืนอย่างชัดเจน ในปัจจุบันการจับสัตว์น้ำและผลผลิตจากแหล่งน้ำจึงเป็นไปเพื่อการบริโภคเป็นหลัก ส่วนการจำหน่ายอาจมีบ้างหากเหลือจากการบริโภคในครัวเรือนแล้วปลาที่มีชื่อเสียงของลำน้ำว่า เช่น ปลาแค้ ปลาคัง ปลาเพี้ย ปลาบอก เป็นต้น

การทำเกษตร

การทำเกษตรถือเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นรายได้หลักของครัวเรือนชุมชนลำน้ำว่าและด้วยสภาพภูมิประเทศของชุมชนลำน้ำว่าที่ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณเชิงเขา การทำเกษตรจึงเป็นการทำไร่ที่ต้องอาศัยน้ำฝนเป็นหลัก พืชไร่ที่สำคัญ คือ ข้าวไร่ และข้าวโพด

โดยส่วนใหญ่จะปลูกข้าวไร่เพื่อบริโภคในครัวเรือนและปลูกข้าวโพดเพื่อจำหน่าย บางครัวเรือนอาจมีข้าวเหลือจำหน่ายได้บ้าง นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงสัตว์เพื่อจำหน่ายและบริโภคในครัวเรือน สัตว์เศรษฐกิจที่สำคัญในชุมชนลำน้ำว่า คือ วัว ไก่ และหมู

การทำหัตถกรรม

การทำหัตถกรรมของชุมชนลำน้ำว่าส่วนใหญ่จะทำเพื่อใช้ในครัวเรือน เช่น การสาน กระบุง ตะกร้า กระติบ ข้อง ไช กระด้ง การจำหน่ายไม่ค่อยมีเท่าใดนักโดยอาจมีการจำหน่ายให้กับเพื่อนบ้านที่ต้องการบ้างแต่ในช่วงที่มีการท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่นั้นแม่บ้านในบ้านน้ำว่าได้มีการนำเอางานหัตถกรรม เช่น กระติบ ตะกร้า และเสื่อจากหญ้าสามเหลี่ยมออกมาจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวสร้างรายได้ให้กับครอบครัวได้บ้าง

การค้าขาย

การค้าขายส่วนใหญ่ของชุมชนลำน้ำว่าเป็นการค้าขายพืชผลทางการเกษตรของชุมชน ส่วนร้านค้าของชุมชนนั้นเกิดขึ้นจากการพัฒนาสาธารณูปโภคต่างๆ ที่ผ่านมา โดยจากการศึกษาพบว่า ในบ้านน้ำว่า มีร้านค้าขายของชำอยู่ 2 ร้าน บ้านน้ำว่า มี 2 ร้าน และบ้านห้วยทรายมูลมี 1 ร้าน สินค้าส่วนใหญ่ที่นำมาขายเป็นของแห้ง เช่น ขนมดุง น้ำปลา น้ำตาล ปลากระป๋องและเครื่องกระป๋องต่างๆ นอกจากนี้ในบางวันยังมีอาหารสด เช่น ผักและเนื้อสัตว์บางชนิดที่ไม่มีในหมู่บ้านจำหน่ายด้วย เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนนิยมที่จะปรุงอาหารรับประทานเองและส่วนประกอบในอาหารบางอย่างสามารถที่จะหาได้ในชุมชน จึงทำให้การค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภคในชุมชนมีไม่มากนัก โดยร้านค้าของชุมชนนี้บางร้านก็ทำเป็นงานเสริมของครัวเรือนจะเปิดขายเฉพาะตอนเย็นหลังจากกลับจากไปทำไร่แล้วเท่านั้น แม้ในปัจจุบันหลังจากมีการท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ชุมชนลำน้ำว่าแล้วแต่ลักษณะการค้าขายของชุมชนก็คงยังเป็นแบบเดิมอยู่

การรับจ้าง

การรับจ้างเป็นอาชีพเสริมที่สำคัญมากอย่างหนึ่งของครัวเรือนชุมชนลำน้ำว่า เพราะจะทำให้ครัวเรือนมีรายได้เพื่อใช้จ่ายในแต่ละวันการรับจ้างส่วนใหญ่เป็นงานรับจ้างทั่วไป หากเป็นงานรับจ้างในชุมชนจะเป็นงานด้านการเกษตรกรรม เช่น ฉางพื้นที่เพื่อเตรียมทำการเพาะปลูก และการเก็บเกี่ยวรายได้จากการรับจ้างในชุมชนอยู่ที่ประมาณ 50-70 บาทต่อวัน ชาวบ้านบางส่วนจึงนิยมออกไปรับจ้างนอกชุมชนในลักษณะไปชั่วคราวในช่วงว่างเว้นจากการทำการเกษตรแล้ว เพราะรายได้ดีกว่าทำงานในชุมชน นอกจากนี้หลังจากมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนแล้วชาวบ้านบางส่วนได้รับจ้างบังคับแพทำให้มีรายได้และงานทำในช่วงว่างจากการทำการเกษตร รายได้จากการบังคับแพอยู่ที่ 150-200 บาทต่อคนต่อเที่ยว แต่การท่องเที่ยวก็มีงานให้เฉพาะช่วงเทศกาลและยังมีความไม่แน่นอนอยู่มาก

1.4 ลักษณะทางสังคมและประชากรของชุมชน

ลักษณะประชากร

ประชากรบ้านน้ำว่า มีบรรพบุรุษสืบเชื้อสายมาจากชนเผ่าถิ่นที่อยู่พวยมาจากบริเวณชายแดนไทย-ลาวมาตั้งถิ่นฐานบริเวณลำน้ำว่า ในปัจจุบันมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 76 ครัวเรือน มีประชากรจำนวน 370 คน เพศชาย 184 คน เพศหญิง 186 คน (สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่ชุม ทองคำ, มกราคม 2546)

ประชากรบ้านน้ำปู้ มีบรรพบุรุษที่สืบเชื้อสายจากคนไทยล้านนาโดยเรียกตนเองว่าคนเมืองซึ่งอพยพมาจากชุมชนต่างๆ รอบๆ ชุมชนบ้านน้ำปู้ในปัจจุบัน เช่น บ้านป่าสัก บ้านน้ำพอง ประชากรทั้งหมดของบ้านน้ำปู้ไม่ปรากฏว่ามีชนชาติใดปะปน ในปัจจุบันมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 63 ครัวเรือน มีประชากรจำนวน 280 คน เพศชาย 120 คน เพศหญิง 160 คน (สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่สม แก้วใส, ธันวาคม 2545)

ประชากรบ้านห้วยทรายมูล มีบรรพบุรุษสืบเชื้อสายจากคนไทยล้านนาเช่นเดียวกับบ้านน้ำปู้ซึ่งได้อพยพมาจากชุมชนต่างๆ เพื่อหาที่ทำกิน ในปัจจุบันมีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 41 ครัวเรือน มีประชากร 158 คน เพศชาย 79 คน เพศหญิง 79 คน (สัมภาษณ์ ผู้ใหญ่่วน ประทอง, มกราคม 2546)

ลักษณะทางสังคม ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อของชุมชน

ชุมชนลำน้ำว่า มีการตั้งบ้านเรือนและแหล่งทำกินที่แวดล้อมไปด้วยป่าเขาธรรมชาติ จึงมีอิทธิพลเหนือวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ชุมชนลำน้ำว่ายังมีความห่างไกลและมีความยากลำบากในการเดินทางทำให้ความเจริญต่างๆ เข้าไปถึงได้ยาก นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านในชุมชนลำน้ำว่ามีความเชื่อว่าเป็นทุกหนทุกแห่งทั้งในบ้านเรือนและนอกบ้านเรือนจะมีเจ้าที่ วิญญาณต่างๆ คูแลร์กษาอยู่ ถ้าหากมีการประพฤติปฏิบัติที่ผิดไปจากฮีต (จารีต ประเพณี) เดิมจะก่อให้เกิดอันตรายต่างๆ ทั้งต่อตนเอง และต่อชาวบ้าน จะต้องมิพิธีแก้ถึงจะทำให้ความเป็นอยู่ของตนเองและหมู่บ้านดีขึ้น เช่นพิธีกรรมสืบชะตาหมู่บ้าน การสะเดาะเคราะห์หมู่บ้าน และถ้าหากเป็นการกระทำดีก็จะส่งผลให้เกิดความปลอดภัยในชีวิตของตนเองและคนในสังคมโดยรวมเช่นกัน ดังนั้นในการดำรงชีวิตของชาวบ้านชุมชนลำน้ำว่าจึงอาศัยพิธีกรรมของท้องถิ่นเป็นหลักมีการเชื่อฟังเจ้าของพิธีกรรมอย่างเคร่งครัด พิธีกรรมต่างๆจึงมีอิทธิพลต่อชีวิตตั้งแต่แรกเกิด

นอกจากนี้การค้นหาสาเหตุหรือการอธิบายสาเหตุการเจ็บป่วยต่างๆ ในสมัยก่อนนั้นเชื่อว่าเป็นการกระทำของภูตผี เจ้าที่เจ้าทาง ฉะนั้นเมื่อมีอาการเจ็บป่วยของคนในครอบครัวจึงไปหาหมอเมื่อ (คนทรงที่ทำพิธีกรรมหาสาเหตุของการเจ็บป่วย) ที่จะเป็นผู้หาสาเหตุของการ

เจ็บป่วย โดยส่วนใหญ่จะได้รับการตอบว่าเป็นผลจากการกระทำของผีไร้ ศีนา ผีห้วย ผีสถานที่ต่างๆ ก็จะมีการซ่อมผีหรือเลี้ยงผีด้วยเครื่องบวงสรวง เครื่องเช่นของท้องถิ่น เช่น ไก่ต้ม หมู หมูเหลา (มะละกอหรือฟักเขียว) ปลา กุ้ง อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกัน เพื่อให้ผีที่ทำให้เกิดอาการเจ็บป่วยนั้นยกโทษให้แล้วอาการเจ็บป่วยเหล่านั้นหายหรือทุเลาลง ถ้าหากว่าเป็นโรคเรื้อรัง อาการเจ็บป่วยยังไม่หายในระยะเวลาที่กำหนดก็อาจจะมีการหาเมื่อไปเรื่อยๆ จนกว่าอาการของผู้ป่วยจะทุเลาหรือหายไป นอกจากนี้การหาเมื่อ (การทำนาย) ยังเป็นการหาฤกษ์ห้ามในการ เพาะปลูกพืช เก็บเกี่ยว การขึ้นบ้านใหม่ การแต่งงาน การปลูกบ้าน การรื้อถอนบ้าน ส่วนใหญ่จะไป ทายเมื่อกับหมอผี ผู้เฒ่าผู้แก่หรือพระสงฆ์

แม้ว่าในปัจจุบันความเจริญต่างๆ จะเข้ามาถึงชุมชนลำน้ำว่าเช่นเดียวกับพื้นที่อื่นๆ แล้ว ก็ตามความเชื่อในเรื่องเหล่านี้ก็มิได้เลือนหายไปจากชุมชนแต่อย่างใด ในปัจจุบันพิธีกรรมการ ทายเมื่อที่ยังคงพบอยู่ในปัจจุบัน เช่น การทายเหตุของผีอำห้อยหนึ่ง หรือผีก้อนเส้า ความเชื่อบางอย่าง ได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมกับสถานการณ์บ้าง เช่น ความเชื่อของชุมชนที่จะ ไม่ทำงาน หรือ เข้าป่าในวันพระนั้นชุมชนบ้านน้ำว่าได้มีการปรับเปลี่ยนให้งดเฉพาะวันพระ 15 ค่ำ โดยทำพิธีบอกกล่าวกับผีหลวงที่ปกปักรักษาหมู่บ้านก่อน เนื่องจาก ความจำเป็นในการทำมาหากิน ที่ต้องเร่งรีบมากขึ้นและชุมชนยังได้ให้วันพระที่ชาวบ้านจะไม่เข้าป่านี้เป็นวันที่ชุมชนจะร่วมกัน พัฒนาหมู่บ้านแทน นอกจากนี้การรักษาอาการเจ็บป่วยของชาวบ้านในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลง ไปโดยจะไปหาหมอแผนปัจจุบันก่อนแต่ถ้าหากรักษาไม่หายก็จะไปหาหมอเมื่อ หรือหาทั้ง หมอแผนปัจจุบันและหมอเมื่อพร้อมกัน ประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญของชุมชนลำน้ำว่ายังคง ยึดถือปฏิบัติจนถึงปัจจุบัน ได้แก่

พิธีกรรมการไหว้ผี

การนับถือผีนั้นเป็นความเชื่อที่ยังคงสืบทอดต่อๆ กันมาของชุมชนลำน้ำว่า แม้ใน ปัจจุบันจะได้รับการนับถือศาสนาพุทธร่วมด้วย แต่การประกอบพิธีกรรมในการเลี้ยงผีของหมู่บ้าน ก็ยังคงปฏิบัติกันอยู่เป็นประจำทุกปี ได้แก่ การเลี้ยงผีเสื้อไร้ ผีเสี้ยนา ผีบรรพบุรุษ(ผีหลวง) เป็น การแสดงความเคารพต่อวิญญาณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตอยู่บริเวณไร้ นา หมู่บ้าน และวิญญาณที่เป็น บรรพบุรุษของตนเองโดยจะมีการเลี้ยงผีในช่วงวันแรม 3 ค่ำ เดือนเกียง ซึ่งจะมีการจัดรวมกัน ภายในหมู่บ้าน เครื่องเช่นหลักคือ หมู หรือ ไก่ ซึ่งจะมีการเลี้ยงหมูทุก 3 ปี และเลี้ยงไก่ทุก 2 ปี เรียกว่า “สองปีสามสามปีโค่ย” โดยจะมีข้าวจ้ำ (ผู้ประกอบพิธีกรรม) ทำพิธีเรียกผีมากินเครื่องเช่น การประกอบพิธีกรรมนี้มีความเชื่อว่าใครที่เลี้ยงผีแล้ว ผีจะให้ความคุ้มครองให้คนในหมู่บ้าน อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข การไหว้ผีหลวงของหมู่บ้านนี้ถือเป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านให้ความสำคัญ มาก แม้ว่าลูกหลานที่ออกไปอยู่ต่างหมู่บ้าน หรือต่างจังหวัดแล้วก็ตาม จะพยายามมาร่วมงานสำคัญ

ของหมู่บ้านเพราะเชื่อว่าจะได้รับความคุ้มครองให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างราบรื่น และประสบความสำเร็จ (สัมภาษณ์นายธิ พรหมเกษา, ธันวาคม 2545)

พิธีกรรมการช่อมฝิ

การช่อมฝิของชาวบ้านเป็นการเช่นเจ้าที่ที่ได้ไปบนบานสานกล่าวไว้ให้ประสบความสำเร็จในสิ่งที่ต้องการ หรืออาจเป็นการขอขมาต่อวิญญาณที่มาทำให้เจ็บป่วยเพื่อให้วิญญาณเหล่านั้นยกโทษให้ โดยการช่อมฝิจะกระทำก็ต่อเมื่อต้องการให้การกระทำของตนเองหรือคนในครอบครัวประสบความสำเร็จหรือเกิดอาการเจ็บป่วยเท่านั้น พิธีการเช่นบวงสรวงเจ้าที่มีทั้งการเช่นด้วยสัตว์ที่มีขนาดใหญ่เรื่อยมาจนถึงสัตว์ที่มีขนาดเล็ก เช่น ควาย วัว หมู สุนัข ไก่ ไข่ไก่ หรืออาจใช้กล้วย มะละกอ ฟักเขียว เป็นเครื่องหมายแสดงแทนสัตว์เลี้ยง

ประเพณีมัสการพระธาตุยอยหงส์

พระธาตุยอยหงส์ เป็นปูชนียสถานที่เก่าแก่และมีความสำคัญอย่างยิ่งในอำเภอแม่จริม ตั้งอยู่ที่บ้านพรหม ตำบลหนองแดง ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 1714 มีความสำคัญเป็นที่เคารพสักการะของชาวบ้านในอำเภอแม่จริมอย่างมาก พิธีกรรมสักการะพระธาตุมีการจัดขึ้นปีละ 2 ครั้งเป็นประจำทุกปี โดยครั้งที่ 1 จัดตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 เหนือ (เดือน 4 ตามปฏิทินสากล) ในตอนเช้าจะมีพิธีทำบุญตักบาตร ตอนกลางวันจะมีการฟังเทศน์ และเทศมหาชาติ ตอนเย็นจะมีการเวียนเทียน ครั้งที่ 2 เป็นประเพณีตานก๋วยสลาก (ทานสลากภัต) ที่จะปฏิบัติกันเป็นประจำทุกปีซึ่งตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 (วันออกพรรษา) โดยในวันนี้จะมีประชาชนจากทุกตำบลในอำเภอแม่จริม ตกแต่งก๋วยสลากมาร่วมทำบุญกับชาวบ้านพรหมและบ้านดงไผ่วัลย์ที่เป็นศรัทธาของวัดพระธาตุยอยหงส์ งานประเพณีตานก๋วยสลากนี้จะมี 2 วัน วันแรกเป็นวันห้างดา (การเตรียมงาน) อีกหนึ่งวันต่อมาจึงจะมีการตานก๋วยสลาก

ประเพณีมัสการพระธาตุคำปลิว (คำปิว)

พระธาตุคำปลิว หรือชาวบ้านเรียกว่า พระธาตุคำปิว (ทองคำที่ปลิวมา) นี้ ได้สร้างขึ้นเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน 6 ขึ้น 15 ค่ำ จุลศักราช 684 (พ.ศ. 1765) ดังนั้นประเพณีไหว้พระธาตุคำปลิว จึงจัดให้มีขึ้นในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 (ชาวบ้านเรียกว่าหกเป็ง) เป็นประจำทุกปี ชาวบ้านจะมีการจัดตกแต่งเครื่องสักการะมาสักการะองค์พระธาตุคำปลิว และถวายเครื่องจตุปัจจัยไทยทาน ต้นกัณฑ์แก่พระสงฆ์ นอกจากนี้ในวันสงกรานต์ซึ่งตรงกับวันพญาวัน (วันเริ่มปีใหม่ไทย) ชาวบ้านจะนำคอกไม้รูปเทียนน้ำอบน้ำหอมมาสักการะและสรงน้ำองค์พระธาตุ เพื่อขอพรจากองค์พระธาตุให้ครอบครัวประสบกับความโชคดีมีความปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ โดยเฉพาะบุตรหลานที่ออกไปทำงานต่างจังหวัด เมื่อกลับมาพร้อมประเพณีสงกรานต์ที่บ้านจะถือโอกาสนี้กราบขอพรจากองค์พระธาตุอันเป็นที่เคารพสักการะเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเองในการออกบ้านไปทำงาน

ต่างจังหวัด เมื่อเสร็จจากการสักการะและสรงน้ำองค์พระธาตุแล้วจะมีการจุดบั้งไฟเพื่อบูชาองค์พระธาตุ หลังจากนั้นจะมีการแข่งขันจุดบั้งไฟของชาวบ้านจากหมู่บ้านต่างๆ เพื่อความสนุกสนาน

ประเพณีการตีเก็ง

เป็นประเพณีที่มีเฉพาะในหมู่บ้านน้ำว่า ซึ่งประชาชนในหมู่บ้านสืบเชื้อสายชนเผ่าถิ่นตั้งแต่เดิมนั้นไม่นับถือศาสนา นับถือผีसानางไม้เป็นหลักโดยเหตุการณ์ทุกอย่างที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันชาวบ้านมีความเชื่อที่เกิดจากการกระทำของผีป่า ผีบ้าน ผีเจ้าที่ ผีเรือน การกระทำทุกอย่างที่อยู่นอกเหนือกฎของหมู่บ้านเรียกว่า ผิดผี ต้องมีการเลี้ยงผี ความเชื่อต่างๆ ที่แตกต่างกันไปจากหมู่บ้านอื่นๆ เช่น การห้ามมิให้ผู้ที่ไม่ใช่คนในครอบครัวเดินเข้าห้องนอนถือว่าเป็นการผิดผี จะต้องมีการเซ่นสังเวศเพื่อขอขมา โดยเครื่องเซ่นประกอบด้วย ไก่ 1 ตัว และเหล้า 1 ขวด

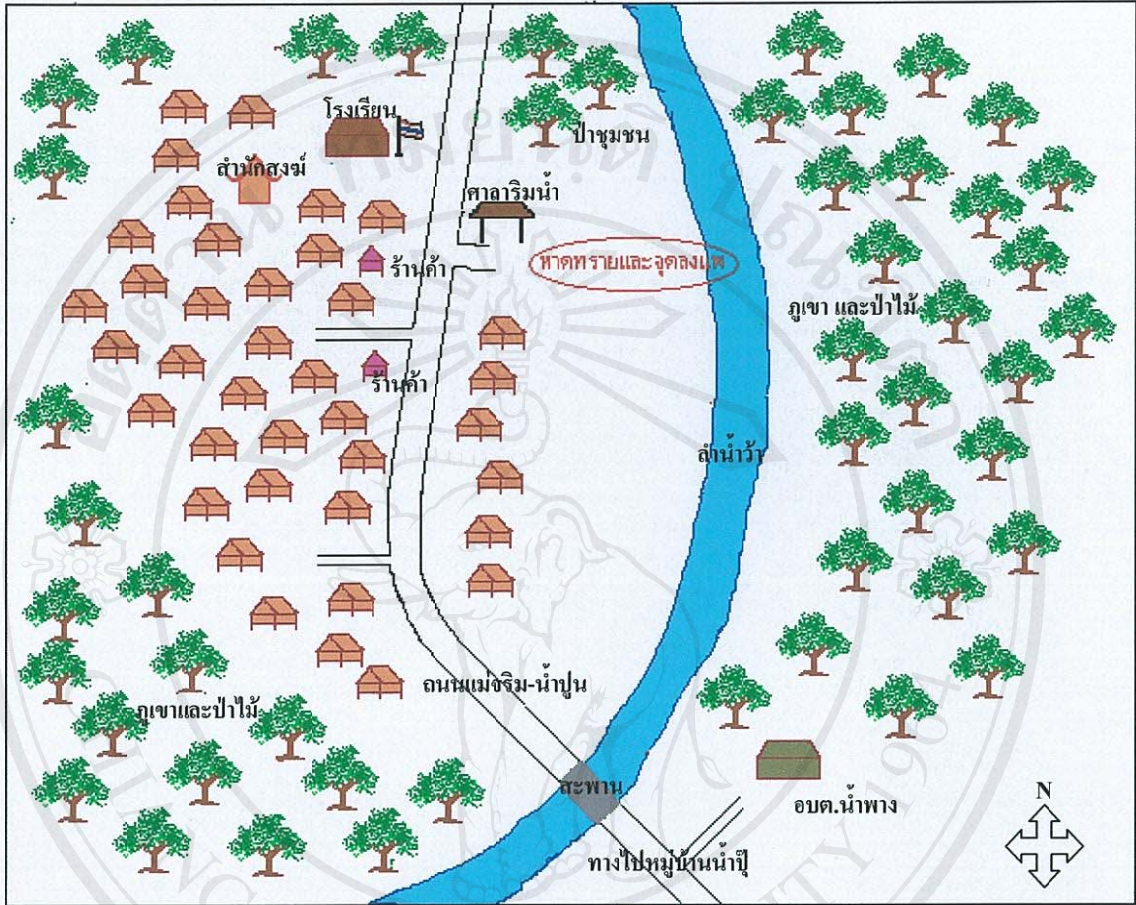
ประเพณีการตีเก็ง ถือเป็นประเพณีสำคัญของบ้านน้ำว่าที่จะมีการจัดขึ้นทุกปีในช่วงเดือนมกราคม (สัมภษณ์ ผู้ใหญ่ชุม ทองคำ, มกราคม 2546) หลังการเก็บเกี่ยว เป็นการบอกกล่าวเจ้าที่ ผีบ้านว่าจะตัดไม้ ฝังป่า ทำไร่แล้วให้ได้ผลผลิตมากๆ โดยการทำพิธีจะทำตอนเช้านำไก่ เหล้า ไปเลี้ยงผีที่หอผีประจำหมู่บ้าน รวมทั้งเพื่อแสดงความกตัญญูรู้คุณต่อผีเรือนที่ให้การคุ้มครองบุตรหลานที่ทำไร่ทำนาได้ผลดี หลังจากนั้นกลับมาฉลองแต่ละบ้าน คณะตีเก็งจะขึ้นไปอวยพรผูกแขนด้วยด้ายดิบแก่ทุกคนรอบครัวในหมู่บ้าน

การตีเก็ง เป็นการระบำเพลงที่เนื้อเพลงเล่าขานถึงชีวิตความเป็นอยู่สิ่งที่มีบุญคุณต่อชาวบ้านบอกกล่าวชีวิตหลังฤดูเก็บเกี่ยวของชาวบ้านที่จะซ่อมแซมบ้านเรือน เตรียมอุปกรณ์สำหรับที่จะทำไร่ทำนาต่อไปในช่วงเดือนเมษายน เป็นต้นไป โดยเก็งที่เป็นเครื่องดนตรีในพิธีการนี้ ทำจากไม้ไผ่ ชาวบ้านเรียกว่า ไม้เขี้ย ใช้ทำดอกसानหมวก ดอกมัดของ ที่มีปล้องกลวงตลอดลำ ผิวบางนำมาตัดปากกระบอกเป็นครึ่งวงกลมปากกลามเกลาลายปากกลามให้มนกลม ปาดด้านข้างทั้ง 2 ข้างให้ได้ระดับเสียงเดียวกัน

ประเพณีการตีเก็งนี้ในปัจจุบันได้รับความสนใจจากหน่วยงานราชการมาก เนื่องจากเป็นประเพณีที่แปลกมีลักษณะเฉพาะของชนเผ่าถิ่น และมีเฉพาะในบ้านน้ำว่า ซึ่งได้แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่มีความผูกพันกับธรรมชาติ ทำให้มีการให้ความสนใจและส่งเสริมให้เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวในพื้นที่ลำน้ำว่า

จากความเชื่อในเรื่องผี และวิญญาณนี้ คนในหมู่บ้านซึ่งนับถือผีเดียวกัน จึงมีความสัมพันธ์ต่อกันเหมือนเป็นเครือญาติ แม้ว่าจะมาจากสายตระกูลที่ต่างกันแต่เมื่อนับถือผีเดียวกันแล้วจึงเปรียบเสมือนเป็นญาติกัน ความสัมพันธ์ของชาวบ้านในหมู่บ้านมีความผูกพันช่วยเหลือเกื้อกูลกันเรื่อยมา รวมทั้งส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากความห่างไกลของชุมชนที่มีความห่างไกลจากชุมชนอื่นๆ จึงทำให้ต้องมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อความอยู่รอดมาตั้งแต่อดีต

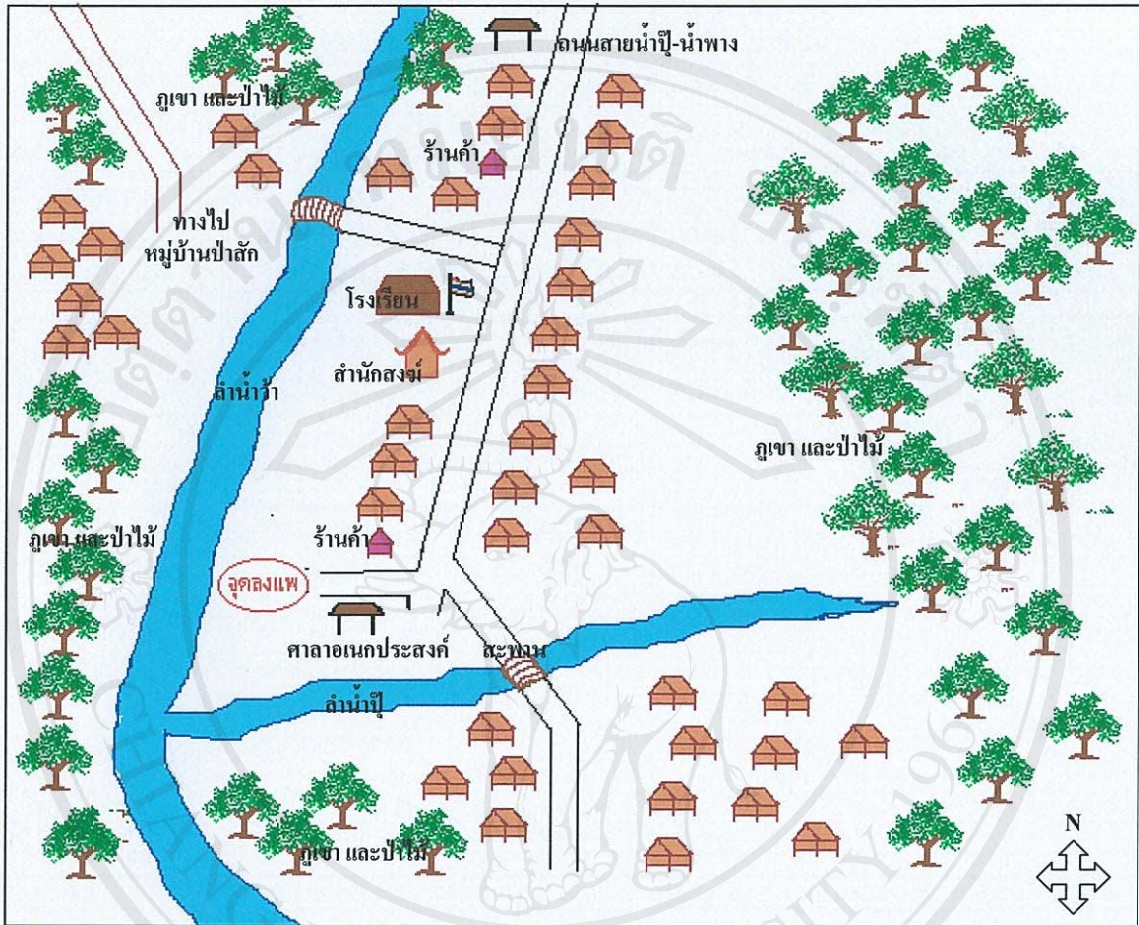
แผนที่หมู่บ้านน้ำว่า
หมู่ 5 ตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน

แผนที่ 2 แสดงแผนที่หมู่บ้านน้ำว่า

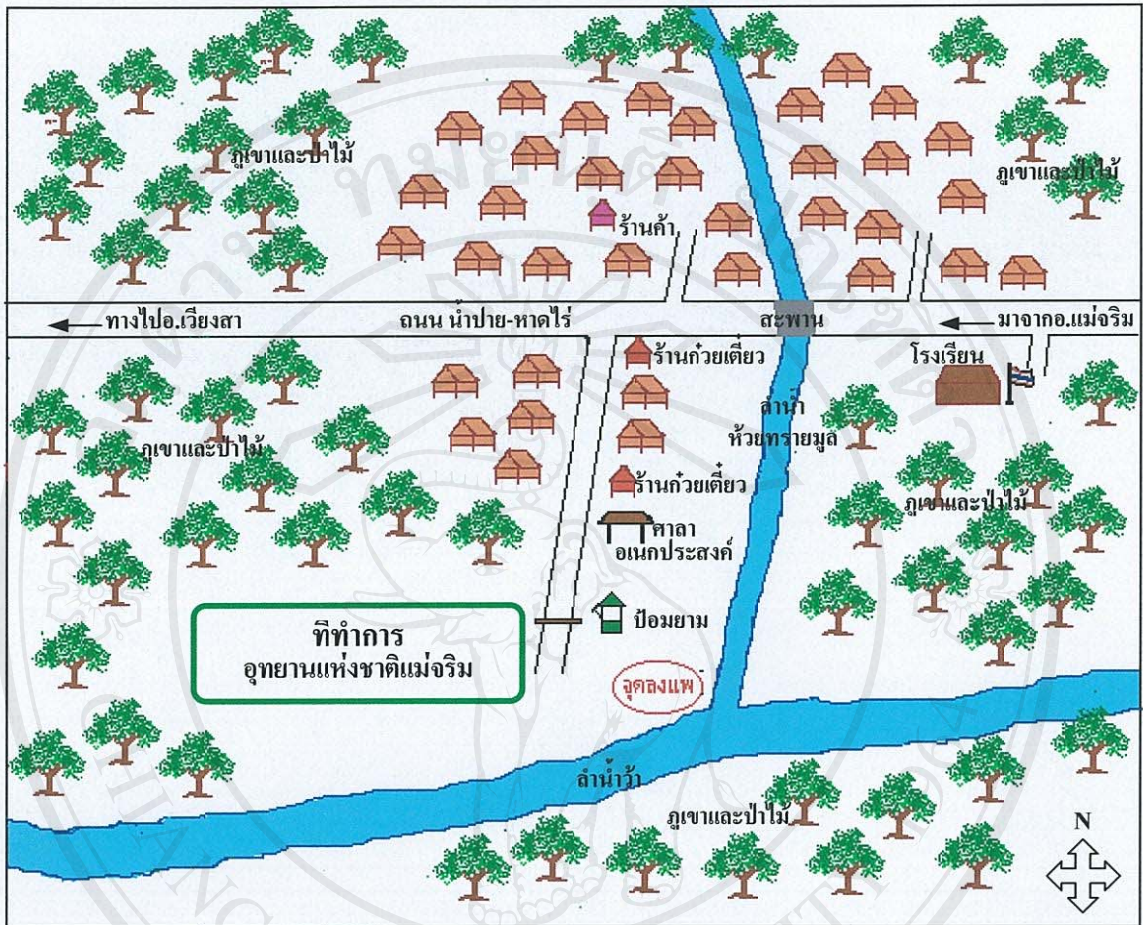
ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

แผนที่หมู่บ้านน้ำปู หมู่ 6 ตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน

แผนที่ 3 แสดงแผนที่หมู่บ้านน้ำปู

แผนที่หมู่บ้านห้วยทรายมูล
หมู่ 5 ตำบลน้ำปาย อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน

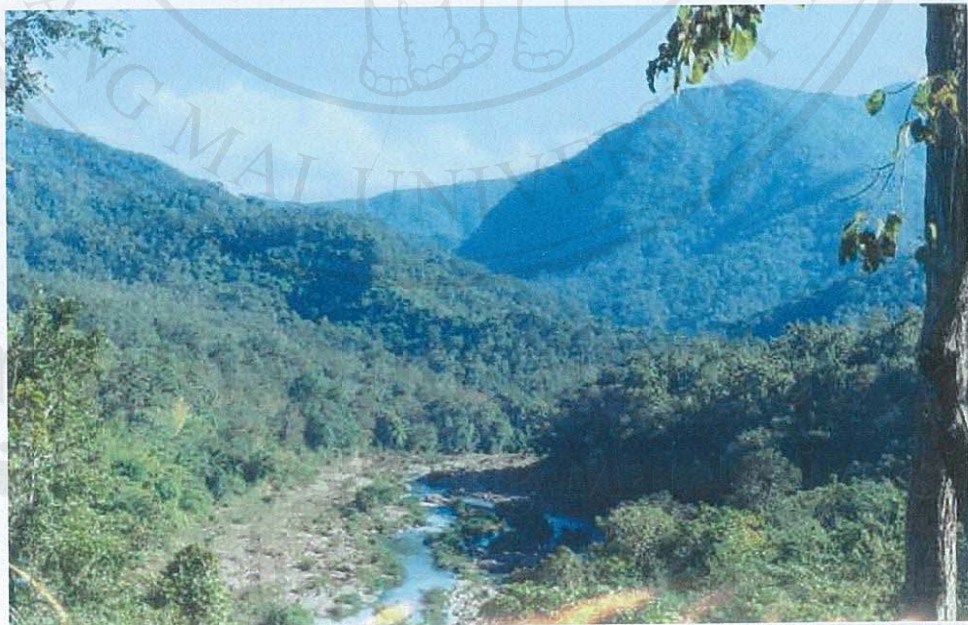

แผนที่ 4 แสดงแผนที่หมู่บ้านห้วยทรายมูล

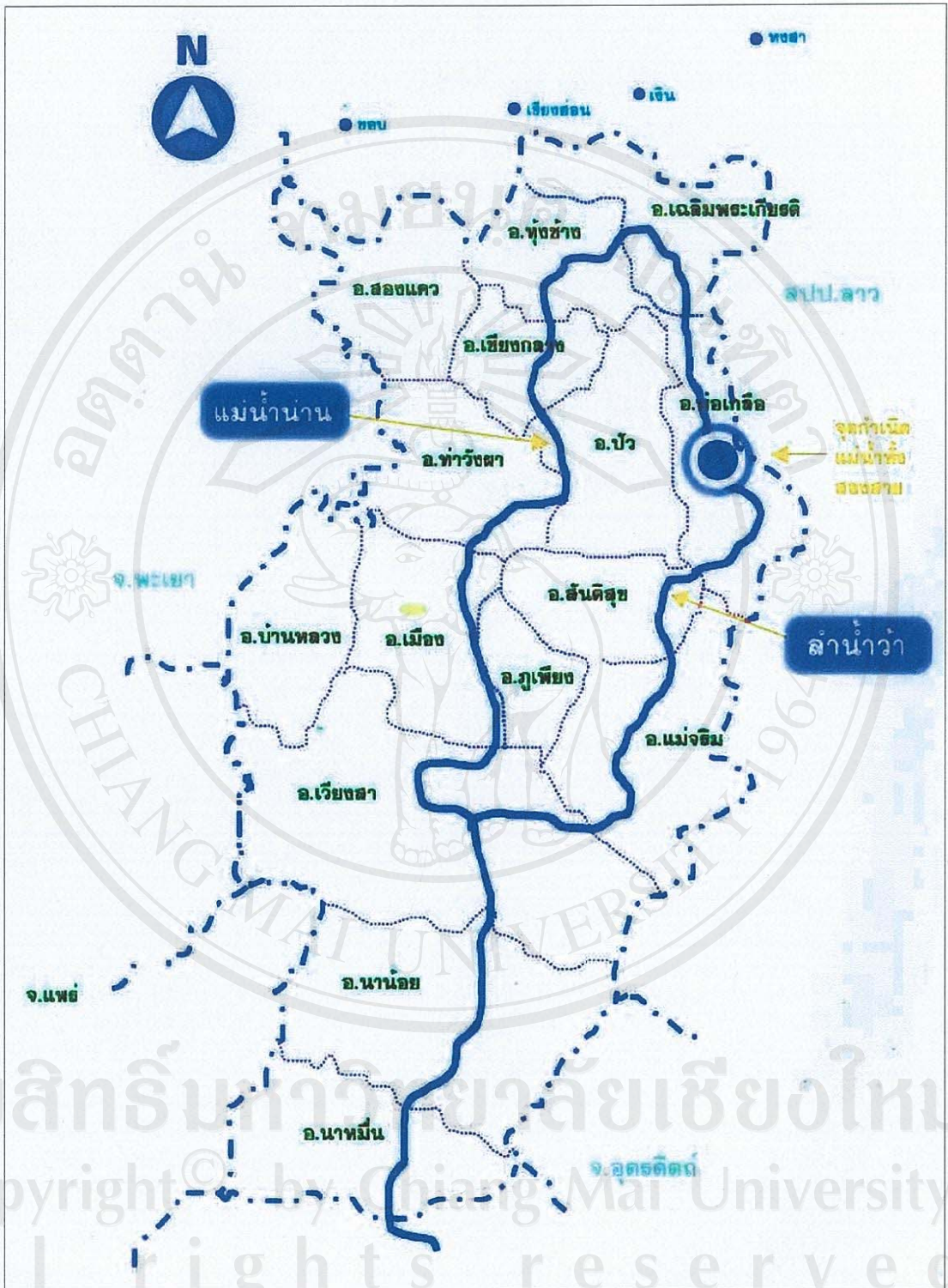
1.5 สภาพและระบบนิเวศลำนน้ำว้า

ลำนน้ำว้า เป็นลำนน้ำสาขาที่สำคัญของแม่น้ำน่านมีต้นกำเนิดจากภูเขาจามที่อยู่ในทิวเขาหลวงพระบางบริเวณบ้านขุนน้ำว้า ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นต้นกำเนิดแหล่งน้ำเดียวกับลำนน้ำน่าน แต่อยู่คนละฟากของภูเขาและมีทิศทางการไหลตรงกันข้ามกัน แม่น้ำน่านไหลขึ้นทางทิศเหนือของอำเภอบ่อเกลือ เข้าสู่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอรุ่งช้าง แล้ววกกลับไหลลงสู่อำเภอเชียงกลาง อำเภอบัว เวียงสา นาน้อย และนาหมื่น แล้วไหลเข้าสู่จังหวัดอุดรดิตถ์ ส่วนลำนน้ำว้าไปลงทางตอนใต้ของอำเภอบ่อเกลือ ผ่านไปยังอำเภอสันติสุข อำเภอแม่จริม และอำเภอเวียงสา แล้วไหลไปบรรจบแม่น้ำน่านที่ตำบลซึ้ง อำเภอเวียงสา บริเวณที่น้ำว้าไหลผ่านส่วนใหญ่จะเป็นป่าเขาจะมีชาวบ้านตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ลำนน้ำว้าเพียงไม่กี่หมู่บ้านเท่านั้น ในพื้นที่อำเภอแม่จริมมีหมู่บ้านตั้งอยู่ติดกับลำนน้ำว้าเพียง 2 หมู่บ้าน คือบ้านน้ำว้า และบ้านน้ำปู้ (แผนที่ 5)

สภาพทั่วไปของลำนน้ำว้า มีลักษณะที่คดเคี้ยวไหลผ่านหุบเขาต่างๆ ลำนน้ำว้าจึงเกิดแก่ง หาดวังตามธรรมชาติลักษณะต่างๆ มากมาย แต่ละแห่งของลำนน้ำชาวบ้านได้ตั้งชื่อไว้เรียกขานเพื่อให้ง่ายต่อการจดจำแหล่งที่ตั้งของวัง หาดและแก่ง เช่น วังควาย หาดทรายงาม วังบุงส้มป่อย วังกั้นทุ่ง ฯลฯ วังน้ำบางแห่งมีความลึกของวังมาก ที่ลึกมากที่สุดประมาณ 6 เมตร ณ วังบุงส้มป่อย รองลงมาได้แก่ วังโป่งไต้ม วังหาดผาเต วังเวินห้วยถ้ำ วังเวินแก่งเสือ มีความลึกประมาณ 5 เมตร และมีวังน้ำอีกหลายแห่งที่มีความลึกใกล้เคียงกัน

ภาพที่ 1 แสดงสภาพลำนน้ำว้าที่คดเคี้ยวไหลผ่านหุบเขา บริเวณอุทยานแห่งชาติแม่จริม

แผนที่ 5 แสดงที่ตั้งลำน้ำว่า

ระบบนิเวศลำน้ำว่า

พืชน้ำ

พืชน้ำในลำน้ำว่าประกอบด้วย ตะไคร้หิน แหน เต่า ไก อ่องลอน พืชน้ำ เหล่านี้เป็นอาหารของปลากินพืช พืชน้ำโดยเฉพาะไคที่เป็นพืชหลักในลำน้ำว่าจะไม่ค่อยพบในบริเวณเขตอนุรักษพันธ์สัตว์ของแต่ละหมู่บ้าน ผา หิน ทรายจะสะอาดเกลี้ยงเกลา ส่วนในเขตสงวนพันธ์สัตว์น้ำพบพืชน้ำบ้างแต่ก็พบไม่ค่อยมาก แต่ในบริเวณนอกเขตสงวนของแต่ละหมู่บ้านจะพบไคและพืชน้ำเป็นจำนวนมากอย่างเห็นได้ชัดเจน เนื่องจากมีปริมาณปลาและสัตว์น้ำอื่นๆประเภทกินพืชมากขึ้นตามลำดับ นอกจากพืชน้ำจะเป็นอาหารของสัตว์น้ำแล้วชาวบ้านยังนำเอาไค เต่า อ่องลอน มาประกอบเป็นอาหารพื้นเมือง เช่น ทำห่อหนึ่งไค ไคตากแห้งเพื่อทำไคป่น ยำเต่า ยำอ่องลอน อีกด้วย

พืชริมน้ำ

พืชริมน้ำสองข้างลำน้ำว่า ประกอบด้วย ต้นไคร้เป็นพืชหลักได้งอกตามลำน้ำว่าตลอดสองข้างลำน้ำว่า นอกจากนั้นก็มีผักกูด(เฟิร์น) ต้นกุ่ม ผักหนามขึ้นแซมเป็นที่ๆ พืชริมน้ำจะเป็นอาหารของปลาได้โดยตรงถ้าหากว่าพืชนั้นงอกในน้ำและถ้าพืชงอกอยู่ริมน้ำปลาอาจจะได้รับประโยชน์ทางอ้อมที่แมลงมาอาศัยใบอ่อนของพืชเป็นอาหาร นอกจากนี้พืชริมน้ำยังเป็นที่บังแดดให้ปลาตัวเล็กๆ และสัตว์น้ำอื่นๆได้หลบอาศัยในตอนกลางวัน

นอกจากนี้ พืชริมน้ำยังเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้านด้วย เช่น ผักกูดใช้แกงส้ม ลวกจิ้มน้ำพริก ผักหนาม ยอดต้นกุ่มใช้ลวกจิ้มน้ำพริก ยอดไคร้ใช้จิ้มน้ำพริก รับประทานกับลาบ ในบริเวณที่ต้นไคร้งอกที่ชาวบ้านเรียกว่า ป่าไคร้ มักจะมีเห็ดไคร้ออกในช่วงฤดูหนาว ซึ่งชาวบ้านนิยมนำมาแกง หรือต้มยำ เป็นอาหารแบบพื้นเมืองอีกชนิดหนึ่ง

พืชบก

พืชบกที่มักพบตามสองข้างลำน้ำว่า ประกอบด้วย ต้นหว้า ต้นไทร ต้นเคื่อ ต้นดินเป็ด ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้สัก ไม้ผลเคื่อ ผลหว้า ผลไทร สามารถเป็นอาหารโดยตรงของปลากินพืชบางชนิดที่ชอบกินผลเคื่อ ผลไทร ผลหว้า หรือปลาอาจจะได้รับประโยชน์ทางอ้อมจากมูลนกที่มาจากกินผลหว้าผลไทร นอกจากนี้ใบของต้นไม้ที่งอกริมน้ำเมื่อหล่นลงไปกองทับถมรวมกันในน้ำจะกลายเป็นที่อาศัยของลูกอ๊อดของกบ ลูกอ๊อดของเขียด หอย กุ้ง และปลาเล็กปลาน้อยชนิดต่างๆ

สัตว์บก หรือสัตว์ริมน้ำ

สัตว์ริมน้ำที่อาศัยบริเวณริมน้ำว่าส่วนใหญ่จะเป็นกบและเขียด ได้แก่ เขียดหนาว เขียดลาย เขียดปาด เขียดงอบ เขียดแอด กบจุก กบหลังลาย นอกจากนี้ยังพบงูไซ งูเหลือม และงูอื่นๆ ที่เป็นงูกินปลา กินเขียดบริเวณลำน้ำ และริมน้ำ นอกจากนี้เขียดและกบยังเป็นแหล่งอาหารของชาวบ้านลำน้ำว่าอีกอย่างหนึ่งด้วย ชาวบ้านส่วนใหญ่จะหากบและเขียดเวลากลางคืนโดยใช้กระบอกไฟฉาย

ส่องหากบและเขียดตามริมน้ำว่า เวลาฉายไฟไปกระทบกับตาของกบหรือเขียดจะมีแสงสะท้อน สีแดงขาวบ้านจึงสามารถหากบและเขียดได้ง่าย นอกจากกบและเขียดจะเป็นแหล่งอาหารของ ชาวบ้านลำน้ำว่าที่สำคัญประการหนึ่งแล้ว กบและเขียดระยะที่เป็นลูกอ๊อดอยู่ในน้ำยังเป็นอาหาร ของสัตว์น้ำประเภทสัตว์กินสัตว์เป็นอาหาร เช่น ปลาช่อน ปลานิล ปลาสลาด ปลาผา (ตะพานน้ำ) และชาวบ้านนิยมนำเอาลูกอ๊อดของกบและเขียด ทั้งที่พบในทุ่งนา หนองน้ำเล็กๆ และในลำน้ำว่า หรือลำห้วยต่างๆ ที่ชาวบ้านเรียกว่า “อีฮวก” “ฮวกล้วย” “อีล้วย” มาทำเป็นอาหารรายการเด็ดสุดร พื้นบ้าน เช่นมาทำเป็นต้มยำ ห่อแอมป์ ห่อนึ่ง คำน้ำพริก แกง ชาวบ้านบอกว่ามีรสชาติอร่อยมาก

สัตว์น้ำ

ปลาท้องถิ่นในลำน้ำว่ามีมากมายหลายชนิด ปลาท้องถิ่นบางชนิดอดีตเคยพบในลำน้ำว่า แต่กลับไม่พบในระยะต่อมา เช่น ปลาตุ๊ก ปลาสะปึกดำ ปลาข้าว ปลาหว่า จนกระทั่งปัจจุบันนี้ยัง หาจับปลาดังกล่าวไม่ได้ มีปลาหลายชนิดที่มีปริมาณลดลงหาจับได้ลำบาก เช่น ปลามุด(อีดูด) ปลาเพี้ย ปลาสร้อย ปลาฮิม ปลาแกง ปลาจอก(ตะ โทก) ปลาม่อม ปลาหึ่ง ปลาแค้ควาย และเมื่อมีการ อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำอย่างจริงจัง ปลาดังกล่าวเริ่มมีปริมาณที่มากขึ้นและอาจจะแพร่พันธุ์ต่อไป ในอนาคตข้างหน้า ปลาท้องถิ่นที่พบในแหล่งน้ำว่าจำแนกตามบริเวณที่พบเป็นประจำ ดังต่อไปนี้

ปลาที่อาศัยอยู่ในวัง ได้แก่ ปลาคัง ปลาจอก ปลาแก้มขี้ ปลากระมัง ปลาเพี้ย ปลาตุ๊ก ปลากะสูบขีด ปลากะ ปลาหนามหลัง ปลาปีก ปลาโน

ปลาที่อาศัยอยู่บริเวณหาด แก่ง ได้แก่ปลาหมูชนิดอื่นๆ ปลาหมูอารีย์ ปลาฮิม ปลามัน ปลาอีดูด ปลาแค้ขี้หมู ปลาแค้ควาย ปลาตาบลาว ปลาบู่ ปลาป้อ ปลาม่อม ปลาหึ่ง ปลาหนาม

นอกจากปลาท้องถิ่นแล้วในลำน้ำว่ายังพบสัตว์น้ำอื่น เช่น กุ้ง หอย อีเนี้ยว หนอนน้ำ ตะพานน้ำ(ปลาผา, ผา) และบัวน (นากน้ำ) ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2520 จนถึง ปี พ.ศ. 2525 บัวนมีมากใน ลำน้ำว่าโดยเฉพาะตลิ่งที่อยู่บริเวณวังน้ำต่างๆ จะพบรูของบัวนอยู่ทั่วไป หลังจากราวๆ ปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมาบัวนมีปริมาณที่ลดลงเรื่อยๆ จนไม่พบบัวนในลำน้ำว่าตั้งแต่ราวๆ ปี พ.ศ. 2535 ในปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นพรานปลาหลายคนได้พบบัวนบ้างแต่พบในปริมาณไม่มาก โดยมีหลักฐานของ บัวนจากร่องรอยของการฉีกตาข่ายที่ชาวบ้านนำไปวางดักปลาตามลำน้ำว่า ซึ่งเป็นพฤติกรรมของ บัวนที่มาขโมยปลาที่ติดตาข่ายไปกินและคาดว่าจะมีปริมาณบัวนเพิ่มมากขึ้นในระยะเวลาต่อไป

ตารางที่ 1 รายชื่อปลาท้องถิ่นในลำน้ำว่า

ชื่อพื้นบ้าน	ชื่อสามัญ	ชื่อวิทยาศาสตร์
1. ก้วน	ชะโด	<i>Channa micropeltes</i>
2. กัง	กั้ง	<i>Hemibagrus filamentus</i>
3. กั้งหม้อ	กั้ง	<i>na</i>
4. กค	กค	<i>na</i>
5. กะ	เวียน	<i>Tor tambroides</i>
6. กคหิน	กคหิน	<i>Leiocassis siamensis</i>
7. กั้ง	ก้าง	<i>Channa gachua</i>
8. กะบาน, ขะบาน	กระมัง	<i>Puntius protosyris</i>
9. แกง	แกง	<i>Cirrhinus molitorella</i>
10. เข้ม	เข้ม	<i>Dermogenus pusillus</i>
11. เข้ช้หมู	ช้	<i>na</i>
12. เข้ช้	ช้	<i>na</i>
13. เข้	แค้ควาย	<i>Bagarius yarrelli</i>
14. จวง	หมูข้างลาย	<i>Botia hymenophysa</i>
15. เจียงเฮียว	สังกะวาดเหลือง	<i>Pangasius macronema</i>
16. จาด	จาด	<i>na</i>
17. จอก	ตะโกก	<i>Cyclocheilichthys enoplos</i>
18. จริ จะเลาะ	ช้อน	<i>Channa striatus</i>
19. ชิว	ชิว	<i>Rasbora borapetensis</i>
20. คาบลาว	คาวลาว	<i>na</i>
21. คูก	คูก	<i>Clarias batrachus</i>
22. คิคหิน	หมูหัวแบน	<i>Homoloptera smithi</i>
23. คอง	ปลา	<i>Notopterus notoperus</i>
24. คาเพียง	ลิ้นหมาน้ำจืด	<i>Cynoglossus microlepis</i>
25. หนาม, หนามบี	หนามหลัง	<i>Cyclocheilichthys apogon</i>
26. นิล	นิล	<i>Tilapia nilotica</i>
27. ไน	ไน	<i>Cyprinus carpio</i>
28. บู่	บู่	<i>Oxyeleotris marmoratus</i>
29. บอก	สร้อยขาว	<i>Cirrhina jullieni</i>
30. ปีกแดง	ปีก	<i>na</i>
31. ปีก	ตะพาบ	<i>Puntius daruphani</i>

ชื่อพื้นบ้าน	ชื่อสามัญ	ชื่อวิทยาศาสตร์
32. ปีกแจ้	na	na
33. ปก	แก้มซ้าย	<i>Puntius orphoides</i>
34. ปีกเป้า	ปีกเป้า	<i>Monotreta leiurus</i>
35. ปุง	พลวง	<i>Tor soro</i>
36. ป้อ	na	na
37. ผา	ตะพานน้ำ	na
38. เพี้ย	เพี้ย, กา	<i>Morulius chrysoihekadion</i>
39. มุด	อีดูด	<i>Gyrinocheilus aymonieri</i>
40. ม่อม	มอน	na
41. ม้า	ม้า	<i>Nibea soldado</i>
42. มัน	na	na
43. มันทอง	na	na
44. หมู	หมูอื่นๆ	na
45. หมูอารีย์	หมูอารีย์	<i>Botia sidthimunkii</i> Klausewitz
46. หลาด	กระทิง	<i>Mastocembelus armatus</i>
47. หลด	หลด	<i>Macrornathus siamensis</i>
48. แวน	แป้น, กระจก	<i>Chanda siamensis</i>
49. สดู่	หมอข้างเหยียบ	<i>Pristolepis faciatus</i>
50. สะป้าก	ตะเพียนขาว	<i>Puntius gonionotus</i>
51. ลิก	กระตูด	<i>Hampala macrolepita</i>
52. หิ่ง, หิ้น	na	na
53. เอียน	ปลาไหล	<i>Fluta alba</i>
54. อีม	ชีวกวางข้างเงิน	<i>Rasbora argyrotaenia</i>
55. ฮากกล้วย	รากกล้วย	<i>Acanthopsis spp.</i>

ที่มา : ปรับปรุงจากรายงานการวิจัยเรื่อง รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว้า ตำบลน้ำพาง อำเภอมะจิม จังหวัดน่าน (วิชัย นิลคง, 2545) และตรวจสอบชื่อวิทยาศาสตร์จากหนังสือ ปลาไทยที่นำรู้จัก (ธวัชชัย เลิศสุนทรกุล, 2545)

All rights reserved

นอกจากนี้ลำน้ำว้ายังเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยที่สำคัญของปลาหมออารี ซึ่งจากการสำรวจในปัจจุบันพบว่า พบปลาหมออารีที่ลำน้ำว้าแห่งเดียวในประเทศไทย โดยในปัจจุบันปลาหมออารีจัดอยู่ในประเภทสัตว์สงวน ปลาหมออารีจึงเป็นปลาท้องถิ่นที่มีคุณค่ากับชุมชนลำน้ำว้า และสร้างความภาคภูมิใจแก่คนในท้องถิ่นอย่างยิ่ง

ปลาหมออารี เป็นปลาในสกุล *Botia* มีลักษณะลำตัวแบบ oblong ลำตัวแบนข้าง (compressed) มีจะงอยปากแหลม ส่วนหัวค่อนข้างยาว มี spine ขนาดใหญ่แยกออกเป็น 2 แฉก (bifid spine) ฝังอยู่ในร่องใต้ตา ซึ่ง spine นี้สามารถยกตั้งขึ้นตั้งฉากกับส่วนของแก้มได้ มีหนวด 3 คู่ อยู่ที่บริเวณจะงอยปาก (rostral barbel) 2 คู่ และที่ขากรรไกรบน (maxillary barbel) อยู่ที่บริเวณมุมปาก 1 คู่ ตามีขนาดเล็กไม่มีแผ่นหนังมาปิดตา ปากมีขนาดเล็ก ริมฝีปากหนา มีฟันที่หลอดคอ (pharyngeal teeth) มีลักษณะเรียวยาวแหลมคม 1 แถว จุดเริ่มต้นของครีบท้อง อยู่หน้าตำแหน่งฐานของครีบท้อง ครีบทันสั้น ครีบทางเว้าลึก มีเกล็ดขนาดเล็กมาก ฝังอยู่ในชั้นผิวหนังบริเวณส่วนหัวไม่มีเกล็ด

ปลาสกุล *Botia* โดย สุภาพ มงคลประสิทธิ์ และคณะ(2530) (อ้างใน จิราวรรณ คำรณ, 2542) ที่พบในประเทศไทยมี 11 ชนิด ได้แก่

Botia beauforti H.M. Smith หมูจุด หมูลายเสือ

Botia berdmorei (Blyth) หมู

Botia eos Taki หมูหางแดง

Botia horae H.M. Smith หมูค้อ หมูคอก หมูหลังดำ

Botia hymenophysa (Bleeker) หมูลาย หมูข้างลาย

Botia lecontei Fowler หมู

Botia lucas-bahi Fowler หมู

Botia macracanthus (Bleeker) หมูอินโด (นำเข้าจากอินโดนีเซีย)

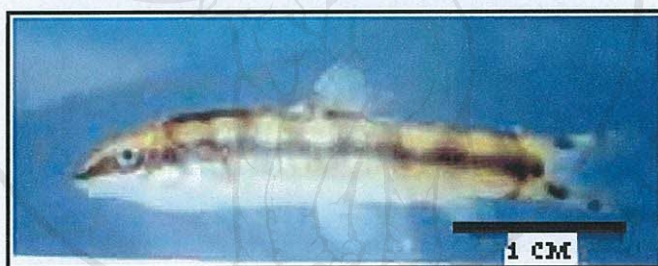
Botia morleti Tirant หมูหิน หมูคอก

Botia modesta Bleeker หมู หมูขาว หมูเหลือง หมูมัน หมูหางแดง

Botia sidhimunkii Klausewitz หมูอารี

ลักษณะของปลาหมออารี มีขนาดเล็ก ความยาวประมาณ 3-7 เซนติเมตร ลำตัวเรียวยาวและแบนข้าง พื้นลำตัวสีขาวเหลืองนวล ส่วนบนมีสีขาวเงิน ส่วนท้องสีจะอ่อนกว่า แนวสันหลังมีแถบสีดำพาดขวางลำตัวตั้งแต่จะงอยปากถึงโคนหาง ข้างละ 1 แถบ และมีแถบสีดำเล็กๆ เชื่อมต่อเป็นระยะๆ ระหว่างแถบตรงครีบท้องกับแถบตรงลำตัว ทำให้เกิดมีจุดสีขาวหรือสีเหลืองนวล ขอบดำขึ้นที่ส่วนบนของแถบข้างลำตัว มีหนวด 1 คู่ตรงมุมปากด้านบน ครีบท้องครีบทองมีลักษณะ

โปรงใส ที่แพนหางมีจุดประสีด้า (ชวัชชัย เลิศสุนทรกุล, 2545) อุปนิสัย รักสงบ ชอบอยู่รวมเป็นฝูงตามโพรงไม้ หรือ โขดหิน บริเวณแหล่งน้ำไหลเชี่ยวมีการถ่ายเทของน้ำตลอดเวลาคุณสมบัติของน้ำดีมีปริมาณออกซิเจนที่ละลายในน้ำสูง นอกจากนี้ปลาหมออารีย์ยังเป็นปลาที่มีความไวต่อการเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของน้ำ ถ้าหากว่าคุณภาพน้ำมีสภาพที่ไม่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิต ปลาหมออารีย์จะตายก่อนปลาชนิดอื่นๆ หรือว่ายหนีไปอาศัยตามแหล่งน้ำที่มีความบริสุทธิ์ที่เหมาะสมกว่าในปัจจุบันปลาหมออารีย์ที่จับได้จากแหล่งน้ำธรรมชาติมีจำนวนลดลงเป็นจำนวนมากเนื่องจากสภาพแวดล้อมของแหล่งน้ำต่างๆ ได้เปลี่ยนแปลงสภาพไปจากเดิมจากสาเหตุหลายประการเช่น การเพิ่มประชากร การพัฒนาประเทศด้านต่างๆ รวมทั้งการสูญเสียสมดุลธรรมชาติที่เหมาะสมส่งผลให้ปริมาณปลาหมออารีย์ลดลงด้วยเพราะสภาพแวดล้อมทางนิเวศวิทยาไม่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตและการแพร่พันธุ์ การผสมเทียม และการทดลองเลี้ยงยังไม่ดีเท่าที่ควรจากการสำรวจพบว่าลำน้ำว้าเป็นลำน้ำเดียวในประเทศไทยที่ยังคงพบปลาหมออารีย์อยู่ในจำนวนมาก (วิชัย นิลคง, 2545)

ภาพที่ 2 ลักษณะปลาหมออารีย์ (*Botia sidhimunkii* Klausewitz)

เนื่องจากปลาหมออารีย์มีลักษณะที่สวยงามทำให้เป็นที่นิยมนำไปเลี้ยงเป็นปลาสวยงาม ในช่วงปี พ.ศ. 2535-2537 ความนิยมเลี้ยงปลาหมออารีย์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้มีการเข้ามาจับปลาหมออารีย์ในลำน้ำว้าเป็นจำนวนมากจนประสบปัญหาจำนวนปลาลดลงจนเกือบจะสูญพันธุ์ ทำให้ต้องมีการประกาศเป็นสัตว์สงวนแต่ก็ยังคงมีการลักลอบอยู่บ้างเนื่องจากมีราคาดี จนกระทั่งชุมชนลำน้ำว้ามีการอนุรักษ์ลำน้ำว้าอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา และมีการให้ความรู้แก่ชุมชนถึงคุณค่าของปลาหมออารีย์ที่มีอยู่ในลำน้ำว้าแห่งเดียวในประเทศไทย ทำให้ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจและให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ จนในปัจจุบันปลาหมออารีย์ในลำน้ำว้าได้เพิ่มจำนวนขึ้นมา โดยพรานปลากล่าวว่าจากเมื่อก่อนเวลาออกไปค้าหาปลาจะไม่พบปลาหมออารีย์เลยแต่ปัจจุบันจะพบได้มากขึ้น (สัมภาษณ์ผู้ใหญ่มุม ทองคำ, มกราคม 2546)

ปลาหมออารีย์จึงถือได้ว่าเป็นสัตว์น้ำที่มีคุณค่าต่อชุมชนลำน้ำว่ามาก ที่จะบ่งบอกถึง ความอุดมสมบูรณ์และคุณภาพของระบบนิเวศลำน้ำว่า ในปัจจุบันชุมชนลำน้ำว่าจึงได้ให้ ความสำคัญกับการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นในลำน้ำว่า ซึ่งก็ได้ทำให้มีการดูแลรักษาลำน้ำว่าให้มี คุณภาพเพื่อการอยู่อาศัยของปลาเหล่านั้นด้วย

คุณภาพน้ำลำน้ำว่า

จากการศึกษาของ วิชัย นิลคง (2545) ได้เก็บตัวอย่างน้ำส่งตรวจจากลำน้ำว่า จำนวน 3 จุด เมื่อวันที่ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2544 จุดที่ 1 เก็บบริเวณบ้านน้ำว่า ตำบลน้ำปาง จุดที่ 2 เก็บบริเวณ บ้านน้ำปู้ ตำบลน้ำปาง จุดที่ 3 เก็บบริเวณอุทยานแห่งชาติแม่จรม ตำบลน้ำปาย เพื่อส่งตรวจหา คุณสมบัติด้านเคมี และด้านกายภาพ โดยส่งตรวจที่ศูนย์อนามัยสิ่งแวดล้อมเขต 9 จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ลำน้ำว่ามีคุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์ที่ดี จัดอยู่ในประเภทที่ 2 เหมาะที่จะใช้ในการอนุรักษ์ สัตว์น้ำ การประมง การกีฬาหรือการท่องเที่ยว โดยค่าออกซิเจนที่ละลายในน้ำ (Dissolved Oxygen) ณ บ้านน้ำว่ามีค่าออกซิเจนละลายในน้ำเท่ากับ 6.8 มิลลิกรัม/ลิตร ณ บ้านน้ำปู้มีค่าออกซิเจนละลาย ในน้ำเท่ากับ 6.2 มิลลิกรัม/ลิตร และ ณ อุทยานแห่งชาติมีค่าออกซิเจนละลายในน้ำเท่ากับ 6.4 มิลลิกรัม/ลิตร และสารเคมีอื่นๆที่ได้รับจากการตรวจวิเคราะห์มีค่าดังตาราง

ตารางที่ 2 แสดงผลการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำในลำน้ำว่า อำเภอแม่จรม

พารามิเตอร์ที่ตรวจ วิเคราะห์ (มิลลิกรัม/ลิตร)	เกณฑ์ มาตรฐาน ประเภท 2-4	ผลการตรวจวิเคราะห์			วิธีที่ตรวจวิเคราะห์
		บ้านน้ำว่า	บ้านน้ำปู้	อุทยานแห่ง ชาติแม่จรม (บ้านห้วย ทรายมูล)	
ความเป็นกรด-ด่าง	5.0-9.0	7.5	7.5	7.5	Electrometric
ความเป็นด่าง		70	70	69.2	EDTA titrimetric
แมงกานีส	1.0	0.24	0.24	0.22	AAS (Flame)
ทองแดง	0.1	0.01	0.01	0.01	AAS (Flame)
สังกะสี	1.0	0.8	0.78	0.95	AAS (Flame)
ตะกั่ว	0.05	0.01	0.02	0.04	AAS (Graphite Furnace)
โครเมียม	0.05	0.012	0.01	0.011	AAS (Graphite Furnace)
แคดเมียม	0.005	0.002	0.002	<0.001	AAS (Graphite Furnace)
ปรอท	0.002	-	-	-	AAS (Hydride-Generation)

พารามิเตอร์ที่ตรวจวิเคราะห์ (มิลลิกรัม/ลิตร)	เกณฑ์มาตรฐานประเภท 2-4	ผลการตรวจวิเคราะห์			วิธีที่ตรวจวิเคราะห์
		บ้านน้ำว่า	บ้านน้ำปู้	อุทยานแห่งชาติแม่จริม (บ้านห้วยทรายมูล)	
คลอไรด์		3.4	3.7	3.6	Argentometric
ไนเตรท	5.0	8.4	7.1	20.8	Auto-Cadmium Reduction
สารฆ่าศัตรูพืช (Total Organochlorine Pesticides)	0.05	-	-	-	GC, GC-FTIR
บีโอดี	1.5-4.0	0.93	1.62	1.74	5-day BOD test
ออกซิเจนละลายในน้ำ (ดีไอ)	2.0-6.0	6.8	6.2	6.4	Azide Modification

ที่มา : รายงานการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว่า ตำบลน้ำพาง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน”, 2545

นอกจากการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำในห้องปฏิบัติการแล้ว ชุมชนได้ใช้ปริมาณสัตว์น้ำบางชนิดเป็นดัชนีชี้วัดระดับคุณภาพน้ำ เช่น ปริมาณปลาม่อม (ปลามอน) ปลาหิ่ง ปลาหมอเรียบ เป็นดัชนีชี้วัดถึงคุณภาพน้ำโดยชุมชนให้ข้อสังเกตว่า ปลาชนิดดังกล่าวจะมีความไวต่อการเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของน้ำถ้าหากว่าคุณภาพน้ำมีสภาพที่ไม่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของปลาดังกล่าวแล้วปลาเหล่านี้จะตายก่อนปลาชนิดอื่นๆ หรือว่ายหนีไปอาศัยตามแหล่งน้ำที่มีความบริสุทธิ์ที่เหมาะสมกว่า เช่นเดียวกับการศึกษาของวิวัฒน์ ประรณภ และเกียรติคุณ เจริญสวรรค์ (2543) พบว่า ปลามอน (ปลาม่อม) ที่อาศัยอยู่ตามลำห้วยหรือแหล่งน้ำบนภูเขาที่มีอุณหภูมิค่าและมีการเปลี่ยนแปลงในรอบวันไม่มากนัก ปริมาณออกซิเจนละลายในน้ำมีค่าระหว่าง 8.2 – 10.8 มิลลิกรัม/ลิตร ความเป็นกรดเป็นด่าง มีค่าระหว่าง 7.6 – 8.5 ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งน้ำที่มีคุณภาพดีที่สุดเป็นแหล่งน้ำตามธรรมชาติ และการศึกษาของเกียรติคุณ เจริญสวรรค์ พบว่า ปลาหมอเรียบอาศัยอยู่บริเวณแหล่งน้ำไหลเชี่ยวมีการถ่ายเทของน้ำตลอดเวลา คุณสมบัติของน้ำดีมีปริมาณออกซิเจนที่ละลายในน้ำสูง

จะเห็นได้ว่าลำน้ำว่าเป็นลำน้ำที่มีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพืชและสัตว์ที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศของชุมชนลำน้ำว่าเป็นอย่างยิ่ง ประกอบกับบริบทของชุมชนลำน้ำว่าที่การดำรงชีวิตของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันต้องพึ่งพิงสิ่งแวดล้อมทั้งป่าและน้ำ การดูแลรักษาความหลากหลายทางชีวภาพต่างๆ จึงมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของชุมชน

ตอนที่ 2 สภาพการณ์การท่องเที่ยว

2.1 ความเป็นมาของการท่องเที่ยวล่องแก่งลำน้ำว้าในพื้นที่ชุมชนลำน้ำว้า

ลำน้ำว้า มีต้นกำเนิดจากอำเภอป้อเกลือแล้วไหลเรื่อยลงมาตลอดระยะทางมีความชุ่มชื้นของป่าเขา ความพิเศษของลำน้ำว้าที่ไหลคดเคี้ยวผ่านซอกเขาต่างๆ ทำให้มีแก่งต่างๆ มากมาย แต่เดิมนั้นความอุดมสมบูรณ์ของลำน้ำว้าและป่าทึบนี้ ทำให้ลำน้ำว้ามีประโยชน์ในการอุปโภคบริโภคเป็นแหล่งหาอาหารโปรตีนตามธรรมชาติของชาวบ้าน รวมทั้งเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ ก่อนที่จะมีการพัฒนาถนนของชาวบ้านตามลำน้ำ นอกจากนี้เส้นทางลำน้ำว้ายังถูกใช้เป็นเส้นทางลักลอบส่งไม้เพื่อนำไปขายซึ่งทางเขตอำเภอแม่จรมและอำเภอเวียงสาได้ชื่อว่าเป็นแหล่งไม้สัก จึงมีการลักลอบตัดไม้กันมาก ในปี พ.ศ. 2537 ได้มีการสำรวจพื้นที่ป่าบริเวณนี้เพื่อจัดตั้งให้เป็นอุทยานและเพื่อปราบปรามการตัดไม้เมื่อมีการปราบปรามทางหัวหน้าอุทยานแห่งชาติแม่จรมได้มีความคิดต่อแพไม้ไผ่เพื่อล่องลาดตระเวน ด้วยสภาพของลำน้ำว้าที่มีความคดเคี้ยวผ่านซอกเขาต่างๆ ทำให้มีแก่งมากมายสร้างความสนุกสนานให้กับการล่องแพพอสมควร หัวหน้าอุทยานฯ เห็นว่าสภาพของลำน้ำว้ามีความน่าสนใจในการสนับสนุนให้มีการท่องเที่ยว อีกทั้งในช่วงดังกล่าวนี้ประเทศไทยเริ่มมีนโยบายสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและมีกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ชอบท่องเที่ยวแบบผจญภัยได้เข้ามาบุกเบิกพื้นที่ท่องเที่ยวในบริเวณชุมชนลำน้ำว้าด้วย ทำให้ในช่วงแรกได้เริ่มมีการล่องแพไม้ไผ่ขึ้น โดยเริ่มที่บ้านน้ำว้า

การท่องเที่ยวล่องแก่งลำน้ำว้าด้วยแพไม้ไผ่เริ่มต้นขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2537 ที่ลำน้ำว้าบริเวณหมู่บ้านน้ำว้า โดยได้เริ่มจากการเข้ามาท่องเที่ยวของผู้ใหญ่จากหน่วยงานราชการ ทางอำเภอแม่จรมจึงได้ให้เจ้าหน้าที่อาสาสมัครรักษาดินแดน(อส.)ตัดไม้ไผ่มาทำแพให้ล่องแพเที่ยวชมธรรมชาติตามลำน้ำว้าซึ่งในขณะนั้นลำน้ำว้ามีชื่อเสียงในเรื่องความสวยงาม ความอุดมสมบูรณ์ของป่าเขาและปลาลำน้ำว้าที่มีรสชาติดี แต่ก็ยังคงเป็นที่รู้จักกันแต่เฉพาะในจังหวัดยังไม่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปอย่างเช่นในปัจจุบัน ทำให้ในช่วงแรกนั้นการเข้ามาท่องเที่ยวล่องแพไม้ไผ่มีเป็นครั้งคราว ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวเป็นเจ้าหน้าที่ราชการ โดยทางอำเภอจะเป็นผู้นำมา นอกจากนี้ ก็จะมีนักท่องเที่ยวซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนในจังหวัดน่านนิยมมาเที่ยวพักผ่อนบริเวณริมน้ำว้าบ้าง ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 ชาวบ้านบ้านน้ำว้าได้รวมกลุ่มทำแพไม้ไผ่เพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวขึ้น นักท่องเที่ยวที่เข้ามาล่องแพไม้ไผ่ส่วนใหญ่เป็นคนจากหน่วยราชการในจังหวัดน่าน และเป็นการบอกกันปากต่อปากถึงกิจกรรมการล่องแพไม้ไผ่ที่ลำน้ำว้านี้

ในช่วงต่อมารการท่องเที่ยวในพื้นที่ลำน้ำว่าได้เริ่มเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวที่ชอบการท่องเที่ยวแบบผจญภัยมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความอุดมสมบูรณ์และความสวยงามของป่าไม้และลำน้ำว่า ตลอดจนสภาพแก่ของลำน้ำว่าที่มีความตื่นเต้นสนุกสนาน ผู้ประกอบการท่องเที่ยวจึงได้เริ่มเข้ามาให้บริการโดยได้เพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การนำแพยางมาให้บริการแก่นักท่องเที่ยว การนำช้างของชาวบ้านที่เคยชักลากไม้มาให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ในช่วงนี้เองที่ทางอำเภอแม่จริม และจังหวัดน่านได้เล็งเห็นถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการท่องเที่ยวจึงได้มีการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์ จนพื้นที่ลำน้ำว่าเป็นที่รู้จักทั่วประเทศและมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวมากขึ้นเรื่อยๆ ในขณะเดียวกันนี้อุทยานแห่งชาติแม่จริมจึงต้องมีการพัฒนาและปรับปรุงพื้นที่อุทยานเพื่อรองรับการท่องเที่ยว รวมทั้งได้มีการเพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายมากขึ้น เช่น การเดินป่า การปั่นจักรยานภูเขา การปีนเขาผาห่อ เป็นต้น

2.2 กิจกรรมการท่องเที่ยว

กิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่ลำน้ำว่า ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับลำน้ำว่าได้แก่

การนั่งช้างชมธรรมชาติ เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวหนึ่งที่มีให้บริการนักท่องเที่ยวในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่จริมมีเส้นทางเดินช้างบริเวณลำน้ำว่า และในอุทยานแห่งชาติแม่จริม ซึ่งการให้บริการนั่งช้างชมธรรมชาติจะมีในช่วงเทศกาลเท่านั้น ซึ่งจุดขึ้นช้างจะอยู่บริเวณหน้าทางเข้าอุทยานแห่งชาติแม่จริมและมีช้างที่ให้บริการอยู่ 2 เชือก โดยเป็นของผู้ประกอบการนำปางช้าง ดังนั้นในการใช้บริการนั่งช้างนี้ส่วนใหญ่จึงต้องมีการจองมาล่วงหน้า หรือมีการมาเที่ยวแบบโปรแกรมทัวร์ของนำปางช้าง ส่วนเส้นทางเดินของช้างจะมีการกำหนดไว้อย่างชัดเจนใช้เวลา 45 นาที เพื่อเป็นการป้องกันการทำลายสภาพแวดล้อมที่มีความเปราะบางของอุทยานแห่งชาติแม่จริม

การล่องแพไม้ไผ่ เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีขึ้นในชุมชนลำน้ำว่า ที่บ้านน้ำว่า โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการท่องเที่ยวชมธรรมชาติตามลำน้ำว่า ความพิเศษของการท่องเที่ยวล่องแพไม้ไผ่คือ การที่นักท่องเที่ยวสามารถที่จะนั่งชมธรรมชาติและชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านตามริมน้ำไปช้าๆ ตามสายน้ำ พร้อมไปกับการรับประทานอาหารบนแพในระหว่างล่องชมธรรมชาติได้ โดยมีระยะทางของการล่องแพไม้ไผ่ให้นักท่องเที่ยวได้เลือก 2 ระยะ คือ การล่องจากบ้านน้ำว่าไปถึงบ้านน้ำพุ ระยะทาง 4 กิโลเมตร ใช้เวลา 1.5 ชั่วโมง และล่องจากบ้านน้ำว่า ไปถึง อุทยานแห่งชาติแม่จริม ระยะทาง 8 กิโลเมตร ใช้เวลา 5 ชั่วโมง เส้นทางล่องแพไม้ไผ่นี้ ทางอุทยานแห่งชาติได้กำหนดให้แพไม้ไผ่สามารถล่องได้ถึงอุทยานฯ เนื่องจากเส้นทางต่อจากนี้มีแก่งที่อยู่ในระดับที่อาจทำให้แพไม้ไผ่แตก และเป็นอันตรายต่อนักท่องเที่ยวได้ โดยเส้นทางล่องแพไม้ไผ่นี้อยู่

ในระดับ 1-2* ซึ่งมีลักษณะของน้ำที่มีแก่งเล็กน้อยสลับกับช่วงน้ำที่ไหลเอื่อยๆ การท่องเที่ยวล่องแพไม้ไผ่ไม่เหมาะกับผู้ที่ชื่นชอบการชมธรรมชาติป่าเขาต้องการสัมผัสธรรมชาติอย่างใกล้ชิด และได้รับความรู้เกี่ยวกับพันธุ์ไม้ต่างๆ ตามลำน้ำว่าจากชาวบ้านผู้บังคับแพ

ภาพที่ 3 กิจกรรมการล่องแพไม้ไผ่ และระดับน้ำเชี่ยว ระดับ 1-2

การล่องแพยาง เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวยังชุมชนลำน้ำว่ามากที่สุด เนื่องจากแก่งที่ลำน้ำว่าไม่อยู่ในระดับที่ยากและอันตรายเกินไป ผู้ที่ไม่เคยล่องแก่งมาก่อนสามารถที่จะล่องได้ทำให้มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจและมาท่องเที่ยวจำนวนมาก การล่องแพยางเป็นที่นิยมมากในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา ทำให้มีผู้ประกอบการจำนวนมากเข้ามาให้บริการนักท่องเที่ยว ความสนุกสนานและเสน่ห์ของการล่องแพยาง คือ การที่นักท่องเที่ยวจะได้ล่องแพตามลำน้ำว่าที่ไหลผ่านหุบเขาสองฝั่งเป็นภูเขาสลับซับซ้อน ผจญความตื่นเต้นเมื่อผ่านแก่งต่างๆ กว่า 22 แก่ง ซึ่งมีระดับความยากง่ายอยู่ที่ระดับ 3-5* โดยแก่งที่ใหญ่ที่สุดและยากที่สุด คือ แก่งหลวง ที่มีลักษณะเป็นโขดหินขนาดใหญ่ขวางกระแสน้ำไว้และมีช่องแคบบีบช่องทางการไหลของน้ำให้เลี้ยวลงคล้ายคอคบด และกระแสน้ำ

* ระดับน้ำเชี่ยว

ระดับที่ 1 ง่ายมาก มีแก่งเล็กน้อยสลับกับช่วงน้ำไหลเอื่อยๆ

ระดับที่ 2 ธรรมดา มีน้ำไหลแรง ต้องมีทักษะการพายที่เพิ่มขึ้น

ระดับที่ 3 ปานกลาง เริ่มมีแก่ง ต้องใช้ทักษะการพายที่เพิ่มมากขึ้น

ระดับที่ 4 ยาก มีแก่งมาก ต้องใช้เทคนิคต่างๆ ในการพายเร็วมากขึ้น และระมัดระวัง

ระดับที่ 5 ยากมาก น้ำไหลเชี่ยวต้องใช้เทคนิคทักษะในการพายสูงมากต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ

จะไหลลดลงตามลำดับซึ่งจะไหลรุนแรงมาก คนบังคับแพจึงต้องมีทักษะและความชำนาญค่อนข้างสูง นอกจากแก่งต่างๆ แล้วบางจุดของลำน้ำว้ายังเป็นหาดทรายที่สามารถจอดแพเพื่อให้ลงเล่นน้ำได้ด้วย

ภาพที่ 4 กิจกรรมการล่องแพยาง และระดับน้ำเชี่ยว ระดับ 5 (แก่งหลวง)

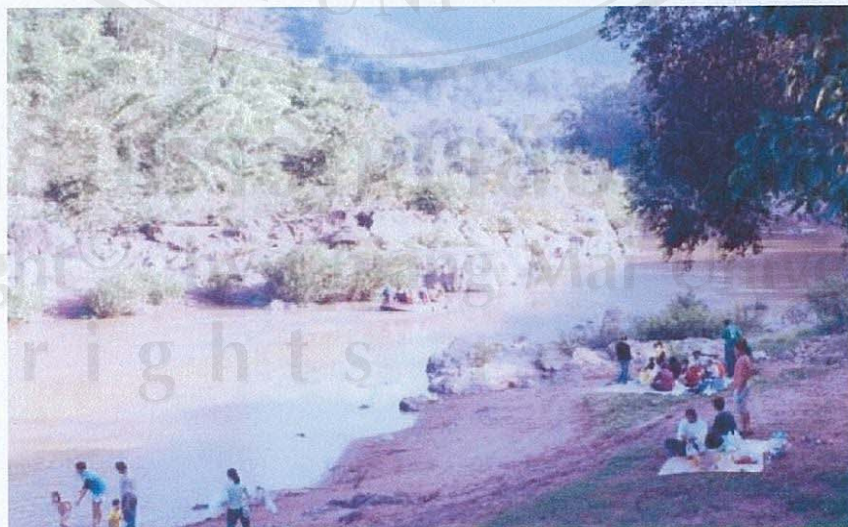
เส้นทางการล่องแพยางนั้นมีให้เลือกหลายเส้นทาง โดยนักท่องเที่ยวอาจจะเริ่มล่องได้ตั้งแต่หมู่บ้านน้ำว้า หรือหมู่บ้านน้ำปู้ แล้วมาสิ้นสุดที่แก่งหลวงบริเวณอุทยานแห่งชาติแม่จรมิม หรือจะล่องไปจนถึงหมู่บ้านหาดไร่ อำเภอเวียงสา ก็ได้แต่เส้นทางที่เป็นที่นิยมมากที่สุดในปัจจุบันนั้นคือ เส้นทางที่เริ่มล่องจากอุทยานแห่งชาติ ไปสิ้นสุดที่ปางช้าง ซึ่งมีระยะทาง ประมาณ 11 กิโลเมตร ใช้เวลาล่องประมาณ 2-3 ชั่วโมง

การตั้งแคมป์ เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวอีกอย่างหนึ่งที่นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวยังลำน้ำว้าให้ความสนใจ เนื่องจากความสวยงามและอากาศที่เย็นสบายของพื้นที่ทำให้นักท่องเที่ยวบางส่วนชอบที่จะมาพักค้างแรมแบบแคมป์ปิ้ง โดยบริเวณที่นักท่องเที่ยวมักมีการตั้งเต็นท์แบ่งได้เป็น 2 แห่งคือ บริเวณอุทยานแห่งชาติแม่จรมิมซึ่งมีการจัดลานกางเต็นท์ให้กับนักท่องเที่ยวอย่างชัดเจนตลอดจนมีการดูแลให้ความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวตามสมควร และอีกบริเวณหนึ่งที่นักท่องเที่ยวนิยมไปตั้งเต็นท์คือ บริเวณหาดทรายบ้านน้ำว้าซึ่งในจุดนี้นักท่องเที่ยวต้องจัดการดูแลเองทั้งหมดเนื่องจากทางหมู่บ้านเองยังไม่ได้มีมาตรการเกี่ยวกับการจัดการดูแลการเข้ามาตั้งเต็นท์ของนักท่องเที่ยวแต่อย่างใด รวมทั้งการเข้ามาของนักท่องเที่ยวยังเป็นอิสระไม่มีการจ่ายค่าบริการ หรือมีการบริการใดแก่นักท่องเที่ยว

ภาพที่ 5 การตั้งเต็นท์ของนักท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติแม่จรม

การนั่งชมธรรมชาติบริเวณลำน้ำว้า เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมมากจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามายังพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว้าตั้งแต่อดีตเนื่องจากสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมป่า และลำน้ำ มีความสวยงามใสสะอาดเหมาะแก่การพักผ่อนอีกทั้งบริเวณริมลำน้ำว้ายังมีหาดทรายและโขดหินขนาดใหญ่ที่นักท่องเที่ยวสามารถนั่งพักผ่อนแบบปิกนิกได้ นักท่องเที่ยวจึงนิยมเข้ามาพักผ่อนเป็นกลุ่มครอบครัวและเพื่อนฝูงเพื่อนั่งทานอาหาร เล่นน้ำ และดื่มสุรา จุดที่นักท่องเที่ยวสามารถนั่งพักผ่อนได้นี้มีอยู่หลายจุดซึ่งไม่ได้มีการกำหนดแน่นอนขึ้นอยู่กับความพอใจของนักท่องเที่ยวว่าจะนั่งบริเวณใด แต่ส่วนใหญ่ักท่องเที่ยวนิยมไปนั่งตามหาดทรายบริเวณอุทยานแห่งชาติแม่จรม หาดทรายบริเวณหมู่บ้านน้ำว้า และบริเวณหมู่บ้านน้ำปู้

ภาพที่ 6 การใช้พื้นที่ลำน้ำว้า ในการพักผ่อนชมธรรมชาติของนักท่องเที่ยว

2.3 การตลาดการท่องเที่ยวพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่า

ในการศึกษาครั้งนี้ได้เก็บข้อมูลการท่องเที่ยวจากนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวยังพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่า จากแบบสอบถามความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวจำนวน 217 คน เพื่อใช้ประกอบการศึกษาการท่องเที่ยวในพื้นที่ล่องแก่งลำน้ำว่า ซึ่งประกอบด้วย การตลาดการท่องเที่ยว ความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว และแนวโน้มการท่องเที่ยวในอนาคตของพื้นที่ล่องแก่งลำน้ำว่า ผลการศึกษาจากแบบสอบถามได้นำเสนอ แบ่งเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของนักท่องเที่ยว

เป็นข้อมูลส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วยเพศ อายุ อาชีพ ภูมิลำเนา ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว และค่าใช้จ่ายในการเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว่า

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของนักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามในครั้งนี้พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศชายและเพศหญิงจำนวนใกล้เคียงกัน คือ เป็นเพศหญิง ร้อยละ 58.5 และเป็นเพศชาย ร้อยละ 41.5 ในส่วนของอายุของนักท่องเที่ยวยังได้พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่อยู่ในวัยทำงาน คือ จำนวนผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในช่วงอายุระหว่าง 26-35 ปี ร้อยละ 44.2 รองลงมาเป็นวัยรุ่น และวัยเริ่มทำงานร้อยละ 24.4 อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 18-25 ปี ร้อยละ 12 อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 46-55 ปี สัดส่วนที่เหลืออีกร้อยละ 19.4 ประกอบด้วย นักท่องเที่ยวอายุระหว่าง 36-45 ปี ร้อยละ 9.2 นักท่องเที่ยวเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี ร้อยละ 7.4 และผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 56 ปี ร้อยละ 2.8 ทั้งนี้สัดส่วนของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยทำงาน และวัยรุ่นก็เนื่องจากลักษณะการท่องเที่ยวในพื้นที่ลำน้ำว่าเป็นการท่องเที่ยวแบบผจญภัยที่มีความเหมาะสมและเป็นที่น่าสนใจของคนในวัยดังกล่าวที่แสวงหาความตื่นเต้น ท้าทายมากกว่าในวัยอื่น

ส่วนอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามนั้น ส่วนใหญ่ ร้อยละ 40.6 เป็นพนักงานบริษัทเอกชน รองลงมา ร้อยละ 17.5 เป็นนักเรียน นักศึกษา และข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ในสัดส่วนที่เท่ากัน ร้อยละ 15.7 มีอาชีพรับจ้าง ร้อยละ 7.4 ประกอบธุรกิจส่วนตัว และไม่ประกอบอาชีพร้อยละ 1.4 เนื่องจากพนักงานบริษัทเอกชนส่วนใหญ่มีวันหยุดค่อนข้างน้อย เมื่อมีวันหยุดติดต่อกันหลายวัน โดยเฉพาะในช่วงปีใหม่และสงกรานต์ทำให้แสวงหาที่ท่องเที่ยว และพักผ่อนที่มีความห่างไกลและเป็นธรรมชาติ เพื่อออกจากสิ่งแวดล้อมเดิมๆที่ต้องพบเจอในชีวิตประจำวัน พื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่สามารถตอบสนองความต้องการดังกล่าวได้ คือ มีทั้งกิจกรรมการท่องเที่ยวผจญภัยที่สร้างความสนุกสนาน ขณะเดียวกันก็ได้พักผ่อนชมธรรมชาติด้วย จึงทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มดังกล่าวให้ความสนใจมาเที่ยวพักผ่อนมากกว่ากลุ่มอื่นๆ

สำหรับภูมิลำเนาของนักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่มาจากต่างจังหวัดมากกว่าจังหวัดน่าน คือ เป็นนักท่องเที่ยวที่มาจากต่างจังหวัด ร้อยละ 74.2 และเป็นนักท่องเที่ยวในจังหวัดน่านเพียง ร้อยละ 25.8 ซึ่งก็เนื่องจากในช่วงที่ผู้วิจัยเก็บแบบสอบถามเป็นช่วงเทศกาล นักท่องเที่ยวในจังหวัดน่านมักหลีกเลี่ยงการมาเที่ยวในช่วงเทศกาล ส่วนใหญ่ผู้ที่มาเที่ยวในช่วงเทศกาลจะเป็นนักท่องเที่ยวที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดน่านแต่ทำงานอยู่ต่างจังหวัด เมื่อมีวันหยุดจึงกลับมาเที่ยวบ้าน และพาเพื่อนซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวจากต่างจังหวัดมาเที่ยวด้วย รวมทั้งนักท่องเที่ยวจากต่างจังหวัดมีความสนใจอยากเห็นธรรมชาติของจังหวัดน่าน มากกว่าคนในจังหวัดน่านเองซึ่งมีความเคยชินแล้ว (ดูตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตามเพศ อายุ อาชีพ และภูมิลำเนา

ลักษณะ	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	90	41.5
หญิง	127	58.5
รวม	217	100
อายุ		
ต่ำกว่า 18 ปี	16	7.4
18-25 ปี	53	24.4
26-35 ปี	96	44.2
36-45 ปี	20	9.2
46-55 ปี	26	12
56 ปีขึ้นไป	6	2.8
รวม	217	100
อาชีพ		
รับจ้าง	34	15.7
นักเรียน/นักศึกษา	38	17.5
ข้าราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจ	38	17.5
พนักงานบริษัทเอกชน	88	40.6
ไม่ประกอบอาชีพ	3	1.4
ประกอบธุรกิจส่วนตัว	16	7.4
รวม	217	100

ตารางที่ 3 (ต่อ)

	จำนวน	ร้อยละ
ภูมิภาค		
น่าน	56	25.8
ต่างจังหวัด	161	74.2
รวม	217	100

ในส่วนของปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว นั้น นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ ร้อยละ 58.1 เห็นว่า ความน่าสนใจของสถานที่ท่องเที่ยว เป็นปัจจัยสำคัญที่สุด รองลงมา ร้อยละ 14.3 คือ ความเหมาะสมของช่วงเวลาเดินทาง ส่วนปัจจัยที่นักท่องเที่ยวเห็นว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญน้อยที่สุดร้อยละ 1.4 คือ การโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่ดึงดูดใจ (ดูตารางที่ 4)

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่สำคัญที่สุดต่อการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว

ปัจจัยสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว	จำนวน	ร้อยละ
ความน่าสนใจของสถานที่ท่องเที่ยว	126	58.1
ความสะดวกสบายในการเดินทางไปเที่ยว	12	5.5
ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน	16	7.4
ความคุ้มค่าของเงินที่ใช้ในการเดินทางไปเที่ยว	5	2.3
ความเหมาะสมของช่วงเวลาเดินทาง	31	14.3
การโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่ดึงดูดใจ	3	1.4
ความคิดเห็นของผู้ร่วมเดินทาง	24	11.1
รวม	217	100

นอกจากนี้ยังพบว่าค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวที่มายังแหล่งท่องเที่ยวลำน้าว่าในครั้งนี้นั้น ส่วนใหญ่ ร้อยละ 41.6 มีค่าใช้จ่ายน้อยกว่า 1,000 บาท รองลงมาอยู่ระหว่าง 1,001- 2,000 บาท ร้อยละ 18.5 และค่าใช้จ่ายมากกว่า 5,000 บาทมีเพียงร้อยละ 8.4 (ดูตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 แสดงจำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวที่ใช้จ่ายในแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว้า

ค่าใช้จ่ายในแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว้า	จำนวน	ร้อยละ
น้อยกว่า 1,000 บาท	79	36.4
1,001 บาท – 2,000 บาท	37	17.1
2,001 บาท – 3,000 บาท	33	15.2
3,001 บาท – 4,000 บาท	20	9.2
4,001 บาท – 5,000 บาท	5	2.3
มากกว่า 5,000 บาท	16	7.4
ไม่ตอบ	27	12.4
รวม	217	100

ส่วนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการเดินทางมาพื้นที่ท่องเที่ยวล่องแก่งลำน้ำว้า

เป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางมายังพื้นที่ท่องเที่ยวล่องแก่งลำน้ำว้า ประกอบด้วย จำนวนครั้ง วิธีการเดินทาง ลักษณะการเดินทาง วัตถุประสงค์ของการเดินทาง และการได้รับข้อมูลข่าวสารของแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว้า

ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว้าเป็นครั้งแรก คือ ร้อยละ 77.9 มาครั้งที่ 2 ร้อยละ 11.5 และมามากกว่า 2 ครั้ง ร้อยละ 8.3 ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เดินทางมาเป็นครั้งแรกมักเป็นนักท่องเที่ยวที่มาจากต่างจังหวัด ซึ่งให้ความสนใจกับแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว้าที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ที่เพิ่งเปิดตัวเป็นที่รู้จักแพร่หลายในช่วง 3-4 ปีที่ผ่านมา

ในส่วนของการเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว้า พบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางโดยมีพาหนะมาเอง ร้อยละ 71.9 มาด้วยบริษัทนำเที่ยว ร้อยละ 13.4 และนั่งรถประจำทางมา ร้อยละ 12.4 เนื่องจากพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว้ามีบริษัทนำเที่ยว และรถประจำทางสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวค่อนข้างน้อย ทำให้การเดินทางมาด้วยยานพาหนะของนักท่องเที่ยวเองมีความสะดวกมากกว่า

ส่วนลักษณะการเดินทางมาแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว้า นั้น นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ร้อยละ 69.1 พักค้างคืนที่แหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว้า และมาในลักษณะ เข้าไป-เย็นกลับ ไม่พักค้างคืน ร้อยละ 28.6 ซึ่งก็เนื่องจากระยะทางของพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว้ามีความห่างไกลพอสมควร ทำให้ไม่สะดวกต่อการเดินทางแบบเข้าไปเย็นกลับเท่าใดนัก อีกทั้งในพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว้ายังมีกิจกรรมการท่องเที่ยวและสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมแก่การพักค้างคืนในลักษณะแค้มป์ จึงทำให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสนใจมาค้างคืนมากกว่า

สำหรับวัตถุประสงค์หลักในการเดินทางมาของนักท่องเที่ยวที่ส่วนใหญ่มักมีวัตถุประสงค์เพื่อล่องแก่งลำน้ำว่า ร้อยละ 50.2 รองลงมาเพื่อพักผ่อนชมธรรมชาติ ร้อยละ 39.2 นอกจากนี้มาเพื่อเดินป่า และนั่งช้างในสัดส่วนเพียงเล็กน้อย คือ ร้อยละ 1.8 และ ร้อยละ 1 ตามลำดับ ส่วนที่เหลือร้อยละ 5.5 เดินทางมาด้วยวัตถุประสงค์อื่นๆ นอกเหนือจากที่ระบุไว้ เนื่องจาก การล่องแก่งลำน้ำว่า ถือว่าเป็นจุดขาย หรือกิจกรรมท่องเที่ยวเด่นของพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่าที่ได้มีการประชาสัมพันธ์อย่างแพร่หลาย ส่วนการท่องเที่ยวอื่นๆ นั้นนักท่องเที่ยวมักไม่ทราบว่า มี เช่น การเดินป่า นักท่องเที่ยวมักทำกิจกรรมเพื่อเป็นการฆ่าเวลาในช่วงที่รอการล่องแพ ส่วนการนั่งช้างนั้น ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวที่ทำกิจกรรมมักเป็นนักท่องเที่ยวที่มาอยู่กับบริษัททัวร์นำปางช้างซึ่งมีการจองมาล่วงหน้า เพราะช้างที่ให้บริการนักท่องเที่ยวมีเพียงสองเชือกเท่านั้นและไม่ได้มีการให้บริการเป็นประจำ

และในส่วนของการได้รับข้อมูลข่าวสารแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว่านี้ นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามสามารถตอบได้หลายข้อพบว่า นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลข่าวสารหรือรู้จักแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว่าจากเพื่อนหรือคนรู้จักเป็นผู้แนะนำมากที่สุด คือ ร้อยละ 43.6 รองลงมา คือ จากสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ เช่น แผ่นพับ โปสเตอร์ อินเทอร์เน็ต หนังสือท่องเที่ยว ร้อยละ 34.4 และรู้จักจากหน่วยงานของรัฐ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และเพิ่งรู้จักเมื่อเดินทางผ่านมา ร้อยละ 14.8 และ 7.2 ตามลำดับ นอกจากนี้ในส่วนของการแนะนำโดยบริษัทนำเที่ยวนั้นพบว่า ไม่มีผู้ตอบแบบสอบถามเลือกข้อนี้เลย ซึ่งจากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า บริษัทนำเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่ามีน้อยมาก (ดูตารางที่ 6)

ตารางที่ 6 แสดงจำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเดินทางมายังพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่า

	จำนวน	ร้อยละ
จำนวนครั้งที่เดินทางมา		
ครั้งแรก	169	77.9
ครั้งที่ 2	25	11.5
หลายครั้ง	18	8.3
ไม่ตอบ	5	2.3
รวม	217	100

สำหรับวัตถุประสงค์หลักในการเดินทางมาของนักท่องเที่ยวนั้นส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อล่องแก่งลำน้ำว้า ร้อยละ 51.4 รองลงมาเพื่อพักผ่อนชมธรรมชาติ ร้อยละ 40.1 นอกจากนี้มาเพื่อเดินป่า และนั่งช้างในสัดส่วนเพียงเล็กน้อย คือ ร้อยละ 1.9 และ ร้อยละ 0.9 ตามลำดับ ส่วนที่เหลือร้อยละ 5.7 เดินทางมาด้วยวัตถุประสงค์อื่นๆ นอกเหนือจากที่ระบุไว้ เนื่องจาก การล่องแก่งลำน้ำว้าถือว่าเป็นจุดขาย หรือกิจกรรมท่องเที่ยวเด่นของพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว้าที่ได้มีการประชาสัมพันธ์อย่างแพร่หลาย ส่วนการท่องเที่ยวอื่นๆ นั้นนักท่องเที่ยวมักไม่ทราบว่ามี เช่น การเดินป่านักท่องเที่ยวมักทำกิจกรรมเพื่อเป็นการฆ่าเวลาในช่วงที่รอการล่องแพ ส่วนการนั่งช้างนั้นส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวที่ทำกิจกรรมมักเป็นนักท่องเที่ยวที่มากับบริษัททัวร์นำปางช้างซึ่งมีการจองมาล่วงหน้า เพราะช้างที่ให้บริการนักท่องเที่ยวมีเพียงสองเชือกเท่านั้นและไม่ได้มีการให้บริการเป็นประจำ

และในส่วนของการได้รับข้อมูลข่าวสารแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว้านี้ นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามสามารถตอบได้หลายข้อพบว่า นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลข่าวสารหรือรู้จักแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว้าจากเพื่อนหรือคนรู้จักเป็นผู้แนะนำมากที่สุด คือ ร้อยละ 43.6 รองลงมา คือ จากสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ เช่น แผ่นพับ ไปสเตอร์ อินเทอร์เน็ต หนังสือท่องเที่ยว ร้อยละ 34.4 และรู้จักจากหน่วยงานของรัฐ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และเพิ่งรู้จักเมื่อเดินทางผ่านมา ร้อยละ 14.8 และ 7.2 ตามลำดับ นอกจากนี้ในส่วนของการแนะนำโดยบริษัทนำเที่ยวนั้นพบว่า ไม่มีผู้ตอบแบบสอบถามเลือกข้อนี้เลย ซึ่งจากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า บริษัทนำเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว้ามีน้อยมาก (ดูตารางที่ 6)

ตารางที่ 6 แสดงจำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเดินทางมายังพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว้า

	จำนวน	ร้อยละ
จำนวนครั้งที่เดินทางมา		
ครั้งแรก	169	77.9
ครั้งที่ 2	25	11.5
หลายครั้ง	18	8.3
ไม่ตอบ	5	2.3
รวม	217	100

ตารางที่ 6 (ต่อ)

	จำนวน	ร้อยละ
วิธีการเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว้า		
มีพาหนะเดินทางมาเอง	156	71.9
มากับบริษัทนำเที่ยว	29	13.4
นั่งรถประจำทางมา	27	12.4
ไม่ตอบ	5	2.3
รวม	217	100
ลักษณะการเดินทางมาแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว้า		
พักค้างคืน	150	69.1
เข้าไป-เย็นกลับ	62	28.6
ไม่ตอบ	5	2.3
รวม	217	100
วัตถุประสงค์หลักในการเดินทางมา		
เพื่อล่องแก่งน้ำว้า	109	50.2
เพื่อเดินป่า	4	1.8
เพื่อพักผ่อนชมธรรมชาติ	85	39.2
เพื่อนั่งช้าง	2	1
อื่นๆ	12	5.5
ไม่ตอบ	5	2.3
รวม	217	100
การได้รับข้อมูลข่าวสารแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว้า		
เพิ่งรู้จักเมื่อเดินทางผ่านมา	22	7.2
จากสื่อประชาสัมพันธ์ (แผ่นพับ/โปสเตอร์/โทรทัศน์/ หนังสือพิมพ์/ อินเทอร์เน็ต/ หนังสือท่องเที่ยว)	105	34.4
จากบริษัทนำเที่ยวแนะนำ	0	0
จากเพื่อน/ คนรู้จักแนะนำ	133	43.6
จากหน่วยงานรัฐ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย)	45	14.8

ส่วนที่ 3 ความเหมาะสมและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งท่องเที่ยวชุมชนลำน้ำว้า

ข้อมูลจากแบบสอบถามความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวยังพื้นที่ลำน้ำว้า แยกเป็นความพึงพอใจที่มีต่อด้านสินค้า ราคา ด้านการประชาสัมพันธ์ ด้านบุคลากร ด้านขั้นตอนการให้บริการ และด้านกายภาพ ซึ่งความพึงพอใจในแต่ละด้านได้มีการแยกองค์ประกอบย่อยด้วย

ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ และเห็นว่าความเหมาะสมในด้านสินค้า โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งมีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ 2.86 และเมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบย่อยด้านสินค้าแล้ว พบว่านักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ และเห็นว่าความเหมาะสม ในกิจกรรมการท่องเที่ยว ล่องแก่ง นั่งช้าง เดินป่า และการตั้งเต็นท์ ในระดับปานกลางเหมือนกัน โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.26, 2.83, 2.76 และ 2.57 ตามลำดับ (ดูตารางที่ 7)

ตารางที่ 7 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความเหมาะสม และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อกลยุทธ์การตลาดของแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว้าในด้านสินค้า (N=217)

ด้านสินค้า	ค่าเฉลี่ย	ค่า SD.	แปลค่าระดับความเหมาะสมและความพึงพอใจ
การล่องแก่ง	3.26	0.90	ปานกลาง
การเดินป่า	2.76	0.56	ปานกลาง
การนั่งช้าง	2.83	0.88	ปานกลาง
การตั้งเต็นท์	2.57	0.99	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวมด้านสินค้า	2.86	0.83	ปานกลาง

ในด้านราคา อันประกอบด้วย ค่าใช้บริการล่องแก่ง ค่าใช้บริการนั่งช้าง ค่าอาหาร และค่าที่พัก นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ และเห็นว่ามีความเหมาะสมในระดับปานกลาง คือ มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ 3.19 (ดูตารางที่ 8)

ตารางที่ 8 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความเหมาะสม และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยงที่มีต่อกลยุทธ์การตลาดของแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว่าในด้านราคา (N=217)

ด้านราคา	ค่าเฉลี่ย	ค่า SD.	แปลค่าระดับความเหมาะสมและความพึงพอใจ
ค่าใช้บริการท่องเที่ยว	3.16	0.77	ปานกลาง
ค่าใช้บริการนั่งช้าง	2.95	0.97	ปานกลาง
ค่าอาหาร	3.25	0.73	ปานกลาง
ค่าที่พัก	3.40	0.67	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวมด้านราคา	3.19	0.79	ปานกลาง

ในส่วนของการประชาสัมพันธ์ ที่ประกอบด้วย ความหลากหลายของประเภทสื่อประชาสัมพันธ์ ได้แก่ แผ่นป้าย แผ่นพับ หนังสือท่องเที่ยว และรายการสารคดีนำเที่ยว ประสิทธิภาพของการประชาสัมพันธ์ ความถี่ของการประชาสัมพันธ์ และเนื้อหาในสื่อประชาสัมพันธ์นั้น นักท่องเที่ยงมีความพึงพอใจ และเห็นว่ามีเหมาะสมโดยรวมในระดับปานกลาง และมีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ 2.61 แต่เมื่อพิจารณาองค์ประกอบย่อยแล้ว พบว่า นักท่องเที่ยงมีความพึงพอใจ และเห็นว่าการประชาสัมพันธ์ของแหล่งท่องเที่ยวมีความหลากหลายของแผ่นป้าย และความถี่ของการประชาสัมพันธ์ อยู่ในระดับน้อย (ดูตารางที่ 9)

ตารางที่ 9 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความเหมาะสม และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยงที่มีต่อกลยุทธ์การตลาดของแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว่าในด้านประชาสัมพันธ์ (N=217)

ด้านการประชาสัมพันธ์	ค่าเฉลี่ย	ค่า SD.	แปลค่าระดับความเหมาะสมและความพึงพอใจ
ความหลากหลายของสื่อประชาสัมพันธ์			
แผ่นป้าย	2.47	0.89	น้อย
แผ่นพับ	2.69	0.87	ปานกลาง
หนังสือท่องเที่ยว	2.71	0.80	ปานกลาง
รายการสารคดี นำเที่ยว	2.65	0.78	ปานกลาง
ประสิทธิภาพของการประชาสัมพันธ์	2.69	0.84	ปานกลาง
ความถี่ของการประชาสัมพันธ์	2.34	0.77	น้อย
เนื้อหาในสื่อประชาสัมพันธ์	2.69	0.80	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวมด้านการประชาสัมพันธ์	2.61	0.82	ปานกลาง

ในด้านบุคลากรนั้น นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ และเห็นว่าเป็นความเหมาะสม โดยรวมอยู่ในระดับมาก คือมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.86 โดยเมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบย่อยแล้ว พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ และเห็นว่าเป็นความเหมาะสม ในอรรถศาสตร์ในการต้อนรับ ความกระตือรือร้นในการทำงาน ความชำนาญในการให้บริการ และความพร้อมในการให้บริการ ในระดับมากเหมือนกัน โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.02, 3.99 3.80 และ 3.64 ตามลำดับ โดยจากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ทั้งเจ้าหน้าที่ของอุทยานแห่งชาติแม่งามและผู้ประกอบการ ต่างมีความเอาใจใส่ต่อนักท่องเที่ยวมากมีการต้อนรับนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี ไม่ว่านักท่องเที่ยวจะมาใช้บริการของตนหรือไม่ ทำให้สร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวอีกทั้งผู้ให้บริการต่างก็ได้รับการอบรมมาเป็นอย่างดี (ดูตารางที่ 10)

ตารางที่ 10 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความเหมาะสม และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ที่มีต่อกลยุทธ์การตลาดของแหล่งท่องเที่ยวลำนํ้าว้าในด้านบุคลากร (N=217)

ด้านบุคลากร	ค่าเฉลี่ย	ค่า SD.	แปลค่าระดับความเหมาะสมและความพึงพอใจ
ความพร้อมในการให้บริการ	3.64	0.94	มาก
อรรถศาสตร์ในการต้อนรับ	4.02	0.75	มาก
ความกระตือรือร้นในการทำงาน	3.99	0.64	มาก
ความชำนาญในการให้บริการ	3.80	0.71	มาก
ค่าเฉลี่ยรวมด้านบุคลากร	3.86	0.76	มาก

ในด้านการบริการ พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ และเห็นว่าเป็นความเหมาะสมในด้านการบริการ โดยรวมในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ 3.51 และเมื่อพิจารณาองค์ประกอบย่อย พบว่า มาตรการในการป้องกันอุบัติเหตุ ในด้านอุปกรณ์กู้ภัย ความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สิน นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ และเห็นว่าเป็นความเหมาะสมในระดับที่มาก ซึ่งก็เนื่องจาก พื้นที่ท่องเที่ยวลำนํ้าว้าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่ค่อนข้างใหม่ อุปกรณ์กู้ภัยต่างๆ ยังอยู่ในสภาพดี และที่ผ่านมายังไม่เคยเกิดเหตุการณ์ที่เป็นอันตรายต่อชีวิต และทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการจัดเตรียมกล่องกันน้ำและดูแลให้เป็นอย่างดี รวมทั้งมีเจ้าหน้าที่ในอุทยานฯ ดูแลนักท่องเที่ยวทั้งในช่วงกลางวัน และกลางคืน (ดูตารางที่ 11)

ตารางที่ 11 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความเหมาะสม และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว ที่มีต่อกลยุทธ์การตลาดของแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำวัวในด้านการบริการ (N=217)

ด้านการบริการ	ค่าเฉลี่ย	ค่า SD.	แปลค่าระดับความเหมาะสมและความพึงพอใจ
มาตรการในการป้องกันอุบัติเหตุ			
การแนะนำก่อนลงแก่ง	3.46	0.80	ปานกลาง
อุปกรณ์กู้ภัย	3.97	0.69	มาก
ขั้นตอนการกู้ภัย	3.18	0.68	ปานกลาง
ความพร้อมในการกู้ภัย	3.26	0.63	ปานกลาง
ความปลอดภัยในชีวิต	3.61	0.72	มาก
ความปลอดภัยในทรัพย์สิน	3.58	0.70	มาก
ค่าเฉลี่ยรวมด้านการให้บริการ	3.51	0.70	มาก

ในด้านกายภาพทั่วไปของพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำวัวนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ และเห็นว่ามีความเหมาะสม โดยรวมอยู่ในระดับมาก คือมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.72 และเมื่อพิจารณาองค์ประกอบย่อย ได้แก่ ทิวทัศน์บรรยากาศและความสวยงามตามธรรมชาติ ความกลมกลืนของสิ่งปลูกสร้างกับสภาพแวดล้อม พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจ และเห็นว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก คือมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.06, 3.89 และ 3.87 ตามลำดับ ส่วนศูนย์บริการนักท่องเที่ยว และร้านอาหารนั้นอยู่ในระดับปานกลาง คือ มีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.50 และ 3.27 ตามลำดับ ซึ่งในพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำวัวนี้ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว และร้านอาหารมีน้อยมาก คือมีแต่เฉพาะในอุทยานแห่งชาติแม่จรมเท่านั้น ทำให้การบริการแก่นักท่องเที่ยวไม่ทั่วถึง (ดูตารางที่ 12)

ตารางที่ 12 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับความเหมาะสม และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อด้านกายภาพทั่วไป (N=217)

ด้านกายภาพทั่วไป	ค่าเฉลี่ย	ค่า SD.	แปลค่าระดับความเหมาะสมและความพึงพอใจ
ทิวทัศน์บรรยากาศและความสวยงามตามธรรมชาติ	4.06	0.74	มาก
ความกลมกลืนของสิ่งปลูกสร้างกับสภาพแวดล้อม	3.89	0.72	มาก
การออกแบบตกแต่งสถานที่โดยรอบ (ภูมิทัศน์)	3.87	0.74	มาก
ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว	3.50	0.86	ปานกลาง
ร้านอาหาร	3.27	0.91	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวมด้านกายภาพโดยทั่วไป	3.72	0.79	มาก

ส่วนการให้ความสำคัญ กับปัจจัยการตลาดของนักท่องเที่ยวที่ยังพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ว่า นั้น ตามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวได้ให้ความสำคัญกับกิจกรรมการท่องเที่ยวล่องแก่ง บรรยากาศของสถานที่โดยทั่วไป บุคลากรผู้ให้บริการ ขั้นตอนในการให้บริการ และความหนาแน่นของนักท่องเที่ยวต่อวันในระดับมาก ส่วนปัจจัยการตลาดอื่นๆ เช่น กิจกรรมการท่องเที่ยวเดินป่า การนั่งช้าง ราคาค่าบริการ และการประชาสัมพันธ์ นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญในระดับปานกลาง ทั้งนี้เนื่องจากนักท่องเที่ยวที่ยังพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ว่านี้ เป็นนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจการท่องเที่ยวแบบผจญภัย และต้องการสัมผัสกับสภาพธรรมชาติเป็นพื้นฐานก่อนการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นกิจกรรมหลัก (Highlight) และบรรยากาศของการท่องเที่ยวที่มีความสวยงามเป็นส่วนตัวของพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ว่า มากกว่าปัจจัยอื่นๆ (ดูตารางที่ 13)

ตารางที่ 13 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความสำคัญของปัจจัยการตลาดในความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว (N=217)

การให้ความสำคัญในด้านต่างๆ	ค่าเฉลี่ย	ค่า SD.	แปลค่าระดับการให้ความสำคัญ
กิจกรรมการท่องเที่ยวล่องแก่ง	4.07	0.80	มาก
กิจกรรมการท่องเที่ยวเดินป่า	3.24	0.80	ปานกลาง
กิจกรรมการท่องเที่ยวนั่งช้าง	2.89	0.91	ปานกลาง
ราคาค่าใช้บริการท่องเที่ยว	3.42	0.64	ปานกลาง
การประชาสัมพันธ์	3.28	0.78	ปานกลาง
บุคลากรผู้ให้บริการ	3.78	0.81	มาก
ขั้นตอนในการให้บริการ	3.65	0.71	มาก
บรรยากาศของสถานที่โดยทั่วไป	3.94	0.84	มาก
ความหนาแน่นของนักท่องเที่ยวต่อวัน	3.53	0.93	มาก

ส่วนที่ 4 ความคิดเห็นอื่นๆ ที่มีต่อพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ว่า

เป็นข้อมูลจากแบบสอบถามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับ การกลับมาเที่ยว การแนะนำให้ผู้อื่นมาเที่ยว และความรู้สึกโดยภาพรวมต่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ลำน้ว่า

ผู้วิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่จะเดินทางกลับมาเยือนพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ว่าอีก กล่าวคือ มีนักท่องเที่ยวถึงร้อยละ 70.5 ที่คิดว่าจะมาแน่นอน ในขณะที่นักท่องเที่ยวร้อยละ 24.4 ตอบว่ายังไม่แน่ใจ และนักท่องเที่ยวเพียงร้อยละ 5.1 ที่ตอบว่าจะไม่มาแน่นอน (ดูตารางที่ 14)

ตารางที่ 14 แสดงจำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตามการกลับมาพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่า

การกลับมาพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่า	จำนวน	ร้อยละ
มาแน่นอน	153	70.5
ยังไม่แน่ใจ	53	24.4
ไม่มาแน่นอน	11	5.1
รวม	217	100

ส่วนการแนะนำให้ผู้อื่นมาเที่ยวที่นั่น นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ร้อยละ 82.9 บอกว่า จะแนะนำให้ผู้อื่นมาเที่ยวยังพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่าแน่นอน ส่วนอีกร้อยละ 17.1 เท่านั้นที่บอกว่ายังไม่แน่ใจ (ดูตารางที่ 15)

ตารางที่ 15 แสดงจำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตามการแนะนำให้ผู้อื่นมาเที่ยวที่พื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่า

การแนะนำผู้อื่นให้มาพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่า	จำนวน	ร้อยละ
แนะนำแน่นอน	180	82.9
ยังไม่แน่ใจ	37	17.1
ไม่แนะนำแน่นอน	0	0
รวม	217	100

นักท่องเที่ยวมีความรู้สึกโดยภาพรวมต่อการเดินทางมาท่องเที่ยวยังพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่า ในครั้งนี้ส่วนใหญ่ ร้อยละ 88.5 รู้สึกพอใจมากที่สุด และร้อยละ 6.9 รู้สึกเฉยๆ และนักท่องเที่ยวที่ไม่พอใจการท่องเที่ยวในครั้งนี้เลยเพียงร้อยละ 4.6 โดยนักท่องเที่ยวที่ไม่พอใจกับการท่องเที่ยวในครั้งนี้ เนื่องจากเป็นนักท่องเที่ยวซึ่งไม่ได้มีการติดต่อแพ และที่พักล่วงหน้าทำให้เมื่อเข้ามาแล้วไม่สามารถทำกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สนใจได้เพราะในช่วงเทศกาลมีนักท่องเที่ยวมากพอสมควร และการทำกิจกรรมต้องแพมีเวลาค่อนข้างจำกัด (ดูตารางที่ 16)

ตารางที่ 16 แสดงจำนวนและร้อยละของนักท่องเที่ยวจำแนกตามความรู้สึกโดยภาพรวมที่มีต่อการเดินทางมาท่องเที่ยวยังพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว้าครั้งนี้

ความรู้สึกโดยภาพรวมต่อการเดินทางมายังพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว้า	จำนวน	ร้อยละ
พอใจมากที่สุด	192	88.5
เฉยๆ	15	6.9
ไม่พอใจที่สุด	10	4.6
รวม	217	100

2.4 ความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของพื้นที่ท่องเที่ยว

จากการสำรวจ และสัมภาษณ์ พบว่าในพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว้านี้ มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่จัดเตรียมไว้รองรับนักท่องเที่ยว ดังนี้

1. ที่พัก ในพื้นที่ท่องเที่ยวชุมชนลำน้ำว้านี้ พบว่า ที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวในลักษณะที่อำนวยความสะดวกสบายให้กับนักท่องเที่ยวนั้นมีน้อยมาก กล่าวคือ ที่พักในลักษณะของบ้านพักในชุมชนลำน้ำว้า ในหมู่บ้านน้ำว้า บ้านน้ำปู้ และบ้านห้วยทรายมูลนั้นไม่มีให้บริการนักท่องเที่ยว เลขบ้านพักที่มีนั้นมีอยู่จำนวน 6 หลัง โดยเป็นบ้านพักของไร่กาบแก้ว ซึ่งเป็นรีสอร์ทของข้าราชการในอำเภอแม่จิมจำนวน 4 หลัง สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ประมาณ 15-20 คน ส่วนอีก 3 หลัง แต่ละหลังมีห้องนอน 3 ห้อง ห้องน้ำ 2 ห้อง (ภาคผนวก ก) เป็นของอุทยานแห่งชาติแม่จิม สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ประมาณ 40-50 คน โดยการเข้าพักในบ้านพักของทั้งสองแห่งนี้ต้องมีการจองล่วงหน้าโดยเฉพาะในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว

นอกจากบ้านพักแล้วยังมีพื้นที่สำหรับกางเต็นท์ โดยในบริเวณหมู่บ้านน้ำว้า สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ประมาณ 40-50 คนแต่นักท่องเที่ยวต้องนำเต็นท์มาเอง ไร่กาบแก้วมีพื้นที่กางเต็นท์ สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ประมาณ 100 คน และบริเวณอุทยานแห่งชาติแม่จิมสามารถรองรับได้กว่า 100 คน ซึ่งทั้งสองแห่งนี้มีบริการให้เช่าเต็นท์ด้วย แต่จากที่ผ่านมาในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวโดยเฉพาะช่วงฤดูหนาวพื้นที่กางเต็นท์ก็ยังไม่เพียงพอทำให้ในบางครั้งนักท่องเที่ยวที่ตั้งใจจะมาตั้งเต็นท์นอนแต่ก็ไม่มีที่ที่เหมาะสมให้ จึงทำให้นักท่องเที่ยวบางส่วนต้องกลับไปข้าง นอกจากนี้แม้ว่าจะมีไร่กาบแก้วและหาดทรายบริเวณหมู่บ้านน้ำว้าที่จะรองรับนักท่องเที่ยวอีก แต่ก็มีข้อจำกัดเนื่องจากการเดินทางไปยังไร่กาบแก้วนั้นค่อนข้างลำบาก เพราะไม่มีถนนในการเดินทางไป หากเดินเท้าผ่านป่าของอุทยานจะใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาที แต่หากเป็นนักท่องเที่ยวที่ได้ติดต่อล่วงหน้าทางไร่จะมีเรือหรือแพมารับที่อุทยานฯ ซึ่งจะใช้เวลาเดินทางประมาณ 20 นาที รวมทั้งในพื้นที่หมู่บ้านน้ำว้าที่สามารถกางเต็นท์ได้ แต่ก็ไม่มีบริการเต็นท์ให้เช่า

และยังไม่มีความสะดวก เช่น ห้องน้ำที่เหมาะสมให้กับนักท่องเที่ยว รวมทั้งนักท่องเที่ยวเอง ส่วนใหญ่ไม่ค่อยรู้ว่ามียี่อื่นนอกเหนือจากอุทยานฯ

2. ร้านอาหารและร้านค้า ในพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่าร้านอาหารและร้านค้าสำหรับนักท่องเที่ยวนั้นมีน้อยมาก กล่าวคือ ในปัจจุบันนี้ร้านอาหารที่ได้มาตรฐาน และสามารถให้บริการแก่นักท่องเที่ยวได้นั้นไม่มีเลย มีเพียงแต่ร้านอาหารซึ่งเป็นลักษณะร้านก๋วยเตี๋ยวเล็กๆ ที่เน้นให้บริการคนในชุมชนมากกว่า โดยแม้ว่าในอดีตชาวบ้านจะได้พยายามรวมกลุ่มกันจัดสร้างร้านอาหาร เช่น ในบ้านน้ำว่า และบ้านห้วยทรายมูล แต่นักท่องเที่ยวไม่นิยมเข้ามาใช้บริการจึงต้องปิดกิจการไปในที่สุด ปัจจุบันร้านอาหารที่ได้มาตรฐานสามารถให้บริการนักท่องเที่ยวได้จึงมีแต่เฉพาะในอุทยานซึ่งเป็นร้านสวัสดิการของอุทยานที่จะให้บริการอาหารแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักในอุทยาน ซึ่งจะต้องมีการสั่งล่วงหน้า

3. ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ในพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่ามีศูนย์บริการนักท่องเที่ยวเพียงแห่งเดียวอยู่ในอุทยานแห่งชาติแม่จริม ส่วนในหมู่บ้านน้ำว่า หมู่บ้านห้วยทรายมูล และหมู่บ้านน้ำปู้ นั้นไม่มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยวเลย รวมทั้งร้านค้าขายของที่ระลึกของชุมชนก็ไม่มีเลยเช่นกัน มีเพียงแต่ในอุทยานฯ ที่มีร้านขายของที่ระลึกซึ่งเป็นร้านเล็กๆ ที่ขายสินค้าของอุทยานฯ เช่น เสื้อยืด พวงกุญแจ หมวก ส่วนสินค้าพื้นเมืองต่างๆ ของชาวบ้านนั้นไม่มีขายแต่อย่างใด

4. ที่จอดรถ ในพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่ามีจุดท่องเที่ยว 3 จุด คือ บริเวณหาดทรายหมู่บ้านน้ำว่า บริเวณบ้านน้ำปู้ และบริเวณอุทยานแห่งชาติแม่จริม (หมู่บ้านห้วยทรายมูล) ในบริเวณหมู่บ้านน้ำว่ามีที่จอดรถอยู่บริเวณข้างศาลาริมน้ำสามารถจอดรถยนต์ได้ 5-6 คัน โดยหากเป็นช่วงเทศกาลที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาจำนวนมากก็จะจอดรถบริเวณริมถนน ส่วนในบริเวณบ้านน้ำปู้นั้นไม่ได้มีส่วนที่จัดไว้เป็นที่จอดรถแต่อย่างใด โดยส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะจอดรถตามริมถนน (ภาคผนวก ก) สำหรับอุทยานแห่งชาติแม่จริมมีลานจอดรถ 3 จุด คือ บริเวณป้อมยามทางเข้า จอดรถได้ประมาณ 10-15 คัน บริเวณที่ทำการอุทยานฯ จอดรถได้ประมาณ 10-15 คัน และบริเวณจุดลงแพ จอดรถได้ประมาณ 10-15 คัน ดังนั้นในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวมาเป็นจำนวนมากภายในอุทยานจะสามารถจอดรถได้ประมาณ 40-50 คัน

5. ถังขยะ บริเวณหมู่บ้านน้ำว่าในช่วงเวลาปกติจะมีการเตรียมถังขยะให้นักท่องเที่ยว 2-3 จุดในบริเวณจุดลงแพ และศาลาแต่หากเป็นช่วงเทศกาลท่องเที่ยวที่มีการจัดงาน เช่น งานสงกรานต์ ลำน้ำว่าจะมีการเพิ่มจำนวนมากขึ้นประมาณ 10 จุด ส่วนในบ้านน้ำปู้ในช่วงเวลาปกติจะไม่มีถังขยะไว้ แต่ถ้าหากเป็นช่วงที่มีการท่องเที่ยวจะมีการนำถังขยะไปวางไว้ประมาณ 2 จุด และสำหรับในอุทยานแห่งชาติแม่จริมนั้นจะมีการตั้งถังขยะไว้ในจุดต่างๆ กระจายทั่วบริเวณ

อุทยานฯ ประมาณ 10 จุด ซึ่งถ้าหากเป็นช่วงเวลาปกติก็มีความเพียงพอแต่ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว ก็ยังคงประสบปัญหาอยู่

6. **ห้องน้ำ** บริเวณหมู่บ้านน้ำว่ามีห้องน้ำให้บริการนักท่องเที่ยวจำนวน 2 ห้องบริเวณ ศาลาริมน้ำซึ่งเป็นห้องน้ำที่มีการสร้างมานานแล้วพร้อมกับศาลานี้ ในช่วงเวลาปกติที่ไม่มีเทศกาลท่องเที่ยวจึงไม่มีใครดูแลและค่อนข้างไม่สะดวกในการใช้งานนัก แต่หากเป็นช่วงเทศกาลท่องเที่ยวจะมีการดูแลรักษาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว โดยจะมีการเก็บค่าบริการนักท่องเที่ยวด้วย บริเวณหมู่บ้านนี้มีห้องน้ำให้บริการนักท่องเที่ยวจำนวน 2 ห้อง ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อ 4-5 ปีที่ผ่านมา อยู่บริเวณทางลงลำน้ำว่ามีความสะดวกพอสมควรสามารถใช้งานได้ตลอด เนื่องจากมีการมอบหมายให้ชาวบ้านที่อยู่บ้านใกล้เคียงดูแลรักษาและชาวบ้านก็ได้ใช้ประโยชน์ส่วนตัวด้วย สำหรับในอุทยานแห่งชาติแม่จรมันนั้นมีห้องน้ำส่วนกลาง 5 จุด ในแต่ละจุดมีการแบ่งห้องอาบน้ำ และห้องส้วม ชายและหญิงเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวด้วย โดยมีห้องน้ำรวมกัน ประมาณกว่า 20 ห้อง ซึ่งก็สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างพอเพียง (ภาคผนวก ก)

7. **ที่นั่งสำหรับพักผ่อน** ในบริเวณหมู่บ้านน้ำว่ามีที่นั่งสำหรับพักผ่อนที่สร้างขึ้นเป็น ศาลาบริเวณทางลงลำน้ำว่าอยู่ 3 หลังซึ่งอยู่ในมุมสูงสามารถนั่งมองเห็นทิวทัศน์ของลำน้ำว่าได้ และให้ร่มเงาแก่นักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดีโดยสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้กว่า 30 คน นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวยังนิยมนั่งพักผ่อนตามหาดทรายและโขดหินริมน้ำซึ่งบริเวณบ้านน้ำว่ามีหาดทรายที่ ยาวและสวยงามมาก ส่วนหมู่บ้านน้ำว่านี้มีเพิงไม้เล็กๆซึ่งมุงด้วยหญ้าคาและมีที่นั่งสำหรับ พักผ่อนอยู่ เพียง 1 หลัง สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ประมาณ 6-7 คน เท่านั้น โดยส่วนใหญ่ นักท่องเที่ยวมักนั่งพักผ่อนกันตามหาดทรายและโขดหินบริเวณริมลำน้ำว่ามากกว่า สำหรับ อุทยานแห่งชาติแม่จรมันนั้นที่นั่งสำหรับพักผ่อนของนักท่องเที่ยวจะมีจัดไว้ในจุดหนึ่งซึ่งเป็นม้านั่ง ยาว ประมาณ 5-6 ตัว ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ว่างสำหรับให้นักท่องเที่ยวได้นั่งพักผ่อนได้อีกหลายจุด ทั้งบริเวณหาดทรายริมน้ำและบริเวณหน้าที่ทำการอุทยาน โดยบริเวณนี้จะมีโต๊ะและเก้าอี้ ประมาณ 2 ชุด และม้านั่งยาวประมาณ 4-5 ตัวสำหรับให้นักท่องเที่ยวนั่งพักผ่อนด้วย นอกจากนี้นักท่องเที่ยว ยังสามารถนั่งพักผ่อนบริเวณร้านอาหารซึ่งเป็นมุมกาแฟ มีโต๊ะเก้าอี้อยู่เป็นจำนวนมาก และสามารถมองเห็นทิวทัศน์ในมุมสูงของลำน้ำว่าที่ไหลผ่านป่าและขุนเขาที่สวยงามมาก (ภาคผนวก ก)

8. **ถนน และการเดินทาง** การเดินทางมายังพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่าจากตัวอำเภอแม่จรมัน นั้นในปัจจุบันมีความสะดวกสบายมากขึ้น โดยตลอดระยะทางเป็นถนนลาดยางซึ่งสภาพพื้นผิว ถนนยังคงอยู่ในสภาพดีพอสมควรรถทุกชนิดสามารถเดินทางมายังพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่าได้ รวมทั้งมีป้ายบอกทางอยู่เป็นระยะแต่ก็มีจำนวนไม่มาก และมีความห่างกันค่อนข้างมากทำให้นักท่องเที่ยวที่ไม่ชำนาญทางเกิดความสับสน และต้องเสียเวลาในการเดินทางพอสมควรซึ่งมีระยะ

ทางจากตัวจังหวัดน่านถึงตัวอำเภอแม่จริม ประมาณ 38 กิโลเมตร จากอำเภอแม่จริมถึงหมู่บ้านน้ำว้า ระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร หรือจากอำเภอแม่จริมถึงหมู่บ้านน้ำว้าระยะทางประมาณ 20 กิโลเมตร และจากอำเภอแม่จริมถึงหมู่บ้านห้วยทรายมูล ซึ่งเป็นทางเข้าอุทยานฯ ระยะทางประมาณ 14 กิโลเมตร และจากบ้านห้วยทรายมูลถึงอุทยานฯ ระยะทางประมาณ 4 กิโลเมตร ในบางช่วงของเส้นทางจะเป็นทางขึ้นเขาและมีความโค้งแต่ก็ไม่มากนัก (ภาคผนวก ก)

ถนนบริเวณอุทยานฯ ตั้งแต่ป้อมยามจะปูด้วยอิฐตัวหนอนมีความกว้างประมาณ 5 เมตร และมีพุ่มไม้สำหรับให้นักท่องเที่ยวเดินเพื่อความปลอดภัยกว้างประมาณ 2 เมตร ซึ่งถนนของอุทยานฯ นี้ยังคงแคบอยู่มากเมื่อต้องมียอดสวนทางกันสำหรับการเดินทางมาเที่ยวยังพื้นที่ลำน้ำว้านี้ สามารถนำรถส่วนตัวมาเองหรือมากับบริษัททัวร์ซึ่งจะมีความสะดวกมากสำหรับนักท่องเที่ยว หรือจะเดินทางโดยรถประจำทาง โดยจะมีรถประจำทางเดินทางจากอำเภอแม่จริม ไปยังอำเภอเมืองน่าน และจากอำเภอเมืองน่านมายังอำเภอแม่จริม ทุก 1 ชั่วโมง ตั้งแต่เวลา 6.30 – 18.30 น. แต่หากมาถึงอำเภอแม่จริมแล้วจะต้องหารถเข้ามายังพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว้าอีก ซึ่งค่อนข้างลำบากพอสมควร เนื่องจากในปัจจุบันยังไม่ได้มีการจัดการอำนวยความสะดวกในด้านนี้เท่าที่ควร และส่วนใหญ่ นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวยังพื้นที่ลำน้ำว้ามักจะนำเอารถส่วนตัวมาเอง

นอกจากนี้ยังได้ศึกษาจากแบบสอบถามความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว้าในองค์ประกอบของพื้นที่ด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านสิ่งดึงดูดใจ สิ่งอำนวยความสะดวก และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

ผู้วิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อองค์ประกอบของพื้นที่ท่องเที่ยว ได้แก่ องค์ประกอบในด้านสิ่งดึงดูดใจ สิ่งอำนวยความสะดวก และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ 3.35 แต่เมื่อพิจารณาองค์ประกอบย่อยแล้วพบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในองค์ประกอบด้านสิ่งดึงดูดใจของพื้นที่ท่องเที่ยว โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 3.95 ซึ่งประกอบด้วย ทิวทัศน์บรรยากาศและความสวยงามตามธรรมชาติ ความสะอาดเป็นธรรมชาติของลำน้ำว้า ความกลมกลืนของสิ่งปลูกสร้างกับสภาพแวดล้อม ความสะอาดของสถานที่ชายฝั่งน้ำโดยรอบ และการออกแบบตกแต่งสถานที่โดยรอบ (ภูมิทัศน์) แต่ นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในระดับน้อย ต่อความเพียงพอของป้ายบอกทาง ซึ่งจากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า ป้ายบอกทางเข้ามายังพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว้านี้ไม่มีความชัดเจน และมีจำนวนน้อยเกินไป ทำให้นักท่องเที่ยวต้องเสียเวลาในการเดินทางมากซึ่งการเดินทางมายังพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว้านี้ส่วนใหญ่ นักท่องเที่ยวจะนำรถยนต์ส่วนตัวมาเอง นักท่องเที่ยวที่ไม่ชำนาญทางจึงหลงทางได้ง่าย (คูตารางที่ 17)

ตารางที่ 17 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อ องค์ประกอบของพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้าวัว (N=217)

องค์ประกอบของพื้นที่ในด้านต่างๆ	ค่าเฉลี่ย	ค่า SD.	แปลค่าระดับความพึงพอใจ
1. สิ่งดึงดูดใจ			
ทิวทัศน์บรรยากาศและความสวยงามตามธรรมชาติ	4.06	0.74	มาก
ความกลมกลืนของสิ่งปลูกสร้างกับสภาพแวดล้อม	3.89	0.72	มาก
การออกแบบตกแต่งสถานที่โดยรอบ (ภูมิทัศน์)	3.87	0.74	มาก
ความสะอาดของสถานที่ชายฝั่งน้ำโดยรอบ	3.89	0.68	มาก
ความสะอาดและเป็นธรรมชาติของลำน้าวัว	4.06	0.60	มาก
ค่าเฉลี่ยรวมด้านสิ่งดึงดูดใจ	3.95	0.70	มาก
2. สิ่งอำนวยความสะดวก			
ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว	3.50	0.86	ปานกลาง
ร้านอาหาร	3.27	0.91	ปานกลาง
ความชัดเจนของป้ายสื่อความหมาย	3.23	1.04	ปานกลาง
ความเพียงพอของบริเวณที่ว่างสำหรับนั่งพักผ่อน	3.36	1.04	ปานกลาง
ความสะอาดของห้องน้ำ	3.41	1.02	ปานกลาง
ความเพียงพอของห้องน้ำ	3.42	1.02	ปานกลาง
ความสะดวกของที่พักร	3.47	1.02	ปานกลาง
ความสะดวกของที่กางเต็นท์	2.57	0.99	ปานกลาง
ความเพียงพอของที่จอดรถ	3.10	1.11	ปานกลาง
ความเพียงพอของถังขยะ	2.77	1.06	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวมด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	3.21	1.01	ปานกลาง
3. การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว			
ความสะดวกของถนนในการเดินทางมา	3.31	0.80	ปานกลาง
ความเพียงพอของป้ายบอกทาง	2.47	0.89	น้อย
ค่าเฉลี่ยรวมด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว	2.89	0.85	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยรวมขององค์ประกอบของพื้นที่	3.35	0.85	ปานกลาง

2.5 แนวโน้มการท่องเที่ยวในอนาคต

การคาดการณ์แนวโน้มในอนาคตในการศึกษาคั้งนี้ ได้ใช้วิธีการวิเคราะห์สภาพการณ์ในอดีต และปัจจุบัน ด้วยการสนทนากลุ่มกับตัวแทนชาวบ้านในชุมชนที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการเข้ามาของการท่องเที่ยว ประกอบกับบริบทของพื้นที่ และความสามารถในการรองรับของพื้นที่ จากการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนลำน้ําว่าเป็นพื้นที่ใหม่ที่เริ่มเป็นที่รู้จัก 9-10 ปีที่ผ่านมาถือว่าได้ว่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่ยังคงใหม่อยู่มาก ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมาได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวมีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นทุกปีและลักษณะของนักท่องเที่ยวมีความหลากหลายมากขึ้น

สภาพการณ์การท่องเที่ยวในอดีต และในปัจจุบันของพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ําว่า พบว่า

1. สภาพธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

พื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ําว่าเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ที่อยู่ในอำเภอแม่จรม จังหวัดน่าน ซึ่งมีสภาพแวดล้อมที่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน มีเทือกเขาทอดเป็นแนวยาวกั้นพรมแดนไทย-ลาว สภาพป่าส่วนใหญ่มีความอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีลักษณะภูมิประเทศที่เป็นเทือกเขาสลับซับซ้อนมีความแตกต่างกันของพื้นที่ทั้งระดับความสูง สภาพทางธรณีวิทยาและอิทธิพลของลมและปริมาณน้ำฝนทำให้เกิดสภาพป่าชนิดต่างๆ ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ยังมีลำน้ำที่ไหลผ่านซอกเขาที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชและสัตว์น้ำมากมายชนิด ด้วยสภาพภูมิประเทศดังกล่าวทำให้ความเจริญต่างๆ เข้าไม่ถึงช้า สภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่จึงมีความบริสุทธิ์และคงความสวยงามตามธรรมชาติอยู่มาก และหลังจากได้มีการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบันสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ก็ยังคงไม่มีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเท่าใดนัก แม้ว่าจะได้มีการพัฒนาสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพิ่มขึ้นเนื่องจากสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น อาคารสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ทั้งที่พัก ห้องน้ำ ศาลาสำหรับพักผ่อนของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะมีมากในอุทยานแห่งชาติแม่จรม ซึ่งมีการดูแลให้มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม ส่วนในชุมชนลำน้ํานั้นสิ่งก่อสร้างต่างๆ เหล่านี้ยังไม่ได้มีการพัฒนาหรือสร้างขึ้นมาใหม่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวแต่อย่างใด ดังนั้นสภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนลำน้ําว่าจึงยังคงสภาพความสมบูรณ์อยู่มากพอสมควร

2. ลักษณะการท่องเที่ยว

ลักษณะการท่องเที่ยวในอดีตก่อนการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการของพื้นที่ลำน้ําว่าเป็นการเข้ามาพักผ่อนชมธรรมชาติตามหาดทรายลำน้ําว่าของนักท่องเที่ยวในจังหวัดน่าน และมีการเข้ามาบุกเบิกพื้นที่ท่องเที่ยวใหม่โดยนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบธรรมชาติ และการผจญภัย

ที่สนใจสัมผัสธรรมชาติตามเส้นทางการเดินทาง การเดินป่า การตั้งเต็นท์ และการล่องแพไม้ไผ่ ผจญภัยในลำน้ำว้าที่ไหลผ่านตามซอกเขาทำให้เกิดแก่งมากมายหลายระดับ

หลังจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว้าอย่างเป็นทางการจนถึงปัจจุบัน ได้มีการเพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยว และมีการกำหนดเขตในการล่องแพไม้ไผ่และแพยาง ลักษณะการท่องเที่ยวเป็นการเข้ามาเพื่อทำกิจกรรมการล่องแก่งแพยางเป็นหลัก ซึ่งจากแบบสอบถามก็พบว่านักท่องเที่ยวร้อยละ 50.2 (ตารางที่ 6) มายังพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว้าเพื่อล่องแก่ง ส่วนกิจกรรมการท่องเที่ยวอื่นๆ ที่ได้มีการเพิ่มเติมหลังจากการเปิดตัวเป็นแหล่งท่องเที่ยวจนถึงปัจจุบัน เช่น การปั่นจักรยาน การเดินป่า การนั่งช้าง นักท่องเที่ยวยังไม่ให้ความสำคัญเท่าใดนัก นอกจากนี้ในส่วนของ การเข้ามานั่งพักผ่อนชมธรรมชาติ นักท่องเที่ยวก็ยังคงให้ความสำคัญอยู่ซึ่งจากแบบสอบถามพบว่า นักท่องเที่ยวร้อยละ 39.2 (ตารางที่ 6) ที่เข้ามายังพื้นที่ลำน้ำว้าเพื่อพักผ่อนชมธรรมชาติ

3. นักท่องเที่ยว

ลักษณะพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว้าตั้งอยู่ในภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน มีความห่างไกลจากตัวจังหวัดน่านพอสมควรทำให้ความเจริญด้านสาธารณูปโภคต่างๆมีน้อย การเดินทางมายังพื้นที่ไม่ค่อยสะดวกนัก เนื่องจากเส้นทางการเดินทางต้องผ่านภูเขา ทำให้มีทางคดเคี้ยวและลาดชันในอดีตก่อนการเปิดตัวเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติอย่างเป็นทางการ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นคนใน พื้นที่ที่มานั่งพักผ่อนชมธรรมชาติตามบริเวณลำน้ำว้าที่มีหาดทรายและโขดหินที่สวยงาม และบางส่วนเป็นข้าราชการที่เดินทางมาราชการในพื้นที่ ส่วนนักท่องเที่ยวจากต่างถิ่นจะเป็นนักท่องเที่ยวที่ชอบผจญภัยเป็นพื้นฐาน โดยจะเดินทางหาพื้นที่ท่องเที่ยวใหม่ ไปเรื่อยๆ ไม่ต้องการความสะดวกสบายมากนักและชอบพื้นที่ท่องเที่ยวใหม่ๆ ที่ยังไม่มีใครรู้จักมีสภาพธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่คงความสมบูรณ์ตามธรรมชาติเพื่อสัมผัสธรรมชาติและผจญภัยตามป่าเขาและลำน้ำว้า

หลังจากการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการ มีการกระจายการพัฒนาสาธารณูปโภคต่างๆ ในพื้นที่อำเภอแม่จริมและพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว้า อีกทั้งกระแสการท่องเที่ยวชมธรรมชาติเชิงอนุรักษ์เป็นที่สนใจในกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยมากขึ้น ทำให้นักท่องเที่ยวนิยมไปท่องเที่ยวตามแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทำกิจกรรมการท่องเที่ยวแบบผจญภัยมากขึ้น ในพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว้าเป็นพื้นที่มีสภาพธรรมชาติที่สมบูรณ์ และมีกิจกรรมการท่องเที่ยวหลักคือการล่องแก่งที่อยู่ในระดับที่ไม่ยากเกินไป นักท่องเที่ยวที่ไม่มีประสบการณ์การล่องแก่งสามารถร่วมกิจกรรมได้โดยไม่เสี่ยงอันตรายเกินไปทำให้ลักษณะของนักท่องเที่ยวในช่วงหลังจากการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจนถึงปัจจุบันมีความหลากหลายมากขึ้นทั้งอายุ เพศ ภูมิลำเนาและ

อาชีพ เนื่องจากในพื้นที่ท่องเที่ยวเองได้มีการเพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายและมีการอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ ให้กับนักท่องเที่ยวมากขึ้นกว่าในอดีต

4. ปัจจัยดึงดูด

พื้นที่ท่องเที่ยวลำน้าว้าในอดีตก่อนมีการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการนั้น ปัจจัยดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวยังพื้นที่คือความบริสุทธิ์และงดงามของพื้นที่ ทั้งสภาพธรรมชาติของป่าและน้ำที่สมบูรณ์เป็นธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพของพืชและสัตว์ในพื้นที่ป่าและลำน้าว้า วิถีชีวิตของชุมชนลำน้าว้า รวมทั้งกิจกรรมการผจญภัยด้วยการล่องแพไม้ไผ่ในลำน้าว้า

หลังจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวลำน้าว้าอย่างเป็นทางการจนถึงปัจจุบัน ปัจจัยดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามายังพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้าว้ายังคงมีลักษณะไม่ต่างจากอดีต คือ นักท่องเที่ยวให้ความสนใจกับสภาพธรรมชาติป่าไม้และลำน้าว้า ซึ่งยังมีความอุดมสมบูรณ์และสวยงามตามธรรมชาติ โดยนักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสได้ตลอดเส้นทางที่เดินทางมายังพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้าว้า และเส้นทางล่องแก่งทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้กับธรรมชาติ ขณะเดียวกันก็ได้สนุกสนานรวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพของพืชพรรณและสัตว์ป่า สัตว์น้ำในพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้าว้าที่ ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเลือกทำกิจกรรมการท่องเที่ยวได้หลายอย่างตามความสนใจ เช่น การเดินป่าในเส้นทางศึกษาธรรมชาติซึ่งก็จะได้พบพืชพรรณกว่า 70 ชนิด หรือการดูนกซึ่งมีกว่า 67 ชนิด ตลอดจนวิถีชีวิตของชุมชนลำน้าว้าที่ยังคงความบริสุทธิ์และงดงามมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายไม่ดัดจริตแข่งขัน ทำให้นักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักผ่อนและใจได้อย่างสงบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักท่องเที่ยวที่ต้องการหลบหนีจากความวุ่นวายในเมืองใหญ่ และปัจจัยดึงดูดที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ กิจกรรมการท่องเที่ยวล่องแก่งผจญภัยในลำน้าว้าซึ่งกิจกรรมการล่องแก่งนี้หลังจากการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการได้มีการนำการล่องแก่งแพยางเข้ามาเพิ่มนอกเหนือจากแพไม้ไผ่ซึ่งมีอยู่ก่อนและได้มีการกำหนดเส้นทางใหม่ให้แพไม้ไผ่ล่องเฉพาะเส้นทางที่มีแก่งระดับง่าย คือมีน้ำไหลเอื่อยๆ (จากหมู่บ้านน้ำว้าหรือหมู่บ้านน้ำปู่ ถึงอุทยานแห่งชาติแม่จรม) ส่วนแพยางนั้นให้ล่องได้ถึงระดับแก่งที่ยากกว่า (จากหมู่บ้านน้ำว้า หมู่บ้านน้ำปู่ หรืออุทยานแห่งชาติแม่จรม ถึงจุดขึ้นแพที่ปางช้าง) การล่องแก่งแพยางได้กลายเป็นปัจจัยดึงดูดที่สำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวจากที่ต่างๆ เข้ามาท่องเที่ยวยังพื้นที่ลำน้าว้า เพราะเป็นกิจกรรมผจญภัยซึ่งสร้างความตื่นเต้นสนุกสนาน ขณะเดียวกันก็ได้ชมธรรมชาติตลอดลำน้าว้าที่ไหลผ่านซอกเขาที่สลับซับซ้อน โดยไม่เป็นอันตรายมากนักผู้ที่ไม่มีประสบการณ์การล่องแก่งมาก่อนสามารถร่วมกิจกรรมได้อย่างปลอดภัยกิจกรรมล่องแก่งแพไม้ไผ่จึงมีผู้ให้ความสนใจน้อยลงส่วนใหญ่มักจะเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ชอบนั่งชมธรรมชาติตามลำน้าว้าไปเรื่อยๆ และมีการปิดกั้นคนบนแพ

5. การตลาดการท่องเที่ยว

การตลาดการท่องเที่ยวของพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่าก่อนมีการพัฒนาอย่างเป็นทางการนั้น เมื่อพิจารณาจากส่วนประสมการตลาด พบว่า ในด้านสินค้า ด้านราคา ด้านการประชาสัมพันธ์ และช่องทางการจัดจำหน่ายนั้น ไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวหรือการส่งเสริมการท่องเที่ยวนั้นยังไม่มี การดำเนินการจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาจะทราบข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวจากการบอกกันปากต่อปากของผู้ที่เคยมาเที่ยวก่อน

เมื่อมีการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการจนถึงปัจจุบัน การตลาดการท่องเที่ยวของพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่าจึงได้มีรูปแบบที่ชัดเจนขึ้น โดยเมื่อพิจารณาจากแบบสอบถามนักท่องเที่ยวถึงความพึงพอใจ และความเหมาะสมตามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน พบว่า ในด้านสินค้าประกอบด้วยกิจกรรมการล่องแก่ง การเดินป่า การนั่งช้าง การตั้งเต็นท์ การพักผ่อนชมธรรมชาติ อยู่ในระดับปานกลาง ในด้านราคา ได้แก่ ค่าใช้บริการล่องแก่ง นั่งช้าง ค่าอาหาร และค่าที่พัก อยู่ในระดับปานกลาง ในด้านการประชาสัมพันธ์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง แต่เมื่อพิจารณาองค์ประกอบ พบว่า ความหลากหลายของสื่อประชาสัมพันธ์ประเภทแผ่นป้าย และความถี่ของการประชาสัมพันธ์ อยู่ในระดับน้อย นอกจากนี้จากการถามถึงการรู้จักหรือรับรู้ข้อมูลข่าวสารของแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว่า ก็พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ร้อยละ 43.6 (ตารางที่ 6) รู้จักจากการแนะนำของเพื่อนหรือคนรู้จัก รองลงมาร้อยละ 34.4 (ตารางที่ 6) รู้จักจากสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ ส่วนในด้านช่องทางการจัดจำหน่ายนั้น พบว่า นักท่องเที่ยวที่ตอบแบบสอบถามไม่มีใครได้รับคำแนะนำให้รู้จักแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว่าจากบริษัทนำเที่ยวเลย และนักท่องเที่ยวที่มายังแหล่งท่องเที่ยวกับบริษัทนำเที่ยวมีเพียงร้อยละ 13.7 (ตารางที่ 6) เท่านั้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในปัจจุบันแม้จะมีการให้ความสนใจส่งเสริมการท่องเที่ยวมากขึ้น แต่ในด้านของการประชาสัมพันธ์ และในด้านของช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยวนั้นยังคงมีน้อยอยู่มาก นอกจากนี้ยังพบว่า การประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวรู้จักชุมชนที่มีการล่องแพไม้ไผ่มีน้อยมาก ซึ่งนักท่องเที่ยวที่เข้ามาล่องแพไม้ไผ่ส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวเก่าที่เคยมาเที่ยวก่อนแล้วพาเพื่อนมาอีกครั้ง และเมื่อมีการเพิ่มกิจกรรมล่องแพยางได้มีการเน้นประชาสัมพันธ์การล่องแก่งแพยางเป็นหลัก ได้ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวที่ล่องแพไม้ไผ่ในแต่ละปีได้ลดจำนวนลงอย่างมาก

6. ความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว

ความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้าวัวในอดีตก่อนมีการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นทางการนั้น เมื่อพิจารณาจากองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ สิ่งอำนวยความสะดวก และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวแล้ว พบว่า สิ่งอำนวยความสะดวก และการเข้ามายังแหล่งท่องเที่ยว มีรองรับนักท่องเที่ยวน้อยมาก สิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่พัก ห้องน้ำ ร้านอาหาร ในอดีตนั้นไม่มีเลย ทำให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวที่มาแบบเข้าไปเย็นกลับหรือเป็นนักท่องเที่ยวที่ชอบการผจญภัยที่ไม่ต้องการความสะดวกสบายมากนักแต่ต้องการสัมผัสธรรมชาติที่บริสุทธิ์มากกว่าส่วนการเข้ามายังแหล่งเที่ยวนั้น การเดินทางไม่ค่อยสะดวกเท่าที่ควรเนื่องจากไม่มีการพัฒนาถนนและป้ายบอกทาง อีกทั้งเส้นทางการเดินทางส่วนใหญ่เป็นเส้นทางที่คดเคี้ยวผ่านภูเขาที่มีความลาดชัน ทำให้ในอดีตนั้นมียกท่องเที่ยวเข้ามาไม่มากนัก

หลังจากการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวจนถึงปัจจุบัน ได้มีการตั้งอุทยานแห่งชาติแม่จรมในพื้นที่ด้วย ทำให้มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะในเขตอุทยานแห่งชาติแม่จรมที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่ได้มาตรฐานมากมาย เช่น ที่พัก จุดกางเต็นท์ ห้องน้ำ ที่นั่งพักผ่อน ที่จอดรถ ร้านอาหาร และศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เนื่องจากความพร้อมของอุทยานแห่งชาติทั้งนโยบาย และงบประมาณ แต่ในส่วนของชุมชนลำน้าวัวแล้ว ในปัจจุบันแม้ว่าจะได้มีการส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และมีการเข้ามาของนักท่องเที่ยว แต่การพัฒนาความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวมีน้อยมาก โดยเฉพาะสิ่งอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ เช่น ร้านอาหาร ที่พัก ห้องน้ำ ในพื้นที่ชุมชนลำน้าวัวจึงไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาพักค้างเท่าใด ซึ่งหากจะพักค้างนักท่องเที่ยวมักไปที่อุทยานแห่งชาติแม่จรม หรือไร่กบแก้ว (รีสอร์ทเอกชน) แม้ว่าในพื้นที่ชุมชนลำน้าวัวจะมีหาดทรายที่นักท่องเที่ยวสามารถจะตั้งเต็นท์ได้ แต่ทางชุมชนก็ไม่ได้มีบริการให้เช่าเต็นท์ และไม่มีความสะดวกด้านห้องน้ำ และความปลอดภัยเท่าที่ควร ชุมชนจึงไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวในส่วนนี้ได้ นอกจากนี้แม้ว่าพื้นที่ลำน้าวัวจะได้มีการพัฒนามาระยะหนึ่งแล้วแต่จากแบบสอบถามความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อองค์ประกอบของพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยว นั้น พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อ สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ร้านอาหาร ห้องน้ำ ถึงขยะ ที่จอดรถ อยู่ในระดับปานกลาง แต่ในส่วนของป้ายบอกทางมายังแหล่งเที่ยวนั้น นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในระดับน้อย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้าวัวยังต้องพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในการรองรับนักท่องเที่ยวอยู่มากพอสมควร ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่ชุมชนลำน้าวัวมากขึ้นด้วย

จากสภาพการณ์การท่องเที่ยวในอดีต และปัจจุบันของพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่า สามารถประเมินได้ว่าการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนลำน้ำว่า ได้สร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวได้ในระดับหนึ่ง เนื่องจากมีกิจกรรมการท่องเที่ยว และสภาพแวดล้อมที่สามารถดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวสนใจมาเที่ยวทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวในช่วงที่ผ่านมาเพิ่มขึ้นทุกปี จากแบบสอบถามนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับความรู้สึกโดยภาพรวมของการท่องเที่ยว การกลับมาเยือนอีก และการแนะนำต่อพบว่า นักท่องเที่ยวมีความรู้สึกพอใจมากที่สุดในการท่องเที่ยวครั้งนี้ถึง ร้อยละ 88.5 (ตารางที่ 16) คิดว่าจะกลับมาเยือนอีกแน่นอน ร้อยละ 70.5 (ตารางที่ 14) และจะแนะนำผู้อื่นให้มาเที่ยว ร้อยละ 82.9 (ตารางที่ 15)

นอกจากนี้ในปัจจุบันทางจังหวัดน่าน และอำเภอแม่จริมได้ให้ความสนใจการท่องเที่ยวมากขึ้น แผนพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดน่าน 5 ปี พ.ศ. 2545-2549 มีวิสัยทัศน์ในด้านการท่องเที่ยวที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และได้กำหนดให้จัดทำแผนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์และปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวใหม่ โดยให้ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมแต่ก็ยังไม่มีความชัดเจนว่าด้วยการจัดการท่องเที่ยวมีแต่โครงการที่อาจจะเกี่ยวข้องกระจายอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานต่างๆ ด้วยงบประมาณที่ค่อนข้างน้อยโดยมีโครงการในพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่า เช่น โครงการปรับปรุงอุทยานแห่งชาติแม่จริม โครงการสร้างรีสอร์ทส่งเสริมการท่องเที่ยวท่าแพ บ้านน้ำว่า อำเภอแม่จริม นอกจากนี้ยังมีแผนโครงการพัฒนาของหน่วยงานต่างๆ การพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ และแผนงานบูรณาการเพื่อการท่องเที่ยวเทศบาลเมืองน่าน ซึ่งจัดได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการสนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่าทั้งทางตรงและทางอ้อมได้เช่นกัน ส่วนทางอำเภอแม่จริมซึ่งนำโดย นายอำเภออริคม จันทรศัพท์ นายอำเภอคนปัจจุบันมีความสนใจในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่ามาก ได้มีแผนการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ ในอำเภอแม่จริมเพื่อที่จะเปิดรับนักท่องเที่ยว เพิ่มการโฆษณาประชาสัมพันธ์และการพัฒนาการท่องเที่ยวให้ชุมชนลำน้ำว่าได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวมากขึ้น เช่น การเพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นแก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ในส่วนของอุทยานแห่งชาติแม่จริมก็ได้มีการขยายพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น โดยเป็นพื้นที่สำหรับให้นักท่องเที่ยวตั้งเต็นท์ โครงการดังกล่าวนี้ทางอุทยานได้รับการอนุมัติและกำลังเริ่มดำเนินการซึ่งในอนาคตจะทำให้พื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่าสามารถรองรับนักท่องเที่ยวเพิ่มจากปกติได้อีกจำนวนมาก

จะเห็นได้ว่าแผนงานดังกล่าวข้างต้นจะทำให้นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นแต่อย่างไรก็ตามนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้นอาจจะจุกตัวอยู่แต่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่จริมเนื่องจากความพร้อมของอุทยานฯ ในด้านต่างๆ เช่น ในด้านงบประมาณซึ่งทางอุทยานสามารถเริ่มพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกได้แล้วในปัจจุบัน ในขณะที่ชุมชนยังไม่สามารถดำเนินการ

ตามโครงการที่วางไว้ได้เนื่องจากติดปัญหาด้านงบประมาณประกอบกับจากสภาพการณ์ที่ผ่านมา การประชาสัมพันธ์พื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่าเป็นการประชาสัมพันธ์ผ่านอุทยานแห่งชาติแม่จรม จึงทำให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ มุ่งมายังอุทยานฯ มากกว่าเข้าไปในพื้นที่ชุมชนลำน้ำว่า

อย่างไรก็ตาม ยังได้พบว่ามีปัจจัยหลายประการที่อาจเป็นข้อจำกัดในการตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยวลำน้ำว่าของนักท่องเที่ยว แม้ว่านักท่องเที่ยวจะให้ความสนใจพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่า เช่น ช่องทางการจัดจำหน่ายต่างๆมีน้อย การลดจำนวนเที่ยวบินลงในปัจจุบัน บริษัทนำเที่ยวน้อย การโฆษณาประชาสัมพันธ์ที่น้อย ความไม่สะดวกของการเดินทางมายังพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่าเป็นต้น ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้อาจทำให้นักท่องเที่ยวเปลี่ยนใจไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่นแทน โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่มีเวลาเที่ยวจำกัด และต้องการความสะดวกสบายในการเดินทาง

นอกจากนี้ในการศึกษาครั้งนี้ยังได้พิจารณาแนวโน้มการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ลำน้ำว่าในอนาคต ใน 3 ด้าน ได้แก่

1. ตัวการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนลำน้ำว่า เป็นการท่องเที่ยวในลักษณะการท่องเที่ยวแบบผจญภัย กึ่งอนุรักษ์ธรรมชาติ (Soft Adventure Tourism) ที่มีการทำกิจกรรมล่องแก่งตามลำน้ำว่าด้วยแพไม้ไผ่ และแพยาง เป็นหลัก ส่วนการท่องเที่ยวในลักษณะอื่นๆ เช่น การตั้งเต็นท์ การเดินป่า และการนั่งช้าง เป็นกิจกรรมเสริมที่ยังไม่เป็นที่นิยมมากนัก อีกทั้งการท่องเที่ยวล่องแก่งในปัจจุบันก็เอื้อประโยชน์ให้ผู้ประกอบการมากกว่าชุมชน

แนวโน้มการท่องเที่ยวในอนาคตของชุมชน โดยชุมชนอาจมีการเพิ่มรูปแบบกิจกรรมที่จะให้ประโยชน์แก่ชุมชนมากขึ้นและมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน โดยการเพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนเพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวสามารถอยู่ในชุมชนได้นานขึ้น ซึ่งจะทำให้เกิดการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวในชุมชน เป็นการเพิ่มการกระจายรายได้ให้กับชุมชนได้อีกทางหนึ่ง เช่น

1.1 การจัดการท่องเที่ยวแบบบ้านพักชุมชน (Home stay) คือ การจัดบ้านของชาวบ้าน ที่มีห้องหรือพื้นที่พอจะรับแขกผู้มาเยือนได้ โดยเจ้าของบ้านมีความยินดีที่จะแบ่งปันให้นักท่องเที่ยวได้เข้าพักทั้งเจ้าของบ้านและนักท่องเที่ยวต่างเปิดใจที่จะเรียนรู้วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน โดยที่ทั้งสองฝ่ายต่างมีความพึงพอใจและทราบรายละเอียดของกันและกันก่อน (สมศักดิ์ เศรษฐะเรธาวัณ, 2544) นักท่องเที่ยวที่ต้องการเรียนรู้วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของพื้นบ้านจะได้เข้าอยู่อาศัยร่วมกับชาวบ้าน ได้เรียนรู้วิถีชีวิตด้วยการเข้ามาสัมผัสและใช้ชีวิตเช่นเดียวกับชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ทั้งการนอน การบริโภคอาหาร การดำเนินชีวิต โดยชุมชนไม่ต้องจัดเตรียมให้ความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยวมากนัก ชาวบ้านอยู่อย่างไรนักท่องเที่ยวก็อยู่อย่างนั้นชาวบ้านเพียงแต่เตรียมห้องพักให้เป็นสัดส่วน และอาหารซึ่ง

เป็นลักษณะเดียวกับที่ชาวบ้านบริโภคตามปกติซึ่งการจัดการท่องเที่ยวลักษณะนี้จะทำให้ชาวบ้านนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์โดยไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายมากนัก ซึ่งชุมชนเองก็สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง

1.2 การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) คือ การจัดการท่องเที่ยวที่เน้นการศึกษาธรรมชาติเป็นหลักรวมทั้งพิจารณาศึกษาวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับธรรมชาติหรือระบบนิเวศเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น ดันไม้ สัตว์ป่า แหล่งน้ำ สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ โดยมุ่งเน้นให้ความรู้มากกว่าความบันเทิงเพียงอย่างเดียว และเป็นการท่องเที่ยวที่มีการวางแผนร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับนักท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม ดันไม้ พิษพรรณ ซึ่งชาวบ้านในชุมชนต่างมีความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศในชุมชนของตนเป็นอย่างดี ดังนั้นการนำเอาภูมิความรู้ท้องถิ่นต่างๆ มาเผยแพร่แก่สังคมจึงเป็นสิ่งที่ชาวบ้านสามารถทำได้ในระหว่างการล่องแพ หรือการเดินทางท่องเที่ยวบริเวณริมลำน้ำซึ่งจะสร้างความน่าสนใจ และมีความเหมาะสมกับนักท่องเที่ยวที่ต้องการเรียนรู้สภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่ง นักเรียน นักศึกษา

1.3 การจัดการท่องเที่ยวเกษตร (Agro-tourism) ในลักษณะที่ให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมทำกิจกรรมระยะสั้น เนื่องจากชุมชนลำน้ำว่ามีระบบการผลิตแบบดั้งเดิมคือ การปลูกพืชไร่ที่อาศัยน้ำฝน รวมทั้งในบางส่วนยังคงใช้การเก็บเกี่ยว เช่น การพาดข้าวแบบดั้งเดิม ชุมชนสามารถจัดทำแปลงสาธิตการทำเกษตรแบบดั้งเดิมให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมกิจกรรมได้ การท่องเที่ยวเกษตรนี้จะทำให้นักท่องเที่ยวได้ท่องเที่ยวชมธรรมชาติของชุมชนและเรียนรู้วิถีชีวิตของเกษตรกรในการทำเกษตร การหาอาหารในชีวิตประจำวัน เช่น การจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือ และวิธีการแบบพื้นเมือง การเก็บของป่าตามฤดูกาล เป็นต้น ซึ่งชุมชนยังสามารถขายผลผลิตทางการเกษตรหรือผลผลิตจากธรรมชาติได้อีกด้วย

1.4 การพักในชุมชนแบบ Bed and Breakfast คือ การจัดบริการที่พัก และอาหารเช้าให้กับนักท่องเที่ยว โดยแยกส่วนออกจากชาวบ้านอาหารที่จัดให้แก่นักท่องเที่ยวเป็นอาหารง่ายๆ เพียงมือเดียว คือ มีเช้า อาจเป็น ขนมปัง ไข่ดาว และกาแฟ ก็จะมีการจัดให้กับนักท่องเที่ยวเพียงเท่านี้เหมือนๆ กันนักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักในลักษณะนี้จะเข้ามาพักค้างคืน และได้รับการบริการเฉพาะอาหารเช้าจากชุมชนแล้วจึงออกไปไม่ได้มีการเข้าพักแบบระยะยาวเหมือนกับการพักแบบบ้านพักชุมชน (Home stay) และไม่ได้มีการให้บริการมากไปกว่านี้ ซึ่งมีความเหมาะสมกับชุมชนลำน้ำว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมู่บ้านน้ำว่า เนื่องจากชุมชนสืบเชื้อสายจากชนเผ่าถิ่นที่ยังคงมีความเชื่อและข้อห้ามไม่ให้ผู้อื่นเข้าไปยังในห้องนอนหรือบ้านของตนเอง การจัดการแบบบ้านพักชุมชน (Home stay) จึงอาจไม่มีความเหมาะสม แต่หมู่บ้านก็สามารถจัดการในลักษณะนี้

แทนได้ซึ่งหมู่บ้านก็มีแนวคิด และพื้นที่ว่างที่สามารถจัดสร้างบ้านพักหลังเล็กที่เรียบง่ายได้อยู่หลายแห่ง เช่น บริเวณที่ว่างใกล้ๆ โรงเรียน เป็นต้น (สัมภาษณ์อาจารย์วิไล ท่าเนียง, ธันวาคม 2545)

การจัดการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวข้างต้นนี้จะทำให้ชุมชนล้าหน้าว่าสามารถได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวโดยยังคงรักษาเอกลักษณ์ของท้องถิ่นคงไว้ซึ่งสภาพธรรมชาติและรักษาไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพและความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมชุมชน

2. พื้นที่ท่องเที่ยว

การพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวให้สามารถประสบความสำเร็จนอกจากจะพิจารณาองค์ประกอบ การท่องเที่ยวได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวก การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และสิ่งดึงดูดใจในแหล่งท่องเที่ยวแล้ว ยังต้องพิจารณาความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ร่วมด้วยซึ่งความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ท่องเที่ยวล้าหน้าว่าในการรองรับการท่องเที่ยวในอนาคต สามารถพิจารณาได้ดังนี้

2.1 ความสามารถที่จะรับได้เชิงกายภาพ สภาพทางกายภาพของพื้นที่ท่องเที่ยว ล้าหน้าว่า อยู่ในสภาพภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน มีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ และมีลำน้ำที่ไหลคดเคี้ยวผ่านซอกเขา ทำให้เกิดแก่งหินน้อยใหญ่มากมายซึ่งมีความเหมาะสมในการทำกิจกรรมการล่องแก่งผจญภัยซึ่งเป็นกิจกรรมหลัก นอกจากนี้ด้วยสภาพทางกายภาพดังกล่าวทำให้พื้นที่ล้าหน้าว่าสามารถทำกิจกรรมการท่องเที่ยวได้ล้นตัวหลายอย่าง เช่น การเดินป่า เนื่องจากป่าบริเวณชุมชนล้าหน้าว่ามีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ทำให้มีป่าหลากหลายชนิดจึงเหมาะกับการเดินป่าศึกษาธรรมชาติ การปั่นจักรยานเสือภูเขา เพื่อชมธรรมชาติและวิถีชีวิตของชุมชนเนื่องจากพื้นที่ท่องเที่ยวล้าหน้าว่ามีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับซับซ้อนและมีเส้นทางเดินของหมู่บ้านที่สามารถใช้จักรยานได้โดยรอบ ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถสนุกสนานไปกับการปั่นจักรยานชมธรรมชาติและขณะเดียวกันก็ได้ชมวิถีชีวิตของชุมชนที่ยังคงไม่ต่างจากในอดีตด้วย เป็นต้น พื้นที่ท่องเที่ยวล้าหน้าว่าจึงเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีความสามารถในการรองรับทางกายภาพที่มีความเหมาะสมในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยสามารถทำกิจกรรมการท่องเที่ยวได้หลายรูปแบบโดยไม่ต้องมีการปรับปรุงสภาพทางกายภาพมากนัก

2.2 ความสามารถที่จะรับได้ทางสังคม คือ ความสามารถของสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในจำนวนสูงสุด พื้นที่ท่องเที่ยวล้าหน้าว่าส่วนหนึ่งอยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่จริมซึ่งโดยปกติสถานที่ท่องเที่ยวประเภทอุทยานแห่งชาติจะมีความสามารถที่จะรับได้ทางสังคมค่อนข้างต่ำ (มนัส สุวรรณ, 2538) รองรับนักท่องเที่ยวได้จำนวนน้อยแต่เนื่องจากอุทยานแห่งชาติแม่จริมมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่สามารถให้บริการแก่นักท่องเที่ยวได้อย่างครบครันจึงทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้าไปในพื้นที่อุทยานฯ เป็นจำนวนมาก แต่อย่างไรก็ตามข้อจำกัดของพื้นที่ก็ทำให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวประเภทเข้าไป-เย็นกลับ สามารถรองรับนักท่องเที่ยว

ที่פקค้างคืนระยะสั้นได้บางส่วนเท่านั้น ส่วนในพื้นที่ชุมชนลำนํ้าว่านนักท่องเที่ยวนิยมไปท่องเที่ยวแบบเช้าไป-เย็นกลับ เนื่องจากไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกรองรับนักท่องเที่ยว จำนวนนักท่องเที่ยวโดยรวมของพื้นที่ท่องเที่ยวลำนํ้าว่านที่ผ่านมาจึงยังมีน้อยอยู่มาก ดังนั้นหากมีการขยายสิ่งอำนวยความสะดวกในชุมชนลำนํ้าว่านจะทำให้พื้นที่ท่องเที่ยวลำนํ้าว่านสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ในจำนวนมากขึ้น

2.3 ความสามารถที่จะรับได้เชิงนิเวศวิทยา คือ ความสามารถของสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติใน และบริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ที่จะรับได้ต่อการเปลี่ยนแปลงทางนิเวศวิทยาที่เกิดจากการพัฒนาสถานที่ดังกล่าวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ในพื้นที่ท่องเที่ยวลำนํ้าว่านซึ่งเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ป่าเขาและลำนํ้าที่อุดมสมบูรณ์ การเข้ามาของกิจกรรมการท่องเที่ยวย่อมที่จะส่งผลกระทบต่อพื้นที่โดยพื้นที่ป่าไม้ของชุมชนมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง มีสภาพป่าที่แตกต่างกันถึง 6 ชนิด มีสัตว์ป่าหายากหลากหลายชนิด เช่น เสือโคร่ง เลียงผา หมูป่า เป็นต้น นอกจากนี้บริเวณลำนํ้าว่านยังเป็นระบบนิเวศที่เป็นแหล่งรวมความหลากหลายทางชีวภาพของพืช และสัตว์ด้วยเช่นกัน โดยพบว่ามีพันธุ์ปลาในลำนํ้าว่านกว่า 50 ชนิด และโดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นที่อยู่อาศัยและขยายพันธุ์ของปลาหมออารีซึ่งหายากในปัจจุบันด้วย ทั้งนี้เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์และคุณภาพที่ดีของลำนํ้าว่านจึงทำให้ยังคงความอุดมสมบูรณ์ และหลากหลายของพันธุ์พืชและสัตว์น้ำอยู่เมื่อมีการท่องเที่ยวในช่วงที่ผ่านมาไม่ได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศมากนัก เนื่องจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยวลำนํ้าว่านที่ผ่านมาไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศมากนัก รวมทั้งการท่องเที่ยวในพื้นที่ลำนํ้าว่านมีบางช่วงเวลา และจำนวนนักท่องเที่ยวไม่ได้มีความหนาแน่นมากนัก ระบบนิเวศบริเวณลำนํ้าว่านจึงมีช่วงเวลาในการพักฟื้นไม่ถูกรบกวนมากเกินไป นอกจากนี้ลักษณะการท่องเที่ยวในปัจจุบันนักท่องเที่ยวนิยมล่องแพตามลำนํ้าซึ่งทำให้ไม่เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศเท่าใดนัก เนื่องจากเป็นลักษณะการล่องผ่าน นักท่องเที่ยวไม่ได้มีโอกาสเข้าไปสัมผัสกับต้นไม้เลย รวมทั้งนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวส่วนใหญ่มักจะพักค้างที่อุทยานฯ ซึ่งมีมาตรการในการควบคุมความเสียหายที่จะเกิดจากการท่องเที่ยวดีพอสมควร เช่น การแบ่งพื้นที่ป่าในการใช้สอยให้เหมาะสมเพื่อป้องกันการทำลายระบบนิเวศที่เปราะบางที่ผ่านมานักท่องเที่ยวมีการทำลายหรือทำความเสียหายให้แก่ต้นไม้หรือพืชพรรณตามลำนํ้าว่านน้อยมาก ปัญหาที่เกิดขึ้นมากที่สุดคือการทิ้งขยะไม่เป็นที่ของนักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่ขาดความรับผิดชอบซึ่งทำให้ชาวบ้านดูแลได้ไม่ทั่วถึงและอาจสร้างปัญหาให้กับระบบนิเวศในอนาคต ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ท่องเที่ยวลำนํ้าว่านยังคงมีความสามารถในการรองรับเชิงนิเวศวิทยาในอนาคตได้สูงแต่ก็ต้องมีการเตรียมการจัดการเพื่อป้องกันปัญหาที่ตามมาหากมีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มจำนวนมากขึ้น

นอกจากนี้ สิ่งที่ต้องให้ความสำคัญอีกประการหนึ่งคือ พื้นที่ท่องเที่ยวลำนํ้าว่าเป็นพื้นที่ที่แวดล้อมด้วยป่าเขา ลำนํ้าและชุมชนชนบทที่ยังคงมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย แหล่งท่องเที่ยวลำนํ้าว่านอกจากจะเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงามและดึงดูดใจนักท่องเที่ยวแล้ว ยังเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชุมชนและเป็นระบบนิเวศที่สำคัญของพื้นที่ชุมชนลำนํ้าว่าด้วย การพิจารณาความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของพื้นที่ท่องเที่ยว นอกจากจะพิจารณาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อองค์ประกอบที่จะรองรับการเข้ามาของนักท่องเที่ยว ซึ่คความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวแล้ว ยังต้องพิจารณาขีดความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ท่องเที่ยวในอนาคตทางด้านชุมชนร่วมด้วย เพื่อให้เกิดความยั่งยืนแก่ทั้งการท่องเที่ยว ชุมชน และระบบนิเวศ

2.4 ความสามารถที่จะรับได้ของชุมชน เป็นขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวที่ขึ้นอยู่กับความสามารถของแหล่งท่องเที่ยวในการรองรับการท่องเที่ยว ก่อนที่ชุมชนบริเวณนั้นจะรู้สึกถึงผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้น จากการสัมภาระและการสนทนากลุ่มประชาชนในพื้นที่เกี่ยวกับความรู้สึกที่มีต่อการท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนในช่วงที่ผ่านมา พบว่า ชุมชนลำนํ้าว่ามีทัศนคติที่ดีต่อการท่องเที่ยวแม้ว่าบางคนจะไม่ได้รับผลประโยชน์ใดๆ จากการท่องเที่ยวเลยโดยชาวบ้านเห็นว่าการท่องเที่ยวทำให้เกิดรายได้แก่ชุมชน และสร้างชื่อเสียงให้กับชุมชนทำให้มีคณัฐจึกมากกว่าอดีตซึ่งก็เป็นไปในแง่ดีชาวบ้านจึงรู้สึกภูมิใจ ความคิดเห็นของชาวบ้านต่อการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวในช่วงที่ผ่านมาเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับของชุมชน พบว่า จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนลำนํ้าว่าไม่ได้มีจำนวนมากจนสร้างความอึดอัดหรือไม่เป็นส่วนตัวให้กับชุมชน เนื่องจากในชุมชนจะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเฉพาะในช่วงเทศกาลตั้งแต่เดือนตุลาคม - เมษายน และในบางช่วงเวลาโดยส่วนใหญ่จะมาในวันหยุดราชการที่มีวันหยุดติดต่อกันหลายวัน เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ โดยมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเฉลี่ยประมาณ 100-150 คน และเสาร์ อาทิตย์ ในวันธรรมดาแทบจะไม่มีนักท่องเที่ยวเลย นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มักเดินทางมาแบบเข้าไป-เย็นกลับ หรือหากพักค้างก็จะพักที่อุทยานแห่งชาติแม่จรมิม หรือไร่กาบแก้ว (รีสอร์ทเอกชน) เนื่องจากในชุมชนไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จึงมาในชุมชนเพื่อล่องแพและนั่งพักผ่อนชมธรรมชาติบริเวณหาดทรายเป็นหลัก ในปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ลำนํ้าว่ายังคงมีความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวได้อยู่มากยังไม่แออัดและทำลายความสวยงามของพื้นที่ไป

3. ผลกระทบของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวข่มทำให้เกิดผลกระทบต่อพื้นที่ท่องเที่ยว การคาดการณ์ผลกระทบของการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนลำนํ้าว่าในอนาคตสามารถพิจารณาทางด้าน สิ่งแวดล้อมกายภาพ สังคม และเศรษฐกิจ ได้ดังนี้

3.1 ผลกระทบของการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อมกายภาพ

เมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นจำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากทรัพยากรท่องเที่ยว ซึ่งก็คือ สิ่งแวดล้อมในชุมชนนั่นเอง อิทธิพลจากการท่องเที่ยวข่มส่งผลกระทบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวและ สิ่งแวดล้อมทั้งด้านบวกและด้านลบในพื้นที่ท่องเที่ยวลำนํ้าว่าซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยดึงดูดที่สำคัญมากอีกอย่างหนึ่งในการสนับสนุนการท่องเที่ยว ดังนั้น ในอนาคตสิ่งแวดล้อมกายภาพของพื้นที่ท่องเที่ยวลำนํ้าว่าอาจได้รับผลกระทบทั้งทางด้านบวกและ ด้านลบ ได้แก่

ผลกระทบด้านบวก

1. ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าสิ่งแวดล้อมของชุมชน เนื่องจากการเดินทางเข้ามาของ นักท่องเที่ยวจะกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนของตน
2. การช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชน เนื่องจากชุมชนเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม และ ช่วยกันดูแลรักษาสภาพสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนให้อยู่ในสภาพที่ดีเพื่อให้เป็น ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวมากขึ้น
3. เกิดการพัฒนาและปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของชุมชน เนื่องจากการที่มีนักท่องเที่ยว เข้ามาในชุมชนทำให้ชุมชนต้องร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาและปรับปรุงสภาพแวดล้อมของชุมชน ให้ดีขึ้น เช่น ช่วยกันรักษาความสะอาด การปลูกไม้กระถาง การดูแลบริเวณทางลงลำนํ้าว่า และ หน้าบ้านของตนเอง ซึ่งเป็นการป้องกันปัญหาการเสื่อมถอยของสภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชน
4. เกิดการศึกษาค้นคว้าหาแนวทางรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชน เนื่องจากแรงกระตุ้น จากการศึกษาท่องเที่ยวทำให้เกิดการค้นคว้าเกี่ยวกับแนวการรักษาสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพ มากขึ้น รวมทั้งทำให้มีการออกกฎเพื่อป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้เสื่อมโทรม

ผลกระทบด้านลบ

1. การทำลายทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน เนื่องจากกิจกรรมการเดินทางของนักท่องเที่ยว รวมทั้งความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักท่องเที่ยวอาจทำให้เกิดไฟป่า นอกจากนี้ การล่องแพไม้ไผ่ซึ่ง ต้องมีการตัดไม้ไผ่มาทำแพเป็นจำนวนมากก็ทำให้เกิดการทำลายป่าไม้ได้เช่นกัน

2. การขาดแคลนทรัพยากรน้ำของชุมชน เนื่องจากการเข้ามาของนักท่องเที่ยวจำนวนมากย่อมที่จะต้องใช้น้ำในการอุปโภคบริโภคจำนวนมากโดยเฉพาะหากมีการพักค้างในชุมชน ซึ่งอาจทำให้เกิดการใช้น้ำซึ่งมาจากแหล่งน้ำธรรมชาติของชุมชนในปริมาณที่มากจนอาจสร้างปัญหา

3. เกิดการทำลายทรัพยากรชีวภาพของชุมชน เนื่องจากกิจกรรมการท่องเที่ยวอาจทำให้เกิดการรบกวน และการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อ พืช และสัตว์ที่อาศัยอยู่ เช่น พื้นที่วางไข่ พื้นที่หาอาหาร พื้นที่อยู่อาศัย

4. การสูญเสียระบบนิเวศของพืช และสัตว์ เนื่องจากการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวอาจทำให้มีการตัดเส้นทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ ซึ่งอาจเป็นพื้นที่ที่มีความเปราะบางของระบบนิเวศ รวมทั้งการที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนมากๆ ก็มีผลทำให้สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมลงได้

5. เกิดปัญหาขยะมูลฝอย ที่อาจมากจนชุมชนไม่สามารถจัดการได้ ซึ่งการที่นักท่องเที่ยวเข้ามายังพื้นที่ท่องเที่ยวจำนวนมากย่อมที่จะสร้างปัญหาขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น หากขาดการจัดการที่ดีก็อาจจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนได้

6. เกิดปัญหามลภาวะทางเสียง เนื่องจากการเข้ามาของนักท่องเที่ยวจำนวนมาก อาจทำให้เกิดมลภาวะทางเสียงที่รบกวนชุมชน เช่น เสียงดังจากขูดยานพาหนะ เสียงดังจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาทำกิจกรรมซึ่งใช้เครื่องเสียงในชุมชน เป็นต้น

7. การทำลายภูมิทัศน์ของชุมชน การสร้างสิ่งปลูกสร้างเพื่อรองรับการท่องเที่ยวโดยขาดการวางแผน และการใช้วัสดุที่ไม่เหมาะสม อาจทำให้เกิดการทำลายความสวยงามตามธรรมชาติของพื้นที่ได้

3.2 ผลกระทบของการท่องเที่ยวด้านสังคม

การเข้ามาของนักท่องเที่ยวในชุมชนแหล่งท่องเที่ยวย่อมทำให้เกิดความแปลกใหม่ในชุมชนซึ่งอาจจะทำให้ค่านิยมเก่าแก่ของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไป สภาพการณ์ดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนได้ ทั้งทางด้านบวก และด้านลบ ดังนี้

ผลกระทบด้านบวก

1. เกิดความสะอาดสุขสบายแก่ชุมชน เนื่องจากการพัฒนาสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในชุมชน จะทำให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์ได้ดังกล่าวด้วย

2. การยกมาตรฐานการครองชีพแก่ชุมชน เนื่องจากการท่องเที่ยวทำให้เกิดการจ้างงานและกระจายรายได้แก่ชุมชน ทำให้ชุมชนมีรายได้และอำนาจในการใช้จ่ายซื้อสินค้าและบริการ

ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตได้ดีขึ้นอันเป็นการช่วยขจัดมาตรฐานการครองชีพของคนในชุมชนให้ดีขึ้นด้วย

3. ป้องกันการอพยพย้ายถิ่นของคนในชุมชน เนื่องจากการท่องเที่ยวทำให้เพิ่มโอกาสในการทำงานในชุมชนและมีอาชีพ การมีรายได้ที่เพียงพอช่วยทำให้คนในชุมชนไม่อยากจะย้ายออกไปหางานทำในต่างถิ่น

4. เกิดการเสริมสร้างการศึกษาแก่ชุมชน เนื่องจากการท่องเที่ยวทำให้คนในชุมชนต้องการพัฒนาตัวเองเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว ทำให้คนในชุมชนมีการเรียนรู้จากสื่อต่างๆ และจากผู้รู้ที่เข้ามาให้ความรู้แก่ชุมชนมากขึ้น

ผลกระทบด้านลบ

1. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและค่านิยมของชุมชน เนื่องจากการได้สัมผัสกับนักท่องเที่ยวทำให้เกิดความชื่นชมและการเลียนแบบเอาอย่างนักท่องเที่ยวเกิดค่านิยมการบริโภคนิยม ซึ่งจะทำให้เกิดการทำลายเอกลักษณ์ของชุมชน รวมทั้งเกิดการฟุ้งเฟ้อไม่ประหยัดมีการใช้ชีวิตที่ไม่สอดคล้องกับสภาพสังคม อันจะส่งผลเสียแก่สังคมในระยะยาว

2. เกิดความไม่เสมอภาคเท่าเทียมกันในสังคม เนื่องจากคนในชุมชนส่วนหนึ่งได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวแต่อีกบางส่วนไม่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว อันเนื่องจากศักยภาพและความสามารถของชาวบ้านที่ไม่เท่ากัน ผู้ที่ไม่ได้รับประโยชน์อาจเกิดความรู้สึกถูกเอาเปรียบและไม่ยอมรับการท่องเที่ยว ซึ่งอาจจะนำมาสู่ความขัดแย้งในอนาคตได้

3.3 ผลกระทบของการท่องเที่ยวด้านเศรษฐกิจ

การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจถือเป็นเป้าหมายหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ท่องเที่ยวชุมชนท้องถิ่น เมื่อชุมชนมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นย่อมส่งผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจทั้งทางด้านบวกและทางด้านลบ ดังนี้

ผลกระทบด้านบวก

1. เกิดการสร้างสรรค้อาชีพและการจ้างงานในชุมชน เนื่องจากกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนล่าน้ำว่า ช่วยทำให้เกิดอาชีพเสริมและการจ้างงานโดยไม่ต้องออกไปนอกชุมชน

2. การกระจายรายได้สู่ชุมชน เนื่องจากรายได้จากภาคเกษตรค่อนข้างต่ำ การท่องเที่ยวในชุมชนซึ่งต้องมีการจ้างแรงงานจำนวนมากทำให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนมากขึ้น

ผลกระทบด้านลบ

1. ชุมชนมีรายได้เป็นช่วงฤดูกาล เนื่องจากการท่องเที่ยวไม่มีตลอดปี ดังนั้นในช่วงที่ไม่มีนักท่องเที่ยวชุมชนจะขาดรายได้ทำให้เกิดความยากลำบากในการดำเนินชีวิต

2. ราคาสินค้า และค่าครองชีพในชุมชนสูงขึ้น เนื่องจากการเข้ามาของนักท่องเที่ยวที่มีฐานะทางการเงินดีกว่าชุมชนยอมทำให้ผู้ประกอบการมีการเพิ่มราคาสินค้า รวมทั้งการนำสินค้าที่ไม่มีในท้องถิ่นเข้ามาตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวยอมมีราคาที่สูงกว่าปกติ

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า แนวโน้มการท่องเที่ยวในอนาคตของชุมชนสามารถที่จะเกิดการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้มากในอนาคต ซึ่งก็ย่อมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนและผลกระทบต่างๆ ตามมา ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ชุมชน ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องตระหนักและมีการวางแผนที่มีประสิทธิภาพเพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดกับพื้นที่ลำน้้าว่าในอนาคต

ตอนที่ 3 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนลำน้้าว่า

ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนลำน้้าว่าหลังจากการเข้ามาของการท่องเที่ยวนี้ ได้แบ่งช่วงเวลาในการศึกษาออกเป็น 2 ช่วงเวลา เพื่อให้เห็นปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากการท่องเที่ยวได้ชัดเจน จึงได้แบ่งช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนลำน้้าว่าเป็นช่วงเวลา คือ

1. ช่วงก่อนมีการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2520 - 2536)
2. ช่วงหลังการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2537 - 2546)

3.1 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนลำน้้าว่า ด้านเศรษฐกิจ

การพัฒนาการท่องเที่ยวนั้น มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญในด้านเศรษฐกิจ ซึ่งมุ่งเพิ่มรายได้ การจ้างงาน การกระจายรายได้และการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค การส่งเสริมการท่องเที่ยวในแหล่งต่างๆ จึงมักพิจารณาจากประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ชุมชนลำน้้าว่าซึ่งเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีรายได้ค่อนข้างต่ำ แต่มีทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญ ทำให้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติขึ้น เพื่อที่จะให้เกิดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจในชุมชน ดังนั้นจึงได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจในช่วงที่มีการท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ชุมชนลำน้้าว่า ดังต่อไปนี้

อาชีพ

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลำน้้าว่า ในพื้นที่ที่แวดล้อมไปด้วยป่าเขา และลำน้้า ก็ด้วยเหตุผลที่สำคัญในการดำรงชีวิต นับตั้งแต่อดีตชาวชุมชนลำน้้าว่ามีประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อยังชีพโดยการปลูกข้าวไร่ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของชุมชนที่พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่บนภูเขา

ชุมชนลำนํ้าว่าจึงมีการปลูกข้าวไร่โดยอาศัยน้ำฝนเพื่อบริโภคในครัวเรือน ครัวเรือนในอดีตนี้ขอแค่ให้มีข้าวเหนียวไว้รับประทานเพียงพอตลอดทั้งปีก็พอใจแล้ว ส่วนกับข้าวนั้นก็หาได้จากแหล่งน้ำหรือในป่าใกล้ๆ ชุมชน ในช่วงก่อนการพัฒนาสาธารณูปโภคนี้ ชุมชนลำนํ้าว่าจึงมีชีวิตอยู่แบบพอเพียงมีการประกอบอาชีพเดียวคือเป็นเกษตรกรปลูกข้าวไร่ไว้บริโภค หากมีผลผลิตเกินความต้องการก็จะเก็บไว้แลกเปลี่ยนบางบ้านจะเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู เป็ด ไก่ ซึ่งนอกจากเพื่อบริโภคในครัวเรือนแล้วยังใช้ในการประกอบพิธีกรรมด้วย

ก่อนการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2520-2536) มีการพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐานต่างๆ ชุมชนชนบทของไทยตามแนวทางการพัฒนาประเทศ ในปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ทำให้มีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมที่สะดวกสบายเข้ามายังชุมชนลำนํ้าว่า ความเจริญด้านต่างๆ ตามมาพร้อมกับการพัฒนาถนน ความสะดวกสบายในการเดินทางทำให้ชุมชนมีโอกาสได้ปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอกมากขึ้นรวมทั้งการเข้ามาของคนภายนอก โดยเฉพาะหน่วยงานราชการต่างๆ ที่เข้ามาเพื่อพัฒนาชุมชนลำนํ้าว่าให้มีความอยู่ดีกินดี เช่น การส่งเสริมการเกษตร สาธารณสุข การพัฒนาชุมชน การเข้ามาให้ความรู้ของหน่วยงานราชการต่างๆ การได้รับความรู้สมัยใหม่จากภายนอกมีผลอย่างมากต่อการปรับเปลี่ยนแนวคิดและการเรียนรู้ของชุมชน ในช่วงนี้มีการส่งเสริมด้านการเกษตรและให้ความรู้สมัยใหม่แก่เกษตรกร เพื่อเพิ่มรายได้ด้วยการปลูกพืชไร่อื่นนอกเหนือจากข้าว เช่น ข้าวโพด ถั่วเหลือง รวมทั้งการใช้ปุ๋ยเคมีเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร

การเปลี่ยนแปลงอาชีพของชุมชนลำนํ้าว่าได้เริ่มต้นขึ้นในช่วงเวลานี้เอง โดยนอกจากการเป็นฝ่ายได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานราชการแล้ว การได้ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) กับสังคมภายนอก ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนเอง การได้พบเห็นพฤติกรรมการบริโภคของผู้คนในสังคมเมืองที่มีเครื่องอุปโภคบริโภคให้ความสะดวกสบายได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยมในการบริโภคสินค้าสมัยใหม่ขึ้น ซึ่งต้องใช้จ่ายเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยน ความจำเป็นในการแสวงหารายได้เพื่อเป็นสื่อกลางในการซื้อหาปัจจัยการผลิตและการบริโภค การปรับตัวเพื่อการประกอบอาชีพรับจ้างจึงได้กลายเป็นอาชีพที่สำคัญของชุมชน เนื่องจากการผลิตในไร่นาตนเองไม่สามารถตอบสนองความต้องการปัจจัยต่างๆ ในการดำรงชีวิตได้ทั้งหมด โดยมีพัฒนาการจากการรับจ้างทำนาทำไร่ไปสู่การทำงานรับจ้างในระบบโรงงานอุตสาหกรรม การเดินทางที่สะดวกมากขึ้นแม้ว่าถนนจะยังเป็นถนนลูกรัง ทำให้ชาวบ้านออกไปทำงานรับจ้างในตัวจังหวัดและต่างจังหวัดมากขึ้น โดยเฉพาะวัยแรงงานและหนุ่มสาว การเข้าไปสู่การประกอบอาชีพแรงงานรับจ้างส่วนใหญ่ของชาวชุมชนลำนํ้าว่ามีลักษณะเป็นเพียงการรับจ้างชั่วคราวทำให้รายได้ไม่แน่นอน ผู้ที่ต้องการค่าจ้างจำนวนมากมักออกไปรับจ้างในเมืองจึงทำให้ชุมชนลำนํ้าว่าปรับตัว และเรียนรู้ที่จะประกอบอาชีพ

อื่นๆ ควบคุมการเป็นแรงงานรับจ้างด้วยโดยการนำเอาทรัพยากรที่สามารถหาได้ง่ายในท้องถิ่นมาสร้างมูลค่า ได้แก่ การขายของป่า เช่น เห็ด ไข่มด หนอนไม้ และสัตว์ป่า ที่เป็นที่ต้องการและหาได้ยากในสังคมเมืองซึ่งก็เป็นอาชีพเสริมที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนได้อย่างมาก แต่อาชีพหลักที่สำคัญของชุมชนก็ยังคงเป็นการทำไร่อยู่

ลักษณะการประกอบอาชีพของชุมชนลำน้ำว่า ก่อนการเข้ามาของการท่องเที่ยว และหลังการเข้ามาของการท่องเที่ยวยังมีลักษณะที่ไม่แตกต่างกันมากนัก คือ ชาวบ้านมีอาชีพทำไร่เป็นอาชีพหลักและเลี้ยงสัตว์ รับจ้างทั่วไปหรือหาของป่าเป็นอาชีพเสริม โดยการทำไร่นี้จะเป็นการทำไร่ข้าวเพื่อบริโภคในครัวเรือนและไร่ข้าวโพดเป็นพืชเศรษฐกิจ เนื่องจากสภาพภูมิประเทศของชุมชนที่มีลักษณะเป็นภูเขาสลับซับซ้อนและมีลักษณะดินที่มีส่วนประกอบของหินมาก การปลูกพืชไร่จึงต้องอาศัยน้ำฝนเป็นหลักและมีการใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน โดยเกษตรกรสามารถปลูกข้าวไร่และข้าวโพดได้ปีละ 1 ครั้ง คือช่วง พฤษภาคม - กันยายน เมื่อเสร็จสิ้นจากฤดูกาลทำไร่ซึ่งเป็นอาชีพหลักของครัวเรือนแล้ว ชาวบ้านจึงจะไปประกอบอาชีพเสริมอื่นๆ เช่น หาของป่า หรือรับจ้างทั้งในและนอกชุมชน (สัมภาษณ์นายเขียน แสนบุญ, ธันวาคม 2545)

เมื่อมีการท่องเที่ยวล่องแก่งลำน้ำว่าในชุมชนลำน้ำว่านั้น ในช่วงแรกได้เกิดขึ้นที่บ้านน้ำว่า ก่อนโดยในช่วงปี พ.ศ. 2537 นั้น มีการนำการท่องเที่ยวล่องแพไม้ไผ่เข้ามาเริ่มล่องลำน้ำว่าที่บริเวณบ้านน้ำว่า แต่ในขณะนั้นไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นกับชาวบ้าน เนื่องจากการเข้ามาท่องเที่ยวเป็นการเข้ามาท่องเที่ยวของเจ้าหน้าที่ผู้ใหญ่จากหน่วยงานราชการที่มีทางอำนาจอำนาจมาบ้างเป็นครั้งคราวหลังจากนั้นทางอำเภอเห็นว่ากิจกรรมการล่องแพไม้ไผ่บริเวณลำน้ำว่านี้มีความสนุกสนานและน่าสนใจที่จะส่งเสริมให้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว และสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนได้จึงได้มีการสนับสนุนให้ชาวบ้านรวมกลุ่มทำแพไม้ไผ่ขึ้น ในช่วงแรกชาวบ้านยังไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควรเพราะเป็นกิจกรรมที่แปลกใหม่ชาวบ้านไม่คุ้นเคย แต่เนื่องจากทางอำเภอมีการสนับสนุนและต้องการให้ชาวบ้านรวมกลุ่ม ผู้ใหญ่ชุมชน ท้องถิ่น ผู้ใหญ่บ้านบ้านน้ำว่าจึงต้องนำชาวบ้านซึ่งในขณะนั้นมีจำนวน 4 คนมาทำหน้าที่ล่องแพไม้ไผ่ให้กับนักท่องเที่ยวขึ้นแต่ก็ยังคงไม่มีรูปแบบที่ชัดเจนเนื่องจากชุมชนยังไม่เห็นความสำคัญของการท่องเที่ยว แม้ว่าจะทำให้มีรายได้บ้างแต่ชุมชนก็มีรายได้จากงานที่ถนัดคุ้นเคย เช่น การขายของป่า การรับจ้างภาคการเกษตรได้ดีอยู่แล้ว การเปลี่ยนแปลงมาทำอาชีพเสริมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในช่วงนี้จึงเกิดขึ้นจากการส่งเสริมของหน่วยงานภายนอกมากกว่าเกิดขึ้นจากความต้องการของคนในชุมชน

ในช่วงปี พ.ศ. 2539 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพในชุมชนลำน้ำว่าที่ชัดเจนขึ้น โดยได้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักมากขึ้นและมีการเพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวหลักทั้งแพยางและแพไม้ไผ่ประกอบกับสภาวะเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศประสบปัญหาทำให้งาน

ในภาคอุตสาหกรรมต่างๆ ชบเซาลง งานรับจ้าง และการขายของป่าของชุมชนได้รับผลกระทบด้วย แต่การท่องเที่ยวกลับได้รับความนิยม และสร้างรายได้ได้มากกว่างานอื่นๆ ทำให้ชาวบ้านในหมู่บ้านนี้เริ่มให้ความสนใจในการให้บริการท่องเที่ยวไม่ใ้แก่แก่นักท่องเที่ยวมากขึ้นชาวบ้านส่วนใหญ่ในชุมชนนี้มีความสามารถในการท่องเที่ยว และพวยเรือเนื่องจากมีวิถีชีวิตที่ผูกพัน และพึ่งพาอาศัยลำน้ำจึงได้ปรับใช้ภูมิปัญญาที่มีแต่ชาวบ้าน ไม่มีความสามารถในการให้บริการด้านการท่องเที่ยว และความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ทางอำเภอแม่จริม และอุทยานแห่งชาติแม่จริม จึงได้จัดอบรมการท่องเที่ยว และการปฐมพยาบาลเบื้องต้นให้แก่ชาวบ้านที่สนใจ ชาวบ้านซึ่งมีความสนใจในการให้บริการท่องเที่ยวจึงได้เข้าไปเรียนรู้ ซึ่งเป็นการเรียนรู้ความรู้สมัยใหม่จากผู้เข้ามาอบรมภายนอกชุมชน แล้วนำมาปรับใช้กับพื้นฐานความรู้ดั้งเดิมหรือภูมิปัญญาที่ใช้ในการดำเนินชีวิตของชุมชนเพื่อประกอบเป็นอาชีพเสริม เพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวในช่วงที่ภาคธุรกิจอื่นชบเซา นอกจากนี้การเฟื่องฟูของการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ทำให้หน่วยงานราชการต่างๆ ให้ความสนใจสนับสนุนการท่องเที่ยวเพื่อสร้างงานและรายได้ให้แก่ชุมชน จึงได้มีการสนับสนุนให้กลุ่มผู้นำในชุมชนได้ไปเรียนรู้ในลักษณะการดูงานการท่องเที่ยวในชุมชนต่างๆ และการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว การได้เรียนรู้จากประสบการณ์ที่ได้พบเห็นและการได้รับการสนับสนุนแนวคิดต่างๆจากรัฐทำให้ชาวบ้านประกอบอาชีพเสริมอื่นๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว เช่น รวมกลุ่มทำร้านอาหารและขายสินค้า แต่ก็ต้องประสบปัญหาด้านการตลาดเนื่องจากชุมชนไม่มีความสามารถในการตลาดและไม่ได้มีการประสานงานกับผู้ประกอบการจึงต้องเลิกกิจการลง ในที่สุดจนถึงปัจจุบันประสบการณ์ความล้มเหลวดังกล่าวก็ทำให้ชาวบ้านไม่มีการลงทุนด้วยตัวเองอีก ในปัจจุบันชาวบ้านที่ประกอบอาชีพเสริมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวส่วนใหญ่จึงเป็นการพึ่งพิงผู้ประกอบการรับจ้างบังคับแพยาง ส่วนการรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อการท่องเที่ยวมีเพียงกลุ่มแพไม้ไผ่เท่านั้น

หมู่บ้านห้วยทรายมูลตั้งอยู่บริเวณทางเข้าอุทยานแห่งชาติแม่จริม ซึ่งในปัจจุบันเป็นจุดเริ่มท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวนิยมไปเริ่มต้นท่องเที่ยว เนื่องจากบ้านห้วยทรายมูลตั้งอยู่บริเวณทางเข้าอุทยานแห่งชาติแม่จริม นโยบายการกระจายงานและรายได้สู่ชุมชนได้ทำให้อุทยานแห่งชาติเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนต่างๆ รอบอุทยานฯ มีรายได้จากกิจกรรมต่างๆ ของอุทยานฯ ชาวบ้านส่วนหนึ่งในหมู่บ้านห้วยทรายมูลจึงมีโอกาสได้มีอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพหลักในอุทยานฯ โดยเป็นลูกจ้างรายวัน เป็นแม่บ้าน ยาม และคนสวน จำนวน 6 คน (สัมภาษณ์ นางรอน ปานนูน, มกราคม 2546)

การประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวนี้ส่วนใหญ่เป็นอาชีพเสริม ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวซึ่งเป็นช่วงซึ่งชาวบ้านว่างจากการทำงานหลักการปลูกพืชไร่พอดี ทำให้ชาวบ้านบางส่วน

มีทางเลือกในการประกอบอาชีพเสริมในชุมชนมากขึ้น โดยไม่ต้องออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้าน แต่แม้ว่าการท่องเที่ยวล่องแพในลำน้ำว่าจะมีการดำเนินการมาถึงปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงทางด้านอาชีพของชาวบ้านในชุมชนลำน้ำว่าก็มีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยและเกิดกับชาวบ้านเพียงบางส่วนของชุมชนเท่านั้น โดยแม้ว่าที่ผ่านมามีความพยายามที่จะประกอบอาชีพเสริมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น การรวมกลุ่มกันทำร้านอาหารของกลุ่มแม่บ้านและชาวบ้านที่ไม่สามารถรับจ้างบังคับแพได้ในช่วงว่างจากการทำอาชีพหลัก แต่ก็ไม่สามารถประสบความสำเร็จได้ ดังนั้นอาชีพเสริมที่ชาวบ้านในชุมชนลำน้ำว่าสามารถทำได้จึงมีเพียงเป็นผู้ให้บริการบังคับแพ โดยในบ้านน้ำว่า และบ้านน้ำปู สามารถบังคับได้ทั้งแพยางและแพไม้ไผ่ ส่วนบ้านห้วยทรายมูลเป็นผู้บังคับแพยางเพียงอย่างเดียว ซึ่งอาชีพเสริมในลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้เป็นข้อจำกัดของอาชีพที่มีความเหมาะสมกับผู้ชายวัยแรงงานที่มีร่างกายแข็งแรง และผ่านการอบรมการบังคับแพจากอุทยานแห่งชาติแม่จริมเท่านั้นด้วย ซึ่งในปัจจุบันชุมชนลำน้ำว่ามีผู้เข้าไปทำอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจากทั้ง 3 หมู่บ้านอยู่ประมาณ 45 คน

อย่างไรก็ตามในปัจจุบันการรับจ้างบังคับแพยางได้เป็นที่สนใจทำเป็นอาชีพเสริมแก่เด็กหนุ่มในชุมชนซึ่งเริ่มเข้าสู่วัยแรงงานมากขึ้นเนื่องจากมีรายได้ดีและไม่ต้องออกไปหางานนอกชุมชน โดยจะเห็นได้ว่าการล่องแพยางในปัจจุบัน บางครั้งจะมีเด็กหนุ่มที่กำลังฝึกบังคับแพยางมาร่วมบังคับแพกับคนบังคับแพที่มีความเชี่ยวชาญด้วย ซึ่งจากการสัมภาษณ์ทราบว่าทางอำเภอและอุทยานแห่งชาติจะอนุญาตให้ผู้ที่ไม่ได้รับการอบรมที่ผ่านมามีความสามารถมาเป็นคนบังคับแพได้แต่จะต้องทำร่วมกับผู้ที่ผ่านการอบรมมาแล้ว เพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดกับนักท่องเที่ยวและเพื่อเป็นการกระจายอาชีพให้แก่ชาวบ้านด้วยในขณะเดียวกัน

รายได้-รายจ่าย

ชุมชนลำน้ำว่าในอดีตนับตั้งแต่ตั้งหมู่บ้านก่อนการพัฒนาสาธารณูปโภคนั้นชุมชนแทบจะไม่มีรายได้ที่เป็นตัวเงินเลย เนื่องจากการใช้จ่ายไม่ค่อยมีความจำเป็น วิถีชีวิตของชุมชนมีการพึ่งพิงธรรมชาติรอบตัวเป็นหลัก ทั้งอาหาร ข้าวของเครื่องใช้ และปัจจัยในการดำรงชีวิตต่างๆ ชาวบ้านสามารถหาได้เอง โดยหากเป็นของที่ทำไม่ได้ในชุมชนส่วนใหญ่ก็จะใช้การแลกเปลี่ยน เช่น นำทรัพยากรที่ชุมชนมีมาก ได้แก่ ไม้สัก หรือของป่าแลกเปลี่ยนกับเกลือ เสื้อผ้า จากชุมชนอื่นๆ ดังนั้นในช่วงนี้ชุมชนจึงไม่ได้มีรายได้และรายจ่ายมากนัก

ก่อนการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2520-2536) ได้มีการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยเกิดการกระจายการพัฒนาเข้ามาสู่ชุมชนมีการพัฒนาสาธารณูปโภคเกิดการติดต่อกับสังคมภายนอก การแลกเปลี่ยนโดยใช้ของแลกเปลี่ยนเป็นการใช้เงินตราแทน

ที่ รวมทั้งการเริ่มลดน้อยลงของทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เช่น สัตว์ป่า พืชพรรณ สัตว์น้ำ จากการเข้าไปใช้เป็นจำนวนมากของคนในและนอกชุมชน ทำให้ชุมชนต้องพึ่งพิงภายนอกมากขึ้น นอกจากนี้การรับรู้ของชุมชนจากการได้สัมผัสใกล้ชิดกับสังคมภายนอก ที่มีความสะดวกสบายจากเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัยได้ทำให้ชุมชนเริ่มซึมซับและมีความต้องการ ระบบคิดของชุมชนเกี่ยวกับคุณค่าของเงินจึงได้เปลี่ยนไป ชุมชนเริ่มให้ความสำคัญกับการสะสมเงินและหารายได้ที่เป็นตัวเงินเพื่อนำมาจับจ่ายแลกเปลี่ยนสิ่งของที่หาไม่ได้ในชุมชน ความจำเป็นในการใช้จ่ายของชุมชนจึงมีมากขึ้นและแม้ว่าชุมชนจะมีรายได้หลักจากการขายพืชไร่ เช่น ข้าวโพด และถั่วเหลือง แต่ก็ไม่สามารถนำมาใช้จ่ายได้อย่างเพียงพอเมื่อความต้องการบริโภคมีมากขึ้นตามกระแสการบริโภคนิยมที่เข้ามากระทบชุมชน ชุมชนจึงได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่จะนำเอาความรู้ความสามารถของตนเองและทรัพยากรที่หาได้ในชุมชนแลกเปลี่ยนกับเงิน แสวงหาแนวทางในการเพิ่มรายได้ การหาของป่าและสัตว์น้ำเพื่อค้าขาย รวมทั้งการจ้างแรงงานจึงได้เกิดขึ้นในชุมชน แต่กระแสการบริโภคนิยมที่มีแนวคิดในการเร่งเร้าและเพิ่มความต้องการให้บริโภคทำให้ความต้องการบริโภคของชุมชนไม่มีที่สิ้นสุด การรับรู้ข่าวสารจากสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ ได้กระตุ้นให้ชุมชนมีความอยากได้ใคร่มีและอยากแสวงหารายได้ที่มากกว่าในเมือง ทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งมุ่งเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมที่หารายได้มากกว่าภาคเกษตรกรรม เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและละทิ้งการทำเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชากรวัยแรงงานและวัยหนุ่มสาว ทั้งไปแบบถาวรและไปชั่วคราวในช่วงว่างจากการทำไร่ในชุมชนจึงมีเด็กเล็กๆ ที่พ่อแม่ออกไปรับจ้างในภาคอุตสาหกรรมต่างๆ และผู้สูงอายุ ที่เป็นปู่ย่า ตายาย ดูแลอยู่จำนวนมาก

ในช่วงนี้ครัวเรือนชุมชนลำนํ้าว่ามีรายได้เฉลี่ยประมาณ 13,000-14,000 บาทต่อปี โดยรายได้ส่วนใหญ่ได้มาจากการขายพืชไร่ การขายวัว ควาย ของป่า สัตว์น้ำและการรับจ้าง ส่วนรายจ่ายของครัวเรือนส่วนใหญ่เป็นการใช้จ่ายในการเกษตร เช่น ซื้อเมล็ดพันธ์ ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช และการซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน ในช่วงนี้ ชุมชนลำนํ้าว่ามีรายได้เสริมจากการขายของป่าตามฤดูกาล เช่น เห็ด ไข่มด หน่อไม้ และต้นกั๋ง (ใช้ทำไม้กวาด) ก่อนข้างคิ โดยอาจารย์วิไล ลำเนียง เล่าว่าชาวบ้านที่หาของป่ามาได้จะมีพ่อค้าจากในเมืองมารับซื้อไปทั้งหมด ทำให้รายได้ และการใช้จ่ายของชาวบ้านในช่วงนั้นมีมากตามไปด้วย (ซึ่งอาจารย์ได้สังเกตจากการที่เด็กนักเรียนทำหวานเย็นขายภายในหมู่บ้านช่วงวันหยุดนั้นสามารถขายได้ถึงวันละกว่า 100 บาท แต่เมื่อเกิดภาวะฟองสบู่แตกสามารถขายได้เพียงวันละประมาณ 20-30 บาท) และแม้ว่าในช่วงนี้ชุมชนจะสามารถมีรายได้ที่มากขึ้นแต่รายจ่ายก็มากขึ้นตามไปด้วยเนื่องจากการแสวงหารายได้ของชุมชนเป็นการแสวงหาเพื่อใช้จ่ายสินค้าอุปโภคบริโภคต่างๆ ที่จะสามารถอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้กับครัวเรือน

ในช่วงที่มีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนลำน้ำว่าในช่วง ปี พ.ศ. 2537 นั้นในช่วงแรกไม่ได้ได้รับความสนใจจากชาวบ้านมากนัก เนื่องจากชาวบ้านมองว่าเป็นเรื่องที่ไกลตัวการเข้ามาท่องเที่ยวของคนภายนอกที่ต่างก็เป็นข้าราชการและคนมีฐานะ ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าที่จะเข้าไปเกี่ยวข้อง แม้ว่าหน่วยงานราชการจะให้การสนับสนุน รวมทั้งชาวบ้านเองส่วนใหญ่ก็สามารถมีรายได้จากการรับจ้างและขายของป่าได้ดีพอสมควรจึงทำให้ชาวบ้านเลือกที่จะหารายได้จากงานที่ถนัดและคุ้นเคยมากกว่า ในช่วงนี้มีชาวบ้านเพียง 4 คนที่เข้าไปรับจ้างบังคับแพไม้ไผ่ เนื่องจากขอความร่วมมือจากทางอำเภอที่ได้นำนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในบริเวณหมู่บ้าน การดำเนินการของชาวบ้านก็ไม่ได้มีความจริงจังเท่าใดนักเป็นไปตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่มากกว่า ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 - 2540 เป็นช่วงที่เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศเกิดภาวะฟองสบู่แตก ทำให้รายได้เสริมจากการขายของป่าและการรับจ้างต่างๆ ของคนในชุมชนลดน้อยลงงานในภาคอุตสาหกรรมก็มีการปรับลดจำนวนคนงานและปิดกิจการทำให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานกลับมาสู่ชุมชนเป็นจำนวนมาก ในช่วงนี้เองที่ทำให้รายได้ของชุมชนลดลงไปเป็นจำนวนมาก ในขณะที่ภาระค่าใช้จ่ายยังคงเดิมและในบางส่วนมีมากขึ้น เนื่องจากสินค้าอุปโภคบริโภคต่างๆ มีราคาสูงขึ้น แม้ว่าชุมชนจะพยายามปรับตัวใช้จ่ายให้น้อยลง แต่ความจำเป็นในการบริโภคสินค้าบางอย่าง เช่น ปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช ที่ใช้ในการเกษตร การอุปโภคบริโภคในชีวิตประจำวัน ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้

ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ขณะที่เศรษฐกิจภาคอื่นๆ ได้รับผลกระทบและกำลังซบเซา การท่องเที่ยวล่องแพในชุมชนกลับได้รับความสนใจมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเป็นจำนวนมาก และสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านที่เข้าไปรับจ้างบังคับแพเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านในชุมชนจึงได้เริ่มปรับเปลี่ยนความคิดหันมาให้ความสนใจการรับจ้างบังคับแพและการรับจ้างที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว เนื่องจากมีรายได้ที่สูงมากเมื่อเทียบกับการรับจ้างอื่นๆ ในชุมชนและสามารถทดแทนรายได้ที่ขาดหายไปได้ โดยการรับจ้างล่องแพสามารถหารายได้ให้กับผู้รับจ้างอย่างน้อยวันละ 150-200 บาท ซึ่งแตกต่างจากงานรับจ้างทั่วไปในชุมชนที่ได้เพียงวันละ 60-70 บาท

รายได้ที่ชุมชนได้รับจากการเข้ามาของการท่องเที่ยวนั้น แบ่งเป็นค่าจ้างเป็นหัว-ท้ายบังคับแพยาง ประมาณ 150-200 บาทต่อคนต่อเที่ยว ดังนั้นในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว คนบังคับแพยางก็จะมีรายได้เพิ่มจากปกติประมาณ 1,000 -1,500 บาท ส่วนรายได้ของผู้ทำแพไม้ไผ่จะมีรายได้จากการรับจ้างล่องแพไม้ไผ่ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวระหว่างเดือนธันวาคม - พฤษภาคม เพิ่มจากปกติประมาณ 2,000 - 3,000 บาท ซึ่งนายชุม ทองคำ บอกว่าน้อยลงกว่าในช่วงแรกที่มีการท่องเที่ยวมาก โดยในช่วงแรกที่ยัง ไม่มีแพยางกลุ่มแพไม้ไผ่สามารถมีรายได้จากการล่องแพไม้ไผ่ตลอดช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวประมาณ 40,000-50,000 บาท รายได้ของสมาชิกกลุ่มแพไม้ไผ่โดยเฉลี่ยอยู่ที่ 4,000-6,000 บาท แต่ในช่วงหลังเมื่อมีการล่องแพยางทำให้รายได้จากการล่องแพไม้ไผ่อยู่ที่

ประมาณ 20,000-30,000 บาท และเมื่อแบ่งรายได้ให้แก่สมาชิกกลุ่มแพไม้ไผ่หลังจากหักค่าใช้จ่ายต่างๆ แล้ว สมาชิกจะมีรายได้ประมาณคนละ 1,500-2,000 บาทเท่านั้น โดยในช่วงปีนี้ (พ.ศ. 2546) อาจจะน้อยลงกว่าในปีที่ผ่านมาเนื่องจากเท่าที่ผ่านมามีคนท่องเที่ยวมาน้อยลงส่วนใหญ่มักให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวมากกว่า ทั้งนี้ก็เนื่องจากการขาดการประชาสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องของการท่องเที่ยวแพไม้ไผ่ จึงทำให้นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวยังล้าช้าว่าเข้าใจว่า การท่องเที่ยวแพไม้ไผ่เป็นการท่องเที่ยวเท่านั้นและผู้ประกอบการแพยางเองมีความสามารถด้านการตลาดมากกว่าชาวบ้านในการหานักท่องเที่ยวจากที่อื่นๆ รวมทั้งความไม่สะดวกของพื้นที่ในด้านการติดต่อสื่อสารตลอดจนการท่องเที่ยวที่มีความตื่นตัวสามารถจูงใจนักท่องเที่ยวมากกว่า

นอกจากรายได้หลักจากการให้บริการท่องเที่ยวแล้ว พบว่าหมู่บ้านห้วยทรายมูลซึ่งตั้งอยู่บริเวณอุทยานแห่งชาติแม่จรม นโยบายการกระจายรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นทำให้อุทยานแห่งชาติเปิดโอกาสให้ชาวบ้านเข้ามาสมัครเป็นลูกจ้างรายวันของอุทยานฯ สภาพเศรษฐกิจที่บีบคั้นทำให้ชาวบ้านพยายามปรับตัวให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปมีชาวบ้านส่วนหนึ่งสนใจสมัครทำงานในอุทยานฯ ทำให้ชาวบ้านประมาณ 6 คนได้ทำงานเป็นลูกจ้างรายวันของอุทยานแห่งชาติแม่จรมทำให้มีรายได้วันละ 145-175 บาท และชาวบ้านบางส่วนนอกจากรับจ้างบังคับแพยางแล้วยังมีรายได้จากการรับงานจากอุทยานแห่งชาติแม่จรม เช่น เป็นลูกหาบให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเดินป่ายังอุทยานแห่งชาติแม่จรม รวมทั้งแม่บ้านมีรายได้จากการรับจ้างทำงานในอุทยานฯ ในช่วงที่นักท่องเที่ยวมาเที่ยวที่อุทยานจำนวนมากแต่รายได้ของชาวบ้านในส่วนนี้ไม่มีความแน่นอนจะเกิดขึ้นเฉพาะในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวและความต้องการใช้แรงงานของอุทยานเท่านั้น เช่นเดียวกับที่หมู่บ้านน้ำว่าซึ่งมีความพิเศษที่มีหาดทรายที่สวยงามและอยู่ใกล้ตัวอำเภอแม่จรม นักท่องเที่ยวจึงนิยมมาเที่ยวเป็นจำนวนมากทำให้ออกจากรายได้จากการท่องเที่ยวแล้วนายชุม ทองคำ และนาง ไหล่ สุขเจริญ เล่าว่ากลุ่มแม่บ้านบางคนของบ้านน้ำว่าที่มีความสามารถด้านการจักสานยังได้มีรายได้เสริมจากการขายสินค้าจักสานในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว เช่น กระติบข้าว ตะกร้า เสื้อจากหญ้าสามเหลี่ยม หรือพืชผลทางการเกษตร เช่น ข้าวโพดและถั่วที่ปลูกริมลำน้ำว่าเพิ่มจากปกติให้กับนักท่องเที่ยวได้บ้างซึ่งเกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านที่นำเอาภูมิปัญญาในการผลิตข้าวของเครื่องใช้ที่ใช้ในชีวิตประจำวันอยู่แล้วมาสร้างรายได้ในช่วงแรกชาวบ้านมีการผลิตเพื่อใช้และขายกันเองในหมู่บ้าน แต่เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาและสนใจขอซื้อผลิตภัณฑ์จึงได้ทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ที่จะสร้างรายได้เสริมให้กับครัวเรือนขึ้นจากงานหัตถกรรมจึงได้มีการผลิตและนำออกจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว

ส่วนรายได้จากส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น การขายสินค้าให้กับนักท่องเที่ยว นั้นชุมชนลำน้ำว่ามีรายได้จากส่วนนี้น้อยมาก โดยจากการสังเกตพบว่าหมู่บ้านต่างๆ เช่น

หมู่บ้านห้วยทรายมูล แม้ว่าหมู่บ้านจะเป็นทางผ่านของนักท่องเที่ยวที่จะเข้าไปเที่ยวยังอุทยานฯ และล่องแก่งแพยาง แต่ชาวบ้านก็ไม่ได้มีการดำเนินการจัดร้านค้าหรือบริการให้กับนักท่องเที่ยวแต่อย่างใด โดยในปัจจุบันบริเวณทางเข้าอุทยานฯ มีร้านอาหารของชาวบ้านอยู่ 2 ร้านแต่ก็เป็นร้านก๋วยเตี๋ยวเล็กๆ ซึ่งชาวบ้านบอกว่าเน้นขายให้กับชาวบ้านในหมู่บ้านเป็นหลัก รวมทั้งนักท่องเที่ยวเองก็ไม่นิยมที่จะซื้อของจากหมู่บ้านเท่าใดนัก โดยชาวบ้านคนหนึ่งได้เล่าว่า กลุ่มแม่บ้านเคยรวมกลุ่มทำร้านอาหารขายให้กับนักท่องเที่ยวแต่ก็ประสบปัญหาขายได้ไม่ดีทำให้ต้องเลิกกิจการไป ทั้งนี้ก็เนื่องจากนักท่องเที่ยวมักจะเตรียมอาหารมาเองและบางส่วนมักนิยมใช้บริการจากอุทยานฯ เพราะมีความพร้อมและสะดวกมากกว่า เช่นเดียวกับที่หมู่บ้านน้ำวัวและหมู่บ้านน้ำปูซึ่งที่บริเวณทางลงแพของทั้ง 2 หมู่บ้านมีร้านขายของชำอยู่ 1 ร้าน จากการสัมภาษณ์พูดคุยเจ้าของร้านหมู่บ้านน้ำวัวเล่าว่า “ไม่ได้เน้นขายให้นักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวก็ไม่ค่อยมาซื้อ บางทีขายน้ำได้ 2-3 ขวด หรือบางทีเค้ามา ถามหาของก็ไม่ค่อยขายให้ แต่ถ้าเป็นช่วงที่จัดสงกรานต์ก็จะขายได้มากกว่า” ดังนั้นรายได้ส่วนใหญ่จึงไม่ได้จากนักท่องเที่ยวซึ่งส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวมักเตรียมมาเองหรือทางผู้ประกอบการจัดหาให้ร้านที่เปิดอยู่ในปัจจุบันนี้จึงเน้นขายให้กับชาวบ้านที่ชุมชนมากกว่า นอกจากนี้ยังสังเกตได้จากในช่วงที่ผ่านมาชาวบ้านได้พยายามสร้างร้านอาหารเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวขึ้นแต่ก็ไม่สามารถสร้างรายได้ที่เหมาะสมได้ โดยจากการสัมภาษณ์นางไพล่ สุขเจริญ ซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มคนหนึ่งที่กล่าวว่า การค้าขายไม่คือนักท่องเที่ยวไม่ค่อยนิยมเข้ามาใช้บริการมากนัก โดยส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวมักจะเตรียมอาหารมาเองหรือทางผู้ประกอบการแพยางเตรียมให้ทำให้ประสบปัญหาขาดทุนต้องปิดตัวลงในที่สุด ดังนั้นจึงทำให้แม้ว่าจะมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนลำน้ำวัวแต่ก็ไม่ได้ทำให้มีการกระจายรายได้แก่ชุมชนเท่าที่ควร ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงมีความต้องการที่จะได้รับรายได้จากการท่องเที่ยวมากกว่าที่เป็นอยู่แต่จากประสบการณ์การเรียนรู้ความล้มเหลวในการลงทุนที่ผ่านมาทำให้ในปัจจุบันชาวบ้านจึงไม่กล้าที่จะลงทุนอีก

ส่วนรายจ่ายโดยรวมของชาวบ้านในชุมชนหลังจกมีการท่องเที่ยวขึ้นนั้นไม่ค่อยมีความแตกต่างจากก่อนมีการท่องเที่ยวมากนัก เนื่องจากแม้ว่าจะมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนแต่ก็ไม่ได้สร้างรายได้ให้กับชุมชนมากนักโดยส่วนใหญ่เป็นรายจ่ายในการเกษตร เช่น การซื้อเมล็ดพันธ์ การซื้อยาปราบศัตรูพืช การจ้างแรงงานเตรียมพื้นที่และเก็บเกี่ยว เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามเมื่อมีการท่องเที่ยวโดยเฉพาะในช่วงเทศกาลก็ทำให้ผู้ที่ต้องทำงานด้านการท่องเที่ยว เช่น ครั้วเรือนของหัว-ท้ายแพ มีการใช้จ่ายมากขึ้นกว่าปกติคือ มีการซื้ออาหารเพื่อบริโภคมากขึ้นทั้งนี้นอกจากการมีรายได้ที่เพิ่มขึ้นแล้วส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการเข้าไปปฏิบัติงานด้านการท่องเที่ยวทำให้ไม่มีเวลาหาอาหารตามธรรมชาติ รวมทั้งการจ้างแรงงานมาช่วยในการเก็บเกี่ยวผลผลิตซึ่งครั้วเรือนที่ทำงานด้านการท่องเที่ยวจำเป็นต้องเร่งเก็บเกี่ยวผลผลิตเพื่อจะรีบรับงานท่องเที่ยวทำให้แม้ว่าชาวบ้าน

บางส่วนจะไม่ได้มีรายได้จากการท่องเที่ยวโดยตรง แต่การใช้จ่ายส่วนนี้ก็ทำให้เกิดการหมุนเวียนในหมู่บ้านได้ทางหนึ่ง

โอกาสการจ้างงาน

ชุมชนลำน้าวัวมีการแลกเปลี่ยนแรงงานแบบเอามือ (การช่วยเหลือตอบแทนกันด้วยแรงงาน) มาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ด้วยสภาพธรรมชาติ และสังคมที่อยู่ห่างไกลจากชุมชนอื่นทำให้ความผูกพันและมีการพึ่งพาอาศัยกันแบบเครือญาติลักษณะการแลกเปลี่ยนแรงงานระหว่างครัวเรือนจึงเป็นลักษณะการไ้วัววาน การช่วยเหลือ การเอามือ และการตอบแทน

ก่อนการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2520-2536) การพัฒนาสาธารณูปโภคต่างๆ ทำให้มีการติดต่อกับสังคมภายนอกมากขึ้นและสภาพธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้การหาอาหารตามธรรมชาติของชุมชนมีความยากลำบาก ชาวบ้านจึงมีความจำเป็นที่จะต้องใช้จ่ายเงินในการแลกเปลี่ยนกับข้าวของเครื่องใช้ เงินมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตมากขึ้นทำให้ในการทำงานบางอย่างต้องใช้การจ้างงานแทนการแลกเปลี่ยนด้วยแรงงาน โดยงานที่มีการจ้างในชุมชนส่วนใหญ่เป็นงานที่เกี่ยวกับการเกษตร เช่น เตรียมพื้นที่เพาะปลูก หักข้าวโพด ถอนถั่วดิน เกี่ยวข้าว ฟาดข้าว เป็นต้น แต่แม้ว่าจะมีการจ้างงานในชุมชนมากขึ้นก็ตามแต่อัตราค่าจ้างค่อนข้างต่ำคือประมาณวันละ 30-40 บาท เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนมีฐานะไม่ต่างกันมากนักทำให้ชาวบ้านที่ต้องการค่าจ้างที่มากกว่าออกไปทำงานรับจ้างนอกชุมชนทั้งในตัวจังหวัดและต่างจังหวัด (สัมภาษณ์ นายเขียน แสสนปุน, ธันวาคม 2545) แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความจำเป็นในการใช้จ่ายจะมีมากขึ้นแต่ งานบางอย่างในชุมชนก็ยังคงเป็นงานซึ่งไม่มีค่าจ้าง ชุมชนยังคงให้ความช่วยเหลือกันแบบเอามืออยู่ เช่น เติมและแม่ในปัจจุบันก็ยังคงเป็นเช่นเดิมอยู่ เช่น ในช่วงที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ได้สังเกตเห็นชาวบ้านช่วยกันสร้างเพิงขายอาหาร โดยจากการพูดคุยทราบว่างานลักษณะนี้จะเป็นการขอแรงของเพื่อนบ้านที่ว่างมาช่วยกัน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าโอกาสการจ้างงานของชุมชนลำน้าวัวในช่วงก่อนมีการท่องเที่ยวนั้นมีน้อยมากทำให้ชาวบ้านบางส่วนในชุมชนต้องออกไปรับจ้างนอกชุมชนเพื่อหารายได้เสริมให้กับครอบครัว

หลังจากมีการท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่ชุมชนลำน้าวัว (พ.ศ. 2537-2546) ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่ชุมชนให้มีโอกาสการจ้างงานภายในชุมชนมากขึ้น ซึ่งนอกจากนโยบายการกระจายงานและรายได้แก่ชุมชนแหล่งท่องเที่ยวแล้วตัวชาวบ้านในชุมชนเองก็ได้พยายามปรับตัวเองในการเข้าไปเรียนรู้งานด้านการให้บริการการท่องเที่ยว เช่น การเข้าอบรมการบังคับแพยางและการปฐมพยาบาลเบื้องต้น เพื่อให้ตนเองมีทักษะสามารถมีโอกาสรับจ้างงานท่องเที่ยวจากผู้ประกอบการที่มาว่าจ้างในช่วงเทศกาลได้โดยอิสระ กระบวนการการเรียนรู้ของชุมชนที่ได้

พยายามรับความรู้ใหม่ๆ ที่ตนไม่คุ้นเคยนี้เกิดขึ้นจากประสบการณ์การเรียนรู้ของชาวบ้านที่ได้ออกไปค้ำนรนทำงานนอกชุมชนในช่วงที่ผ่านมา ซึ่งแม้ว่าจะมีรายได้ที่คิดแต่ก็ต้องเสียค่าใช้จ่าย ค่าที่พัก และค่าครองชีพที่สูง ชีวิตที่ต้องต่อสู้ค้ำนรนในเมืองทำให้ไม่มีความสุขอีกทั้งยังสร้างปัญหาให้กับครอบครัวที่หัวหน้าครอบครัวต้องออกไปทำงานนอกชุมชนภาระการเลี้ยงดูเด็กๆ เป็นของผู้สูงอายุ ทำให้เด็กขาดความอบอุ่นประสบการณ์ต่างๆ เหล่านี้ได้ทำให้หัวหน้าครัวเรือนปรับเปลี่ยนความคิดในการทำงานเมื่อมีโอกาสทำงานในชุมชนได้จึงพยายามเรียนรู้และปรับตัวรับกับสภาพความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

งานหลักเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ชาวบ้านมีโอกาสเข้าไปทำได้โดยตรงคือ การเป็นคนบังคับแพจากการสนทนากลุ่มชาวบ้านในชุมชนบ้านน้ำว่าและบ้านห้วยทรายมูลส่วนใหญ่เห็นว่า การท่องเที่ยวได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้ชุมชนมีโอกาสการจ้างงานมากขึ้น ส่วนชุมชนบ้านน้ำว่าส่วนใหญ่เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อย เนื่องจากมีชาวบ้านในชุมชนเพียงบางคนเท่านั้นที่เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว แต่อย่างไรก็ตามในการเข้าไปรับจ้างบังคับแพนั้นก็จะเป็นไปตามความสมัครใจของคนในหมู่บ้านกล่าวคือ ทางอำเภอได้มีการสนับสนุนการท่องเที่ยวล่องแก่งลำน้ำว่า โดยร่วมมือกับอุทยานแห่งชาติแม่จรมจัดกิจกรรมบังคับแพยางและการปฐมพยาบาลเบื้องต้น เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนลำน้ำว่าที่มีความสนใจเข้ารับการอบรมซึ่งมีการอบรมมาแล้ว 3 รุ่น ผู้ที่ได้รับการอบรมจะมีใบรับรองสามารถรับจ้างงานล่องแพจากผู้ประกอบการที่มาว่าจ้างในช่วงเทศกาลได้โดยอิสระซึ่งมีชาวบ้านจากชุมชนลำน้ำว่าารวมกันประมาณ 60 คนทำให้ผู้ผ่านการอบรมเหล่านี้มีโอกาสรับจ้างช่วงเทศกาลท่องเที่ยวเป็นอาชีพเสริม โดยไม่ต้องออกไปรับจ้างนอกชุมชน นอกจากนี้ความได้เปรียบของชุมชนบ้านห้วยทรายมูลที่อยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่จรมจึงทำให้ชาวบ้านในชุมชน 6 คน ได้มีโอกาสเข้าไปทำงานเป็นลูกจ้างรายวันของอุทยานแห่งชาติแม่จรมและบางคนก็ได้เป็นลูกหาบให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเดินป่า (สัมภาษณ์ นายเจริญ ประทอง, มกราคม 2546) ซึ่งก็ทำให้มีรายได้มาจุนเจือครอบครัวได้บ้าง โดยชาวบ้านเองก็มีความพึงพอใจที่ได้งานและรายได้ในช่วงที่ว่างจากการทำงานหลักของครอบครัวแม้ว่าจะไม่ได้มีเป็นประจำ แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ยังมีความต้องการที่จะได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวมากกว่าที่เป็นอยู่

เช่นเดียวกับที่หมู่บ้านน้ำว่า ซึ่งการท่องเที่ยวได้ทำให้ชุมชนมีอาชีพเสริมขึ้นในชุมชน นายเขียน แสนปุ่น ซึ่งมีอาชีพเสริมในการล่องแพไม้ไผ่ให้บริการนักท่องเที่ยวกล่าวว่า ในอดีตก่อนมีการท่องเที่ยวขึ้นนั้นจะต้องออกจากหมู่บ้านไปหางานรับจ้างนอกหมู่บ้านเนื่องจากงานรับจ้างในหมู่บ้านมีน้อยและค่าจ้างต่ำโดยในปัจจุบันประมาณ 60-70 บาทต่อวัน แต่เมื่อมีการท่องเที่ยวล่องแพไม้ไผ่ในชุมชนแล้วทำให้ไม่ต้องออกไปรับจ้างทำงานภายนอกชุมชนอีก เพราะสามารถ

รับจ้างล่องแพไม้ไผ่ได้ตลอดช่วงเทศกาลท่องเที่ยวอีกทั้งรายได้จากการล่องแพก็ดีพอสมควร นอกจากนี้หลังจากมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนแล้วผู้หญิงและคนชราในหมู่บ้านที่มีความสามารถด้านการจักสานยังได้เรียนรู้ที่จะใช้ภูมิปัญญาในการสร้างงานให้กับตนเองโดยได้นำของจักสานต่างๆ เช่น กระจับปี่ ข้าว เสื่อจากหญ้าสามเหลี่ยม ออกจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยวซึ่งในช่วงที่มีเทศกาลท่องเที่ยวในหมู่บ้านก็ทำให้มีรายได้เสริมกับครอบครัวได้เพิ่มจากปกติช่วยสร้างงานให้กับผู้หญิงและคนชราในเวลาว่างได้อีกทางหนึ่ง

แต่สำหรับบ้านน้ำปี้แล้วโอกาสการจ้างงานหลังจากมีการท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่มีน้อยมาก โดยแม้ว่าในช่วงแรกของการเข้ามาของการท่องเที่ยวชาวบ้านในหมู่บ้านกว่า 20 คนจะได้เข้ารับการอบรมการบังคับแพ ซึ่งทางอำเภอจะเป็นผู้ติดต่อชาวบ้านหากต้องการผู้บังคับแพแต่เท่าที่ผ่านมาจากการบอกเล่าของผู้ใหญ่ สม แก้วใส ได้กล่าวว่าชาวบ้านในชุมชนไม่ค่อยได้รับการติดต่อเพื่อรับงานเท่าใดนักจนทำให้ในปัจจุบันมีชาวบ้านที่ทำแพเหลืออยู่เพียง 2 คน ซึ่งแม้ว่าชุมชนจะพยายามปรับตัวให้เข้ากับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยการสร้างโอกาสการทำงานให้กับตนเองแต่ปัจจัยการตลาดภายนอกชุมชนก็เป็นข้อจำกัดทำให้ชุมชนไม่สามารถประสบความสำเร็จได้ทั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดของพื้นที่ชุมชนบ้านน้ำปี้ ที่มีระยะทางห่างไกลและมีเส้นทางขึ้นเขาที่คดเคี้ยวการติดต่อด้วยวิธีการทางโทรศัพท์ก็ค่อนข้างยาก ดังนั้นการติดต่อชาวบ้านล่วงหน้าเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวจึงค่อนข้างลำบาก ผู้ประกอบการแพยางจึงติดต่อหมู่บ้านอื่นที่มีความสะดวกกว่า นอกจากนี้ยังทำให้โอกาสการจ้างงานในลักษณะอื่นก็ไม่ได้มีเกิดขึ้นในชุมชนด้วยเช่นกัน

นอกจากนี้จากการศึกษาถึงโอกาสการจ้างงานของชุมชนหลังจากมีการท่องเที่ยวนี้ยังได้พบว่าแม้ว่าการท่องเที่ยวจะทำให้เพิ่มโอกาสการจ้างงานให้กับชาวบ้านในชุมชนมากขึ้น แต่โอกาสการจ้างงานดังกล่าวก็ไม่ได้มีการกระจายให้กับคนในชุมชนได้อย่างทั่วถึง ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากความสนใจส่วนบุคคลของชาวบ้านด้วย โดยชาวบ้านที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมองว่าการท่องเที่ยวนั้นมีความไม่แน่นอนทั้งรายได้และช่วงเวลา ชาวบ้านจึงชอบที่จะทำงานที่มีความแน่นอนและมีความถนัดมากกว่า อีกทั้งงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ชาวบ้านสามารถเข้าไปทำได้มีส่วนใหญ่คืองานรับจ้างบังคับแพ ซึ่งค่อนข้างจะมีข้อจำกัดอยู่มากคือ ต้องเป็นผู้ชายที่ผ่านการอบรมการบังคับแพและการปฐมพยาบาลจากทางอำเภอก่อนและหากเป็นแพไม้ไผ่ก็จะต้องเป็นสมาชิกกลุ่มแพไม้ไผ่ ดังนั้นชาวบ้านบางส่วนที่มีความสามารถในการปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงในช่วงที่ผ่านมาได้ช้ากว่าจึงเสียโอกาสในการจ้างงานท่องเที่ยวนี้

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนปัจจุบันนี้จะทำให้ชาวบ้านมีโอกาสในการทำงานในชุมชนมากขึ้นก็ตามแต่ชาวบ้านก็ไม่ได้ให้ความสำคัญยึดเอางานที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเป็นหลัก ชาวบ้านยังคงให้ความสำคัญกับอาชีพหลักของตนคือ การทำไร่ข้าวและ

ข่าวโศก โดยชาวบ้านจะไปรับจ้างงานด้านการท่องเที่ยวก็เมื่อว่างจากงานหลักของตนเองเท่านั้น นอกจากนี้การท่องเที่ยวก็ไม่ได้ทำให้แรงงานของชุมชนที่ออกไปทำงานต่างจังหวัดสามารถกลับมาทำงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในภูมิลำเนาของตนเองได้ ทั้งนี้เนื่องจากการท่องเที่ยวในพื้นที่ลำนํ้าว่ามีบางช่วงเวลาและไม่มีคความแน่นอน (สัมภาษณ์นายเจริญ ประทอง, ธันวาคม 2545) นอกจากนี้แม้ว่าในชุมชนจะมีงานเพิ่มมากขึ้นกว่าในอดีตก็ตามแต่ชาวบ้านวัยแรงงานที่นิยมไปหางานทำนอกชุมชนก็ยังคงออกไปอยู่โดยงานส่วนมากที่ออกไปทำคือ งานรับจ้างและงานก่อสร้างงานที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในชุมชนนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นงานซึ่งเป็นความสนใจส่วนบุคคลที่ได้ปรับตัวและเรียนรู้ให้ตนเองสามารถทำงานได้ในชุมชน โดยที่ไม่ต้องออกไปค้นหาในเมืองอื่น ซึ่งจากการสังเกตพบว่า ส่วนใหญ่ผู้ที่เข้ามาทำงานด้านการท่องเที่ยวนี้มักจะเป็นชายวัยแรงงาน และวัยกลางคนที่ค่อนข้างมีความรู้ มีความคล่องแคล่ว กล้าแสดงออก เป็นหัวหน้าครอบครัว จึงไม่ต้องการจะออกไปทำงานนอกชุมชน

3.2 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนลำนํ้า ด้านสังคม

ความสัมพันธ์ทางสังคม

การศึกษาการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนลำนํ้านี้ได้ศึกษาในประเด็นของความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและคนนอกชุมชนพบว่า

นับตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลำนํ้า ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนลำนํ้านี้มีสายสัมพันธ์ที่ความใกล้ชิดกันมาก ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านแม้ว่าจะไม่ใช่ญาติกันโดยสายเลือดแต่ก็มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นเหมือนเป็นญาติกันด้วยสาเหตุสำคัญ 2 ประการ คือ ความห่างไกลของชุมชนและการนับถือผีเดียวกัน ความห่างไกล และความยากลำบากในการติดต่อกับชุมชนภายนอกทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนมีความแน่นแฟ้นชาวบ้านต้องมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อความอยู่รอดมาโดยตลอดนับตั้งแต่อดีตก่อให้เกิดความผูกพันที่ลึกซึ้งเสมือนเป็นญาติกัน รวมทั้งการนับถือผีเดียวกันของชาวบ้านที่แม้ว่าจะมาจากสายตระกูลต่างกันแต่เมื่ออยู่ในหมู่บ้านเดียวกันแล้ว ลักษณะร่วมทางประเพณี ความเชื่อ และการประกอบพิธีกรรมที่มีร่วมกันได้ทำให้ชาวบ้านมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน และในความสัมพันธ์นี้จึงทำให้สังคมมีบรรทัดฐานและสถานภาพในการกำหนดให้สมาชิกในชุมชนปฏิบัติ เพื่อให้สมาชิกในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ความผูกพัน ความมีน้ำใจต่อกันของคนในชุมชนได้แสดงออกมาในลักษณะของการช่วยเหลือเกื้อกูลในลักษณะการเอามื้อ การแบ่งปันอาหาร หรือสิ่งของให้แก่กันเป็นเรื่องปกติ เช่น การเข้าป่าล่าสัตว์ การหาปลาตามลำนํ้าเมื่อหามาได้ก็จะนำมาแบ่งให้ญาติพี่น้องและ

เพื่อนบ้านและหากในคราวต่อไปก็จะมีมาให้กลับคืนเหมือนเป็นการตอบแทน ซึ่งก็ยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างกันแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น การแสดงน้ำใจไมตรีต่อกันในยามที่เพื่อนบ้านเดือดร้อน เช่น การเยี่ยมเยียนและหาอาหารที่มีประโยชน์หรือยาสมุนไพรมาให้เพื่อนบ้านที่เจ็บป่วย เป็นต้น

ในอดีตนั้นชาวบ้านในที่ห่างไกลต่างต้องพึ่งพาอาศัยกันเพื่อความอยู่รอด การช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกันเป็นสิ่งที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในสังคมชนบทของไทย เมื่อมีการพัฒนาด้านเทคโนโลยีและสาธารณูปโภคต่างๆ ขึ้น การเข้ามาแทนที่ของความเจริญด้านวัตถุและความเป็นเมือง ทำให้ความสัมพันธ์ที่แนบแน่นของชุมชนถูกทำลายลงไปมีความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากขึ้น การพัฒนาสาธารณูปโภคในชุมชนล้าช้าว่าในช่วงเวลาต่อมาได้ทำให้มีการพัฒนาหลายๆ อย่างในชุมชน และขณะเดียวกันชุมชนก็ได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับภายนอกมากขึ้น เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนล้าช้ากับคนนอกชุมชนขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนจากหน่วยงานราชการ พ่อค้า และนายทุน เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตของชุมชนที่ต้องพึ่งพิงตลาดภายนอกมากขึ้นชุมชนจึงได้ปรับตัวที่จะมีความสัมพันธ์กับคนภายนอกเพื่อสร้างเครือข่ายทางการค้าและทางสังคม รวมทั้งพยายามเรียนรู้ความต้องการและความเป็นไปของสังคมภายนอก เพื่อให้ตนเองสามารถอยู่รอดในสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ส่วนความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนมีความเปลี่ยนแปลงไปบ้างด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจที่ทำให้การแลกเปลี่ยนแรงงานกันแบบเก่า เปลี่ยนไปเป็นการจ้างแรงงานด้วยระบบเงินตราแต่ความผูกพันความมีน้ำใจต่อกัน ระหว่างคนในชุมชนก็ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากนัก ทั้งนี้เนื่องจากรากฐานความสัมพันธ์ทางสังคมที่ยังคงเหนียวแน่นอยู่มากเช่นเดิมจากการที่ชุมชนยังคงมีความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมร่วมกันอยู่ทำให้ความรู้สึกถึงความเป็นพวกเดียวกันยังคงอยู่ โดยแม้ว่างานบางอย่างจะเปลี่ยนเป็นการจ้างงานแต่งงานบางอย่างก็ยังคงเป็นการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานกันอยู่ เช่น การช่วยซ่อมแซมบ้านเรือน การร่วมงานประเพณีต่างๆ ส่วนความผูกพัน ความมีน้ำใจต่อกันในชุมชนยังคงมีอยู่แต่ก็ได้มีรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปบ้าง เช่น การแบ่งปันอาหารให้แก่กันมีน้อยลง เนื่องจากเหตุผลทางด้านเศรษฐกิจที่ต่างก็ให้ความสำคัญกับการค้าขาย รวมทั้งทรัพยากรที่ลดลงไม่สามารถหาได้จำนวนมากเหมือนในอดีตแต่ก็มีการขอแบ่งปันพริกเกลือ น้ำปลา ระหว่างครัวเรือนในบางคราวเกิดขึ้นแทน

หลังจากการเข้ามาของการท่องเที่ยวในชุมชนล้าช้าว่า (พ.ศ. 2537 - 2546) ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างชาวบ้านในชุมชนล้าช้าว่ากับคนนอกชุมชนขึ้น โดยนอกจากชุมชนจะมีความสัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ราชการ พ่อค้า และนายทุนแล้ว เมื่อมีการท่องเที่ยวทำให้ชุมชนต้องมีความสัมพันธ์กับผู้ประกอบการท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวโดยเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะนายจ้างและลูกจ้าง ภายใต้เงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่ชาวบ้านต้องพึ่งพิงรายได้จากการ

รับจ้างนอกเหนือจากระบบการผลิตเดิม ภายใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ได้ทำให้ชุมชนปรับตัวเรียนรู้งานด้านการบริการ สร้างเครือข่ายทางสังคมกับผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยวเพื่อรักษาผลประโยชน์ในการทำงาน นอกจากนี้ชุมชนยังได้สร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนใหม่ในลักษณะกลุ่มผลประโยชน์ ได้แก่ กลุ่มแม่ไม้ไฟ เพื่อร่วมกันรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มและชุมชนและสร้างอำนาจต่อรองกับภายนอก ซึ่งเกิดจากระบวนการการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผ่านมาของชุมชนในการรวมกลุ่มอื่นๆ เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ปลา กลุ่มแม่บ้านที่สามารถช่วยรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมของชุมชนได้

ส่วนความสัมพันธ์ทางสังคม ความผูกพัน และความมีน้ำใจต่อกันระหว่างชาวบ้านในชุมชน ล้วนแล้วแต่ไม่มีความเปลี่ยนแปลงไปจากในช่วงก่อนมีการท่องเที่ยวมากนัก สังเกตได้จากการที่ในชุมชนยังคงมีการให้ความช่วยเหลือกันในลักษณะการเอามือและตอบมือ โดยจากการสังเกตในระหว่างเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า ชาวบ้านได้มีการช่วยเหลือกันสร้างเพิงขายอาหาร ซ่อมแซมบ้าน และเมื่อได้พูดคุยกับชาวบ้านก็พบว่างานลักษณะดังกล่าวนี้เป็นงานซึ่งชาวบ้านเต็มใจเข้ามาช่วยเหลือกันเอง หากว่างจากการทำงานไม่ได้มีการจ้าง ซึ่งส่วนใหญ่เจ้าของบ้านจะเลี้ยงอาหารเมื่อเสร็จงานแล้วเป็นการขอบคุณหรือมีการช่วยเหลือกันเป็นการตอบแทนในคราวต่อไป การแบ่งปันอาหารแม้ว่าจะมีน้อยลงแต่ก็ยังคงมีปรากฏอยู่ โดยผู้วิจัยได้สังเกตเห็นขณะเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ ชาวบ้านคนหนึ่งได้เนื้อแลน (ตะกวด) ก็มีการนำมาแบ่งให้เพื่อนบ้าน นอกจากนี้การเยี่ยมชมพูดคุยกับเพื่อนบ้านและเมื่อเพื่อนบ้านเจ็บป่วยนั้นเป็นการแสดงถึงน้ำใจ และความเอาใจใส่ต่อกันที่ชาวบ้านให้ความสำคัญมาก การเยี่ยมชมเพื่อนบ้านเมื่อเจ็บป่วยนี้จะมีการนำของเยี่ยมที่เป็นพืช ผัก ผลไม้ที่หาได้ง่ายในชุมชนและเป็นประโยชน์ต่อผู้ป่วยแต่ของเยี่ยมก็ไม่ใช่ว่าจำเป็นมากนักซึ่งชาวบ้านกล่าวว่าการเยี่ยมชมนี้เพื่อเป็นการให้กำลังใจกับผู้ป่วยและครอบครัวมากกว่า

การพบปะพูดคุยกันของคนในชุมชนหรือการเยี่ยมชมพูดคุยกันมีลักษณะเป็นการปรึกษาหารือกัน การปรึกษานโยบาย การขอคำแนะนำต่างๆ โดยเฉพาะจากผู้มีประสบการณ์มากกว่าซึ่งหลังจากมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนแล้วไม่ได้มีผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชนแต่อย่างใด โดยแม้ว่าจะมีการพัฒนาสาธารณูปโภคต่างๆ ให้มีความสะดวกสบายมากขึ้นแต่เนื่องจากชุมชนมีความห่างไกลและรายได้ของชาวบ้านยังต่ำอยู่มาก ชาวบ้านจึงไม่นิยมเดินทางออกไปไหน ทำให้มีโอกาสได้พบปะพูดคุยกันเกือบทุกเย็นและรู้ความเป็นไปของกันและกันตลอด โดยในช่วงเย็นเมื่อเสร็จสิ้นจากการประกอบอาชีพแล้วนั้นกิจกรรมหลักๆ ของแม่บ้านก็คือการประกอบอาหารเมื่อแต่ละครัวเรือนรับประทานอาหารกันแล้วก็มักจะออกมาพูดคุยกัน การพูดคุยกันระหว่างเพื่อนบ้านเหมือนเป็นการได้พักผ่อนและปรับทุกข์ นอกจากนี้ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นครัวเรือนที่ไม่มีโทรทัศน์จะมานั่งดูรวมกันในบ้านที่มี เช่น บ้านผู้ใหญ่บ้าน หรือเพื่อนบ้าน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความมีน้ำใจ

ระหว่างกันของเพื่อนบ้านและยังทำให้ความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนล้าช้าว่ามีความแน่นแฟ้นไม่ต่างจากในอดีต

การแสดงออกซึ่งน้ำใจและไมตรีอันดีนี้ไม่เพียงแต่มีให้กับชาวบ้านในชุมชนเดียวกันเท่านั้น แต่ยังมีให้กับผู้มาเยือนชุมชนด้วย โดยผู้วิจัยเองได้รับการต้อนรับและความร่วมมือเป็นอย่างดีจากคนในชุมชน นอกจากนี้ผู้มาเยือนอื่นๆ เช่น นักท่องเที่ยว ซึ่งผู้วิจัยได้มีโอกาสพูดคุยด้วยกล่าวว่า ชุมชนล้าช้าว่าเป็นชุมชนที่มีไมตรีอันดีแก่นักท่องเที่ยว มีความบริสุทธิ์และมีความอบอุ่นเป็นเสน่ห์ที่สร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว ซึ่งความมีน้ำใจไมตรีของชุมชนล้าช้านี้เกิดจากพื้นฐานของสังคมชนบทที่ให้ความสำคัญกับการพึ่งพาอาศัยกันและกัน การเอื้อเฟื้อ การไม่แก่งแย่งชิงผลประโยชน์กันนั่นเองที่เป็นผลสะท้อนออกมาในการแสดงพฤติกรรมต่อกันและผู้มาเยือน

การร่วมกิจกรรมทางสังคม

ชุมชนล้าช้าว่ามีกิจกรรมทางสังคมไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่ผูกพันอยู่กับชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายโดยมีกิจกรรมทางสังคมหลักๆ ที่ชุมชนทำร่วมกันคือ การไหว้ผีหมู่บ้าน การร่วมพิธีกรรมต่างๆ ของเพื่อนบ้าน เช่น งานศพ งานแต่งงาน งานทำบุญบ้าน เป็นต้น นอกจากนี้ที่ชุมชนบ้านล้าช้ายังมีกิจกรรมที่เป็นพิเศษเฉพาะคือ ประเพณีการตีเก็ง ซึ่งเป็นประเพณีของชนเผ่าถิ่นที่จะทำกันในช่วงหลังการเก็บเกี่ยว การร่วมกิจกรรมทางสังคมต่างๆ นั้นจะได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านทุกคนชาวบ้านในหมู่บ้านจะให้ความสำคัญในการร่วมแรงร่วมใจกัน เนื่องจากมีจำนวนสมาชิกในชุมชนน้อยและเห็นว่าเป็นหน้าที่สำคัญที่จะต้องร่วมมือกัน ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากความรู้สึกผูกพันและหวงแหนชุมชนที่เป็นแผ่นดินถิ่นเกิดของตนเอง ทำให้กิจกรรมใดๆ ที่จะเป็นประโยชน์แก่หมู่บ้านชาวบ้านจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ซึ่งสะท้อนออกมาจากคำพูดของชาวบ้านคนหนึ่งที่ว่า “บ้านเฮา ถ้าเฮาบยะ แล้วไผจะบยะ ไผจะมาฮักบ้านเฮา เหมือนหมู่บ้านเฮา” ทั้งนี้ไม่เพียงแต่กิจกรรมของหมู่บ้านเท่านั้น กิจกรรมส่วนบุคคลของคนในหมู่บ้าน เช่น งานศพ งานแต่งงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศพชาวบ้านจะให้ความสำคัญในการเข้าร่วมงานมาก หากครวัเรื้อนใดมีงาน แม้ไม่ได้มีการบอกกล่าวชาวบ้านจะให้ความช่วยเหลือกันอย่างขันแข็งตามความสามารถและจะไม่มีใครเลยในหมู่บ้านที่จะไม่มาร่วมงาน การให้ความร่วมมือกันนี้ก็เนื่องจากความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่มีความใกล้ชิด ความจำเป็นในการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเพื่อความอยู่รอดร่วมกันมาโดยตลอด

ก่อนการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2520-2536) การพัฒนาสาธารณูปโภค การพัฒนาความรู้ต่างๆ ที่เข้ามายังชุมชนได้ทำให้กิจกรรมทางสังคมของชุมชนล้าช้าว่ามีเพิ่มมากขึ้น โดยมีกิจกรรมที่สำคัญนอกเหนือจากกิจกรรมที่มีอยู่เดิมคือกิจกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน รวมทั้งเกิดการ

รวมกลุ่มองค์กรในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกร กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มอนุรักษ์ เป็นต้น ส่วนกิจกรรมหลักของชุมชน เช่น การไหว้ผี การตีเก็ง และกิจกรรมทางสังคมอื่นๆ ยังคงมีอยู่เช่นเดิม ในช่วงดังกล่าวนี้การร่วมกิจกรรมทางสังคมได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้น โดยเปลี่ยนแปลงจากการร่วมกิจกรรมทางสังคมที่เป็นความสำนึกร่วมกันของคนในชุมชนมาเป็นการร่วมกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ที่มีการกำหนดไว้ในกลุ่มจัดตั้งต่างๆ โดยแม้ว่าชาวบ้านในชุมชนจะยังคงให้ความร่วมมือทำกิจกรรมกันอย่างแข็งขันแต่ก็พบว่าในระยะเวลาต่อมาการร่วมกิจกรรมของกลุ่มได้ลดความเข้มแข็งลงในงานบางอย่างจึงเหลือผู้ที่ทำกิจกรรมอย่างจริงจังอยู่เพียงไม่กี่คนโดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้นำและคณะกรรมการกลุ่มนั้นๆ ที่มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบตามตำแหน่งส่วนสมาชิกคนอื่นๆ ที่ไม่ค่อยมีบทบาทเท่าไรนักได้ให้ความสนใจร่วมกิจกรรมน้อยลงแต่อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าการร่วมกิจกรรมทางสังคมที่ยังมีความเกี่ยวข้องกับชีวิต เช่น การไหว้ผีของหมู่บ้าน งานศพ งานแต่งงาน งานทำบุญและการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ชาวบ้านยังคงให้ความร่วมมือกันไม่แตกต่างไปจากอดีตมากนักรวมทั้งกิจกรรมที่สร้างประโยชน์ให้กับหมู่บ้าน เช่น การพัฒนาหมู่บ้านที่จะร่วมกันทำทุกวันพระนั้นก็ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดีทั้งนี้การที่ชาวบ้านยังคงให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางสังคมดังกล่าวก็เนื่องมาจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่มีร่วมกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษซึ่งได้ฝังลึกในความรู้สึกนึกคิดของชุมชนที่ยังทำให้ชุมชนให้คุณค่าแก่สิ่งต่างๆ รอบตัว เช่น ป่าเขา ลำน้ำที่เกื้อกูลชีวิตมาตั้งแต่บรรพบุรุษ รวมทั้งการช่วยเหลือเกื้อกูลกันด้วยใจมาตั้งแต่อดีตซึ่งแตกต่างจากการรวมกลุ่มโดยการจัดตั้งซึ่งแม้ว่าจะมีประโยชน์ต่อชุมชนและต่างก็เป็นสมาชิกในชุมชนเดียวกันแต่ความรู้สึกผูกพันในกลุ่มมีลักษณะของบทบาทหน้าที่มากกว่าความรู้สึกผูกพันจากสำนึกร่วมกันจึงทำให้กลุ่มจัดตั้งบางกลุ่มไม่ได้รับความร่วมมือในการร่วมกิจกรรมเท่าที่ควร นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงที่ได้ปรากฏในช่วงนี้คือผู้เข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมวัยแรงงานมีน้อยลงด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจที่ทำให้คนในวัยแรงงานบางส่วนในชุมชนต้องออกไปรับจ้างนอกหมู่บ้านจึงทำให้มีโอกาสเข้ามาร่วมกิจกรรมทางสังคมได้น้อยลงและบางครั้งจะเลือกเข้าร่วมเฉพาะกิจกรรมที่มีความสำคัญ เช่น กิจกรรมการไหว้ผีของหมู่บ้าน

หลังจากการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2537-2546) ปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ยังคงปรากฏในปัจจุบันและเมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนแล้วได้ทำให้ชุมชนมีกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้านเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น เช่น การปลูกไม้กระถาง การดูแลบริเวณหน้าบ้านให้สะอาด การทำความสะอาดบริเวณที่มีการท่องเที่ยว เช่น ทางลงลำน้ำว่ารวมาถึงกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน เช่น เทศกาลสงกรานต์ลำน้ำว่าที่จัดขึ้นบริเวณหาดทรายบ้านน้ำว่าและเทศกาลล่องแก่งลำน้ำว่าซึ่งเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและมีกิจกรรมมากมายให้ชาวบ้านในชุมชนลำน้ำว่าและชุมชนใกล้เคียงได้เข้ามาสนุกสนาน

การเปลี่ยนแปลงของสภาพเศรษฐกิจที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต ชาวบ้านต้องทำมาหากินเพื่อปากท้องตนเองก่อน ทำให้เห็นความสำคัญของการหารายได้ของตนเองมากขึ้นแม้ว่าที่ผ่านมาชาวบ้านจะให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมทางสังคมเป็นอย่างดี แต่ก็พบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงกับการร่วมกิจกรรมทางสังคมของชุมชนขึ้น โดยแม้ว่าชาวบ้านจะให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมทำกิจกรรมทางสังคมแต่ก็จะมีเวลาจำกัดมากขึ้นเพราะชาวบ้านต้องแบ่งเวลาในการหารายได้ของตนเองด้วย ซึ่งเป็นการปรับตัวของชุมชนต่อเงื่อนไขทางสังคมที่ชุมชนเองไม่อาจแปลกแยกออกจากสังคมที่ตนอยู่ได้ เนื่องจากกลัวการไม่ยอมรับจากกลุ่มและในขณะเดียวกันก็ต้องหารายได้เลี้ยงดูตนเองและครอบครัวด้วย

นอกจากนี้การท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนแล้วทำให้ชาวบ้านบางส่วนต้องไปรับจ้างล่องแพบ้างในบางครั้งที่ตรงกับการทำกิจกรรมพัฒนาหมู่บ้าน และเพื่อให้เกิดความยุติธรรมแก่ชาวบ้านคนอื่นๆ ที่ไม่ได้ทำงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนจึงได้มีการเพิ่มกฎกติการ่วมกันเกี่ยวกับการร่วมกิจกรรมทางสังคมขึ้นสำหรับผู้ที่ไม่สามารถช่วยงานพัฒนาหมู่บ้านได้ จะต้องให้สมาชิกในครอบครัวมาแทนหรือจ่ายค่าปรับให้กับหมู่บ้านวันละ 60 บาท เพราะถือว่าเอาเวลาที่ต้องพัฒนาหมู่บ้านไปหารายได้ให้กับตนเอง ดังนั้นจึงต้องแบ่งรายได้ส่วนหนึ่งให้กับหมู่บ้านด้วย (สัมภาษณ์ผู้ใหญ่ชุมชน ทองคำ, ธันวาคม 2545) และจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านเกี่ยวกับการร่วมกิจกรรมทางสังคมที่ผ่านมาหลังจากมีการท่องเที่ยวขึ้น พบว่าในช่วงที่ผ่านมาแม้ว่าชาวบ้านบางส่วนจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น เป็นคนบังคับแพยาง แต่ชาวบ้านก็ยังคงให้ความสำคัญกับงานของหมู่บ้านมากกว่าแม้ว่าค่าจ้างบังคับแพจะมากกว่าค่าปรับไหมมากก็ตาม เพราะชาวบ้านกลัวการไม่ยอมรับของคนในชุมชนมากกว่า ทั้งนี้การที่ชุมชนมีพื้นฐานทางสังคมที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันมาโดยตลอดทำให้ชาวบ้านมีการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมก่อนประโยชน์ส่วนตัว ชาวบ้านจะไม่ปฏิเสธงานพัฒนาหมู่บ้านและไม่สามารถอ้างว่าไม่ว่างได้เพราะการพัฒนาหมู่บ้านจะมีการบอกให้สมาชิกในชุมชนทราบล่วงหน้าหลายวันก่อนทุกครั้ง ชาวบ้านจะใช้การจัดสรรเวลาเข้ามาจัดการ โดยการแบ่งช่วงเวลาที่ว่างจากการรับจ้างมาร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน (สัมภาษณ์นายเจริญ ประทอง, ธันวาคม 2545) ส่วนการร่วมกิจกรรมอื่นๆ เช่น งานศพ งานแต่งงาน และงานทำบุญต่างๆ หากว่าหัวหน้าครัวเรือนต้องไปรับจ้างล่องแพ ครัวเรือนนั้นก็จะมีตัวแทนคนอื่นๆ ในครอบครัวไปแทน แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านที่ไปรับจ้างล่องแพก็จะพยายามหาช่วงเวลาไปร่วมงานให้ได้ในที่สุด ทั้งนี้ก็เนื่องจากสภาพสังคมของชุมชนล้าช้าว่ายังมีการช่วยเหลือกันในลักษณะร่วมแรงร่วมใจอยู่ซึ่งกิจกรรมต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานศพ งานทำบุญต่างๆ แรงงานและแรงใจจากเพื่อนบ้านถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งดังนั้นชาวชุมชนล้าช้าว่าจึงยังคงมีความผูกพันและให้คุณค่าการช่วยเหลือด้วยแรงกายและแรงใจ มากกว่าการช่วยด้วยเงิน

ปัญหาสังคม

ปัญหาสังคมในชุมชนลำน้ำว่าเริ่มมีปรากฏชัดเจนในช่วงหลังการพัฒนาสาธารณูปโภค ปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา จากสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปกระแสสังคมระบบเงินตราได้เข้ามาครอบงำสังคมชนบทอย่างชุมชนลำน้ำว่า ทำให้กลุ่มวัยแรงงานที่ถูกครอบงำได้อพยพแรงงานออกไปทำงานต่างจังหวัด เพื่อแสวงหาโอกาสที่ดีให้กับชีวิตทั้งให้เด็กและคนชราอยู่ตามลำพัง แต่ปัญหาที่เป็นผลกระทบตามมา คือมีชาวบ้านเสียชีวิตด้วยโรคเอดส์จำนวน 7 ราย ปัญหาเยาวชนเสพยาเสพติด ปัญหาการเรียนรู้พฤติกรรมทางเพศของเยาวชนเร็วกว่าปกติ ปัญหาทรัพยากรทางธรรมชาติถูกทำลาย ปัญหาสังคมต่างๆ เหล่านี้ได้เกิดขึ้นกับชุมชนต่างๆ ทั่วประเทศไทยไม่เพียงแต่ชุมชนลำน้ำว่าเท่านั้น จึงทำให้นโยบายการพัฒนาประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ได้มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของคนเป็นสำคัญยึดคนเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาให้ประชาชนได้มีกระบวนการเรียนรู้ปัญหาของท้องถิ่น และแสวงหาทางออกของปัญหาร่วมกัน โดยเน้นการใช้ทรัพยากร เทคโนโลยี การจัดการของท้องถิ่นเองรัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุนการเรียนรู้

ทำให้การดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่หลายหน่วยงานมีการปรับทิศทางให้ชุมชนเป็นผู้เสนอความต้องการร่วมด้วย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 เป็นต้นมา ประกอบกับ การที่ประชาชนเองได้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ได้สร้างผลกระทบแก่ชุมชน ชุมชนจึงเอาจริงเอาจังกับการแก้ไขปัญหาไม่ได้ทำตามแผนงานของหน่วยงานราชการพอมดปึงบประมาณกิจกรรมก็หมดตามไปด้วยจึงได้เกิดกลุ่มองค์กรในท้องถิ่นที่มั่นคงจนถึงปัจจุบัน เช่น กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มออมทรัพย์สัจจะ กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร การรณรงค์บำบัดขยะจากครัวเรือนด้วยตนเอง การส่งเสริมให้มีการสร้างงานในท้องถิ่น และการอนุรักษ์ปลาท้องถิ่น เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ถึงปัญหาสังคมในอดีตก่อนมีการท่องเที่ยวของชุมชนลำน้ำว่า พบว่า ปัญหาสังคมของชุมชนลำน้ำว่าทั้ง 3 หมู่บ้านมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันโดยชุมชนบ้านห้วยทรายมูลเคยมีปัญหาเสพยาเสพติดบ้างแต่ไม่รุนแรงและปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งซึ่งก็ไม่รุนแรงส่วนใหญ่เป็นปัญหาเล็กๆ น้อยๆ สามารถตกลงกันได้ นายเจริญ ประทอง อดีตผู้ใหญ่บ้านห้วยทรายมูล เล่าให้ฟังว่าที่ชุมชนบ้านห้วยทรายมูลเคยมีปัญหาเสพยาเสพติดซึ่งในขณะนั้นมีชาวบ้านที่เป็นหัวหน้าครอบครัวประมาณ 7-8 คน ในหมู่บ้านที่เสพยาบ้าแต่ปัญหานี้ก็ได้หมดไปในปี พ.ศ. 2542-2543 จากการที่ชาวบ้านเองที่ประสบความเดือดร้อน กล่าวคือแม่บ้านในครัวเรือนที่ประสบกับปัญหาหัวหน้าครัวเรือนเสพยาและไม่ออกไปทำงาน ทำให้ในช่วงแรกแม่บ้านต่างจัดการกันเองแต่ต่อมาทางหมู่บ้านเห็นถึงผลเสียของยาเสพติด จากการประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานราชการจึงได้ร่วมมือกันดูแลและป้องกันปัญหาเสพยาเสพติดไม่ให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน โดยในช่วงแรกได้ขอความร่วมมือจาก

ตำรวจในพื้นที่ให้ช่วยสอดส่องและชุมชนเองก็มีมาตรการของชุมชน ซึ่งถ้าหากพบว่าใครที่มีความเกี่ยวข้องกับยาเสพติดไม่ว่าจะเป็นชนิดใดชุมชนจะตักเตือนก่อนหากยังปฏิบัติอยู่ชุมชนจะไม่ยอมรับไม่ปฏิบัติสัมพันธ์ด้วยหากยังปฏิบัติอยู่อีกก็จะถูกขับออกจากชุมชน โดยเท่าที่ผ่านมาหลังจากที่มีการปราบปรามยาเสพติดในหมู่บ้านแล้ว ปัญหาดังกล่าวก็ไม่ได้มีปรากฏในหมู่บ้านอีกคงเหลือแต่ปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งกันเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งเป็นการทะเลาะเบาะแว้งของคนในครัวเรือนที่ไม่รุนแรงสามารถตกลงกันได้ เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนแล้วชาวบ้านในชุมชนกล่าวว่า การท่องเที่ยวไม่ได้ทำให้มีปัญหาดังกล่าวเกิดขึ้นในชุมชนหรือมีปัญหาเพิ่มขึ้นแต่อย่างใด แม้ว่าหลังจากที่มีการท่องเที่ยวแล้วจะมีการย้ายถิ่นเข้ามาของคนของอุทยานแห่งชาติแม่จริมซึ่งตั้งบ้านเรือนอยู่ในหมู่บ้านห้วยทรายมูลและเจ้าหน้าที่ของอุทยานที่เข้ามาทำงานบริเวณใกล้กับหมู่บ้าน ซึ่งคนของอุทยานก็ไม่ได้สร้างปัญหาให้กับชาวบ้านแต่อย่างใด อีกทั้งหัวหน้าอุทยานเองก็กำชับให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติตัวต่อชาวบ้านให้ดีและให้ชาวบ้านร้องเรียนกับอุทยานได้หากมีเจ้าหน้าที่คนใดประพฤติไม่ดีกับชาวบ้าน

แต่อย่างไรก็ตาม การที่มีอุทยานเข้ามาตั้งอยู่ในบริเวณหมู่บ้านนี้ทำให้ชาวบ้านบางส่วนที่เคยมีที่ทำกินบริเวณอุทยานต้องสูญเสียที่ทำกินให้กับอุทยานรู้สึกไม่พอใจต่ออุทยานบ้าง รวมทั้งชาวบ้านบางคนรู้สึกว่า การท่องเที่ยวไม่ได้ทำให้เกิดผลประโยชน์แก่หมู่บ้านของตนเท่าที่ควร หมู่บ้านของตนเป็นเพียงทางผ่านให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวยังอุทยานเท่านั้น โดยชาวบ้านเล่าว่า ในช่วงที่มีเทศกาลล่องแก่งลำน้ำว่า ชาวบ้านมีความต้องการที่จะนำไปขายบริเวณงานแต่ทางอุทยานให้ขายแต่บริเวณภายนอกเท่านั้น ชาวบ้านจึงมีความรู้สึกขัดแย้งและไม่พอใจต่ออุทยานบ้าง และเข้าใจว่าทางอุทยานฯ กีดกันชาวบ้านไม่ได้ให้ประโยชน์แก่ชาวบ้านเท่าที่ควร นอกจากนี้ความรู้สึกต่ออุทยานของชาวบ้านในชุมชนลำน้ำว่า เช่น บ้านน้ำปู้ และบ้านน้ำว่า ยังมีความรู้สึกว่าการเข้ามาของอุทยานนั้นได้ทำให้ใคร่ครวญผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่ควรจะเป็นของชุมชนไป เพราะอุทยานมีความพร้อมมากกว่าหมู่บ้านทั้งร้านอาหาร ที่พักและแพยางที่จะให้บริการนักท่องเที่ยว แม้ชาวบ้านจะมีความรู้สึกไม่พอใจและมีความขัดแย้งในใจเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวก็ตาม แต่ที่ผ่านมาก็ไม่ได้ทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับอุทยานแต่อย่างใด ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านในชุมชนลำน้ำว่านั้นยังมีความรู้สึกเกรงกลัวและเกรงใจผู้มีอำนาจจากหน่วยงานราชการอยู่มาก

นอกจากนี้ การเข้ามาของการท่องเที่ยวได้ทำให้เกิดปัญหาการทะเลาะเบาะแว้ง การเมาสุราแล้วเสียดังของชาวบ้านในชุมชนลดลง ทั้งนี้นายเจริญ ประทองบอกว่า เนื่องจากชุมชนได้ขอความร่วมมือกับชาวบ้านเพราะไม่ต้องการให้เกิดความอับอายแก่หมู่บ้านซึ่งมีคนต่างถิ่นมาเที่ยวที่ชุมชนบ้านน้ำปู้ ก็เช่นเดียวกันจากการสัมภาษณ์ อดีตผู้ใหญ่บ้านนายธิ พรหมเกษม กล่าวไว้ในอดีต

ปัญหาสังคมของหมู่บ้านที่มี คือ ภัยน้ำท่วมสุรา แล้วสร้างความวุ่นวายในหมู่บ้าน ปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งกันของสามีภรรยาแต่ก็ไม่รุนแรงสามารถตกลงกันได้ ในช่วงปี พ.ศ. 2535 ชาวบ้านได้มีข้อตกลงร่วมกันในการตั้งกฎของหมู่บ้านในการควบคุมปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งกัน โดยหากใครทะเลาะเบาะแว้ง หรือสร้างความวุ่นวายในหมู่บ้านจะถูกปรับฝ่ายละ 500 บาท ซึ่งเงินที่ได้จะนำเข้ากองกลางเก็บไว้พัฒนาหมู่บ้านต่อไป เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนแล้วกฎดังกล่าวก็ยังคงใช้อยู่ ซึ่งนอกจากจะเพื่อรักษาความสงบในหมู่บ้านแล้วก็เพื่อไม่ให้เกิดความอับอายนักท่องเที่ยวด้วย นอกจากนี้นายอำเภอ สนธิ ได้เล่าถึงปัญหาสังคมที่เคยเกิดขึ้นหลังจากมีการท่องเที่ยวว่าเมื่อมีการท่องเที่ยวและมีการแบ่งเขตอนุรักษ์ปลาในลำน้ำว่าซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวเอาอาหารมาให้ปลานั้นที่ผ่านมา ในช่วงแรกได้เกิดปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งกันระหว่างชาวบ้านบ้าง เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่เคยอาศัยลำน้ำว่าในการหาปลาและสัตว์น้ำจึงได้เข้ามาจับสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์ การแก้ปัญหาในขณะนั้นจึงได้มีการจัดเวทีชาวบ้านพูดคุยกันถามถึงความสมัครใจว่าจะทำการอนุรักษ์หรือไม่ ก็ได้ข้อตกลงที่จะทำการอนุรักษ์โดยชาวบ้านในชุมชนจะต้องร่วมมือกันทุกคนและคอยสอดส่องร่วมกันดูแล รวมทั้งอนุญาตให้หาปลาในเขตสงวนได้ด้วยวิธีการของท้องถิ่นเท่านั้น ที่ผ่านมาชุมชนได้พบปัญหาการลักลอบเข้ามาขโมยปลาในเขตอนุรักษ์บ้างแต่ก็เป็นคนจากหมู่บ้านอื่นซึ่งทางชุมชนก็มีมาตรการในการจัดการกับผู้เข้ามาลักลอบจับปลาในเขตอนุรักษ์ด้วยการปรับเงิน

ส่วนในหมู่บ้านน้ำว่าซึ่งเป็นชุมชนที่มีความพิเศษคือ มีพื้นที่ติดกับลำน้ำว่า มีระยะทางใกล้กับตัวอำเภอแม่จรมทำให้การเดินทางสามารถเดินทางเข้าไปยังชุมชนได้ง่ายและสะดวกกว่า รวมทั้งริมลำน้ำว่ามีหาดทรายที่สวยงามเหมาะแก่การท่องเที่ยวพักผ่อนมาก จึงทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวเพื่อพักผ่อนชมธรรมชาติจำนวนมาก ปัญหาที่ตามมาจากการเข้ามาของนักท่องเที่ยว เช่น ภัยน้ำท่วมสุรา ในบางครั้งทำให้เกิดการทะเลาะวิวาท เกิดเสียงดังสร้างความรำคาญให้กับชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียงบ้างแต่ก็ไม่มีความรุนแรงและไม่เกิดขึ้นบ่อยนัก ปัญหาต่างๆนี้ชุมชนมองว่ายังไม่เป็นปัญหากับชุมชนเท่าใดนัก

ที่ผ่านมาพบว่า ชุมชนลำน้ำว่ามีปัญหาสังคมเกิดขึ้นน้อยและไม่รุนแรงปัญหาต่างๆ สามารถแก้ไขและตกลงกันได้ด้วยสันติวิธี ซึ่งส่วนหนึ่งก็เนื่องจากพื้นฐานของชุมชนที่เป็นสังคมที่ไม่ค้ำคนแก่งแย่งแข่งขันและต่างก็รู้จักสนิทสนมผูกพันกันมาตั้งแต่อดีตอีกทั้งอุปนิสัยโดยทั่วไปของชาวบ้านที่มีจิตใจโอบอ้อมอารีมีความอ้อมอ้อม นอกจากนี้แม้ว่าจะมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนซึ่งทำให้มีการเข้าของผู้คนมากมายจากหลายที่แต่เท่าที่ผ่านมานักท่องเที่ยวเหล่านั้นยังไม่ได้ทำให้เกิดปัญหาแก่ชุมชนแต่อย่างใดซึ่งส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาสัมผัสกับ

ชุมชนมีไม่มากเท่าใดนักส่วนใหญ่มาในชุมชนแบบเข้าไปเย็นกลับนักท่องเที่ยวที่พักค้างคืนและอยู่ในพื้นที่นานๆ จะอยู่ที่อุทยานแห่งชาติแม่จริมมากกว่าจึงทำให้ไม่สร้างปัญหากับชุมชน

ความเสมอภาคกันในสังคม

ความเสมอภาคเท่าเทียมกันในสังคมของชุมชนลำน้ำว่า ได้ศึกษาในประเด็น การแสดงความคิดเห็น การเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ของชุมชน และการแสดงพฤติกรรมต่อกัน ชาวบ้านในชุมชนลำน้ำว่านับตั้งแต่อดีตนั้นมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็น การเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ของชุมชนและการแสดงพฤติกรรมต่อกันมาโดยตลอดแต่อาจมีการแสดงออกถึงความไม่เสมอภาคเท่าเทียมกันในการแสดงพฤติกรรมต่อผู้อาวุโสที่จะแสดงความ นอบน้อมต่อผู้อาวุโสมากกว่าคนในวัยเดียวกันรวมทั้งผู้ที่มีอำนาจในชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ที่ชาวบ้านจะให้ความเคารพและความเกรงใจ รวมทั้งในด้านการแสดงความคิดเห็นนั้นแม้ว่า ชาวบ้านจะมีความเท่าเทียมกันในการแสดงความคิดเห็นแต่ส่วนใหญ่ที่ผ่านมาในทางปฏิบัติแล้ว ชาวบ้านจะไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นหรือแสดงความคิดเห็นขัดกับผู้อื่นเพราะไม่กล้าและรู้สึกว่า ตนเองความรู้มีน้อยจึงมักจะให้ความเชื่อถือความคิดเห็นของผู้ที่ตนคิดว่ามีความรู้มากกว่า ส่วนการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ของชุมชนนั้นชุมชนให้ความเท่าเทียมกันในการเข้าไปใช้ทรัพยากร ต่างๆ เช่น การหาผลผลิตจากป่าชุมชนและลำน้ำ การเข้าไปใช้พื้นที่สาธารณะต่างๆ ของชุมชน โดย ขึ้นอยู่กับความสามารถในการเข้าไปใช้และหาผลประโยชน์ของแต่ละคน

ก่อนการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2520-2536) การพัฒนาสาธารณูปโภคและการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ทำให้ชุมชนลำน้ำว่าต้องพึ่งพิงตลาดภายนอกและมีโอกาสได้ ปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอกมากขึ้น รูปแบบการปกครองแบบรวมศูนย์ของรัฐและความสัมพันธ์ ทางสังคมระหว่างชุมชนกับคนนอกชุมชนได้เกิดระบบอุปถัมภ์ที่ทำให้เกิดความไม่เสมอภาค เท่าเทียมกันในสังคมของชุมชนลำน้ำว่าขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนต้องพึ่งพิงคนจากหน่วยงาน ราชการ พ่อค้า และนายทุนในการดำรงชีวิต ปัจจัยการผลิต และรายได้จึงทำให้เกิดความเกรงใจ และเกรงกลัวในอำนาจมากเป็นพิเศษ การแสดงพฤติกรรมต่อคนกลุ่มดังกล่าวจึงมีลักษณะ นอบน้อมและยอมทำตาม รวมไปถึงผู้ที่สามารถติดต่อกับคนเหล่านั้นได้เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ซึ่ง ชาวบ้านจะให้ความเคารพและเชื่อฟังแต่สำหรับคนในชุมชนด้วยกันแล้ว ความเสมอภาคในการ แสดงความคิดเห็น การเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ของชุมชน และการแสดงพฤติกรรมต่อกันยังคงมี ลักษณะไม่แตกต่างกันไปจากเดิมมากนัก เนื่องจากความสัมพันธ์ของชุมชนมีความแนบแน่นและมี ความสัมพันธ์กันแบบพี่น้องมาตั้งแต่อดีตการวางกฎระเบียบในชุมชนมีการใช้กับทุกคนในชุมชน อย่างเท่าเทียมกันแต่สำหรับในส่วนของการลงโทษเมื่อทำผิดกฎแล้วผู้นำชุมชนหรือคณะกรรมการ

หมู่บ้านจะได้รับบทลงโทษที่มากกว่าชาวบ้านทั่วไป เช่น ค่าปรับหากมีการยิงปืนในหมู่บ้านถ้าหากเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านจะถูปรับปรับละ 1,000 บาท แต่หากเป็นชาวบ้านทั่วไปจะถูกปรับ 500 บาท การตั้งกฎเช่นนี้ก็เนื่องจาก ผู้นำชุมชนควรเป็นผู้ที่รู้จักดีอยู่แล้ว และต้องเป็นผู้ที่รักษากฎอย่างเข้มงวด ดังนั้นหากผู้นำทำผิดก็จะต้องรับโทษมากกว่าชาวบ้าน แต่อย่างไรก็ตามสภาพเศรษฐกิจ และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ได้ทำให้ความสามารถในการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ของคนในชุมชนมีแตกต่างกัน ความไม่เท่าเทียมกันในการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ ของชุมชนจึงเกิดขึ้น โดยคนที่มีความรู้และมี ความสามารถมากกว่าก็สามารถได้รับประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆ ของชุมชนมากกว่า

หลังจากมีการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2537-2546) ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านความเสมอภาคเท่าเทียมกัน ในสังคมขึ้นกล่าวคือมีชาวบ้านบางส่วนที่ได้มีโอกาสเข้าไปเกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยว และได้รับผลประโยชน์ในขณะที่ชาวบ้านบางส่วนไม่มีความเกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยวเลย แต่อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านส่วนใหญ่เกี่ยวกับเรื่องนี้ต่างไม่รู้สึก ว่าทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันแต่อย่างไรเพราะการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การเข้าเป็น สมาชิกกลุ่มแพไม้ไผ่ นั้นทางกลุ่มมีการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านที่ต้องการเข้าร่วมได้ทุกคนเพียงแต่ เข้ามาสมัครจะชำระค่าหุ้นส่วนเท่านั้น นอกจากนี้ภายในกลุ่มเองก็มีการจัดสรรผลประโยชน์และ การแบ่งหน้าที่ที่เท่าเทียมกันส่วนการเข้าไปรับจ้างบังคับแบพยางก็เช่นกันเป็นการเข้าไปทำงาน โดยความสมัครใจและชาวบ้านทุกคนมีโอกาสเท่าเทียมกันเพียงแต่ต้องการจะทำหรือไม่ซึ่งในส่วน ของการรับงานเองชาวบ้านก็จะมีการจัดคิวกัน ให้ทุกคนได้รับงานอย่างเท่าเทียมกัน

ในส่วนของการแสดงความคิดเห็น การแสดงพฤติกรรมต่อกัน และการเข้าถึงทรัพยากร ต่างๆ ของชุมชนนั้นการแสดงความคิดเห็นของชุมชนมีความเปลี่ยนแปลงไปมากพอสมควรซึ่ง นายเขียน แสนปูน กล่าวว่า ชาวบ้านมีความกล้าพูด กล้าแสดงออกและกล้าแสดงความคิดเห็นของ ตนเองมากขึ้นกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นที่ขัดกับคนอื่นมากกว่าในอดีตมาก เนื่องจากการที่ ชาวบ้านได้พบปะพูดคุยกับคนภายนอกมากกว่าแต่ก่อนและได้รู้จักพบเห็นอะไรมากขึ้นในส่วนการ แสดงพฤติกรรมต่อกันนั้นชาวบ้านยังคงแสดงออกต่อกันอย่างเท่าเทียมกันและจะมีความเกรงใจและ ให้ความเคารพต่อผู้อาวุโสหรือผู้นำหมู่บ้านมากกว่าอยู่เช่นเดิม

แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการท่องเที่ยวที่เข้ามายังชุมชนจะทำให้ชาวบ้านมีอาชีพเสริม แต่การเป็นคนรับจ้างผู้ประกอบการนั้น ทำให้อำนาจการต่อรองของชาวบ้านลดลง เกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้ประกอบการและชาวบ้านขึ้น โดยชาวบ้านเกิดความรู้สึกเกรงใจ และไม่กล้าต่อรองกับผู้ประกอบการแม้บางครั้งจะรู้สึกว่าไม่ได้รับความยุติธรรมเนื่องจากชาวบ้าน ต้องพึ่งพิงผู้ประกอบการความรู้สึกไม่เท่าเทียมนี้ได้เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวด้วย ซึ่งชาวบ้านเกิด ความรู้สึกเกรงใจไม่กล้าว่ากล่าวตักเตือนนักท่องเที่ยวเมื่อนักท่องเที่ยวกระทำผิด เช่น จากการ

สัมภาษณ์ชาวบ้าน ซึ่งเป็นคนบังคับเพียง ได้พบปัญหานักท่องเที่ยวบางคนที่ประพฤติตัวไม่เหมาะสม เช่น แอบนำเหล้าไปดื่มในแพหรือที่ขยะไม่เป็นที่ แต่ก็ไม่สามารถว่ากล่าวตักเตือนได้เพราะไม่กล้า รู้สึกว่าไม่มีสิทธิและต้องรักษาลูกค้า

นอกจากนี้ การทำกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น การล่องแพ ได้ทำให้เกิดความไม่เสมอภาคเท่าเทียมกัน ในด้านการใช้ประโยชน์จากลำน้ำว่าขึ้นจากที่เคยมีความเสมอภาคกันในการเข้าไปใช้ประโยชน์จากลำน้ำว่าให้เกิดการเปลี่ยนแปลงให้เกิดความไม่เสมอภาคกันขึ้น เนื่องจากขึ้นอยู่กับความสามารถ ในการปรับตัวของบุคคล โดยชาวบ้านที่สามารถปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงได้ก็สามารถได้รับประโยชน์จากการใช้ลำน้ำว่าได้อย่างเต็มที่ ในขณะที่ชาวบ้านบางกลุ่มซึ่งยังไม่สามารถปรับตัวได้ ต้องประสบกับข้อจำกัดในการใช้ประโยชน์จากลำน้ำว่ามากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงที่มีการท่องเที่ยว เช่นระหว่างผู้ที่รับจ้างบังคับแพซึ่งสามารถมีรายได้เสริมจากการล่องแพ จนเกือบครบครันกับผู้ที่ไม่ มีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวและยังคงต้องหาอาหารจากลำน้ำว่าในการดำรงชีวิตอยู่ด้วย เพราะ การล่องแพในลำน้ำว่าทำให้เกิดข้อจำกัดต่างๆ เช่น ช่วงเวลา และพื้นที่แก่ผู้ที่ต้องหาปลาในลำน้ำว่า

3.3 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนลำน้ำว่า ด้านวัฒนธรรม

สังคมและวัฒนธรรมเป็นส่วนสำคัญของความเป็นมนุษย์ เป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ และมีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้ง สิ่งที่แยกสังคมหนึ่งว่าแตกต่างจากอีกสังคมหนึ่งก็คือวัฒนธรรม ในขณะที่เดียวกันวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งที่ช่วยให้โครงสร้างสังคมคงอยู่ ดังนั้นการที่นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวย่อมมีการแต่งกาย ภาษา ตลอดจนพฤติกรรมในเรื่องต่างๆ ตลอดจนความรู้สึกลึกซึ้งนึกคิดจากสังคมของคนเข้ามาสู่ประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว

เนื่องจากวัฒนธรรมคือ ระบบสัญลักษณ์ซึ่งสมาชิกของสังคมตกลงกันว่าจะใช้ร่วมกันมนุษย์ ที่อยู่คนละสังคมย่อมมีวัฒนธรรมที่ต่างกัน เมื่อวัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้าง จึงย่อมหมาความว่า วัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้และมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งหรือสังคมอื่น การรับวัฒนธรรมอื่นมานับเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลง (อมรา พงศาพิชญ์, 2537)

วัฒนธรรมการบริโภค

ตั้งแต่โบราณกาลเป็นต้นมาการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมักจะตั้งถิ่นฐานที่ใกล้กับแหล่งน้ำ วัตถุประสงค์เพื่อความสะดวกในการพึ่งพาแหล่งน้ำในวิถีชีวิตประจำวัน การพึ่งพาแหล่งน้ำ ในด้านอาหารเป็นเหตุผลที่สำคัญประการหนึ่งตั้งแต่การพึ่งพา กุ้ง หอย ปลา ปู สัตว์น้ำอื่นๆ พืชน้ำ ต่างๆ เช่น เต้า ไก่ ผักกูด (เฟิร์น) ผักบุ้ง เป็นอาหารในชีวิตประจำวัน ผลการศึกษาของประพิมพร

สมนาแขง และคณะ (2528) (อ้างใน วิชัย นิลคง, 2545) เรื่องอาหารตามธรรมชาติว่าพืชน้ำ ปลา และ สัตว์น้ำต่างๆ เป็นอาหารตามธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อชาวบ้านในชนบททุกฤดูกาลรอบครัวในอดีต ไม่มีเงินสักบาทก็สามารถมีชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขถ้าหากว่ามีข้าวไว้รับประทานเพียงพอตลอดปี ส่วนกับข้าวนั้นจะหามาจากแหล่งน้ำหรือในป่าใกล้ๆ กับหมู่บ้านที่มีความอุดมสมบูรณ์ วันๆ หนึ่งแทบจะไม่ต้องใช้เงินซื้ออาหารอะไรเลยปลาและสัตว์น้ำในแหล่งน้ำเป็นแหล่งอาหารโปรตีนหลักของชุมชน

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านในชุมชนลำน้าวัวถึงการบริโภคของชุมชนในอดีตพบว่า ชุมชนลำน้าวัวทั้ง 3 หมู่บ้านมีลักษณะการบริโภคคล้ายคลึงกันคือ การบริโภคของชาวบ้านในชุมชนเป็นไปในลักษณะเรียบง่ายบริโภคข้าวเหนียวเป็นหลักซึ่งแต่ละครัวเรือนจะปลูกไว้บริโภคเอง การบริโภคของแต่ละครัวเรือนส่วนใหญ่ได้จากธรรมชาติซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์มากอาหารที่บริโภคเป็นอาหารพื้นเมืองง่ายๆ ที่ครัวเรือนสามารถหาได้ในชุมชนและแหล่งอาหารตามธรรมชาติ เช่น หน่อไม้ และเห็ดในป่า แหล่งอาหารโปรตีนจากปลา สัตว์น้ำและพืชน้ำในแหล่งน้ำธรรมชาติ ส่วนอาหารประเภทเนื้อหมู เนื้อไก่ นานๆ ถึงจะได้บริโภคครั้งหนึ่ง ชาวบ้านจะมีการฆ่าหมูแล้วแบ่งขายกันในหมู่บ้านเรียกว่า “ตกป๋น” นานๆ จะมีครั้งหนึ่ง โดยเฉพาะถ้าเป็นเนื้อวัว เนื้อควาย ชาวบ้านจะนิยมฆ่าวัวฆ่าควายกันในเทศกาลที่สำคัญๆ เท่านั้น เช่น ในเทศกาลปีใหม่เมือง (สงกรานต์) ประเพณีเข้าพรรษา วันออกพรรษาหรือช่วงที่มีงานสมโภชน์เฉลิมฉลองกันประจำปีเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่แล้วครัวเรือนจะไม่นิยมซื้ออาหารบริโภคเช่นเดียวกับของใช้ในครัวเรือนที่ชาวบ้านใช้ภูมิปัญญานำเอาธรรมชาติรอบตัวมาประยุกต์ใช้ เช่น การนำเอาไม้ไผ่มาจักสานเป็นอุปกรณ์ต่างๆ ใช้ในครัวเรือน

ก่อนการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2520-2536) มีการพัฒนาสาธารณูปโภคโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม เช่น การสร้างถนน น้ำประปา ไฟฟ้า ลักษณะการบริโภคของครัวเรือนในชุมชนลำน้าวัวบางส่วนก็มีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยนอกจากการเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนาสาธารณูปโภคแล้ว การทำลายธรรมชาติด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์และด้วยความตั้งใจของชาวบ้านทั้งในและนอกชุมชน ได้ทำให้เกิดความยากลำบากในการหาอาหารจากธรรมชาติในการดำรงชีพมากขึ้น เช่น การหาปลาจากแหล่งน้ำที่หาได้ยากเพราะมีจำนวนลดลงอย่างรวดเร็วจากการนำเอาเครื่องมือจับปลาที่ร้ายแรงมาใช้โดยเฉพาะในช่วง ปี พ.ศ. 2535 ถือเป็นช่วงวิกฤตสัตว์น้ำ (วิชัย นิลคง, 2545) ในช่วงนี้เองที่ทำให้ชุมชนเริ่มที่จะซื้ออาหารจากรถขายอาหารที่เข้ามาขายอาหารตามหมู่บ้านต่างๆ มากขึ้นและทำให้มีการบริโภคอาหารที่หลากหลายขึ้น จนกระทั่งในช่วงต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2540 ชุมชนจึงได้รูปแบบในการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ สามารถทำให้สัตว์น้ำในลำน้าวัวเพิ่มขึ้น ลักษณะการบริโภคของครัวเรือนในช่วงก่อนมีการท่องเที่ยวมีการซื้ออาหารบริโภคมากขึ้น

เนื่องจากหาได้ง่ายและสะดวกสบายแต่การบริโภคอาหารตามธรรมชาติก็ยังมีอยู่ เพราะชุมชนยังมีรายได้น้อย

หลังจากมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนแล้ว (พ.ศ. 2537-2546) ลักษณะการบริโภคของชุมชนล้าช้าว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปเล็กน้อย จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่สม แก้วใส ผู้ใหญ่ชุมชนทองคำ และนายเจริญ ประทอง ได้เล่าว่าการบริโภคของชุมชนได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ก่อนที่จะมีการท่องเที่ยวเนื่องจากการเดินทางและการติดต่อสื่อสารของคนในชุมชนกับภายนอกมีมากขึ้นและง่ายขึ้น การหาอาหารบริโภคตามแหล่งธรรมชาติมีน้อยลงกว่าในอดีตมากเพราะชาวบ้านไม่ค่อยมีเวลาและหาอาหารตามธรรมชาติในปัจจุบันนี้ต้องใช้เวลามากขึ้นกว่าในอดีตกว่าที่จะได้อาหารมาพอบริโภค ชาวบ้านจึงนิยมที่จะเอาเวลานั้นไปทำงานหาเงินมาซื้ออาหารมากกว่าที่จะหาเองแต่ลักษณะของอาหารก็ยังคงเป็นเช่นเดิมคือ เป็นอาหารง่ายๆ ที่มีส่วนประกอบหาได้ตามฤดูกาล เช่น หน่อไม้ เห็ด ไข่มดส้ม นอกจากนี้การเข้ามาของการพัฒนาสาธารณูปโภคต่างๆ ชุมชนมีการเรียนรู้และได้รับความรู้จากหน่วยงานราชการ เช่น การทานอาหารสุก รวมทั้งชุมชนมีการบริโภคข้อมูลข่าวสารต่างๆ จากนอกชุมชนมากขึ้นจากสื่อต่างๆ ทำให้การได้เห็นความสะดวกสบายของเมืองข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันของคนในชุมชนเริ่มที่จะเปลี่ยนแปลงให้ทันสมัยมากขึ้นมีการใช้เครื่องใช้ไฟฟ้าและมีความต้องการเครื่องใช้ที่ทันสมัยมากกว่าในอดีตทำให้มีการใช้จ่ายเพื่อซื้อสินค้าจากนอกชุมชนมากขึ้น การนิยมบริโภควัตถุดิบมากขึ้นนี้ได้ทำให้ชุมชนเริ่มที่จะให้ความสำคัญกับการทำงานเพื่อหาเงินมาใช้จ่ายมากกว่าในอดีตการหาอาหารตามธรรมชาติมาบริโภคในครัวเรือนจึงมีน้อยลงครัวเรือนส่วนใหญ่ในชุมชนนิยมซื้ออาหารเพื่อบริโภคมากขึ้น ซึ่งสามารถสังเกตได้จากชุมชนเริ่มมีรถขายของเข้าไปในชุมชนและมีร้านค้าขายของชำในชุมชนเพิ่มขึ้น การหาอาหารบริโภคจากธรรมชาติในปัจจุบันนี้ครัวเรือนส่วนใหญ่ไม่ได้มีการทำเป็นกิจวัตรจะหาบ้างในบางช่วงมีเพียงบางครัวเรือนเท่านั้นที่พึ่งพิงอาหารจากธรรมชาติเป็นหลักอยู่

วัฒนธรรมการบริโภคอาหารของนักท่องเที่ยวไม่ได้มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่ชุมชนเท่าใดนัก เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังคงเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีวิถีชีวิตไม่ต่างจากชาวบ้านมากนัก การท่องเที่ยวเพียงทำให้ชุมชนได้รู้จักอาหารที่มีความแปลกใหม่มากขึ้นเช่น แชนวิช รวมทั้งอาหารสำเร็จรูปบางอย่างซึ่งชาวบ้านคนหนึ่งเล่าให้ฟังว่า รู้จักจากนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวแล้วแบ่งให้รับประทาน ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการบริโภคของชุมชนล้าช้าว่า เกิดจากการพัฒนาสาธารณูปโภค การเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจ สภาพสิ่งแวดล้อมที่เข้ามากระทบชุมชนมากกว่าการเข้ามาของการท่องเที่ยว แต่อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการบริโภคนี้ก็ไม่ได้มีมากนักทำให้ชุมชนเปลี่ยนรูปร่างไปซึ่งก็เนื่องจากชุมชนยังมี

ข้อจำกัดหลายประการ เช่น รายได้ของชุมชนที่ยังต่ำมาก รวมทั้งความเคยชินในการบริโภคอาหารพื้นเมืองของชุมชน เป็นต้น

การดำเนินชีวิต

นับตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานของชุมชนลำน้าว้าก็เพื่อหาที่ทำกินที่อุดมสมบูรณ์ การดำเนินชีวิตของชุมชนก็เพื่อหาอาหารบริโภคในชีวิตประจำวันไม่มีการสะสมทุนทำให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างเรียบง่ายไม่ดิ้นรนแข่งขันเพราะทรัพยากรมีอยู่อย่างเหลือเฟือสามารถตอบสนองความต้องการของทุกคนได้โดยขึ้นอยู่กับความสามารถในการเข้าไปใช้และเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ ชุมชนลำน้าว้าเป็นชุมชนเกษตรกรรมที่ทำไร่เลื่อนลอยโดยปลูกข้าวเป็นพืชหลัก

ก่อนการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2520-2536) การพัฒนาสาธารณูปโภคได้ทำให้ชุมชนลำน้าว้ามีความสะดวกสบายในการติดต่อกับสังคมภายนอกมากขึ้นแต่การดำเนินชีวิตของชาวบ้านในชุมชนลำน้าว้ายังคงทำการเกษตรโดยทำไร่เป็นหลักมีการปลูกข้าวเพื่อบริโภคและได้รับการส่งเสริมให้ปลูกพืชไร่อื่นๆ เช่น ข้าวโพด ถั่วเหลือง เป็นพืชเศรษฐกิจร่วมด้วยเวลาส่วนใหญ่ของชุมชนจะเป็นการทำไร่เกษตรทั้งในรอบปี และในรอบวันชุมชนจะใช้เวลาส่วนใหญ่กับการทำไร่ การเกษตร การอยู่ในไร่ การพัฒนาสาธารณูปโภคและกระแสบริโภคนิยมทำให้ชุมชนให้ความสำคัญกับระบบเงินตรา การแสวงหารายได้เป็นตัวเงินได้ทำให้ชุมชนมีการทำงานรับจ้างในช่วงว่างจากการทำไร่ การดำเนินชีวิตในรอบ 1 ปีของชุมชนลำน้าว้าสามารถอธิบายตามตารางได้ดังนี้

เกียง (ม.ค.)	ยี่ (ก.พ.)	3 (มี.ค.)	4 (เม.ย.)	5 (พ.ค.)	6 (มิ.ย.)	7 (ก.ค.)	8 (ส.ค.)	9 (ก.ย.)	10 (ต.ค.)	11 (พ.ย.)	12 (ธ.ค.)
		เตรียมพื้นที่ ถางและเผา ไร่รอบปลูก (พื้นไร่)			ทำไร่ ข้าวไร่, ข้าวโพด, ถั่วเหลือง				เก็บเกี่ยว ผลผลิต		ว่างจาก การทำไร่
ทำงาน รับจ้าง, นำ วัวไปเลี้ยง ในป่า											

* หมายเหตุ : การนับเดือนแบบพื้นเมืองเริ่มเดือนหนึ่ง ที่เดือนพฤศจิกายน

ชุมชนลำน้าว้ามีการเตรียมพื้นที่ทำไร่เรียกว่า “พื้นไร่” ในช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน โดยการถางและเผา เพื่อรอบปลูกในช่วงเดือน พฤษภาคม – กันยายน ถูฝนที่จะมาถึง เนื่องจากพื้นที่ทำไร่ของชุมชนลำน้าว้าทำบนพื้นที่ภูเขาจึงต้องอาศัยน้ำฝนเป็นหลักและเมื่อถึงปลายเดือนกันยายน-

ตุลาคมจะเป็นช่วงทำการเก็บเกี่ยวผลผลิต คราวเรือนที่ปลูกข้าวก็จะฟาดข้าวเก็บไว้บริโภคในครัวเรือน คราวเรือนที่ปลูกข้าวโพคก็จะหักข้าวโพคเพื่อเตรียมไว้รอจำหน่ายหลังจากการเก็บเกี่ยวแล้วชุมชนจะว่างจากการทำงานหลัก ในช่วงนี้เองที่ชาวบ้านจะทำงานรับจ้างวัยแรงงานมักออกไปรับจ้างนอกชุมชนเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวและในบางครัวเรือนก็จะมีคนนำวัว ควาย ไปเลี้ยงในป่า โดยถ้าหากเป็นช่วงที่เพื่อนบ้านในชุมชนยังเก็บเกี่ยวผลผลิตจากไร่ไม่หมดเจ้าของวัวก็ต้องออกไปเฝ้าวัวด้วยเพื่อป้องกันการเข้าไปทำลายไร่ของเพื่อนบ้าน ส่วนในรอบ 1 วันของชาวบ้านนั้นหากเป็นช่วงฤดูการทำไร่ชาวบ้านก็จะออกจากบ้านตั้งแต่เช้าและใช้เวลาในไร่ทั้งวัน จะกลับบ้านอีกครั้งในช่วงเย็นและหากเป็นช่วงสิ้นสุดการทำไร่แล้ว ชาวบ้านที่ไม่ได้ออกไปทำงานนอกชุมชนก็จะหางานรับจ้างเล็กๆ น้อยๆ ในชุมชน หรือเข้าป่าหาของป่าหาไม้ไปมาจกสาน นำวัวไปเลี้ยงในป่าซึ่งส่วนใหญ่ก็จะใช้เวลาทั้งวันในการทำกิจกรรมดังกล่าว

หลังจากการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2537-2546) การดำเนินชีวิตส่วนใหญ่ยังทำการเกษตรอยู่เช่นเดิม สำหรับชาวบ้านที่ไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวการดำเนินชีวิตก็ยังคงดำเนินไปเหมือนในอดีต ส่วนชาวบ้านที่ทำงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจะมีการดำเนินชีวิตประจำวันเปลี่ยนแปลงไปเล็กน้อยคือ การดำเนินชีวิตมีระเบียบแบบแผนมากขึ้นมีการวางแผนการทำงานล่วงหน้า เนื่องจากต้องมีการจัดสรรเวลาทำงานรับจ้างการท่องเที่ยวทำให้งานเกี่ยวกับการเกษตรบางอย่างมีการจ้างแรงงานมาช่วย เช่น การเก็บเกี่ยวเพราะต้องการให้เสร็จเร็วเพื่อไปทำงานรับจ้างงานท่องเที่ยว ซึ่งฤดูกาลท่องเที่ยวจะเริ่มขึ้นในช่วงต้นฤดูหนาวในเดือนตุลาคมซึ่งคาบเกี่ยวกับช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิต นอกจากนี้ชาวบ้านที่ทำงานรับจ้างในอุทยานฯเริ่มให้ความสำคัญกับการทำการเกษตรน้อยลง เนื่องจากการเข้าไปรับจ้างทำงานให้อุทยานฯเหนื่อยน้อยกว่าและได้ค่าจ้างที่แน่นอนโดยนางรอน ป่านนูน กล่าวว่า ปัจจุบันนี้งานในไร่ส่วนใหญ่สามีจะเป็นคนทำส่วนตนเองนั้นไม่ค่อยได้ทำแล้ว เนื่องจากตนได้เป็นลูกจ้างรายวันของอุทยานฯ ทำให้การทำงานในอุทยานคุ้มกว่าเพราะจะได้รับเงินค่าจ้างแน่นอนทุกวันส่วนงานในไร่หากจำเป็นจริงๆ เท่านั้นถึงจะหยุดงานที่อุทยานฯ ไปทำ

การท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับชาวบ้านขึ้น โดยไม่รู้ตัวเนื่องจากชุมชนล้าหน้าว่าเป็นชุมชนที่ใช้ชีวิตเรียบง่ายและไม่ค่อยได้ปฏิสัมพันธ์กับภายนอกเท่าใดนักทำให้ชาวบ้านค่อนข้างจะขี้อายและเก็บตัว เมื่อมีการท่องเที่ยวมีคนมาหลายตาเข้ามาในชุมชนชาวบ้านจึงได้ปรับตัวเองให้มีระเบียบมากขึ้น มีการดูแลทำความสะอาดหน้าบ้านมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่คุ้นเคยบางอย่างจากที่ชาวบ้านเคยดำเนินชีวิตแบบง่ายๆ ก็มีการปรับเปลี่ยนให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย เช่น การตากผ้าก็ไปตากในที่ลับตาไม่ตากตามหน้าบ้านเหมือนในอดีตเมื่อออกจากบ้านก็แต่งกายมิดชิด ซึ่งก็เนื่องจากความรู้สึกลอายของชาวบ้านและกลัวจะโดนดูถูกนั่นเอง

การเข้าไปใช้พื้นที่ลำน้ำว่าของชาวบ้านมีน้อยลงในช่วงที่มีการท่องเที่ยว ปกติลำน้ำว่าเป็นที่
นันทนาการของชุมชนที่สำคัญตอนเย็นหลังจากทำงานแล้วมักจะไปเล่นน้ำ อาบน้ำ และพักผ่อน แต่
ในช่วงเทศกาลชาวบ้านบางส่วนต้องงด เช่น ผู้หญิง เพราะอายนักท่องเที่ยวส่วนเด็กๆ ก็ยังคงไปเล่น
น้ำกันแต่ก็จะมีข้อจำกัดมากขึ้น

นอกจากนี้ยังได้เกิดการปรับตัวของชาวบ้านจากที่เคยดำเนินชีวิตแบบเกษตรกรในพื้นที่
ห่างไกลที่ไม่ค่อยได้ปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอกมากนักทำให้รู้สึกอายคนแปลกหน้าและไม่กล้าพูดคุย
กับคนแปลกหน้าแต่เมื่อมีการท่องเที่ยวชาวบ้านส่วนหนึ่งต้องเข้าสู่อาชีพบริการ การดำเนินชีวิตต้อง
พึ่งพาคนภายนอกมากขึ้น ทั้งผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยว ทำให้ต้องปรับตัวมีความกล้าที่จะพูด
คุย ทักทาย พบปะคนแปลกหน้ามากขึ้นและแม้แต่ชาวบ้านที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
แต่การมีคนแปลกหน้าเข้ามาในชุมชนบ่อยๆ ก็ทำให้เกิดความเคยชินและปรับตัวตามไปด้วย
ในที่สุด

การสูญเสียทางวัฒนธรรม และการรับวัฒนธรรมใหม่

วัฒนธรรมของชุมชนอันได้แก่ วัฒนธรรมการพูด วัฒนธรรมการแต่งกาย และวัฒนธรรม
ประเพณีบางอย่างของชุมชนได้มีการเปลี่ยนแปลงเรื่อยๆ นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจาก
การได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับสังคมภายนอกและการพัฒนาในด้านต่างๆ ทำให้ชุมชนต้องม
ีการเปลี่ยนแปลงเพื่อสามารถดำรงชีวิตในสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย
แต่วัฒนธรรมต่างๆ ของชุมชนก็ไม่ได้มีการสูญเสียไปอย่างถอนรากถอนโคน เนื่องจากสภาพสังคม
ของชุมชนที่ยังคงมีระบบการผลิตแบบดั้งเดิม การพึ่งพิงธรรมชาติในการดำรงชีวิตตลอดจนความเชื่อ
และค่านิยมของชุมชนที่ยังยึดธรรมชาติเป็นศูนย์กลางจึงทำให้มีการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่ไม่
แตกต่างจากในอดีตมากนักแต่อาจมีการเปลี่ยนรูปแบบไปบ้างเพื่อให้เข้ากับสภาพสังคมและการ
ยอมรับจากสังคมภายนอก

วัฒนธรรมการพูด ชุมชนลำน้ำว่ามีการใช้ภาษาพื้นเมืองในการติดต่อสื่อสารมาตั้งแต่
บรรพบุรุษ ก่อนการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2520-2536) มีการพัฒนาสาธารณูปโภค
และการพัฒนาในด้านต่างๆ ชุมชนได้มีโอกาสติดต่อกับสังคมภายนอกการได้เห็นสื่อต่างๆ การได้ออก
ไปทำงานนอกชุมชน การได้เข้าโรงเรียนทำให้ชาวบ้านบางส่วน โดยเฉพาะเยาวชนและวัยรุ่นมีการ
เรียนรู้ภาษากลางแต่การใช้ภาษากลางในการสื่อสารนั้นไม่ได้เกิดขึ้นแทนที่ภาษาพื้นเมืองแต่อย่างใด
ชาวบ้านยังคงมีการใช้ภาษาพื้นเมืองอยู่แม้ว่าจะได้มีการติดต่อกับบุคคลภายนอกก็ตาม

หลังจากการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2537-2546) นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เข้ามา
ในช่วงแรกเป็นนักท่องเที่ยวที่เป็นคนภาคเหนือจึงมีการใช้ภาษาพื้นเมืองในการติดต่อสื่อสาร

ชาวบ้านที่มีอาชีพเสริมเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมีการปรับตัวใช้ภาษากลางในการติดต่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยวที่ใช้ภาษากลางบ้าง แต่ไม่มากนักโดยส่วนใหญ่แล้วผู้ที่ให้บริการท่องเที่ยวหากเป็นกลุ่มของผู้ที่เป็นผู้นำชุมชนด้วยจะมีความเคยชินกับการใช้ภาษากลาง ในการติดต่อสื่อสารกับนักท่องเที่ยวก็จะมีการใช้ภาษากลางบ้าง ส่วนชาวบ้านทั่วไปนั้นส่วนใหญ่จะฟังภาษากลางเข้าใจ แต่ก็ไม่ค่อยพูดภาษากลางกับนักท่องเที่ยวเท่าใดนัก ซึ่งส่วนหนึ่งก็เนื่องจากชาวบ้านไม่มีความเคยชินในการใช้ภาษากลางรู้สึกเขินอายและกลัวพูดผิด ส่วนนักท่องเที่ยวเองก็สามารถเข้าใจภาษาพื้นเมืองได้บ้าง จึงทำให้การปรับเปลี่ยนใช้ภาษากลางเพื่อการท่องเที่ยวมีไม่มากนัก แต่สำหรับเยาวชน และเด็ก ๆ แล้วส่วนใหญ่จะใช้ภาษากลางได้ดี และกล้าพูดมากกว่าเนื่องจากได้เรียนรู้จากโรงเรียน และมีการปรับตัวได้ดีกว่าผู้ใหญ่

วัฒนธรรมการแต่งกาย ก่อนการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2520-2536) โดยปกติการแต่งกายของชาวบ้านมีลักษณะเรียบง่าย ผู้หญิงยังนิยมนุ่งผ้าถุง แต่เสื้อนิยมใส่เสื้อยืดตามสมัยนิยม การแต่งกายในชีวิตประจำวันของชาวบ้านมีลักษณะที่เรียบง่ายอยู่แล้ว และด้วยฐานะเสื้อผ้าจึงเก๋บ้าง ขาดบ้างแต่ชาวบ้านจะไม่เอาใจใส่เท่าใดนักหากอยู่ในหมู่บ้านของตนเองเนื่องจากชาวบ้านต่างก็รู้จักกันหมดและไม่คิดว่าเป็นเรื่องน่าอาย นอกจากนี้ด้วยรายได้ที่ต่ำมากของชุมชนล้าช้าว่าเสื้อผ้าบางส่วนของเสื้อผ้าบริจาคโดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กนักเรียน

หลังจากเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2537-2546) ชาวบ้านต้องเอาใจใส่กับการแต่งกาย ออกนอกบ้านมากขึ้นแม้ว่าจะเพียงเดินอยู่ในหมู่บ้านก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากชาวบ้านรู้สึกอายนักท่องเที่ยว และกลัวว่านักท่องเที่ยวจะดูถูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กวัยรุ่นมีการให้ความสนใจการแต่งกายของตนเองมากขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่มีการพัฒนาสาธารณูปโภคการได้ติดต่อกับสังคมภายนอกและการได้เห็นสื่อโทรทัศน์ แต่หลังจากมีการท่องเที่ยว มีการเข้ามาของคนต่างถิ่นในชุมชนจำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลท่องเที่ยวการได้พบกับนักท่องเที่ยวโดยตรงทำให้มีการแสดงพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงการแต่งกายให้ทันสมัยขึ้นอย่างชัดเจน

วัฒนธรรมประเพณี ก่อนการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2520-2536) วัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ของชุมชนมีขึ้นรับใช้ชุมชน กล่าวคือ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเป็นกิจกรรมยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เกิดการรวมกลุ่มรวมแรงร่วมใจและแสดงออกถึงความเป็นชุมชนของชุมชน ล้าช้าว่าการร่วมประเพณีเกิดขึ้นจากใจของชุมชน

หลังจากการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2537-2546) การท่องเที่ยวได้ทำให้วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนบางอย่างเปลี่ยนแปลงไปบ้างและมีการเพิ่มรูปแบบของวัฒนธรรมประเพณีบางอย่างขึ้นใหม่ในชุมชนเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยว ประเพณีสำคัญต่างๆ ของชุมชน ได้แก่ ประเพณีนมัสการพระธาตุยอยหงส์ ประเพณีนมัสการพระธาตุคำปลิว (คำปั่ว) ได้รับความสนใจ

จากหน่วยงานราชการในการสนับสนุนส่งเสริมให้เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว มีการจัดงานที่ใหญ่โตขึ้นประเพณีสงกรานต์ปัจจุบันมีการเพิ่มกิจกรรมมากขึ้น เช่น การประกวด เทพี การแข่งขันเปตอง การประกวดร้องเพลงซึ่งจัดให้เป็นรูปแบบทุกปีในวันที่ 12-14 เมษายน ที่หาดทรายหมูบ้านน้ำว่า นอกจากนี้ยังได้มีการรื้อฟื้นประเพณีการตีเค็งประเพณีดั้งเดิมของชาวเผ่าถิ่น ในหมู่บ้านน้ำว่าขึ้นเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวได้มีการรื้อฟื้นประเพณีให้มีความเข้มข้นขึ้น จากที่เคยทำประเพณีกันเฉพาะในหมู่บ้านปัจจุบันเมื่อมีการท่องเที่ยวได้เปิดโอกาสให้คนนอกชุมชนได้ มีส่วนร่วม รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลงช่วงเวลาการประกอบพิธีให้เป็นไปตามความต้องการของ นักท่องเที่ยวด้วยทำให้ประเพณีการตีเค็งปัจจุบัน ไม่ได้เป็นประเพณีของชาวบ้านเท่านั้นแต่ยังเป็น ประเพณีที่ตอบสนองการท่องเที่ยวด้วย วัฒนธรรมประเพณีที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อตอบสนอง การท่องเที่ยวนี้ได้ทำให้คุณค่าดั้งเดิมของประเพณีบางอย่างเปลี่ยนแปลงไป ชาวบ้านบางส่วน โดยเฉพาะผู้อาวุโสให้ความสนใจเข้าร่วมงานน้อยลง ซึ่งส่วนหนึ่งเนื่องจากไม่สามารถปรับตัวให้ เข้ากับคนจำนวนมากๆ ได้และรู้สึกว่าการที่จัดขึ้นเป็นงานท่องเที่ยวไม่ใช่งานประเพณีเหมือนอดีต นอกจากนี้เยาวชนที่เข้าร่วมงานยังให้คุณค่าแก่ประเพณีเปลี่ยนไปโดยมองว่าเป็นงานรื่นเริงสร้าง ความสนุกสนานมากกว่า

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การท่องเที่ยวที่เข้าในชุมชนลำน้ำว่าในช่วงที่ผ่านมายังไม่ได้ทำให้เกิด การสูญเสียและการรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามามากนัก เนื่องจากการขยายตัวของการท่องเที่ยวได้เกิด ขึ้นช้าๆ และชุมชนก็ไม่ได้มีการปฏิสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวมากนัก แต่อย่างไรก็ตามการขยายตัว ของการท่องเที่ยวที่มากขึ้นเรื่อยๆ ก็อาจทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนได้หากการวางแผน การพัฒนาการท่องเที่ยวขาดการเอาใจใส่และมุ่งที่จะสร้างรายได้เพียงอย่างเดียว

3.4 การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนลำน้ำว่า ด้านสิ่งแวดล้อมกายภาพ

การเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมกายภาพถือว่ามีความสำคัญอย่างมากในชุมชนลำน้ำว่า เนื่องจากนอกจากสิ่งแวดล้อมจะเป็นปัจจัยดึงดูดหลักของการท่องเที่ยวแล้ว สิ่งแวดล้อมในชุมชน เช่น ป่า ลำน้ำ และสภาพอากาศยังเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตที่สำคัญของชุมชนด้วย

ขยะของเสีย และสิ่งก่อสร้างที่ไม่เหมาะสม

บริเวณชุมชนลำน้ำว่านั้นเป็นพื้นที่ที่แวดล้อมด้วยธรรมชาติป่าไม้และลำน้ำ ในอดีต นับตั้งแต่ตั้งหมู่บ้าน ในช่วงก่อนการพัฒนาสาธารณูปโภคต่างๆ เช่น ถนนลาดยาง ไฟฟ้า น้ำประปา มลภาวะต่างๆ เช่น มลภาวะทางอากาศ มลภาวะทางเสียง ขยะของเสียมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่ขยะ ต่างๆ จะเป็นขยะจากบ้านเรือนที่สามารถย่อยสลายได้ตามธรรมชาติชุมชนจะจัดการ โดยการเผา

และฝั ง เนื่องจากชุมชนมีประชากรน้อยประกอบกับการบริโภคของชุมชนเป็นการบริโภคจากธรรมชาติเป็นหลักสิ่งก่อสร้างต่างๆ เช่น บ้านเรือน สะพานก็สร้างขึ้นจากวัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ ไม้เต็ง

ก่อนการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2520-2536) มีการพัฒนาสาธารณูปโภคต่างๆ ในชุมชนลำน้ำว้า ลักษณะการบริโภคที่เข้ามาจากภายนอกชุมชนทำให้ลักษณะของขยะจากบ้านเรือนของชุมชนมีวัสดุที่ไม่สามารถย่อยสลายได้ เช่น ถุงพลาสติก ขวดแก้ว มากขึ้นแต่ก็มีจำนวนไม่มากนักชุมชนยังสามารถที่จะจัดการได้ด้วยตนเองด้วยการเผาและฝัง ส่วนขยะประเภทขวดแก้วก็จะเก็บไว้ขายให้กับคนรับซื้อของเก่าที่จะเข้ามารับซื้อในชุมชน นอกจากนี้เนื่องจากชุมชนมีรายได้ต่ำจึงได้เรียนรู้ที่จะนำเอาขยะที่เหลือใช้ต่างๆ มาใช้ประโยชน์ซ้ำ เช่น นำกระป๋องนมเก่ามาใช้ใส่ของขวดน้ำอัดลมที่เป็นพลาสติกก็นำมาใส่น้ำดื่ม เป็นต้น ซึ่งก็ช่วยจัดการขยะที่ย่อยสลายยากในชุมชนได้ทางหนึ่ง นอกจากนี้การได้พบเห็นสังคมภายนอกได้ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้วัสดุในการสร้างบ้านเป็นปูน สังกะสี และตะปูแต่ก็ยังมีองค์ประกอบหลักเป็นไม้ซึ่งหาได้ง่ายในชุมชนอยู่

หลังจากการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน (พ.ศ. 2537-2546) มลภาวะเช่น ขยะของเสียและสิ่งปลูกสร้างในชุมชนเริ่มมีมากขึ้น โดยในช่วงแรกของการเข้ามาของการท่องเที่ยวนั้นนักท่องเที่ยวยังมีไม่มาก มลภาวะต่างๆ เช่น ขยะของเสียจากนักท่องเที่ยวจึงยังมีไม่มากนัก สิ่งปลูกสร้างต่างๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวก็ได้เริ่มมีขึ้นในชุมชนบ้างอาทิเช่น ในหมู่บ้านน้ำว้าได้มีการสร้างศาลาที่พัก ห้องน้ำให้นักท่องเที่ยวในบริเวณหาดทราย (จุดลงแพในปัจจุบัน) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 โดยในขณะนั้นยังไม่มีการท่องเที่ยวล่องแพแต่จะมีนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวพักผ่อนจึงมีการสร้างศาลาเพื่ออำนวยความสะดวก บังแดด บังฝนให้กับนักท่องเที่ยว ต่อมาหลังจากมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวล่องแพไม้ไผ่และล่องแพยางขึ้นในพื้นที่บ้านน้ำว้า ทำให้มีนักท่องเที่ยวจำนวนมากเข้ามาเที่ยวยังพื้นที่ลำน้ำว้าในปี พ.ศ. 2543 ชาวบ้านได้รวมกลุ่มกันสร้างร้านอาหารโดยสร้างเป็นระเบียบไม้บริเวณริมลำน้ำว้า แต่ได้ปิดกิจการไปเนื่องจากประสบกับปัญหาการค้าไม่ดีเท่าที่ควรปัจจุบันจึงยังมีระเบียบของร้านอาหารที่ถูกปล่อยร้างปรากฏอยู่และแม้ว่าจะสร้างจากวัสดุธรรมชาติที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติพอสมควรแต่การถูกปล่อยร้างจึงดูแล้วไม่สวยงามเท่าใดนัก ส่วนบริเวณจุดลงแพหมู่บ้านน้ำว้าได้มีการสร้างศาลาไม้ไว้สำหรับนั่งพักผ่อนและห้องน้ำขนาด 2 ห้องที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำพางได้มาสร้างไว้เพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวสำหรับศาลาไม้ที่สร้างขึ้นนี้ทำจากไม้และมุงหลังคาด้วยใบคาเป็นศาลาเล็กๆ หลังเดียวที่มีความกลมกลืนกับธรรมชาติพอสมควร อย่างไรก็ตามแม้ว่าหลังจากมีการท่องเที่ยวแล้วการก่อสร้างต่างๆ ในชุมชนบ้านน้ำว้านั้นก็ไม่ได้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นแต่อย่างใดมีเพียงการสร้างห้องน้ำเพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเท่านั้น การที่ในชุมชนลำน้ำว้ายังไม่ได้มีสิ่งปลูกสร้างเพื่อรองรับการท่องเที่ยวมากนักนั้น เนื่องจากที่ผ่านมาชุมชนไม่มีศักยภาพในการพัฒนาให้ชุมชนของตนเองเป็น

แหล่งท่องเที่ยวจึงได้รอการพัฒนาจากส่วนราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ซึ่งแม้ว่าจะมีโครงการแต่ก็ติดปัญหาด้านงบประมาณ อีกทั้งผู้ประกอบการที่เข้ามาให้บริการท่องเที่ยวในชุมชนส่วนใหญ่เน้นให้บริการท่องเที่ยวเป็นหลัก ส่วนการพักค้างของนักท่องเที่ยวก็จะประสานงานกับอุทยานแห่งชาติแม่จรมหรือรีสอร์ทเอกชนของข้าราชการท้องถิ่นซึ่งมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ ดังนั้นจึงทำให้ในพื้นที่ชุมชนลำน้ำว่าไม่ได้มีสิ่งปลูกสร้างที่ไม่เหมาะสมเกิดขึ้นมากนักซึ่งก็ส่งผลดีต่อสภาพแวดล้อมของชุมชนลำน้ำว่าที่ยังคงความเป็นธรรมชาติอยู่มาก

การท่องเที่ยวได้ทำให้จำนวนและประเภทของขยะมีความหลากหลายมากขึ้น โดยในช่วงแรกที่มีการท่องเที่ยวบริเวณลำน้ำว่านั้นได้เกิดขยะจากการท่องเที่ยวบริเวณลำน้ำว่าบ้างแต่ก็ไม่มากนักชุมชนสามารถช่วยกันจัดการได้เนื่องจากนักท่องเที่ยวยังมีไม่มากแต่เมื่อนักท่องเที่ยวมากขึ้นจำนวนขยะจึงมีมากไปด้วย ซึ่งขยะส่วนใหญ่เป็นขยะประเภทไม่สามารถย่อยสลายได้ตามธรรมชาติ เช่นขวดแก้ว พลาสติก และโฟมในช่วงแรกชุมชนได้มีการจัดการให้มีการนำถังขยะไปวางไว้บริเวณหาดทรายจุดลงแพเพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยชุมชนช่วยกันดูแลนำขยะไปทิ้งในหลุมขยะของชุมชนและดูแลความสะอาดของพื้นที่ท่องเที่ยวในวันพัฒนาหมู่บ้าน ต่อมาการท่องเที่ยวที่ขยายตัวทำให้มีนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งมีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลสงกรานต์ทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวมีมากขึ้น ปัญหาขยะจึงมีมากขึ้น โดยแม้ว่าชุมชนจะได้พยายามนำเอาถังขยะมาวางไว้ในจุดท่องเที่ยวเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย แต่ก็ไม่สามารถรองรับขยะได้อย่างเพียงพอ รวมทั้งนักท่องเที่ยวบางกลุ่มทิ้งขยะไม่เป็นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่บ้านน้ำว่าซึ่งมีหาดทรายหลายจุดที่นักท่องเที่ยวนิยมเข้าไปเที่ยวพักผ่อนและในบางจุดอยู่ไกลชาวบ้านไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้ที่ผ่านมายังพบปัญหาการจัดการกับขยะที่นักท่องเที่ยวนำมาทิ้ง คือแม้ว่าจะทิ้งในถุงขยะที่จัดเตรียมไว้แต่ไม่มีใครเก็บเอาขยะในถุงนั้นไปจัดการซึ่งผู้ใหญ่สม แก้วใส เล่าว่าในช่วงแรกชาวบ้านก็ช่วยกันจัดการแต่เมื่อจำนวนขยะมีมากขึ้นชาวบ้านซึ่งไม่ได้มีส่วนได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวเห็นว่าตนเองและหมู่บ้านไม่ได้ประโยชน์อะไรแต่กลับต้องมาเก็บขยะซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ชุมชนจึงได้แก้ปัญหาด้วยการขอร้องให้ผู้ประกอบการแพยางและแพไม้ไผ่ รับผิดชอบขยะของนักท่องเที่ยวที่มาลงแพ โดยคนบังคับแพต้องเป็นผู้เก็บขยะและนำขยะไปจัดการ โดยไม่ทิ้งไว้ให้เป็นภาระของชุมชนซึ่งก็สามารถจัดการกับขยะของนักท่องเที่ยวที่มาลงแพได้ แต่ขยะของนักท่องเที่ยวโดยทั่วไปที่มาจากนักท่องเที่ยวบริเวณลำน้ำว่าก็ยังคงมีมากอยู่ โดยเฉพาะในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวและงานสงกรานต์ลำน้ำว่าที่จัดขึ้นบริเวณหาดทรายหมู่บ้านน้ำว่า

อย่างไรก็ตามการจัดการกับปัญหาขยะของชุมชนลำน้ำว่าก็ได้รับความสนใจจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น อำเภอ สาธารณสุข องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำพาง โดยการเข้ามาสร้างหลุมขยะเพิ่มให้กับชุมชน การจัดทำธนาคารขยะและผ้าป่าขยะในช่วงปี พ.ศ. 2544 เพื่อให้เด็กนักเรียนเก็บขยะแล้วนำมาแลกกับขนม ซึ่งก็ช่วยให้สามารถจัดการกับขยะได้ทางหนึ่งแต่กิจกรรมดังกล่าวไม่ได้มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้แม้ว่าจะมีหลุมขยะที่สามารถรองรับขยะได้จำนวนมากแล้วแต่ปัญหาในปัจจุบันของชุมชนลำน้ำว่าคือผู้ที่ดำเนินการจัดการกับขยะเหล่านั้น ซึ่งพบว่าชาวบ้านที่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวจะมีความใส่ใจต่อปัญหาขยะมากกว่า ชาวบ้านที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทำให้บางครั้งดูแลจัดการขยะได้ไม่ทั่วถึงแม้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะยังคงช่วยกันดูแลขยะในชุมชนก็ตามแต่จำนวนขยะที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ก็ทำให้ชาวบ้านที่ไม่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวรู้สึกไม่เต็มใจที่จะดูแลนัก ปัจจุบันนี้ปัญหาขยะของชุมชนลำน้ำว่าจึงเป็นปัญหาใหญ่ของชุมชนที่อาจสร้างความเสียหายแก่พื้นที่ท่องเที่ยวได้ในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่หมู่บ้านน้ำว่า

สำหรับหมู่บ้านห้วยทรายมูลนั้นเนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่เป็นทางผ่านไปยังจุดท่องเที่ยวในอุทยานแห่งชาติแม่งามมีการจัดการเรื่องขยะและสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ทางอุทยานจึงเป็นผู้รับผิดชอบในการดูแลและจัดการให้เหมาะสม โดยหลังจากมีการท่องเที่ยวแล้วนั้นบ้านห้วยทรายมูลไม่ได้มีการปลูกสร้างสิ่งก่อสร้างเพื่อการท่องเที่ยวและขยะจากนักท่องเที่ยวแต่อย่างใด

ต้นไม้ และพืชพรรณ บริเวณลำน้ำว่า

ต้นไม้และพืชพรรณ บริเวณลำน้ำว่านั้นถือได้ว่าเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญที่เป็นเสน่ห์อีกอย่างหนึ่งให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวยังลำน้ำว่า เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์สวยงามสร้างบรรยากาศให้กับการท่องเที่ยว นอกจากนี้ความหลากหลายของพืชพรรณต่างๆ เหล่านี้ ยังมีประโยชน์แก่ชาวบ้านและสัตว์ต่างๆ ที่อาศัยอยู่ตามลำน้ำว่า ทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วย

บริเวณลำน้ำว่าตลอดเส้นทางท่องเที่ยวนับตั้งแต่หมู่บ้านน้ำว่าจนถึงจุดสิ้นสุดการท่องเที่ยวตลอดระยะทางประมาณ 19 กิโลเมตรนั้นมีต้นไม้และพืชพรรณหลากหลายชนิด โดยในการศึกษาแบ่งเป็น ต้นไม้พืชพรรณ ริมน้ำ และต้น ไม้พืชพรรณบนบก พบว่า

ต้น ไม้ พืชพรรณริมน้ำที่พบ ได้แก่ ต้นไคร้ซึ่งเป็นพืชหลักที่งอกตามลำน้ำว่าตลอดสองข้างลำน้ำว่า นอกจากนั้นก็ยังมีผักกูด หรือเฟิร์น ต้นกุ่ม ผักหนาม จันทน์แดงเป็นต้นๆ ต้นไม้ และพืชพรรณเหล่านี้มีประโยชน์ต่อทั้งสัตว์น้ำในลำน้ำว่าและชาวบ้านในชุมชนลำน้ำว่า โดยพืชเหล่านี้เป็นอาหารของปลาโดยตรงถ้าหากพืชนั้นงอกในน้ำและถ้าหากพืชนั้นงอกอยู่ริมน้ำปลาจะได้รับประโยชน์ทางอ้อมที่แมลงมาอาศัยใบอ่อนของพืชเป็นอาหาร นอกจากนี้ยังเป็นที่ยังแคะให้ปลาตัวเล็กๆ และ

สัตว์น้ำอื่นๆ ได้หลบอาศัยในตอนกลางวันได้อีกด้วยสำหรับชาวบ้านในชุมชนลำน้ำว่านนั้น ส่วนใหญ่ได้ประโยชน์จากพืชพรรณริมน้ำเหล่านี้ในการบริโภคโดยผักกูดใช้แกงส้มหรือลวกจิ้มน้ำพริก ผักหนาม ยอดต้นกุ่มใช้ลวกจิ้มน้ำพริกและยอดไคร้ใช้จิ้มน้ำพริกหรือรับประทานกับลาบ นอกจากนี้ในบริเวณที่ต้นไคร้รกที่ชาวบ้านเรียกว่า ป่าไคร้ มักจะมีเห็ดไคร้หรือออกในฤดูหนาว ชาวบ้านนิยมนำเอาเห็ดไคร้มาแกงหรือต้มยำ เป็นอาหารตามธรรมชาติที่มีคุณค่าและมีประโยชน์สามารถหาได้ง่ายของชาวบ้านในชุมชนลำน้ำว่าน

ต้นไม้ พืชพรรณบนบกที่พบตามสองข้างลำน้ำว่านประกอบด้วย ต้นหว้า ต้นไทร ต้นเคื่อ ต้นดินเบ็ด ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้สัก ไม้ โดยผลเคื่อ ผลหว้า ผลไทร สามารถเป็นอาหารโดยตรงของปลากินพืชบางชนิดและอาจเป็นประโยชน์ทางอ้อมจากมูลนกที่มาจิกกินผลหว้า ผลไทร นอกจากนี้ใบของต้นไม้ที่งอกริมน้ำ เมื่อหล่นลงไปกองทับถมรวมกันในน้ำก็กลายเป็นที่อาศัยของลูกอ๊อดของกบ ลูกอ๊อดของเขียด หอย กุ้ง และปลาตัวเล็กๆ ชนิดต่างๆ นอกจากนี้ต้นไม้ต่างๆ เหล่านี้ยังทำให้ลำน้ำว่านมีความสดชื่นชุ่มชื้นตลอดทั้งปีและทำให้ตลอดสองลำน้ำว่านมีความร่มรื่นสวยงามสร้างเสน่ห์ให้กับการท่องเที่ยวในพื้นที่ลำน้ำว่านด้วย

ก่อนการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2520-2536) ต้นไม้ และพืชพรรณริมน้ำ บริเวณลำน้ำว่าน มีความอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชนและสัตว์ที่อาศัยอยู่บริเวณริมน้ำและสัตว์น้ำ พืชพรรณริมน้ำว่านนี้มีความหนาแน่นมากโดยเฉพาะต้นไคร้ ซึ่งถือว่าเป็นพืชหลักของลำน้ำว่าน ความเปลี่ยนแปลงของต้นไม้และพืชพรรณบริเวณริมน้ำว่านเหล่านี้ พบว่า ต้นไม้และพืชพรรณบริเวณลำน้ำว่านนั้นมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นตลอดเวลาโดยความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้จะเป็นการเปลี่ยนแปลงของจำนวนซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพของกระแสน้ำในแต่ละปี และจากการสังเกตของผู้อาวุโส ธี พรหมเกษม พบว่า หลังจากมีการก่อสร้างถนนและสะพานข้ามลำน้ำว่าเป็นดินมาได้ทำให้หญ้าหนามและไมยราบยักษ์บริเวณริมน้ำว่านมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นซึ่งก็น่าจะเนื่องมาจากติดมากับดิน หินที่นำมาทำสะพานโดยในอดีตนั้นบริเวณริมน้ำว่านจะมีแต่หาดทรายชาวบ้านสามารถเดินทางลัดเลาะไปตามริมน้ำได้อย่างสบายแต่หลายปีที่ผ่านมาจะต้องเตรียมมีคพร้าฟันหญ้าหนามเหล่านี้ไปด้วยหาดทรายที่เคยมีก็ลดลงไปมาก

ส่วนต้นไม้ พืชพรรณบนบกตามสองฝั่งลำน้ำว่านนั้นมีจำนวนลดลงอย่างมากโดยเฉพาะไม้ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ เช่น ไม้สัก ไม้เต็ง ไม้รัง เนื่องจากได้มีการเข้ามาตัดไม้จากพื้นที่อำเภอแม่จรมจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม้สักบริเวณริมน้ำว่าน บริเวณหมู่บ้านน้ำปีที่มีการสัมปทานเข้าไปตัดจนหมด (สัมภาษณ์ผู้ใหญ่สม แก้วใส, ธันวาคม 2545) และเหลือเพียงกล้าสักรุ่นใหม่ในปัจจุบัน

หลังจากการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2537-2546) ต้นไม้ และพืชพรรณริมน้ำ บริเวณลำน้ำว่านยังคงเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของชุมชนและสัตว์ที่อาศัยอยู่บริเวณริมน้ำและสัตว์น้ำ

ความหนาแน่นของพืชพรรณริมน้ำมีความเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะต้นไคร้มีจำนวนลดลง (สัมภาษณ์นายเจริญ ประทอง, ธันวาคม 2545) ซึ่งเกิดจากความแปรปรวนของสภาพของกระแสน้ำ และสภาพอากาศที่ทำให้ในบางปีมีฝนตกมาก และมีน้ำหลากทำให้มีการพัดพาเอาดินตะกอนมาทับถม ทำให้ต้นไคร้บางชนิดลดจำนวนลงไปบ้างแต่ก็ไม่ได้มีการสูญหายไป หรือมีการเกิดพืชพรรณใหม่ขึ้น แต่อย่างใด เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนได้มีการกิจกรรมหลักคือการล่องแพทั้งแพไม้ไผ่ และแพยาง รวมทั้งการนั่งพักผ่อนชมธรรมชาติตามริมน้ำว่าซึ่งกิจกรรมต่างๆ ของนักท่องเที่ยวนี้ไม่ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับพืชพรรณริมน้ำเท่าใดนัก นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่มาล่องแพมักไม่ได้มีการสัมผัสหรือใกล้ชิดกับพืชเหล่านั้น เนื่องจากการล่องแพเป็นการล่องผ่านและชมธรรมชาติไปเรื่อยๆ ส่วนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้พื้นที่ลำนํ้าว่าในการนั่งพักผ่อนชมธรรมชาตินั้นได้มีการสัมผัสกับพืชพรรณบ้าง เช่น มีการเหยียบย่ำ แต่ก็ไม่ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นทั้งนี้เนื่องจากจำนวนนักท่องเที่ยวมีไม่มากนักและนักท่องเที่ยวมักหาที่วางที่เป็นหาดทรายหรือโขดหินในการนั่งพักผ่อนมากกว่า แต่อย่างไรก็ตามการมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในพื้นที่ก็ทำให้ชุมชนมีการเข้าไปแผ้วถางพื้นที่บริเวณริมน้ำว่าที่เป็นจุดลงแพและนักท่องเที่ยวนิยมเข้าไป เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะหญ้านามที่มีเป็นจำนวนมากบริเวณริมน้ำว่าแต่พืชพรรณดังกล่าวนี้ก็ไม่ได้ถูกถอนรากถอนโคนให้หมดไปยังคงขึ้นใหม่ได้เรื่อยๆ ดังนั้นชุมชนจึงมีการเข้าไปแผ้วถางทุกปีเมื่อถึงฤดูกาลท่องเที่ยว

ส่วนต้นไผ่ พืชพรรณบนบกตามสองฝั่งริมน้ำนั้นเท่าที่ผ่านมาการท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ไม่ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด เนื่องจากในช่วงที่มีการท่องเที่ยวได้มีการประกาศเขตอุทยานฯ และพื้นที่ป่าสงวนทำให้ไม่เกิดการบุกรุกทำลายไม้ในบริเวณดังกล่าวอีก สภาพป่าจึงค่อยๆฟื้นตัวและคงสภาพเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์จนถึงปัจจุบัน และแม้ว่าการท่องเที่ยวจะได้มีการล่องแพไม้ไผ่ด้วยแต่การนำไม้ไผ่มาทำแพของชาวบ้านก็ไม่ได้นำมาจากบริเวณดังกล่าวนี้ โดยชาวบ้านจะขออนุญาตตัดไม้ไผ่จากอุทยานก่อนและไม้ไผ่ (ไม้ซาง) ที่นำมาใช้จะนำมาจากป่าบริเวณบ้านน้ำดวงซึ่งมีการระบุจำนวนที่ชัดเจน โดยจะมีการตัดไม้ไผ่เพื่อปรับปรุงแพปีละ 2 ครั้ง คือ ช่วงก่อนสงกรานต์ (เมษายน) และก่อนสิ้นปี (ธันวาคม) ซึ่งกลุ่มแพไม้ไผ่จะมีแพให้บริการจำนวน 5-6 ลำในการตัดไม้ไผ่เพื่อปรับปรุงแพจะใช้ประมาณ 100 เล่มต่อปี ไม้ไผ่เก่าจากแพที่ไม่เหมาะสมจะนำไปล่องแล้วกลุ่มแพไม้ไผ่จะให้ชาวบ้านที่ต้องการนำไปใช้ประโยชน์ในครัวเรือน เช่น ทำคอกหมู รั้วบ้าน เป็นต้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าหลังจากมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนลำนํ้าว่าแล้ว ไม่ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดกับต้นไผ่ และพืชพรรณบริเวณลำนํ้าว่ามากนักซึ่งส่วนหนึ่งนอกจากจำนวนนักท่องเที่ยวและช่วงเวลาของการท่องเที่ยวมีไม่มาก พืชพรรณสามารถมีเวลาฟื้นตัวได้แล้ว

ยังเกิดขึ้นจากประสบการณ์การเรียนรู้ของชุมชนที่ได้ร่วมมือกันอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นจึงได้ให้ความสำคัญและตระหนักถึงคุณค่าของพืชพรรณของชุมชนลำนํ้าว่าทำให้ประโยชน์แก่ชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อมทำให้ชุมชนมีการดูแลรักษาไม่ใช้ประโยชน์มากเกินไป รวมทั้งชาวบ้านที่ได้มีโอกาสเข้าไปทำงานด้านการท่องเที่ยวยังเกิดความรักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวสนใจเข้ามาเที่ยวและสร้างรายได้จากการให้บริการท่องเที่ยวส่งผลให้มีการใช้พื้นที่ลำนํ้าว่าอย่างระมัดระวัง ตลอดจนเอาใจใส่ดูแลพืชพรรณบริเวณลำนํ้าว่าร่วมด้วย โดยการเลือกพื้นที่ในการจอดแพให้นักท่องเที่ยวได้ลงเล่นน้ำในบริเวณที่เป็นหาดทรายที่โล่งไม่มีคันไม้ หรือพืชพรรณมากนักส่วนหนึ่งนอกจากเพื่อความสะดวกและความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวแล้ว ยังช่วยให้ไม่เกิดการรบกวนพืชพรรณดังกล่าวด้วย

สภาพอากาศ

สภาพภูมิอากาศของชุมชนลำนํ้าว่าแบ่งออกเป็น 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมฤดูร้อนที่พัดจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ฝั่งทะเลอันดามัน เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคมจนถึงเดือนพฤษภาคม ฤดูฝนได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่านเริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายนจนถึงเดือนตุลาคม และฤดูหนาวได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือพัดพาเอาความหนาวเย็นจากแถบขั้วโลกเหนือมายังประเทศไทยเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนจนถึงเดือนกุมภาพันธ์

นับตั้งแต่การตั้งหมู่บ้านสภาพอากาศโดยทั่วไปของชุมชนลำนํ้าว่ามีความสะอาด บริสุทธิ์ เนื่องจากมลภาวะต่างๆ โดยเฉพาะมลภาวะทางอากาศและเสียงนั้นแทบจะไม่มีเลย เนื่องจากชุมชนอยู่ห่างไกลและมีภูมิประเทศเป็นภูเขาสลับซับซ้อน การเดินทางใช้การเดินทางทางลำนํ้าด้วยเรือหรือแพไม้ทำให้การเดินทางเข้าไปยังชุมชนนั้นค่อนข้างความลำบาก และชุมชนเองมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายไม่ได้ใช้ยานพาหนะที่ใช้น้ำมัน เนื่องจากมีรายได้น้อยและไม่ค่อยมีความจำเป็นเท่าใดนัก

ก่อนการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2520-2536) ได้มีการพัฒนาสาธารณูปโภคต่างๆ ขึ้นชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงให้มีความสะดวกสบายมากขึ้นการสร้างถนน และสะพานได้ทำให้ชุมชนมีการคมนาคมทางถนนแทนลำนํ้าว่ายานพาหนะที่ชุมชนใช้ส่วนใหญ่ในเวลาต่อมาหลังจากการพัฒนาสาธารณูปโภค คือรถจักรยานยนต์ และรถจักรยาน เนื่องจากชุมชนลำนํ้าว่ามีรายได้ต่ำ และความจำเป็นในการใช้ยานพาหนะมีน้อย จึงทำให้สภาพอากาศในชุมชนลำนํ้าว่ายังคงความสะอาด บริสุทธิ์ปราศจากมลพิษทางอากาศ รวมทั้งในชุมชนเองไม่ได้เกิดกิจกรรมที่ก่อให้เกิดมลภาวะทางอากาศเท่าใดนัก นอกจากกิจกรรมการเกษตรของชุมชนที่จะต้องมีการเผาไร่ในช่วงเตรียมพื้นที่เพาะปลูกจึงทำให้เกิดควันไฟจากการเผาไหม้ แต่พื้นที่ไร่ของชุมชนก็มักอยู่ห่างไกลจากหมู่บ้านจึงไม่ได้สร้างปัญหามลภาวะกับชาวบ้านมากนัก

หลังจากการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2537-2546) สำหรับชุมชนเองแล้วไม่ได้มีกิจกรรมที่ก่อให้เกิดมลพิษมากนัก เนื่องจากชุมชนยังคงมีการดำเนินชีวิตไม่ต่างจากในช่วงที่ไม่มีการท่องเที่ยวในชุมชนมียานพาหนะส่วนใหญ่ คือจักรยานยนต์ส่วนรถยนต์นั้นมีบ้างแต่ไม่มาก แต่เมื่อชุมชนเริ่มมีชื่อเสียงด้านการท่องเที่ยวทำให้มีการเดินทางเข้ามาของคนต่างถิ่นเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว จากการสัมภาษณ์ผู้อาวุโส และชาวบ้านชุมชนลำน้าวัวจากการสนทนากลุ่มถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศหลังการเข้ามาของการท่องเที่ยว ชาวบ้านให้ความเห็นว่าสภาพอากาศของชุมชนไม่มีการเปลี่ยนแปลง แม้ว่าจะมีการท่องเที่ยวสภาพอากาศของชุมชนลำน้าวัวมีความสะอาดบริสุทธิ์ และหนาวเย็นในฤดูหนาวซึ่งก็เนื่องจากภูมิประเทศที่อยู่ในบริเวณภูเขาสลับซับซ้อนและความอุดมสมบูรณ์ของป่าเขา แต่จากการสังเกตของผู้วิจัยและถามความคิดเห็นของชาวบ้านเพิ่มเติมใน ช่วงเทศกาลท่องเที่ยวจะมีรถยนต์ของนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการเข้ามาในชุมชนเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะรถยนต์ของผู้ประกอบการซึ่งเข้ามาในหมู่บ้านวันละหลายร้อยเนื่องจากการขนย้ายแพขนานยนต์ของนักท่องเที่ยวทำให้มีควันรถยนต์ และเสียงเครื่องยนต์รบกวนบ้าง สภาพบ้านเรือนของชุมชนทั้ง 3 หมู่บ้านส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอยู่ติดกับถนนและริมลำน้าวัว ซึ่งเป็นจุดท่องเที่ยวและลงแพของนักท่องเที่ยวทำให้ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวมีรถยนต์และรถจักรยานยนต์จำนวนมากเข้ามาในหมู่บ้านแต่ก็ไม่อยู่ในระดับที่สร้างความรำคาญหรือเป็นอันตรายแก่สุขภาพชาวบ้านมากนัก เนื่องจากจำนวนรถที่มากมีในบางช่วงเวลาไม่ได้เกิดขึ้นตลอดทั้งวันและมีมากเฉพาะในวันหยุด แต่สิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงที่ผ่านมาก็คืออุบัติเหตุรถชนสุนัขและไก่ของชาวบ้านทำให้ชาวบ้านต้องระมัดระวังดูแลเด็กเล็กๆ และสัตว์เลี้ยงมากขึ้น

สภาพน้ำในลำน้าวัว

ลำน้าวัวเป็นลำน้ำสาขาที่สำคัญของแม่น้ำน่านมีต้นกำเนิดจากภูเขาจามที่อยู่ในทิวเขาหลวงพระบางบริเวณบ้านขุนน้ำว้า ตำบลบ่อเกลือเหนือ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นต้นกำเนิดแหล่งน้ำเดียวกับลำน้าน่านแต่อยู่คนละฟากของภูเขาและมีทิศทางการไหลตรงกันข้ามกันแม่น้ำน่านไหลขึ้นทางทิศเหนือของอำเภอบ่อเกลือเข้าสู่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอทุ่งช้าง แล้ววกกลับไหลลงสู่อำเภอเชียงกลาง อำเภอปัว เวียงสา นาน้อย และนาหมื่น แล้วไหลเข้าสู่จังหวัดอุตรดิตถ์ส่วนลำน้าวัวไหลลงทางตอนใต้ของอำเภอบ่อเกลือผ่านไปยังอำเภอสันติสุข อำเภอแม่จริมและอำเภอเวียงสาแล้วไหลไปบรรจบแม่น้ำน่านที่ตำบลขี้เหล็ก อำเภอเวียงสาบริเวณที่น้ำว้าไหลผ่านส่วนใหญ่จะเป็นป่าเขาจะมีชาวบ้านตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ลำน้าวัวเพียงไม่กี่หมู่บ้านเท่านั้น ในพื้นที่อำเภอแม่จริมมีหมู่บ้านตั้งอยู่ ติดกับลำน้าวัวเพียง 2 หมู่บ้าน คือบ้านน้ำว้าและบ้านน้ำปู้

สภาพทั่วไปของลำน้ำว่า มีลักษณะที่คดเคี้ยวไหลผ่านหุบเขาต่างๆ ลำน้ำว่าจึงเกิดแก่ง หาด วังตามธรรมชาติลักษณะต่างๆ มากมายที่เป็นที่อยู่อาศัยและขยายพันธุ์สัตว์น้ำมากมายหลายชนิด สภาพลำน้ำว่าในอดีตนั้นมีความกว้างและความลึกมากส่วนคุณภาพของน้ำนั้นมีความใสสะอาด ชาวบ้านสามารถใช้บริโภคได้เมื่อกระหายในขณะเข้าป่า

ก่อนมีการเข้ามาของท้องเที่ยว (ปี พ.ศ. 2520-2536) ได้มีการพัฒนาสาธารณูปโภค ทำให้มีการสร้างถนนและสะพานข้ามลำน้ำว่า เพื่อเชื่อมเส้นทางไปยังหมู่บ้านต่างๆ อยู่หลายจุดซึ่ง ผู้ใหญ่สม แก้วใส และอดีตผู้ใหญ่ธิ พรหมเกษา กล่าวว่าการสร้างสะพานข้ามลำน้ำว่าในที่ต่างๆ ทำให้เกิดการทับถมและพังทลายของดินริมฝั่งน้ำ รวมทั้งการตัดไม้ทำลายป่าที่มีมากในพื้นที่ต้นน้ำ ทำให้สภาพอากาศมีความแปรปรวนทำให้ในบางปีมีน้ำหลากมากบางปีฝนตกน้อยสภาพลำน้ำว่าตลอดจนฝั่งน้ำจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปโดยลำน้ำบางแห่งแคบลง และมีความตื้นเขินไปบ้างแต่วังน้ำ หาด แก่ง ยังอยู่บริเวณเดิมที่ผ่านมาเคยมีนายทุนพยายามจะขอประมูลดูคตรายคูคหินในลำน้ำว่า บริเวณหมู่บ้านน้ำว่า แต่ทางหมู่บ้านโดยการนำของผู้ใหญ่ชุม ทองคำ ไม่อนุญาตให้มีการดำเนินการ เนื่องจากเห็นว่าจะทำให้ลำน้ำว่าเสียหายไม่สวยงามซึ่ง ผู้ใหญ่ชุม ทองคำเคยได้ยินมาจากชุมชนอื่นๆ ที่มีการให้สัมปทานดูคตรายจนทำให้สภาพลำน้ำเปลี่ยนแปลงและไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนเดิม รวมทั้งการนำหินบริเวณริมลำน้ำออกจากพื้นที่เพื่อไปตกแต่งอาคารบ้านเรือนของคนนอกพื้นที่ สภาพลำน้ำว่าจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปไม่มากนัก ส่วนคุณภาพของน้ำในลำน้ำว่านั้นแม้ว่าลำน้ำว่า จะมีความใสสะอาดแต่ชาวบ้านเริ่มรู้สึกว่าน้ำในลำน้ำว่าไม่เหมาะแก่การนำมาบริโภค เนื่องจากการใช้สารเคมีในการเกษตรของหลายพื้นที่โดยเฉพาะพื้นที่ต้นน้ำ

หลังจากการเข้ามาของการท้องเที่ยว (ปี พ.ศ. 2537-2546) สภาพทั่วไปของลำน้ำว่ายังคง ไม่เปลี่ยนแปลงไปจากช่วงก่อนมีการท้องเที่ยวแต่ในด้านคุณภาพของน้ำนั้น นอกจากชาวบ้าน จะรู้สึกว่าลำน้ำว่าไม่เหมาะแก่การบริโภคเนื่องจากการใช้สารเคมีในการทำการเกษตรของชุมชนซึ่ง อยู่ต้นน้ำแล้ว การเข้ามาใช้พื้นที่ลำน้ำว่าของคนจำนวนมากตั้งแต่มีการท้องเที่ยวได้ทำให้ชาวบ้าน ยังรู้สึกว่าน้ำในลำน้ำว่ามีคุณภาพที่ไม่เหมาะแก่การบริโภค แต่จากการศึกษาของวิชัย นิลคง (2545) ที่ได้ทำการวัดคุณภาพน้ำ โดยการตรวจสอบปริมาณออกซิเจนที่ละลายในน้ำในช่วงการอนุรักษ์ปลา ท้องถิ่นในลำน้ำว่าซึ่งเป็นช่วงที่ชุมชนเริ่มมีการท้องเที่ยวเข้ามาในชุมชนแล้วนั้น พบว่า การตรวจในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2544 ค่าออกซิเจนละลายในน้ำ ที่จุดอนุรักษ์พันธุ์ปลา หมู่บ้านน้ำว่า หมู่บ้าน น้ำปู้ และหมู่บ้านห้วยทรายมูล มีค่า 6.8, 6.2 และ 6.4 ตามลำดับ และการตรวจในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2545 ค่าออกซิเจนที่ละลายในน้ำที่จุดหมู่บ้านน้ำว่า และหมู่บ้านน้ำปู้ มีค่า 7.5 และ 7.3 ตาม ลำดับ แสดงให้เห็นว่าลำน้ำว่ามีคุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์ที่ดีจัดอยู่ในประเภทที่ 2 เหมาะที่จะใช้ในการ

อนุรักษ์น้ำ การประมง การกีฬาหรือการท่องเที่ยว โดยแม้ว่ามีการท่องเที่ยวและการเข้ามาใช้พื้นที่ลำน้ำว่าหลังจากมีการท่องเที่ยวแล้ว คุณภาพของน้ำก็ยังคงอยู่ในเกณฑ์ที่ดีอยู่

รวมทั้งจากการสัมภาษณ์พรานปลา และการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของสัตว์น้ำที่เป็นตัวชี้วัดคุณภาพน้ำได้นั้น พบว่า ในช่วงหลังจากมีการท่องเที่ยวในลำน้ำว่าแล้วนั้น ปลาหมออารีซึ่งเป็นปลาที่มีความไวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพน้ำไม่ได้ส่งผลกระทบต่อปริมาณหรือหนีไปอาศัยแหล่งน้ำบริเวณอื่นแต่อย่างใด ชาวบ้านที่เป็นพรานปลายังคงพบเห็นอยู่ในจำนวนที่มากพอสมควร ซึ่งมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นกว่าในช่วงก่อนมีการอนุรักษ์ด้วย (สัมภาษณ์ผู้ใหญ่ ชุม ทองคำ, ธันวาคม 2545) ซึ่งส่วนหนึ่งเนื่องจากร่วมมือกันอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นของชุมชนลำน้ำว่าที่ส่งผลให้มีการดูแลเอาใจใส่ลำน้ำว่าด้วย รวมทั้งการท่องเที่ยวที่ผ่านมายังไม่ได้สร้างผลเสียต่อลำน้ำว่าเท่าใดนักเนื่องจากชาวบ้านที่ทำแพซึ่งเป็นชาวบ้านจากหมู่บ้านที่รวมตัวกันทำการอนุรักษ์ปลาในลำน้ำว่านั้นช่วยกันดูแลเอาใจใส่กับการรักษาลำน้ำว่าเป็นอย่างดีและการให้ความรู้ในการดูแลรักษาสภาพแวดล้อมของทางอำเภอนับตั้งแต่ในช่วงแรกที่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ทางอำเภอได้เน้นให้ชาวบ้านดูแลสิ่งแวดล้อมร่วมด้วยรวมทั้งกิจกรรมท่องเที่ยวหลักส่วนใหญ่เป็นการล่องแพผ่านและนักท่องเที่ยวที่เข้ามาต่างก็เป็นนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจธรรมชาติ จึงไม่ได้สร้างปัญหาให้กับพื้นที่ที่อาจกล่าวได้ว่าในช่วงที่ผ่านมากการท่องเที่ยวยังไม่ได้ทำให้สภาพน้ำในลำน้ำว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงมากนัก

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนลำน้ำว่าในด้าน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม หลังจากการเข้ามาของการท่องเที่ยวสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 18

ตารางที่ 18 สรุปการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนลำน้ำว่าหลังจากการเข้ามาของการท่องเที่ยว

วิถีชีวิตชุมชน	ลักษณะ	
	ก่อนการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ.2520 – 2536)	หลังการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2537 – 2546)
ด้านเศรษฐกิจ		
● อาชีพ	<ul style="list-style-type: none"> - อาชีพหลัก ปลูกข้าวไร่เพื่อบริโภค ปลูกข้าวโพดเพื่อจำหน่าย - อาชีพรอง เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย ไก่ หมู - อาชีพเสริม ขายของป่า และปลาตามลำน้ำ รับจ้างทั่วไป 	<ul style="list-style-type: none"> - อาชีพหลัก ปลูกข้าวไร่เพื่อบริโภค ปลูกข้าวโพดเพื่อจำหน่าย เป็นลูกจ้างอุทยานฯ 6 คน - อาชีพรอง เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย ไก่ หมู - อาชีพเสริม ขายของป่า และปลาตามลำน้ำ รับจ้างทั่วไป มีอาชีพเสริมรับจ้างเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ประมาณ 45 คน
● รายได้-รายจ่าย	<ul style="list-style-type: none"> - รายได้หลัก จากการขายพืชไร่ - รายได้เสริม จากการรับจ้างทั่วไป ขายของป่า และสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย หมู ไก่ - รายได้เฉลี่ย 13,000-14,000 บ./ครัวเรือน/ปี - รายจ่าย ส่วนใหญ่ใช้ในการทำการเกษตร เช่น ซื้อปุ๋ย ยาปราบศัตรูพืช ค่าจ้างเก็บเกี่ยว ซื้อของอุปโภคบริโภคบ้าง 	<ul style="list-style-type: none"> - รายได้หลัก จากการขายพืชไร่ , จากการเป็นลูกจ้างอุทยานฯ 6 คน (145-175 บ./คน/วัน) - รายได้เสริม จากการรับจ้างทั่วไป ขายของป่า และเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย หมู ไก่ , จากการล่าแพ 150-200 บ./คน/เที่ยว (1,500-2,000 บ./คน ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว เดือน ตุลาคม-เมษายน) - รายได้เฉลี่ย 19,000-20,000 บ./ครัวเรือน/ปี - รายจ่าย ส่วนใหญ่ใช้ในการทำการเกษตร และซื้อของอุปโภค บริโภคมากขึ้น
● โอกาสการจ้างงาน	<ul style="list-style-type: none"> - การจ้างงานในชุมชนมีน้อย งานที่มีการจ้างส่วนใหญ่เป็นงานเกี่ยวกับการเกษตร เช่น เตรียมพื้นที่ เก็บเกี่ยว - งานทั่วไปส่วนใหญ่ เป็นงานที่ช่วย 	<ul style="list-style-type: none"> - การจ้างงานในชุมชนมีเพิ่มขึ้น จากกิจกรรมท่องเที่ยว เช่น รับจ้างบังคับแพ เป็นลูกหาบ และทำงานในอุทยานฯ - งานทั่วไปส่วนใหญ่ ยังคงเป็นงานที่

วิถีชีวิตชุมชน	ลักษณะ	
	ก่อนการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ.2520 – 2536)	หลังการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2537 – 2546)
	<p>เหลือกัน ในลักษณะเอามือ คอบมือ เช่น งานซ่อมแซมบ้าน</p> <ul style="list-style-type: none"> - ค่าจ้างแรงงาน 30-40 บ./วัน - วัยแรงงาน และหนุ่มสาวนิยมไปรับจ้างนอกชุมชนมากขึ้น หัวหน้าครัวเรือนบางคนเริ่มออกไปรับจ้างต่างจังหวัดแบบชั่วคราว 	<p>ช่วยเหลือกัน ในลักษณะเอามือ คอบมือ เช่น งานซ่อมแซมบ้าน</p> <ul style="list-style-type: none"> - ค่าจ้างแรงงานทั่วไป 60-70 บ./วัน ค่าจ้างจากงานท่องเที่ยว เช่น ล่องแพ 150-200 บ./คน/เที่ยว ลูกจ้างอุทยานฯ 145-175 บ./วัน ลูกหาบ 100-150 บ. - หัวหน้าครัวเรือนออกไปรับจ้างต่างจังหวัดน้อยลง วัยแรงงาน และหนุ่มสาวยังคงไปรับจ้างนอกชุมชน เด็กหนุ่มบางคนเริ่มให้ความสนใจรับจ้างบั้งคับแพยาง
<p>ด้านสังคม</p> <ul style="list-style-type: none"> ● ความสัมพันธ์ทางสังคม ● การร่วมกิจกรรมทางสังคม ● ปัญหาสังคม 	<ul style="list-style-type: none"> - ระหว่างคนในชุมชน มีความผูกพันแน่นแฟ้น ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เหมือนเป็นญาติ - ระหว่างคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน ได้แก่ ข้าราชการ พ่อค้า นายทุน ฟังฟังทางการตลาด บังคับการผลิตและรายได้ - ให้ความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ - ปัญหาสุขภาพจิต ทะเลาะเบาะแว้งในครอบครัว 	<ul style="list-style-type: none"> - ระหว่างคนในชุมชน มีความผูกพันแน่นแฟ้น ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เหมือนเป็นญาติ มีการรวมกลุ่มผลประโยชน์ เช่น กลุ่มแพไม้ไผ่ - ระหว่างคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน ได้แก่ ข้าราชการ พ่อค้า นายทุน ผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยว ฟังฟังทางการตลาด บังคับการผลิตและรายได้ - ให้ความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ แต่ผู้ที่ต้องรับจ้างเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรมน้อยลง - ปัญหาสุขภาพจิตหมดไป ทะเลาะเบาะแว้งน้อยลง (โดยมีการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยผลักดัน)

วิถีชีวิตชุมชน	ลักษณะ	
	ก่อนการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ.2520 – 2536)	หลังการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2537 – 2546)
<ul style="list-style-type: none"> ● ความเสมอภาคกัน 	<ul style="list-style-type: none"> - คนในชุมชนมีความเสมอภาคกันในการแสดงความคิดเห็น การเข้าถึงทรัพยากรของชุมชน และการแสดงพฤติกรรมต่อกัน โดยขึ้นอยู่กับความสามารถในการใช้ประโยชน์ของแต่ละคน - เกิดความไม่เสมอภาคกันระหว่างคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน เช่น ข้าราชการ พ่อค้า นายทุน ชาวบ้านต้องยอมทำตาม เพื่อรักษาผลประโยชน์ 	<ul style="list-style-type: none"> - เกิดความไม่เสมอภาคกันในชุมชน ในด้านการเข้าถึงทรัพยากรของชุมชน โดยคนที่มีความสามารถด้านการปรับตัวได้ดีกว่าสามารถใช้พื้นที่ลำนํ้าหา รายได้จากการท่องเที่ยว แต่คนที่ปรับตัวไม่ได้ต้องหาอาหารจากลำนํ้ามาได้ลำบากขึ้น - ความไม่เสมอภาคกันของชาวบ้าน กับผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยว เนื่องจากต้องพึ่งพิงรายได้ทำให้อำนาจต่อรองของชาวบ้านน้อยลง
<p>ด้านวัฒนธรรม</p> <ul style="list-style-type: none"> ● วัฒนธรรมการบริโภค 	<ul style="list-style-type: none"> - บริโภคข้าวเหนียวเป็นหลัก - บริโภคอาหารพื้นเมืองตามฤดูกาล หาได้ตามธรรมชาติ ป่า และลำนํ้า - นิยมบริโภคอาหารและเครื่องอุปโภค บริโภคที่สามารถหาซื้อได้บ้าง 	<ul style="list-style-type: none"> - บริโภคข้าวเหนียวเป็นหลัก - บริโภคอาหารพื้นเมืองตามฤดูกาลที่หาได้ตามธรรมชาติ ป่า และลำนํ้า - นิยมบริโภคอาหารและเครื่องอุปโภค บริโภคที่สามารถหาซื้อได้มากขึ้น โดยเฉพาะครัวเรือนที่มีอาชีพเสริมจากการท่องเที่ยว
<ul style="list-style-type: none"> ● การดำเนินชีวิต 	<ul style="list-style-type: none"> - เรียบง่าย ใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ในไร่ 	<ul style="list-style-type: none"> - มีระเบียบแบบแผนมากขึ้น - ผู้ทำการท่องเที่ยวมีการวางแผนการทำงาน
<ul style="list-style-type: none"> ● การสูญเสียทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิต 	<ul style="list-style-type: none"> - วัฒนธรรมการพูด ภาษาพื้นเมืองเป็นหลัก มีการเรียนรู้ภาษากลางบ้าง แต่ไม่ค่อยใช้ - วัฒนธรรมการแต่งกาย เสื้อผ้าเรียบง่าย 	<ul style="list-style-type: none"> - วัฒนธรรมการพูด ภาษาพื้นเมืองเป็นหลัก มีการใช้ภาษากลางบ้าง โดยเฉพาะผู้ให้บริการนักท่องเที่ยว แต่มีน้อย ส่วนใหญ่ฟังเข้าใจ แต่จะพูดตอบได้เป็นภาษาพื้นเมือง - วัฒนธรรมการแต่งกาย สนใจการแต่งกายมากขึ้น โดยเฉพาะวัยรุ่นเริ่ม

วิธีชีวิตชุมชน	ลักษณะ	
	ก่อนการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ.2520 – 2536)	หลังการเข้ามาของการท่องเที่ยว (พ.ศ. 2537 – 2546)
	<ul style="list-style-type: none"> - วัฒนธรรมประเพณี แบบดั้งเดิมมีการจัดแบบเรียบง่ายภายในชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> - แต่งกายด้วยเสื้อผ้าทันสมัย - วัฒนธรรมประเพณี มีรูปแบบมากขึ้น มีกิจกรรมต่างๆ เพิ่มมากขึ้นเพื่อส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยว คุณค่างานประเพณี เปลี่ยนเป็นความรื่นเริง เป็นส่วนใหญ่ - มีการรื้อฟื้นประเพณีการตีเค็ง ของหมู่บ้านนี้ทำให้มีความเข้มข้นขึ้น และจัดในช่วงเวลาที่นักท่องเที่ยวต้องการชม
ด้านสิ่งแวดล้อมกายภาพ <ul style="list-style-type: none"> • ขยะ, สิ่งปลูกสร้าง • ดิน ไม้ พืชพรรณ • สภาพอากาศ • สภาพน้ำว่า 	<ul style="list-style-type: none"> - ขยะส่วนใหญ่จากครัวเรือนสามารถย่อยสลายได้ตามธรรมชาติ - สิ่งปลูกสร้างจากวัสดุธรรมชาติ - ดิน ไม้ พืชพรรณริมน้ำ มีดินไคร้เป็นพืชหลักจำนวนมาก จำนวนดิน ไม้เปลี่ยนแปลงตามสภาพอากาศ และกระแสน้ำ - ดิน ไม้ พืชพรรณบนบก เช่น ไม้สัก ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ไผ่ ถูกตัดไปบ้าง - ไม่มีมลภาวะอากาศ และเสียง - ไส้ตะเอน สามารถบริโภคได้ 	<ul style="list-style-type: none"> - ขยะจากนักท่องเที่ยวที่ไม่สามารถย่อยสลายได้ตามธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น - มีสิ่งปลูกสร้างเพิ่มขึ้นเล็กน้อย แต่ยังเป็นวัสดุจากธรรมชาติ - ดิน ไม้ พืชพรรณริมน้ำ มีดินไคร้เป็นพืชหลักจำนวนมาก จำนวนดิน ไม้เปลี่ยนแปลงตามสภาพอากาศ และกระแสน้ำ - ดิน ไม้ พืชพรรณบนบก มีความหนาแน่นขึ้น เนื่องจากการเข้ามาของอุทยานแห่งชาติแม่จรม ควบคุมไม่ให้เกิดการตัดไม้บริเวณลำน้ำว่าอีก - มีมลภาวะจากควันรถ และเสียงเครื่องยนต์ ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว - ไส้ตะเอน ยังมีคุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์ที่ดี จัดอยู่ในประเภทที่ 2 เหมาะที่จะใช้ในการอนุรักษ์น้ำ การประมง การกีฬาหรือการท่องเที่ยว

ตอนที่ 4 ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตชุมชนลำน้ำว่า

4.1 ผลกระทบในด้านการใช้ประโยชน์แหล่งน้ำ

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนในอดีตนั้นมักมีการตั้งบ้านเรือนใกล้กับแหล่งน้ำซึ่งก็เพื่อประโยชน์ในการอุปโภคบริโภค การนันทนาการ และการคมนาคม วิถีชีวิตของชุมชนในอดีตจึงมีความผูกพันกับแหล่งน้ำค่อนข้างมากเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตที่ย่อมที่จะทำให้เกิดผลกระทบในด้านการใช้ประโยชน์แหล่งน้ำทั้งทางบวกและทางลบ

4.1.1 การอุปโภค บริโภค

การตั้งบ้านเรือนของชุมชนลำน้ำว่านับตั้งแต่อดีตนั้นก็เพื่อการอุปโภคบริโภคเป็นหลัก แต่เมื่อมีการพัฒนาสาธารณูปโภคทำให้การนำน้ำจากลำน้ำว่ามาใช้อุปโภคในครัวเรือนลดลง เปลี่ยนไปใช้ประปาภูเขาและการปัมน้ำจากใต้ดินแทน การอุปโภคบริโภคของชุมชนจากลำน้ำว่าจึงเหลือเพียงเป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติและแหล่งนันทนาการของชุมชน

การใช้ประโยชน์ลำน้ำว่าในการอุปโภคบริโภคของชุมชนลำน้ำว่าที่ได้ประโยชน์โดยตรงในปัจจุบันของชุมชนจึงเป็นแหล่งอาหารโปรตีนตามธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนหลังจากการเข้ามาของการท่องเที่ยวได้ทำให้เกิดลักษณะการอุปโภคบริโภคลำน้ำว่าได้รับผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ

ผลกระทบด้านบวก คือ เท่าที่ผ่านมาชุมชนได้ประโยชน์จากลำน้ำว่ามากขึ้นซึ่งโดยปกติก่อนมีการท่องเที่ยวชุมชนได้ใช้ลำน้ำว่าในการนันทนาการและการหาอาหารเป็นหลักเมื่อมีการแบ่งเขตอนุรักษ์ ทำให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากการจับสัตว์น้ำในลำน้ำว่าน้อยลงด้วยแต่เมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในพื้นที่แล้วได้ทำให้การใช้ประโยชน์จากลำน้ำว่ามีเพิ่มขึ้น โดยเป็นการนำทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมาใช้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวซึ่งสร้างมูลค่าให้เกิดขึ้นชุมชนสามารถมีรายได้จากการท่องเที่ยวทดแทนการใช้ประโยชน์ในการอุปโภคบริโภค ซึ่งแม้ชาวบ้านจะไม่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวโดยตรงและไม่ได้รับประโยชน์ทุกคนแต่การท่องเที่ยวก็ทำให้ลำน้ำว่ามีประโยชน์กับชุมชนมากกว่าก่อนมีการท่องเที่ยวมาก เพราะเป็นการเพิ่มกิจกรรมที่สร้างรายได้โดยการใช้ประโยชน์ลำน้ำว่าในช่วงที่ชุมชนว่างจากการประกอบอาชีพหลัก เช่น การรับจ้างล่องแพให้กับนักท่องเที่ยว การขายผลผลิตทางการเกษตรบริเวณริมลำน้ำว่าให้แก่นักท่องเที่ยว (สัมภาษณ์ นางไพล่ สุขเจริญ, มกราคม 2546) รายได้จากการให้บริการนักท่องเที่ยว การขายของและการขายอาหารปลาให้กับนักท่องเที่ยว แม้ว่าจะมีไม่มากแต่ก็ยังดีกว่าในอดีตที่ปล่อยให้ลำน้ำว่าไหลผ่านไปเฉยๆ โดยชุมชนสามารถมีรายได้ทดแทนจากการใช้พื้นที่ลำน้ำว่าในการหาปลาจำหน่ายซึ่งใน

ปัจจุบันหาได้ยากมากขึ้นเนื่องจากการแบ่งเขตอนุรักษ์ ทำให้ได้รายได้จากการให้บริการท่องเที่ยวมาใช้จ่ายซื้ออาหารบริโภคแทน นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ หลังจากการท่องเที่ยวได้ทำให้ผู้ที่ทำกิจกรรมการท่องเที่ยวมีรายได้เสริมเพิ่มขึ้น การหาอาหารจากแหล่งน้ำธรรมชาติมีลดลง ซึ่งส่วนหนึ่งก็ส่งผลดีต่อการอนุรักษ์ปลาในลำน้ำว่าด้วย

ผลกระทบด้านลบที่เกิดกับชุมชนจากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนด้านต่างๆ ได้ทำให้เกิดความไม่เสมอภาคเท่าเทียมกันในการใช้ประโยชน์จากลำน้ำว่าในการอุปโภคบริโภคขึ้น คือชาวบ้านที่ทำการท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงทรัพยากรและสามารถสร้างรายได้จากการใช้ลำน้ำว่าในการให้บริการการท่องเที่ยวได้ในขณะที่ผู้ที่ไม่ได้ทำการท่องเที่ยวที่ยังคงต้องใช้พื้นที่ลำน้ำว่าเป็นแหล่งอาหารอยู่นั้น กิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การล่องแพในช่วงเทศกาลทำให้เกิดการจำกัดการใช้ลำน้ำว่าขึ้นโดยชาวบ้านไม่สามารถหาปลาในบริเวณที่มีการล่องแพได้อย่างปกติ ชาวบ้านต้องงดกิจกรรมของตนหรือออกไปหาปลาในลำน้ำอื่นๆ ซึ่งชาวบ้านที่ไม่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวมองว่าการหาสัตว์น้ำในลำน้ำว่ามีความยากลำบากขึ้น ชาวบ้านหาปลาได้ยากขึ้นหรือต้องใช้เวลาานกว่าปกติเนื่องจากการถูกรบกวนบนผิวน้ำจากการพายแพทำให้ปลาไปหลบอยู่ในวังหรือในน้ำที่ลึกลงไปรวมทั้งการหาปลาในขณะที่มีการท่องเที่ยวก็ดูไม่เหมาะสมนัก นอกจากนี้ชาวบ้านยังรู้สึกว่าการเข้ามาใช้ลำน้ำว่าของคนจำนวนมากทำให้น้ำในลำน้ำว่าไม่เหมาะแก่การอุปโภคบริโภค ซึ่งได้ส่งผลกระทบด้านลบต่อการใช้ประโยชน์จากลำน้ำว่าที่มีความยากลำบากขึ้น ความไม่เสมอภาคเท่าเทียมกันในการได้รับประโยชน์จากลำน้ำว่านี้อาจส่งผลให้เกิดความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในชุมชนได้ในอนาคต เนื่องจากการหาประโยชน์จากการท่องเที่ยวของคนกลุ่มหนึ่งได้ทำให้คนอีกกลุ่มหนึ่งที่ไม่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวต้องพบกับความยากลำบากในการดำเนินชีวิตประจำวัน

4.1.2 การนันทนาการของชุมชน

ลำน้ำว่าเป็นลำน้ำที่มีความสวยงาม ใสสะอาดทำให้มีผู้นิยมมาเที่ยวพักผ่อนโดยไม่เฉพาะแต่ชาวบ้านในชุมชนลำน้ำว่าเท่านั้น นับตั้งแต่ในอดีตที่การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์นิยมที่จะหาพื้นที่บริเวณที่มีลำน้ำไหลผ่านเพื่อประโยชน์ในการอุปโภคบริโภค การคมนาคม และการนันทนาการในพื้นที่ชุมชนลำน้ำว่าก็เช่นเดียวกันลำน้ำว่ามีประโยชน์ในการนันทนาการของชุมชนตามลำน้ำอย่างมากชาวบ้านในวัยต่างๆ ต่างมีกิจกรรมนันทนาการในลำน้ำว่าที่แตกต่างกันออกไป เช่น เด็กๆ มีลำน้ำว่าที่เปรียบเสมือนสนามเด็กเล่นและโรงเรียนชีวิตแห่งแรก ในวันหยุดหรือหลังเลิกเรียนการเล่นน้ำของเด็กๆ มักเล่นรวมกันเป็นกลุ่มและเพื่อความสนุกสนานมักมีการนำเอาก้อนหินสีขาว โยนลงน้ำเพื่อค้ำน้ำแข่งกันหากก้อนหิน การว่ายน้ำไล่จับกัน การเล่นของเด็กๆ นี้ทำให้เด็กได้รับการพัฒนา

ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์และสังคมรู้จักยอมรับกฎกติกาที่ต้องอยู่ร่วมกันในสังคม รวมทั้งยังทำให้เกิดความรักความผูกพันกับลำน้ำว้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ให้ความสนุกสนานและให้อาหารในการดำรงชีวิตด้วย

แม่บ้าน ซึ่งมีหน้าที่ในการซักล้างเสื้อผ้าและการหิ้วน้ำจากลำน้ำมาใช้ในครัวเรือนแม้ว่าจะต้องทำงานแต่ก็เหมือนเป็นการพักผ่อนเนื่องจากนอกจากการซักผ้าแล้วแม่บ้านยังจะได้ดูแลเด็กๆ ที่เล่นน้ำได้พบปะพูดคุยกับแม่บ้านคนอื่นๆ มีการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในบางครั้งได้มีการปรึกษาปัญหาต่างๆ ระหว่างกัน โดยแม้ว่าจะไม่สามารถแก้ปัญหาได้แต่ก็เป็นการได้ระบายความรู้สึกในใจได้ทางหนึ่งการได้พบปะพูดคุยปรึกษาหารือกันนี้ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีความเหนียวแน่นและผูกพันกันอย่างลึกซึ้งและสำหรับพ่อบ้านแล้วผู้ชายในชุมชนลำน้ำว้าส่วนใหญ่เป็นพรานปลาจับแทบทุกคน การได้ออกไปหาปลาไม่ว่าจะได้ปลาหรือไม่ในบางครั้งไม่สำคัญเท่าใดนัก ถือเป็นงานพักผ่อนอย่างหนึ่งหลังจากการทำงานหนักมาตลอดทั้งวัน

เมื่อเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นกับวิถีชีวิตนั้นการใช้ประโยชน์ของชุมชนในด้านการนันทนาการได้ทำให้เกิดผลกระทบทั้งด้านบวกและลบ คือ ในด้านบวกการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนลำน้ำว้าทำให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ตามมา เช่นในช่วงเทศกาลสงกรานต์และเทศกาลล่องแก่งลำน้ำว้าทำให้มีกิจกรรมต่างๆ ให้ชาวบ้านได้เข้าร่วมชาวบ้านมีความสุขสนุกสนานในชุมชนของตนเอง ซึ่งจากอดีตที่ไม่มีการท่องเที่ยวชาวบ้านจะต้องเข้าไปเที่ยวงานในตัวอำเภอเมืองน่าน เช่น งานแข่งเรือหรืองานสามสีทอง แต่เมื่อมีกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนทำให้ชาวบ้านบางคนซึ่งมีรายได้น้อยได้มีโอกาสเที่ยวโดยไม่ต้องเสียเงินเข้าไปในอำเภอ นอกจากนี้กิจกรรมการท่องเที่ยวต่างๆ ที่จัดขึ้นยังทำให้เด็กๆ และเยาวชนของชุมชนได้มีโอกาสแสดงออกมากขึ้น (สัมภาษณ์นายเจริญ ประทอง, มกราคม 2546) เพราะในการจัดกิจกรรมเหล่านี้จะมีการแข่งขันต่างๆ เพื่อสร้างความสนุกสนานให้ชาวบ้านด้วย เช่น การประกวดร้องเพลง การแข่งพายเรือกะทะ เป็นต้น นอกจากนี้ ชาวบ้านในชุมชนยังได้รู้จักและเรียนรู้สังคมภายนอกมากขึ้นจากการที่ได้พบเจอผู้คนที่หลากหลายทำให้ไม่รู้สึกเงินอายคนแปลกหน้า

สำหรับผลกระทบด้านลบที่ชุมชนได้รับนั้นการเข้ามาของการท่องเที่ยวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในด้านต่างๆ ของชุมชนพื้นที่ลำน้ำว้ากลายเป็นพื้นที่สาธารณะที่ใครจะเข้ามาเวลาใดก็ได้ทำให้กิจกรรมนันทนาการต่างๆ ของชาวบ้านในแต่ละวัยมีความจำกัดมากขึ้น โดยเฉพาะในช่วงฤดูการท่องเที่ยว การเข้าไปใช้พื้นที่ลำน้ำว้าของชาวบ้านเพื่อนันทนาการมีจำกัดทั้งพื้นที่ และเวลา กิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวทำให้เกิดความแออัดและความเป็นส่วนตัวของชุมชนถูกเบียดเบียน เช่นผู้หญิงเข้าไปใช้พื้นที่ลำน้ำว้าน้อยลงเนื่องจากอายนักท่องเที่ยว การเล่นน้ำของเด็กๆ ก็ต้องระมัดระวังให้ไม่รบกวนนักท่องเที่ยวการหาปลาของพรานปลาก็จะต้องเลือกพื้นที่และ

เวลาที่ไม่มีการท่องเที่ยว ซึ่งการใช้พื้นที่ลำนํ้าว่าในการนันทนาการนั้นมีนัยยะที่มากกว่าเพื่อความสนุกสนานแต่เป็นการเรียนรู้ทางสังคมอย่างหนึ่งของคนในชุมชนสำหรับเด็กๆ ทำให้เกิดการพัฒนาด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม มีความผูกพันกับลำนํ้าและได้เรียนรู้การใช้ชีวิต นอกจากนี้พื้นที่ลำนํ้ายังเป็นพื้นที่ทางสังคมที่ทำให้คนในชุมชนได้มาพบปะพูดคุยกัน ปรีกษาหารือ ระบายความในใจ พักผ่อนคลายเครียดจากการทำงานและปัญหาต่างๆ ซึ่งส่งผลให้คนในชุมชนมีจิตใจดี โอบอ้อมอารีต่อกันสังคมจึงสงบสุขเรื่อยมาการเข้าไปใช้พื้นที่ลำนํ้าว่าในการนันทนาการของชุมชนได้น้อยลงนี้ อาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในวัยต่างๆ ในอนาคต นอกจากนี้การเข้ามาของนักท่องเที่ยวที่ขาดความรับผิดชอบบางคน ซึ่งได้สร้างปัญหาขยะให้กับชุมชนและบางครั้งทิ้งขยะประเภทขวดแก้วไม่เป็นที่ที่ผ่านมาทำให้เด็กๆ ในชุมชนได้รับอันตรายบ้างความปลอดภัยในการนันทนาการของเด็กๆ จึงมีน้อยลง

4.2 ผลกระทบในด้านการอนุรักษ์น้ำของชุมชน

การอนุรักษ์น้ำและทรัพยากรต่างๆในลำนํ้าว่าของชุมชนลำนํ้าว่าในปัจจุบันนี้เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนซึ่งได้รับผลกระทบจากการขาดแคลนอาหาร โปรตีนตามธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน กล่าวคือ นับตั้งแต่มีการพัฒนาสาธารณูปโภคในพื้นที่ชุมชนลำนํ้าว่า ช่วงปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา มีการจับปลาในบริเวณลำนํ้าว่าโดยคนนอกและคนในท้องถิ่นจำนวนมากจากที่เคยหาปลาเพียงพอเพื่อบริโภคในครัวเรือนเปลี่ยนไปเป็นการหาเพื่อขายด้วยทำให้ต้องการปลาในปริมาณมาก จึงได้มีการจับปลาด้วยเครื่องมือจับปลาที่ร้ายแรง เช่น การระเบิด และไฟฟ้าช็อต ทำให้ปลาบางชนิดสูญพันธุ์ไปและบางชนิดมีจำนวนลดลง จนชาวบ้านไม่สามารถหาปลาบริโภคได้ และแม้ว่าชาวบ้านจะเริ่มมีการอนุรักษ์แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเพราะไม่มีการเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนอื่นๆ จนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา การอนุรักษ์ได้ประสบความสำเร็จจากการร่วมเรียนรู้กระบวนการจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำร่วมกันหลายหมู่บ้าน ได้แก่ บ้านนํ้าว่า บ้านนํ้าพระทัย บ้านนํ้าปู้ และบ้านห้วยทรายมูล ทำให้ชุมชนได้แนวทางและมีมาตรการการอนุรักษ์ที่เข้มงวดชัดเจนขึ้น ปลาบริเวณลำนํ้าว่าจึงได้เริ่มฟื้นฟูเพิ่มจำนวนขึ้นจนถึงปัจจุบัน ซึ่งนอกจากการเพิ่มขึ้นของปริมาณสัตว์น้ำแล้วยังมีผลต่อสภาพธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของบริเวณลำนํ้าว่าที่ได้รับการดูแลควบคุมไปด้วยทำให้บริเวณลำนํ้าว่านี้มีสภาพธรรมชาติที่สวยงามดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวพักผ่อนจำนวนมาก

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนจากการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนลำนํ้าว่าได้ทำให้เกิดผลกระทบต่ออนุรักษ์น้ำทั้งด้านบวกและด้านลบ ผลกระทบด้านบวกทำให้ชุมชนเกิดความตระหนักในการอนุรักษ์และมีจิตสำนึกในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น

จากการสนทนากลุ่มชาวบ้านเห็นว่ากรท่งเที่ยวโดยเฉพาะการล่องแพซึ่งต้องล่องไปตามลำน้ำนั้นเหมือนเป็นการตรวจตราลำน้ำ การมีการล่องแพทำให้ไม่มีใครกล้าที่จะมาลักลอบจับปลาที่ผิดวิธี ชาวบ้านที่เป็นผู้ให้บริการล่องแพส่วนหนึ่งเป็นสมาชิกของชุมชนที่ร่วมมือกันทำการอนุรักษ์ลำน้ำว่าอยู่ด้วยทำให้เขาใจใส่ในการอนุรักษ์ลำน้ำมากขึ้น เกิดความรู้สึกหวงแหนลำน้ำว่าที่เป็นที่ประกอบอาชีพ สร้างรายได้และทำชื่อเสียงให้ชุมชนของตน ชาวบ้านเริ่มรู้สึกหวงแหนลำน้ำมากขึ้น แสดงออกมาจากการให้การสัมภาษณ์ถึงบางครั้งพบกับขณะที่นักท่องเที่ยวบางกลุ่มทิ้งไว้รู้สึกไม่พอใจและต้องการให้มีมาตรการที่รัดกุม นอกจากนี้การที่มีอาชีพเสริมเพิ่มขึ้นในหมู่บ้านยังทำให้ชาวบ้านลดการจับสัตว์น้ำลงความต้องการจับสัตว์น้ำเพื่อหารายได้ลดลง เพราะสามารถมีรายได้จากการประกอบอาชีพท่องเที่ยวแล้ว การรับจ้างบังคับแพยังทำให้ชุมชนไม่มีเวลาหาอาหารตามลำน้ำและการมีรายได้เพิ่มขึ้นทำให้ชาวบ้านใช้ซื้ออาหารบริโภคแทน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ได้ส่งผลต่อการอนุรักษ์สัตว์น้ำของชุมชน

ผลกระทบด้านลบที่ชุมชนยากจะควบคุมได้ เช่น การทิ้งขยะไม่เป็นที่ของนักท่องเที่ยวบางกลุ่มทำให้ชุมชนดูแลได้ไม่ทั่วถึงรวมทั้งจำนวนผู้ประกอบการแพยางที่มีจำนวนมากขึ้นและมาจากหลายพื้นที่ทั้งในและนอกชุมชนรวมทั้งคนบังคับแพยางที่มาจากหลายหมู่บ้านบางครั้งปล่อยปละละเลยไม่ดูแลเรื่องขยะของนักท่องเที่ยว ซึ่งคนนอกชุมชนเหล่านี้ไม่ได้มีความผูกพันกับพื้นที่ลำน้ำว่าทำให้ไม่ได้คำนึงถึงการอนุรักษ์เท่าที่ควร มีการเข้ามาใช้ประโยชน์จากลำน้ำว่าเฉพาะในช่วงเทศกาลท่องเที่ยวเท่านั้น รวมทั้งการที่ชาวบ้านบางคนที่ไม่ได้ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอาจไม่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ซึ่งก็มีชาวบ้านบางคน que แสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น จากการประสบเหตุการณ์ของผู้วิจัยจากการสังเกตขณะร่วมล่องแพยางกับนักท่องเที่ยว พบว่า มีชาวบ้านแอบมาระเบิดปลาบริเวณทางขึ้นปางช้าง (จุดสิ้นสุดการล่องแพยาง) ทั้งที่มีแพของนักท่องเที่ยวล่องผ่าน โดยเมื่อถามชาวบ้านซึ่งเป็นผู้บังคับแพแล้วก็ทราบว่ารู้จักกับผู้ที่ทำการระเบิดปลาแต่ก็พูดอะไรมาไม่ได้เพราะบริเวณที่ระเบิดปลาอยู่นอกเขตอนุรักษ์ แม้ว่าจะอยู่ในเขตที่มีการท่องเที่ยวโดยชาวบ้านคนดังกล่าวไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและไม่ได้มีผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวจึงไม่ได้ให้ความใส่ใจต่อการกระทำของตนที่จะส่งผลกระทบต่อภาพจน์ชุมชนและการท่องเที่ยว แต่อย่างไรก็ตามเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ก็ไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยนัก ผลกระทบด้านที่สำคัญต่อการอนุรักษ์เป็นปัญหาขยะจากนักท่องเที่ยว และความร่วมมือดูแลรักษาลำน้ำว่าของผู้ประกอบการ และคนบังคับแพจากชุมชนอื่นมากกว่า

นอกจากนี้ยังอาจทำให้เกิดการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพของพืชพรรณ บริเวณลำน้ำว่าและแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เนื่องจากการเข้ามาใช้พื้นที่ท่องเที่ยวของผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยวที่หลากหลายทำให้เกิดการเหยียบย่ำทำลายพืชพรรณ

โดยไม่รู้ตัว อีกทั้งการทำกิจกรรมบางอย่างของนักท่องเที่ยว เช่น เก็บตัวอย่างพืช ส่งเสียงดัง ก็อาจทำให้รบกวนสัตว์บางชนิดให้หนีออกไปจากแหล่งอาศัยเดิม เป็นต้น

4.3 ผลกระทบในด้านการจัดการน้ำของชุมชน

การจัดการน้ำของชุมชนลำน้ำว้าเป็นการจัดการน้ำเพื่อการอนุรักษ์ เนื่องจาก ลำน้ำว้ามีประโยชน์กับชุมชนเป็นแหล่งอาหาร และสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน

การจัดการน้ำจากลำน้ำว้าเพื่อให้ทุกคนในชุมชนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการใช้ประโยชน์ และมีการใช้อย่างยั่งยืน ในปัจจุบันนี้ชาวบ้านไม่ได้ใช้น้ำจากลำน้ำว้าในการบริโภคโดยตรงแต่ก็ใช้ในการหาอาหารทั้งพืช และสัตว์ ชุมชนจึงต้องมีมาตรการรักษาคุณภาพน้ำให้มีความเหมาะสม เช่น ห้ามใช้สารเคมีในการปลูกพืชริมน้ำ ห้ามใช้เครื่องมือรุนแรงจับปลาเพื่อให้ประชาชนทุกคนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน โดยการหาทรัพยากรจากลำน้ำว้าเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเท่านั้นการไม่ใช้เครื่องมือร้ายแรงจับปลาเพื่ออนุรักษ์ให้ทรัพยากรที่มีอยู่มีทั่วถึงกันทุกคน

ในการจัดการน้ำของชุมชนลำน้ำว้านี้ชุมชนได้มีรูปแบบในการจัดการ โดยมีการก่อตั้งชมรมต่างๆ ขึ้นเพื่อทำหน้าที่ในการจัดการน้ำ ได้แก่ ชมรมอนุรักษ์ปลาท้องถิ่นเพื่อการจัดการอนุรักษ์สัตว์น้ำในลำน้ำว้าป้องกันคุณภาพของลำน้ำว้าให้มีความเหมาะสมกับการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำและไม่ให้มีการหาประโยชน์สัตว์น้ำมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น และการตั้งชมรมฮักลำน้ำว้าของหมู่บ้านน้ำว้าที่มีสมาชิกเป็นลูกบ้านในชุมชนซึ่งมีความรู้สึกรักหวงแหนต้องการพึงพิงและใช้ประโยชน์จากลำน้ำว้าอย่างถูกต้องมีคุณค่าและมีความรู้คุณ มีการดำเนินการ เช่น การแบ่งหน้าที่กันรักษาความสะอาดการดูแลเรื่องการท่องเที่ยว นอกจากนี้หลังจากมีการท่องเที่ยวในพื้นที่ลำน้ำว้าได้มีการตั้งชมรมการท่องเที่ยวที่เป็นการรวมตัวกันของหัวหน้าส่วนราชการต่างๆ ในอำเภอที่มีวัตถุประสงค์เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวและดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว

เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนได้ส่งผลกระทบต่อการจัดการน้ำของชุมชนในด้านบวกและด้านลบ โดยสำหรับชาวบ้านที่เปลี่ยนแปลงมาทำอาชีพเสริมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวได้ส่งผลให้มีการเอาใจใส่ดูแลลำน้ำว้าอย่างจริงจังมากขึ้น รวมทั้งทำให้มีความสนใจร่วมมือกันของหน่วยงานต่างๆ ในการจัดการน้ำเพื่อให้สภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความเหมาะสมในการท่องเที่ยว

แต่อย่างไรก็ตามผลกระทบด้านลบที่อาจเกิดขึ้นกับการจัดการน้ำของชุมชนก็คือ การเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยวทำให้ยากต่อการดูแลการเข้ามาทำกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น ล่องแพไม่มีเวลาแน่นอน หากผู้ประกอบการและผู้บังคับแพไม่เอาใจใส่กับการดูแลรวมทั้งจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้นและมาจากหลากหลายพื้นที่มีพฤติกรรมที่แตกต่างกันออกไปชุมชนไม่สามารถดูแลและควบคุมได้ ซึ่งแตกต่างจากการจัดการน้ำของชุมชนที่สามารถดูแลได้ง่าย

เนื่องจากคนในชุมชนต่างรู้จักกันหมดและเรียนรู้ร่วมกันที่จะช่วยกันดูแลรักษาแหล่งน้ำของชุมชน และแม้ว่าปัจจุบันจะได้มีการก่อตั้งชมรมการท่องเที่ยวเพื่อดูแลเรื่องการท่องเที่ยวและรักษาสิ่งแวดล้อมก็ตาม แต่ที่ผ่านมามีการทำงานชมรมยังไม่มีการจัดการเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่ชัดเจนและยังไม่มีการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมเท่าที่ควร ภาระการจัดการขยะจากการท่องเที่ยวจึงเป็นการจัดการโดยชุมชนเป็นส่วนใหญ่

4.4 ผลกระทบในด้านระบบความเชื่อ ค่านิยมเกี่ยวกับน้ำ

สภาพสังคมของชุมชนลำน้ามีการนับถือผีเป็นพื้นฐานสำคัญมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ทำให้ความเชื่อต่างๆ ตลอดจนการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนมีการผูกติดอยู่กับเรื่องผีและสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติ ดังนั้นความเชื่อและค่านิยมเกี่ยวกับน้ำของชุมชนลำน้ามีส่วนใหญ่แล้ว จึงยังคงมีการผูกติดกับความเชื่อเรื่องผีและสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติเช่นกัน ความเชื่อเกี่ยวกับน้ำที่ปรากฏในชุมชนลำนน้ำ ได้แก่

ความเชื่อเรื่องผีเงือกหรือเงือก ตามความเชื่อของชาวล้านนา และชาวบ้านในชุมชนลำนน้ำ เชื่อว่าผีเงือกหมายถึงงูใหญ่ที่มีหงอนและอาจแปลว่ามนุษย์ชนิดหนึ่งที่อาศัยอยู่ใต้น้ำ ซึ่งก็น่าจะหมายถึงพญานาคนั่นเอง แต่ก็ยังไม่มีการยืนยันได้ว่าทั้งสองสิ่งคือสิ่งเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งผีเงือกและพญานาคก็เป็นสิ่งที่มีอำนาจเร้นลับที่ชาวบ้านมีความเกรงกลัวต่ออำนาจเป็นอย่างมาก โดยมีคำล่ำลือว่าบริเวณวัง โหนดมีผีเงือกอาศัยอยู่จะไม่ค่อยมีพรานปลาหรือชาวบ้านคนไหนกล้าลงแหล่งน้ำบริเวณนั้นเลย เนื่องจากเกรงว่าจะถูกผีเงือกทำอันตรายได้ โดยเฉพาะการลงแหล่งน้ำในเวลากลางคืน ชาวบ้านเชื่อว่าวิธีการทำอันตรายของผีเงือกมีหลายรูปแบบบางครั้งชาวบ้านหรือพรานปลาที่จับปลาอยู่ในน้ำก็จมน้ำไปเฉยๆ หรือกลับจากลำนน้ำก็มีอาการผิดปกติมีอาการเจ็บป่วยบ่อยโดยไม่ทราบสาเหตุ

ความเชื่อเรื่องซ่างน้ำ ตามความเชื่อของชาวบ้านเชื่อว่าซ่างน้ำมีรูปร่างคล้ายๆ กับหมูพันธ์พื้นบ้านขนาดลำตัวไม่โตนักอาศัยในลำนน้ำ ถ้าหัวที่ห่างไกลจากแหล่งชุมชนหรืออาศัยบริเวณป่าที่มีน้ำซึมไหลเกือบตลอดปี (โป่งน้ำ) คุณวิเศษของซ่างน้ำชาวบ้านเชื่อว่าอยู่ที่งาของมันนั่นเอง งาของซ่างน้ำมีขนาดเล็กเท่ากับพริกชี้ฟ้าสีสรรเหมือนงาช้างทั่วไปชาวบ้านเชื่อว่าซ่างน้ำจะใช้งาของมันแทงงาของคนเดินผ่านไปบริเวณที่มีซ่างน้ำอาศัยอยู่ก็จะทำให้คนที่ถูกซ่างน้ำแทงงาเสียชีวิตได้ผู้อาวุโสในหมู่บ้านกล่าวว่า บริเวณใดที่มีซ่างน้ำอาศัยอยู่จะสังเกตง่ายๆ ว่าสัตว์ประเภทอื่นๆ จะไม่กล้าเข้าใกล้บริเวณนั้นเลย โดยเฉพาะซ่างบ้าน วัว และควาย ชาวบ้านเชื่อว่าซ่างน้ำเป็นกึ่งเทพกึ่งสัตว์ที่ไม่สามารถเห็นตัวตนได้คล้ายๆ กับความเชื่อเกี่ยวกับพญานาค มีประวัติเล่าว่าเคยมีควายซ่างไปซุกกลากไม้ให้กับชาวบ้านน้ำนี้และจะต้องนำซ่างผ่านลำนน้ำบริเวณวังเวินควายซ่างก็นำ

ข้างจะข้ามลำน้ำไปแต่ปรากฏว่าข้างไม่ยอมลงใกล้แหล่งน้ำบริเวณนั้นเลยแม้แต่วัวควายที่ชาวบ้านนำไปเลี้ยงใกล้ๆ กับแหล่งน้ำบริเวณนั้น ตามนิสัยของควายมักจะชอบอาบน้ำในคอนสายๆ หรือวันที่แดดร้อนๆ แต่พอเจ้าของควายค้อนควายเพื่อจะลงไปดื่มน้ำอาบน้ำในท่าน้ำบริเวณนั้น ปรากฏว่าฝูงควายไม่ยอมลงกินน้ำบริเวณนั้นเลยแต่กลับมีอาการคันคางใจอะไรสักอย่างแล้วพากันวิ่งหนีไปจากบริเวณนั้น ชาวบ้านจึงเชื่อว่าแหล่งน้ำบริเวณนั้นเป็นดินที่อยู่อาศัยของข้างน้ำรวมทั้งเชื่อว่าข้างน้ำจะออกหากินในวันพระ โดยเฉพาะวันพระที่ตรงกับข้างขึ้นหรือแรม 15 ค่ำข้างน้ำจะพากันออกหากินไปไม่ตามริมน้ำตามโป่งน้ำพอกหากินอ้อมก็จะมานอนฝั่งแคด ถ้าขุดจากระตามลานหินโศคหินในลานหินบริเวณใกล้ๆ กับแหล่งอาศัยของข้างน้ำปรากฏว่า มีมูลของข้างน้ำลักษณะคล้ายๆ กับขนมูกก็กองอยู่ตามลานหินมีชาวบ้านบางคนได้เก็บเอามูลของข้างน้ำมาไว้เป็นที่ระลึกด้วยเชื่อว่าเป็นของหายากป้องกันผีห่าผีตองได้ชาวบ้านจึงเรียกว่า “ม่อนข้างน้ำ” มาจนถึงทุกวันนี้ (อยู่บริเวณบ้านน้ำปู้)

ความเชื่อเรื่องผีเสื้อน้ำ เป็นความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทำหน้าที่ดูแลรักษาแม่น้ำลำคลองพรานปลาหลายๆ คนก่อนที่จะออกไปหาปลาจะมีการบวงสรวงเช่น ไหว้ผีเสื้อน้ำก่อนด้วยเครื่องเช่น คือ ดอกไม้ รูป เทียน พลุ ข้าวเหนียว โดยมีเหตุผล 2 ประการคือ ประการแรก ให้เกิดความปลอดภัยในการออกไปหาปลาไม่ให้เกิดอุบัติเหตุจมน้ำหรือจากอุปกรณ์จับปลา เช่น ถูกลมยิง ถูแฉ่ง ถูแหพื้นร่างกาย รวมทั้งอุบัติเหตุจากการกระทำด้วยฤทธิ์อำนาจของสิ่งต่างๆ ที่อาศัยบริเวณลำน้ำ และประการที่สอง เพื่อให้ได้ปลาในปริมาณที่ต้องการหาถ้าหากว่าหลังจากกลับมาจากการหาปลาโดยความปลอดภัยแล้วก็จะบอกกล่าวขอบคุณผีเสื้อน้ำที่ได้เมตตาดูแลรักษาคุ้มครองและประทานโชคลาภให้

ความเชื่อต่างๆ นี้เป็นการช่วยควบคุมทางสังคมอย่างหนึ่งของชุมชน ชาวบ้านมีการเข้าไปใช้พื้นที่ลำน้ำอย่างเคารพมาตั้งแต่อดีต นอกจากนี้หลังจากมีการอนุรักษ์น้ำและสัตว์น้ำได้มีการนำเอาพิธีกรรมความเชื่อมาใช้เพิ่มเติมเพื่อควบคุมและป้องกันการลักลอบจับปลาและทำความเสียหายแก่ลำน้ำในช่วงที่ชาวบ้านไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง ได้แก่

การสืบชะตาแม่น้ำ ซึ่งผลของพิธีกรรมนี้ทำให้บริเวณที่ชาวบ้านร่วมกันกำหนดให้เป็นเขตในการประกอบพิธีการสืบชะตาแม่น้ำหรือบวชป่านั้นถือว่าได้ถวายพื้นที่นั้นให้เป็นเขตของสงฆ์ไปแล้วจึงเป็นเขตศักดิ์สิทธิ์ชาวบ้านผู้ใดจะละเมิดไม่ได้ถ้าหากผู้ใดละเมิดในการจับสัตว์น้ำในเขตอนุรักษ์หรือตัดไม้ในเขตป่าชุมชนจะทำให้มีอันเป็นไปเช่นอาจได้รับอันตรายจากของมีคมทุกชนิด การเจ็บป่วยต่างๆ ทั้งที่มีสาเหตุและไม่มีสาเหตุหรือเป็นบาปจึงไม่มีใครกล้าละเมิดมาตรการทางสังคมในเขตอุทยานหรือเขตของสงฆ์

การสร้างหอเจ้าที่ ในเขตอนุรักษพันธุสัตว์น้ำเป็นการนำเอาความเชื่อของท้องถิ่นที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าการเจ็บป่วยมีสาเหตุมาจากการลงโทษของเจ้าที่วิญญาณหรือสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติต่างๆ ถ้าสถานที่แห่งไหนทำให้ผู้คนเจ็บป่วยบ่อยๆ ชาวบ้านจะเรียกสถานที่นั้นว่า “ที่เค็ม” และจะไม่ค่อยมีผู้คนผ่านเข้าใกล้สถานที่ดังกล่าวเพราะกลัวว่าเจ้าที่ที่จะทำให้ ดังนั้นผู้เฒ่าผู้แก่จึงได้เสนอให้มีการอัญเชิญเจ้าที่ที่ชาวบ้านให้การเชื่อถือมาสถิตย์ ณ หอเจ้าที่ที่ชาวบ้านสร้างขึ้น ณ เขตอนุรักษพันธุสัตว์น้ำในบริเวณเขตอนุรักษ โดยชาวบ้านจะมีการเซ่นบวงสรวงทุกปี นอกจากนี้หมอผีและผู้เฒ่าผู้แก่ยังได้ตกแต่งสดวงด้วยเครื่องตามประเพณีท้องถิ่นแล้วนำไปสาปแช่งผู้ที่มาลักลอบจับปลา โดยเฉพาะในเวลากลางคืนที่ชาวบ้านไม่สามารถสอดส่องได้อย่างทั่วถึงด้วย

การปิดตุงยันต์ป้องกันการระเบิดปลา เนื่องจากในเขตนอกเขตสงวนของหมู่บ้านยังมีการลักลอบระเบิดปลาอยู่จึงมีการนำเอาตุงยันต์กันระเบิดซึ่งทำจากผ้าจีวรขนาดกว้างประมาณ 50 เซนติเมตร ยาวประมาณ 70 เซนติเมตร ลงอักขระตามพิธีกรรมแล้วนำไปปิดไว้ตามแหล่งน้ำบริเวณดังกล่าวผลของการทำเช่นนี้อาจจะลดความถี่ของการระเบิดปลาลงได้บ้าง เนื่องจากผู้ที่ระเบิดปลาเมื่อพบกับตุงยันต์แล้วอาจจะเกิดความเกรงกลัวภัยที่จะเกิดขึ้นจากการระเบิดปลา เช่น การถูกระเบิดของตนเอง การเกิดเหตุอาเพศอื่นๆ กับตนเองหรือคนในครอบครัวได้

ความเชื่อและค่านิยมต่างๆ เกี่ยวกับน้ำของชุมชนลำนํ้าว่านี้ได้ผูกพันกับชุมชนและเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวให้ชุมชนประพฤติปฏิบัติต่อลำนํ้าด้วยความเคารพมีการใช้อย่างระมัดระวังทำให้ลำนํ้าว่ายังคงมีสภาพสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์อยู่อย่างเช่นในปัจจุบัน เมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในชุมชนขึ้นหลายๆ ประการในส่วนของความเชื่อและค่านิยมต่างๆ เกี่ยวกับน้ำนั้นในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ได้ส่งผลกระทบเท่าใดนักซึ่งจากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า ชาวบ้านยังคงมีความเชื่ออยู่เช่นเดิมว่าในจุดใดของลำนํ้าที่เป็นจุดต้องห้าม เมื่อมีการให้บริการบังคับแพแก่นักท่องเที่ยวชาวบ้านซึ่งเป็นผู้บังคับแพจะเลือกบริเวณให้นักท่องเที่ยวลงเล่นน้ำที่เป็นจุดซึ่งปลอดภัยชาวบ้านจะละเว้นจากพื้นที่ต้องห้ามต่างๆ เพราะชาวบ้านกลัวว่านักท่องเที่ยวซึ่งมาจากนอกชุมชนที่ไม่ทราบและไม่เข้าใจความเชื่อดังกล่าวอาจแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและอาจเกิดอันตรายจากสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาติตามที่ชาวบ้านเชื่อได้

แม้ว่าชุมชนจะได้มีการติดต่อกับสังคมภายนอกมีความรู้สมัยใหม่มากมายที่เข้ามาในชุมชนทำให้ชาวบ้านปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนไปมากก็ตาม แต่ในเรื่องของความเชื่อและค่านิยมต่างๆ ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับผีและวิญญาณสิ่งลึกลับเหนือธรรมชาตินั้น ยังคงไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปและมีความเหนียวแน่นอยู่มาจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากเป็นรากฐานของชีวิตที่ผูกพันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

และการประพฤติปฏิบัติตามความเชื่อที่ผ่านมามีการดำเนินชีวิตเป็นไปในทางที่ดีชาวบ้านจึงไม่กล้าละเมิด รวมทั้งสถาบันครอบครัวยังทำหน้าที่ถ่ายทอดความเชื่อและค่านิยมต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และผู้นำชุมชนยังคงให้ความสำคัญโดยมีการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อดั้งเดิมและมีการประยุกต์ใช้ เช่น การนำพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อเรื่องผีมาใช้ในการควบคุมการใช้ประโยชน์จากลำน้ำว่า การอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่น การอนุรักษ์ป่า เป็นต้น

นอกจากนี้เหตุการณ์บางอย่างยิ่งตอกย้ำความเชื่อของชุมชน คือการเสียชีวิตโดยไม่ทราบสาเหตุของนักท่องเที่ยวคนหนึ่งซึ่งเป็นครูใน โรงเรียนแห่งหนึ่งในจังหวัดน่านที่เข้ามาเที่ยวในพื้นที่ลำน้ำว่า โดยได้เข้าไปนั่งดื่มสุราบริเวณหาดทรายหมู่บ้านน้ำว่าตั้งแต่เช้าจนเย็น โดยเมื่อจะกลับรถยนต์ก็ติดหล่มไม่สามารถออกจากพื้นที่ได้ จนเมื่อสามารถกลับออกไปได้ก็ล้มป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุอยู่หลายวันและเสียชีวิตในที่สุด ภรรยาของผู้ตายซึ่งมีญาติอยู่ในหมู่บ้านน้ำว่ามีความแกล้งใจจึงได้มาพูดคุยกับชาวบ้านในหมู่บ้านน้ำว่า ชาวบ้านเชื่อว่าการตายของนักท่องเที่ยวผู้นี้เนื่องจากการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมต่อเจ้าที่ในบริเวณที่มานั่งดื่มสุราโดยไม่มีการขอขมาหรือการเลี้ยงเจ้าที่ด้วยนั่นเอง (สัมภาษณ์อาจารย์วิไล ลำเนียง, มกราคม 2546)

แต่อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวก็ได้ส่งผลกระทบต่อทางด้านความเชื่อและค่านิยมเกี่ยวกับน้ำบ้างบางส่วนซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อชุมชนในอนาคต โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนเนื่องจากการท่องเที่ยวล่องแพกับพื้นที่ต้องห้ามเป็นคนละส่วนกัน ซึ่งชาวบ้านบางคนกล่าวว่าการท่องเที่ยวไม่ได้เกี่ยวข้องหรือเข้าไปทำลายพื้นที่เหล่านั้น ข้อห้ามต่างๆ เกี่ยวกับน้ำส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการทำลายแหล่งน้ำและพันธุ์ปลาที่ผิดวิธี ความคิดเช่นนี้อาจทำให้ความเชื่อและค่านิยมเกี่ยวกับน้ำของชุมชนลดความเข้มข้นลง รวมทั้งการเข้าไปใช้พื้นที่ของนักท่องเที่ยวซึ่งไม่ทราบ อาจทำให้เด็กและเยาวชนที่สังเกตเห็นเกิดความรู้สึกสับสน เนื่องจากนักท่องเที่ยวไม่ได้รับอันตรายใดๆ เหมือนที่เด็กและเยาวชนได้รับการบอกเล่ามาจากผู้ใหญ่

4.5 ผลกระทบในด้านการเผยแพร่แนวคิด

การถ่ายทอดแนวคิด ความเชื่อและประสบการณ์ มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชุมชนลำน้ำว่า แบบแผนการปฏิบัติสืบต่อกันมานี้เกิดจากการกล่อมเกลาและการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงที่ได้จากภูมิรัฐที่มีอยู่ในชุมชนมากกว่าที่จะได้รับมาจากแหล่งภูมิรัฐอื่นๆ เพราะชุมชนมีความห่างไกลมีการปฏิสัมพันธ์กับภายนอกไม่มากนัก

การเผยแพร่แนวคิดต่างๆ ของชุมชนจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งมีความสำคัญต่อความอยู่รอดของชุมชน สภาพชุมชนลำน้ำว่าที่ตั้งถิ่นฐานอยู่กับป่าเขาและลำน้ำทำให้แนวคิดที่สำคัญของชุมชนเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการอยู่รอดโดยพึ่งพาธรรมชาติรอบตัวในการดำรงชีวิต เช่น

การทำไร่ การหาของป่า การหาปลา การรู้จักพืชพรรณต่างๆ ที่เป็นสมุนไพร เป็นอาหาร แบบแผนความคิด ความเชื่อ จารีตประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษและสถาบันครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันแรกที่มีบทบาทมากในการเผยแพร่และถ่ายทอดแนวคิดต่างๆ โดยพ่อแม่ คนเฒ่าคนแก่ เช่น ปู่ย่า ตายาย ซึ่งเป็นผู้อาวุโสทั้งทางวิญญูและคุณวุฒิที่ถูกหลานให้ความเคารพนับถือซึ่งการถ่ายทอดจะมีอยู่ในชีวิตประจำวันและมีการสอนทั้งทางตรงและทางอ้อม เป้าหมายหลักของการถ่ายทอดอบรมสั่งสอนจากพ่อแม่ ผู้อาวุโสและเครือญาตินี้ก็เพื่อให้บุตรหลานสืบสานวิถีการดำเนินชีวิตสามารถประกอบอาชีพและใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในชุมชนได้อย่างมีคุณค่า มีคุณธรรมจริยธรรม

กระบวนการวิธีโดยรวมในการถ่ายทอดอบรมสั่งสอนโดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติดิน น้ำ ป่าไม้ ที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษมีทั้งทางตรงและทางอ้อมในทางตรงนั้นเป็นการถ่ายทอดโดยการบอกกล่าว สั่งสอน แนะนำ ตักเตือนมอบหมายงานให้ฝึกปฏิบัติด้วยการเริ่มให้เข้าช่วยกิจกรรมครอบครัวตามความเหมาะสมกับความสามารถตามวัยและเหมาะสมกับความเป็นหญิงชาย เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมการทำไร่ซึ่งแม้ว่าเด็กๆ จะยังไม่สามารถช่วยเหลืองานได้อย่างเต็มที่แต่ก็จะได้สังเกตเห็นและเรียนรู้ว่าพ่อแม่ทำงานอย่างไรเมื่อเติบโตขึ้น พ่อและแม่อาจให้ช่วยงานง่ายๆ เช่น ถอนหญ้า หยิบเครื่องมือ ถางวัชพืช เป็นลำดับไปจนถึงงานทุกอย่างที่ผู้ใหญ่ทำการเรียนรู้โดยตรงด้วยการปฏิบัติจริง ซึ่งกระทำไปพร้อมๆ กับพ่อแม่ผู้ถ่ายทอดที่จะคอยบอกกล่าวกำกับวิธีการให้เป็นไปตามแบบแผนที่ถูกต้องในขณะเดียวกันเมื่อมีปัญหาหรือข้อซักถามก็จะมีคำตอบกันโดยทันทีทำให้เกิดทักษะสั่งสมเป็นประสบการณ์สามารถปฏิบัติตามแบบแผนได้ด้วยตนเอง

นอกจากนี้ในชุมชนลำนํ้าว่าซึ่งชาวบ้านต่างมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับลำนํ้าทำให้การหาอาหารจากลำนํ้าเป็นวิถีชีวิตที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งด้วยโดยพบว่า เด็กๆ ในหมู่บ้านทั้งชายหญิงจะว่ายน้ำเป็นกันทุกคน ตั้งแต่ 4-5 ขวบจะหัดว่ายน้ำและเมื่อเข้า 6-7 ขวบ ก็จะหัดดำน้ำ จากบริเวณน้ำตื้นๆ จนถึงน้ำลึกเรื่อยๆ การดำน้ำนี้เด็กๆ จะนำเอาหน้ากากดำน้ำซึ่งเป็นของพี่ พ่อ หรือ น้ำ ลุงที่สามารถหาได้ในบ้านของตนเองและญาติพี่น้องการมีหน้ากากดำน้ำนี้จะทำให้เด็กๆ ได้ดำน้ำดูปลาและทิวทัศน์ใต้น้ำ ในช่วงนี้เด็กผู้ชายจะหัดตกเบ็ดและเด็กผู้หญิงก็จะหัดใช้สวิงหาปลาเมื่ออายุประมาณ 10 ปีขึ้นไปการดำน้ำจะมีความคล่องแคล่วขึ้น เวลาดำน้ำเด็กๆ ก็จะนำแหลมไปลองหัดยิงปลาด้วยซึ่งเป็นการหาประสบการณ์ของเด็กๆ ที่การได้ปลาหรือไม่นั้นไม่ใช่สิ่งที่สำคัญเท่าใดนัก การดำยิงปลาในน้ำถือว่าเป็นวิธีการหาปลาที่พรานปลาที่มีความภาคภูมิใจเนื่องจากต้องเป็นคนที่มีสภาพร่างกายที่แข็งแรงดำน้ำได้นานดำน้ำได้ลึกมีความเก่งกล้าสามารถ

ที่เด็กๆพยายามเลียนแบบพรานปลาที่เก่งๆ ในหมู่บ้าน พออายุ 14-15 ปีขึ้นไปเด็กในชุมชนลำนํ้าว่า จะมีความรู้ความสามารถในการหาปลาได้ดีพอสมควร

การถ่ายทอดเทคนิควิธีการหาปลานั้น ไม่ได้มีการสอนอย่างจริงจังเช่นเดียวกับการทำไร่ หรือหาของป่า ส่วนมากเป็นการแนะนำถ่ายทอดประสบการณ์ในระหว่างการไปหาปลาด้วยกัน โดยเด็กๆอาจถูกใช้ให้ถือข้อง แห เบ็ด หรือเสื่อผ้าของพ่อ น้า ลุง โดยผู้ใหญ่จะบอกถึงลักษณะ แหล่งที่อยู่อาศัยของปลาแต่ละประเภท วิธีการจับปลา การใช้เครื่องมือจับปลาแต่ละประเภทให้แก่ เด็กๆ ในขณะที่ออกไปหาปลาด้วยกันนี้ ซึ่งแนวคิดต่างๆ เด็กๆ จะได้ซึมซับแม้ว่าจะยังไม่สามารถ หาปลาได้เก่งเท่ากับผู้ใหญ่แต่ก็จะรับรู้เทคนิควิธีต่างๆ เมื่อเติบโตพอที่จะสามารถหาปลาได้ด้วยตนเอง ก็จะนำเอาความรู้ที่ได้สะสมมานั้นมาใช้และถ่ายทอดให้เด็กๆ รุ่นต่อไป

การท่องเที่ยวที่ได้เข้ามาในชุมชนได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนในด้าน ต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านอาชีพ ด้านวัฒนธรรมการบริโภคของชุมชนซึ่งทำให้ส่งผลกระทบต่อ การถ่ายทอดแนวคิดทั้งทางด้านบวกและด้านลบ เนื่องจากการถ่ายทอดแนวคิดที่สำคัญต่างๆ ของชุมชนลำนํ้าว่านั้นส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับดำรงชีวิตที่ต้องพึ่งพาสิ่งแวดล้อมรอบตัว และผู้ถ่ายทอดที่สำคัญก็คือพ่อแม่หรือผู้อาวุโสในครอบครัว เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพของ คนในครอบครัว ผลกระทบด้านบวกคือ เขาชนได้มีโอกาสเรียนรู้แนวคิดในการประกอบอาชีพใหม่ๆ ซึ่งในอนาคตอาจจะทำให้สามารถมีอาชีพเสริมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในหมู่บ้านของตนเองโดย ไม่ต้องออกไปทำงานนอกชุมชนเขาชนมีทางเลือกในการประกอบอาชีพมากขึ้น

ส่วนผลกระทบด้านลบนั้น การถ่ายทอดแนวคิดนั้นจำเป็นที่จะต้องมีความผูกพันใกล้ชิด แต่ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนทำให้มีความห่างเหินกันมากขึ้นระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ เด็กๆ เรียนรู้จากโรงเรียนมากขึ้นและเมื่อโตต้องออกไปเรียนนอกชุมชนเริ่มมีความคิดเป็นของตนเองมากขึ้น โอกาสในการใกล้ชิดและสังเกตจากผู้ใหญ่น้อยลง นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงด้าน อาชีพเข้าสู่การท่องเที่ยวของชุมชนทำให้มีรายได้ดีขึ้นแต่มีเวลาในการเข้าป่าหาของป่า การหาปลา ตามลำนํ้าน้อยลง มีการพึ่งพาธรรมชาติน้อยลงทำให้เขาชนมีโอกาสรู้ตามรูปแบบการ ถ่ายทอดแนวคิดของบรรพบุรุษน้อยลงด้วย และยังอาจทำให้เกิดการให้ความสำคัญกับอาชีพให้ บริการด้านการท่องเที่ยวมากกว่าอาชีพหลักของครอบครัว เนื่องจากรายได้ที่ดีกว่าซึ่งอาจส่งผลเสีย ในอนาคตถ้าหากว่าการท่องเที่ยวในพื้นที่ลำนํ้าว่าชบเซาลง หรือนอกเทศกาลท่องเที่ยวอาจทำให้มี การละทิ้งชุมชนและอาชีพการเกษตรเข้าไปหางานทำในเมืองมากขึ้นเพราะแนวคิดต่างๆ ที่มีการ ถ่ายทอดให้แก่กันนี้มีความสำคัญกับการอยู่อาศัยในชุมชนซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมในการดำรงชีวิตถ้าหากเขาชนไม่ได้รับการถ่ายทอดและไม่มีการสั่งสมความรู้ดังกล่าว แล้วก็ยากที่จะดำรงชีวิตอยู่ในชุมชนได้

ตอนที่ 5 แนวทางลดผลกระทบทางลบ และแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชน

5.1 แนวทางลดผลกระทบทางลบ

จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับความต้องการความคิดเห็นต่อผลดีและผลเสียของการท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนลำน้ำว่าพบว่า ชุมชนค่อนข้างมีทัศนคติที่ดีกับการท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชน ซึ่งในปัจจุบันชุมชนยังคงไม่เห็นว่ากรท่องเที่ยวได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่ชุมชนมากจนส่งผลกระทบทางลบหรือความยากลำบากในการดำเนินชีวิตแต่อย่างใด นอกจากนี้ปัญหาด้านขยะซึ่งมีจำนวนมากขึ้นจากการท่องเที่ยวทำให้บางครั้งเกิดปัญหาการจัดการ

อย่างไรก็ตามผลกระทบด้านลบที่เกิดขึ้นกับชุมชนบ้าง โดยชุมชนเริ่มให้ความสนใจและคาดการณ์ว่าอาจส่งผลกระทบในอนาคต โดยเป็นผลกระทบจากประเด็นความสัมพันธ์ของชุมชนกับลำน้ำว่าและผลกระทบทางลบด้านอื่นด้วย ซึ่งสามารถประมวลได้ดังนี้

1. ความไม่เท่าเทียมกันในการใช้ประโยชน์จากลำน้ำว่าระหว่างผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว และผู้ที่ไม่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวอาจทำให้เกิดความขัดแย้งกันในอนาคต
2. ความเป็นส่วนตัวและพื้นที่ส่วนตัวของชุมชนลดลง เนื่องจากการเข้ามาใช้พื้นที่ลำน้ำว่าจากคนนอกจำนวนมากทำให้ชุมชนรู้สึกอึดอัดและเสียความเป็นส่วนตัวไม่สามารถทำกิจกรรมบริเวณลำน้ำว่าได้โดยสะดวก
3. การทำลายแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาท้องถิ่นจากการรบกวนจากกิจกรรมของนักท่องเที่ยวและขยะที่ชุมชนดูแลได้ไม่ทั่วถึงซึ่งอาจสะสมจนเกิดปัญหาในอนาคต
4. การจัดการน้ำของชุมชนมีความยากลำบากมากขึ้น เนื่องจากการเข้ามาใช้ประโยชน์จากลำน้ำว่าจากคนหลายกลุ่ม เช่น ผู้ประกอบการ นักท่องเที่ยวทำให้ชุมชนเข้าไปจัดการยาก
5. การถ่ายทอดแนวความคิดต่างๆ ของชุมชนแก่เยาวชน เช่น การทำไร่ การจับปลา มีน้อยลงเพราะชาวบ้านเอาเวลาไปทำงานด้านการท่องเที่ยวรวมทั้งเยาวชนมีความสนใจงานด้านการท่องเที่ยวมากขึ้นเนื่องจากรายได้ดีกว่า
6. การทำลายความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่บริเวณลำน้ำว่าของนักท่องเที่ยว โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น การเหยียบย่ำหรือเก็บพืชพรรณ การส่งเสียงดัง เป็นต้น
7. จำนวนและประเภทของขยะที่มีความหลากหลายและมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นทำให้เกิดความยากลำบากแก่ชุมชนในการจัดการและดูแลได้ไม่ทั่วถึง
8. การทิ้งขยะของนักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่ขาดความรับผิดชอบทำให้เกิดผลเสียต่อลำน้ำว่าและเกิดอันตรายต่อชาวบ้าน เช่น เด็กๆที่ไปเล่นน้ำ

9. จำนวนผู้ประกอบการมากขึ้น ทำให้เกิดการแข่งขัน และไม่เอาใจใส่กับการดูแลสิ่งแวดล้อม
10. การเอาเปรียบของผู้ประกอบการเนื่องจากชาวบ้านที่สนใจรับจ้างบังคับเพียงมีมากขึ้น ทำให้ผู้ประกอบการมีทางเลือกในการจ้างได้อาจทำให้เกิดการกดราคาค่าจ้าง
11. การเลียนแบบพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะเยาวชนในชุมชนที่ได้มีโอกาสสัมผัสกับนักท่องเที่ยวมากขึ้น
12. การละทิ้งอาชีพเดิมของชาวบ้านเพราะรายได้จากการท่องเที่ยวมีมากกว่า

จากผลกระทบด้านลบดังกล่าว ชุมชนจึงได้เสนอแนวทางลดผลกระทบด้านลบที่ชุมชนคาดว่าน่าจะสามารถช่วยลดผลกระทบทางลบได้ดังนี้

1. การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนเกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยว เนื่องจากปัจจุบันชุมชนยังไม่มีอำนาจต่อรองด้านการท่องเที่ยวเท่าที่ควร รวมทั้งยังไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของชุมชนในการดูแลรักษาผลประโยชน์ของชุมชนไม่ให้ถูกละเมิดจากการท่องเที่ยว
2. การรวมกลุ่มผู้รับจ้างบังคับเพียง เพื่อเป็นการสร้างอำนาจต่อรองกับผู้ประกอบการเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการเอาเปรียบในเรื่องค่าจ้าง
3. การควบคุมจำนวนผู้ประกอบการเพียง เนื่องจากผู้ประกอบการที่มากเกินไปทำให้เกิดการแข่งขันในการให้บริการนักท่องเที่ยวและไม่เอาใจใส่ดูแลสิ่งแวดล้อมเท่าที่ควร
4. การให้หน่วยงานท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนตำบลเข้ามาดูแลการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการจัดการขยะจากการท่องเที่ยวซึ่งในอนาคตชุมชนอาจไม่สามารถจัดการได้โดยลำพัง
5. การป้องกันพื้นที่ที่มีความเปราะบางทางระบบนิเวศโดยการกันให้เป็นเขตสงวนและแบ่งพื้นที่เฉพาะสำหรับการท่องเที่ยว
6. การเพิ่มกฎกติกาสำหรับนักท่องเที่ยวให้มีความชัดเจนและมีการทำป้ายบริเวณแหล่งท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เห็นอย่างชัดเจน
7. การสร้างความตระหนักให้กับชุมชนเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวที่เป็นเพียงอาชีพเสริม ซึ่งสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชนบางฤดูกาล
8. เพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างรายได้ที่ทั่วถึงให้กับชุมชน โดยให้ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ

5.2 แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชน

จากการสนทนากลุ่ม และการคาดหวังของตัวแทนชาวบ้าน พบว่า การท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชนที่ชุมชนคาดหวังคือ การท่องเที่ยวที่ชุมชนสามารถได้รับประโยชน์และไม่ส่งผลให้การดำเนินชีวิตประจำวันของชุมชนต้องประสบกับความยากลำบาก โดยมีการกระจายรายได้ให้กับชุมชนอย่างทั่วถึงรวมทั้งไม่ทำลายความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน สภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนลง

แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชนลำน้ำว่าควรเป็น การจัดการตามแนวทางการท่องเที่ยวแบบที่ยั่งยืนซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อสภาพแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดใจให้มาเยี่ยมชมเยียน ในขณะเดียวกันก็อนุรักษ์สภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว อันเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวควบคู่ไปด้วยโดยใช้ทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างชาญฉลาดให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยาวนานที่สุด แต่ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนน้อยที่สุด

แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชนสามารถประมวลจากความคิดเห็นของชุมชนและกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย ได้ 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชน

เนื่องจากในปัจจุบันรูปแบบการท่องเที่ยวหลักของพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่า เป็นการท่องเที่ยวเชิงแพยางซึ่งเปิดโอกาสให้ชุมชนเป็นเพียงผู้รับจ้างบังคับแพ ชุมชนไม่สามารถที่จะเป็นผู้ประกอบการเองได้เนื่องจากชุมชนขาดแคลนเงินทุน ชุมชนจึงไม่ได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการ ดังนั้นชุมชนจึงควรจะมีการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นๆ ที่ชุมชนสามารถดำเนินการได้ด้วยชุมชนเองเพื่อกระจายรายได้ให้แก่ชุมชนซึ่งสามารถพิจารณาได้ดังนี้

1.1 การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวจากการสำรวจทรัพยากรในชุมชนลำน้ำว่าที่สามารถนำมาพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยว พบว่า ชุมชนลำน้ำว่าซึ่งประกอบด้วยหมู่บ้านน้ำว่า หมู่บ้านน้ำปู และหมู่บ้านห้วยทรายมูล ต่างก็มีทรัพยากรที่สามารถนำมาพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวแตกต่างกันออกไป คือ ในหมู่บ้านน้ำปู มีโรงเรียนประถมศึกษาซึ่งในปัจจุบันได้ปิดไปแล้วแต่มีอาคารเรียนไม้ที่ยังอยู่ในสภาพดีและตั้งอยู่ในพื้นที่ใกล้ลำน้ำว่า ซึ่งชุมชนเห็นว่าสามารถจะปรับปรุงให้เป็นที่พักนักท่องเที่ยวและขายของที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยวได้ นอกจากนี้ในชุมชนยังมีกลุ่มแม่บ้านซึ่งมีความสามารถในการทำอาหารและเคยทำให้กลุ่มนักท่องเที่ยวมาแล้ว ดังนั้นหมู่บ้านน้ำปูจึงสามารถที่จะดำเนินการรับนักท่องเที่ยวในลักษณะกลุ่มทัวร์ได้ นอกจากนี้ชาวบ้านน้ำปู ยังเคยมีประสบการณ์ในการรับนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เข้ามาพักในบ้านใน

ลักษณะคล้ายคลึงกับ โฮมสเตย์ซึ่งชุมชนก็สามารถจัดการได้อย่างดี ดังนั้นชุมชนจึงเห็นว่าการจัดบ้านพักแบบ โฮมสเตย์ก็อาจเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวหนึ่งที่เหมาะสมกับชุมชนแต่ในปัจจุบันชุมชนไม่ได้มีการดำเนินการแต่อย่างใด เนื่องจากชุมชนไม่มีความรู้เพียงพอและไม่เข้าใจการจัดบ้านพักแบบโฮมสเตย์เท่าใดนัก

ในหมู่บ้านน้ำว่า ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากชนเผ่าถิ่นที่ยังคงมีความเชื่อที่จะไม่ให้คนนอกครอบครัวเข้าไปในบ้านนั้นเป็นข้อจำกัดที่ไม่สามารถนำรูปแบบการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์มาดำเนินการได้ แต่หมู่บ้านน้ำว่าก็มีทรัพยากรที่สามารถนำมาพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยวได้ เนื่องจากหมู่บ้านน้ำว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการล่องแพไม้ไผ่และมีกลุ่มแพไม้ไผ่รวมทั้งมีหาดทรายที่สวยงามซึ่งชุมชนสามารถปรับปรุงให้เป็นที่ตั้งเต็นท์แก่นักท่องเที่ยวโดยอาจมีการปรับปรุงห้องน้ำที่มีอยู่ให้มีความสะอาดมากขึ้น และศาลาที่มีอยู่ยังสามารถนำมาใช้เป็นศูนย์ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและขายสินค้าหัตถกรรมของหมู่บ้านได้ นอกจากนี้กิจกรรมการล่องแพไม้ไผ่ของนักท่องเที่ยวซึ่งนิยมนำอาหารไปทานในแพในลักษณะปิกนิกนั้น ชุมชนสามารถจัดเป็น โปรแกรมให้กับนักท่องเที่ยวได้โดยร่วมกับกลุ่มแม่บ้านจัดเตรียมอาหารพื้นเมืองให้นักท่องเที่ยวที่ต้องการได้ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มรายได้และกระจายรายได้ซึ่งในปัจจุบันได้มีการดำเนินการบ้างแล้วแต่ไม่มีรูปแบบที่ชัดเจน

และสำหรับหมู่บ้านห้วยทรายมูล เนื่องจากเป็นทางผ่านเข้าไปยังอุทยานแห่งชาติแม่จริมจึงทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางผ่านเข้าออกเป็นจำนวนมาก ชุมชนเห็นว่าควรที่จะพัฒนาศาลาเอนกประสงค์ของชุมชนซึ่งตั้งอยู่ริมถนนบริเวณทางเข้าอุทยานฯ ให้เป็นศูนย์กลางขายผลิตภัณฑ์ของชุมชนซึ่งอาจเป็นผลิตภัณฑ์จากชุมชนต่างๆ ในอำเภอแม่จริมที่จะทำให้นักท่องเที่ยวหาซื้อได้ง่ายและช่วยกระจายรายได้ให้กับชุมชน

1.2 การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว ที่ต้องได้รับการส่งเสริมจากภายนอกชุมชนร่วมด้วย มีรูปแบบการท่องเที่ยวหลายรูปแบบที่มีความเหมาะสมกับชุมชนลำน้ำว่าแต่เนื่องจากชุมชนไม่มีความรู้และประสบการณ์ดีพอจึงไม่สามารถดำเนินการได้ จึงจำเป็นที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องอบรมให้ความรู้แก่ชุมชนหรือริเริ่มให้ชุมชนก่อน โดยรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมกับชุมชนลำน้ำว่าสามารถพิจารณาเรียงลำดับได้ดังนี้

1.2.1 การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) คือ การจัดการท่องเที่ยวที่เน้นการศึกษาธรรมชาติเป็นหลัก รวมทั้งพิจารณาศึกษาวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับธรรมชาติหรือระบบนิเวศเกี่ยวกับธรรมชาติ เช่น ต้นไม้ สัตว์ป่า แหล่งน้ำ สภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศโดยมุ่งเน้นให้ความรู้มากกว่าความบันเทิงเพียงอย่างเดียว และเป็นการท่องเที่ยวที่มีการวางแผนร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับนักท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถ

ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม ต้นไม้ พืชพรรณที่มีความแตกต่าง หลากหลายของพื้นที่ลำน้ำว่า ซึ่งชาวบ้านในชุมชนต่างมีความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศในชุมชนของตน เป็นอย่างดี ดังนั้นนอกจากการได้นำเอาภูมิความรู้ท้องถิ่นต่างๆ มาเผยแพร่แก่สังคมที่ชาวบ้าน สามารถทำได้แล้วยังทำให้ชุมชนสามารถมีรายได้จากโปรแกรมการท่องเที่ยวทางนิเวศเพิ่มเติมได้อีกด้วย ซึ่งสามารถจัดได้ในระหว่างการล่องแพหรือการเดินท่องเที่ยวบริเวณริมลำน้ำว่า ซึ่งจะสร้างความน่าสนใจ และมีความเหมาะสมกับนักท่องเที่ยวที่ต้องการเรียนรู้สภาพธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักเรียน นักศึกษา

1.2.2 การจัดการท่องเที่ยวเกษตร (Agro-tourism) ในลักษณะที่ให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมทำกิจกรรมระยะสั้น เนื่องจากชุมชนลำน้ำว่ามีระบบการผลิตแบบดั้งเดิมคือการปลูกพืชไร่ที่อาศัยน้ำฝน รวมทั้งในบางส่วนยังคงใช้การเก็บเกี่ยวเช่น การฟาดข้าวแบบดั้งเดิม ชุมชนสามารถจัดทำแปลงสาธิตการทำเกษตรแบบดั้งเดิมให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมกิจกรรมได้ การท่องเที่ยวเกษตรนี้จะทำให้นักท่องเที่ยวได้ท่องเที่ยวชมธรรมชาติของชุมชนและเรียนรู้วิถีชีวิตของเกษตรกรในการทำเกษตร การหาอาหารในชีวิตประจำวัน เช่น การจับสัตว์น้ำด้วยเครื่องมือและวิธีการแบบพื้นเมือง การเก็บของป่าตามฤดูกาล เป็นต้น ซึ่งชุมชนยังสามารถขายผลผลิตทางการเกษตร หรือผลผลิตจากธรรมชาติได้อีกด้วย

1.2.3 การพักในชุมชนแบบ Bed and Breakfast คือ การจัดบริการที่พักและอาหารเช้าให้กับนักท่องเที่ยวโดยแยกส่วนออกจากชาวบ้าน อาหารที่จัดให้นักท่องเที่ยวเป็นอาหารง่ายๆ เพียงมือเดียว คือ มื้อเช้า อาจเป็น ขนมปัง ไข่ดาว และกาแฟ ก็จะมีการจัดให้นักท่องเที่ยวเพียงเท่านั้นเหมือนกัน นักท่องเที่ยวที่เข้ามาพักในลักษณะนี้จะเข้ามาพักค้างคืนและได้รับการบริการเฉพาะอาหารเช้าจากชุมชนแล้วจึงออกไปไม่ได้มีการเข้าพักแบบระยะยาวเหมือนกับการพักแบบ Home stay และไม่ได้มีการให้บริการมากไปกว่านี้ ซึ่งมีความเหมาะสมกับชุมชนลำน้ำว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมู่บ้านน้ำว่า เนื่องจากชุมชนสืบเชื้อสายจากชนเผ่าถิ่นที่ยังคงมีความเชื่อและข้อห้ามไม่ให้ผู้อื่นเข้าไปยังในห้องนอนหรือบ้านของตนเอง การจัดการแบบบ้านพักชุมชน (Home stay) จึงอาจไม่มีความเหมาะสมแต่หมู่บ้านก็สามารถจัดการในลักษณะนี้แทนได้ ซึ่งหมู่บ้านมีแนวคิดที่จะสร้างที่พักนักท่องเที่ยวที่มีขนาดเล็กซึ่งก็มีพื้นที่ว่างที่สามารถจัดสร้างบ้านพักหลังเล็กที่เรียบง่ายได้อยู่หลายแห่ง เช่น บริเวณที่ว่างใกล้ๆ โรงเรียนการจัดที่พักให้นักท่องเที่ยวในลักษณะนี้จึงอาจเป็นทางเลือกหนึ่งของชุมชน

1.2.4 การจัดการท่องเที่ยวแบบบ้านพักชุมชน โฮมสเตย์ (Home stay) คือ การจัดบ้านของชาวบ้านที่มีห้องหรือพื้นที่พอจะรับแขกผู้มาเยือนได้ โดยเจ้าของบ้านมีความยินดีที่จะแบ่งปันให้นักท่องเที่ยวได้เข้าพักทั้งเจ้าของบ้านและนักท่องเที่ยวต่างเปิดใจที่จะเรียนรู้วิถีชีวิต

ความเป็นอยู่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน โดยที่ทั้งสองฝ่ายต่างมีความพึงพอใจและทราบรายละเอียดของกันและกันก่อน นักท่องเที่ยวที่ต้องการเรียนรู้วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของพื้นบ้านจะได้เข้าอยู่อาศัยร่วมกับชาวบ้านได้เรียนรู้วิถีชีวิตด้วยการเข้ามาสัมผัส และใช้ชีวิตเช่นเดียวกับชีวิตประจำวันของชาวบ้านทั้งการนอน การบริโภคอาหาร การดำเนินชีวิต โดยชุมชนไม่ต้องจัดเตรียมให้ความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยวมากนัก ชาวบ้านอยู่อย่างไร นักท่องเที่ยวก็อยู่อย่างนั้น ชาวบ้านเพียงแค่เตรียมห้องพักให้เป็นสัดส่วน และอาหารซึ่งเป็นลักษณะเดียวกับที่ชาวบ้านบริโภคตามปกติ ซึ่งการจัดการท่องเที่ยวลักษณะนี้ จะทำให้ชาวบ้านนำทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ โดยไม่ต้องมีค่าใช้จ่ายมากนักซึ่งชุมชนเองก็สามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง ลักษณะการจัดการท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์นี้อาจมีการจัดการโดยต้องคำนึงถึงข้อจำกัดทางวัฒนธรรมของชุมชนร่วมด้วยเพื่อไม่ให้เกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าของบ้านขึ้น เช่นในหมู่บ้านน้ำว่าซึ่งสืบเชื้อสายมาจากชนเผ่าถิ่น และยังคงมีความเชื่อที่ไม่ให้คนนอกเข้าไปในบ้าน การจัดการท่องเที่ยวในลักษณะนี้จึงไม่มีความเหมาะสมส่วนในหมู่บ้านน้ำปี้และหมู่บ้านห้วยทรายมูลนั้น อาจสามารถทำได้แต่ก็ต้องมีการให้ความรู้ความเข้าใจแก่ชุมชนให้ล่วงหน้าก่อน รวมทั้งทำความเข้าใจถึงข้อดี ข้อเสีย และความสามารถในการจัดการของชุมชนด้วย เนื่องจากการจัดการบ้านพักแบบโฮมสเตย์นี้อาจทำให้เกิดการล่วงเกินความเป็นส่วนตัวของเจ้าของบ้านบ้าง ซึ่งชาวบ้านก็ต้องเปิดใจเพื่อเรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวด้วย

2. ด้านผลประโยชน์ของชุมชน

ผลประโยชน์ของการท่องเที่ยวในรูปแบบของรายได้มีส่วนสำคัญต่อชุมชนแหล่งท่องเที่ยวมาก เนื่องจากชุมชนลำน้ำว่าเป็นชุมชนที่มีรายได้ค่อนข้างต่ำการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนจำเป็นที่จะต้องให้ชุมชนมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น เพื่อที่จะได้สามารถนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนลำน้ำว่าส่วนหนึ่งก็เพื่อเป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชน ดังนั้นการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชนก็ควรที่จะสามารถทำให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์ที่เหมาะสม ซึ่งจะทำให้ชุมชนให้ความสำคัญกับกิจกรรมการท่องเที่ยวและช่วยกันดูแลรักษาการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนต่อไปได้ซึ่งผลประโยชน์ของชุมชนเกิดขึ้นจากการดำเนินการดังนี้

2.1 การตลาดการท่องเที่ยวของชุมชนลำน้ำว่า แม้ว่าชุมชนจะมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชนแล้วแต่หากขาดการจัดการด้านการตลาดที่เหมาะสมก็อาจทำให้ธุรกิจการท่องเที่ยวของชุมชนไม่สามารถประสบความสำเร็จได้ จึงต้องมีการจัดการการตลาดการท่องเที่ยวของพื้นที่ท่องเที่ยวลำน้ำว่าด้วยเพื่อให้การท่องเที่ยวของชุมชนสามารถสร้างรายได้ได้

อย่างแท้จริง แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่ต้องคำนึงถึงร่วมด้วยคือเป้าหมายหลักของการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งต้องการให้เกิดการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็ไม่เกิดผลกระทบทางลบ ต่อชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้นการจัดการด้านการตลาดก็ควรที่จะตอบสนองต่อเป้าหมาย ดังกล่าวด้วย โดยเมื่อพิจารณาส่วนประสมทางการตลาดแล้วการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชน ล้ำหน้าว่าที่ได้มีการเสนอรูปแบบมานั้น ควรจะเน้นกลุ่มเป้าหมายที่มีการเฉพาะคือ เป็นนักท่องเที่ยว ที่มีคุณภาพมีความต้องการที่จะเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนและอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างแท้จริง เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบทางลบแก่ชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ซึ่งสามารถดำเนินการตาม ส่วนประสมทางการตลาดได้ดังนี้

2.1.1 สินค้า (Product) สินค้าทางการท่องเที่ยวของพื้นที่ชุมชนล้ำหน้าว่า จัดได้ว่าเป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติและวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งมีสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม กิจกรรมการท่องเที่ยว และวิถีชีวิตของชุมชน ที่เป็นเสน่ห์สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ ชื่นชอบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และต้องการเรียนรู้สภาพธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชน ได้

2.1.2 ราคา (Price) การตั้งราคาควรให้มีความเหมาะสมกับนักท่องเที่ยว กลุ่มเป้าหมาย เช่น นักเรียน นักศึกษา ข้าราชการ เป็นต้น และต้องพิจารณาค่าต้นทุนต่างๆ ที่ต้องใช้ด้วย เช่น ค่าที่พัก ค่าอาหาร ค่าแรงงาน ซึ่งต้องมีความเหมาะสมและสร้างความพึงพอใจแก่ทั้งชุมชนและ นักท่องเที่ยว

2.1.3 ช่องทางการจัดจำหน่าย (Place) การเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวของชุมชน ล้ำหน้าว่าโดยการประสานความร่วมมือกับผู้ประกอบการแพคเกจหรือบริษัทนำเที่ยวต่างๆ ที่นำ นักท่องเที่ยวเข้ามาล่องแก่งล้ำหน้าว่าอยู่แล้ว โดยเสนอทางเลือกให้ผู้ประกอบการทราบ นอกจากนี้ ยังควรจัดเสนอไปยังกลุ่มเป้าหมายโดยตรง เช่น ติดต่อสถาบันการศึกษา

2.1.4 การส่งเสริมการตลาด (Promotion) การโฆษณาประชาสัมพันธ์รูปแบบ การท่องเที่ยวของชุมชนมีความจำเป็นมากเนื่องจากรูปแบบการท่องเที่ยวเป็นรูปแบบใหม่ที่ไม่เคยมี ในชุมชนล้ำหน้าว่ามาก่อน จึงจำเป็นที่จะต้องมีการประชาสัมพันธ์โดยสามารถผ่านสื่อได้หลายทาง เช่น วิทยุ แผ่นพับ แผ่นป้าย การทำเว็บไซต์ หนังสือส่งเสริมการท่องเที่ยวต่างๆ รวมทั้ง การส่งเอกสารไปยังหน่วยงานราชการต่างๆ แต่อย่างไรก็ตามการประชาสัมพันธ์ก็ไม่ควรมีมากเกินไป เพื่อป้องกันไม่ให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามายังชุมชนเป็นจำนวนมากซึ่งอาจสร้างผลกระทบกับชุมชน การส่งเสริมการตลาดนี้อาจเจาะจงไปยังกลุ่มเฉพาะเพื่อให้ได้นักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและต้องการ เรียนรู้ชุมชนอย่างแท้จริง เช่น ในสถานศึกษา เป็นต้น

2.2 ประสานความร่วมมือกับผู้ประกอบการ เนื่องจากที่ผ่านมาชุมชนกับผู้ประกอบการ ล่องแพไม่ค่อยได้มีการประสานความร่วมมือกันนักจึงทำให้ชุมชนไม่ได้รับ

การกระจายผลประโยชน์เท่าที่ควรซึ่งส่วนหนึ่งก็เนื่องจากชุมชนไม่มีความพร้อม เช่น ในเรื่องอาหาร และที่พัก แต่ถ้าหากชุมชนมีการจัดการในเรื่องดังกล่าวแล้วก็การประสานงานกับผู้ประกอบการจะทำให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวมากขึ้น

2.3 การให้ผู้ประกอบการที่เข้ามาใช้พื้นที่ในการท่องเที่ยวได้ส่วนหนึ่งให้กับชุมชนลำน้ำว่าเพื่อที่ชุมชนจะใช้ในการพัฒนาหมู่บ้าน เช่น การดูแลลำน้ำว่า การจัดการขยะจากนักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งการหักรายได้จากผู้ประกอบการนี้อาจคิดจากการมาท่องเที่ยวต่อเที่ยว ในปัจจุบันนี้การท่องเที่ยวไม่ได้มีการหักรายได้ส่วนหนึ่งจำนวน 50 บาทต่อเที่ยวให้กับชุมชนลำน้ำว่า แต่การท่องเที่ยวไม่ได้มีการดำเนินการดังกล่าวต่างๆ ที่มีการใช้พื้นที่ลำน้ำว่าในการให้บริการนักท่องเที่ยวมากกว่าแพไม้ไผ่

3. ด้านการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน

ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนถือว่าเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สำคัญมาก ที่ได้ดึงดูดให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในชุมชนจำนวนมากและก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชน แต่อย่างไรก็ตามทรัพยากรธรรมชาติที่มีความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนลำน้ำว่านี้ก็มิมีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของชุมชนอย่างมาก การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ใดๆ นั้นจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของพื้นที่ท่องเที่ยวต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ที่มีความเปราะบางทางระบบนิเวศสูง ชุมชนลำน้ำว่าเป็นชุมชนซึ่งมีพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทั้งพืชพรรณและสัตว์ป่า สัตว์น้ำ นานาชนิด โดยการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชนปัจจุบันนี้ไม่ได้เป็นเศรษฐกิจที่สำคัญกับชุมชนมากนัก หากชุมชนไม่มีการท่องเที่ยวชุมชนสามารถอยู่ได้ แต่หากสภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชนถูกทำลายไปชุมชนลำน้ำว่าจะไม่สามารถอยู่ได้เลยเนื่องจากวิถีชีวิตของชุมชนที่ยังคงมีความผูกพันกับลำน้ำและป่าเขาอยู่มากจึงควรมีแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ได้แก่

3.1 การจัดแบ่งเขตพื้นที่ในพื้นที่ท่องเที่ยว (Zoning) โดยเป็นการแบ่งพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวออกเป็นเขตต่างๆ ตามความสำคัญของระบบนิเวศและกิจกรรมที่ยอมรับได้เพื่อควบคุมกิจกรรมของแต่ละพื้นที่ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวและการใช้ประโยชน์ นอกจากนี้ยังอาจจัดแบ่งเขตพื้นที่โดยมีการจัดพื้นที่สำหรับนักท่องเที่ยวไว้เป็นการเฉพาะเพื่อป้องกันผลกระทบทางสังคมที่จะเกิดกับชุมชนด้วย เช่น เขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชน พื้นที่ห้ามของชุมชนที่ผูกติดกับความเชื่อต่างๆ เช่น ศาลผี และพื้นที่บ้านของชาวบ้าน เป็นต้น

รวมทั้งกำหนด และควบคุมกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวสามารถทำได้ในแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากกิจกรรมบางอย่างของนักท่องเที่ยวได้ทำลายความหลากหลายทางชีวภาพของพื้นที่โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น การเล่นแคมป์ไฟ การเหยียบย่ำ การเก็บตัวอย่างพืช การจัดกิจกรรมบันเทิงที่ส่งเสียงดัง และการใช้เครื่องกระจายเสียง เป็นต้น

3.2 การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว โดยควรกำหนดขีดความสามารถในการรองรับปริมาณนักท่องเที่ยวของพื้นที่และกำหนดระยะเวลา และช่วงฤดูกาลในการเข้ามาท่องเที่ยวให้ชัดเจนเพื่อให้สภาพธรรมชาติได้พักฟื้น และไม่สร้างความกดดันให้กับพื้นที่มากเกินไป โดยต้องให้ชุมชนตระหนักอยู่เสมอว่าการท่องเที่ยวเป็นเพียงกิจกรรมที่สร้างรายได้เสริมจึงควรที่จะทำอย่างพอเพียงไม่ควรที่จะเห็นแก่ประโยชน์ของรายได้มากเกินไป ความสามารถที่จะรับได้ ซึ่งจะส่งผลดีแก่การท่องเที่ยวและพื้นที่ท่องเที่ยวที่อาจได้รับผลกระทบจนไม่สามารถดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อีก

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้วางแนวทางกำหนดตัวแปรวัดขีดความสามารถในการรองรับปริมาณของนักท่องเที่ยวตามตารางที่ 19 ซึ่งตัวแปรเหล่านี้ยังมีความจำเป็นต้องให้คำจำกัดความและเกณฑ์การวัดที่เป็นเกณฑ์มาตรฐาน (Standard Criteria) และเกณฑ์ที่ยอมรับได้ (Acceptable Criteria) ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวที่แตกต่างกันไป ทั้งด้านบริบททางกายภาพ และนามธรรม ทั้งนี้ควรให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เป็นผู้ร่วมกำหนด ดังนั้น ผู้วิจัยจึงไม่ขอกำหนดเกณฑ์ดังกล่าวสำหรับตัวแปรต่างๆ ที่นำเสนอ ณ ที่นี้

ตารางที่ 19 แนวทางการกำหนดตัวแปรวัดขีดความสามารถในการรองรับปริมาณนักท่องเที่ยว

องค์ประกอบ	ระดับความสามารถในการรองรับ		
	น้อย	ปานกลาง	มาก
1. การเข้าถึง (Accessibility) - ถนนสำหรับรถส่วนตัว - รถประจำทาง			
2. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) - ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว - ร้านอาหาร - บริเวณที่ว่างสำหรับพักผ่อน - ห้องน้ำ - ที่พัก - ที่กางเต็นท์ - ที่จอดรถ			

องค์ประกอบ	ระดับความสามารถในการรองรับ		
	น้อย	ปานกลาง	มาก
<ul style="list-style-type: none"> - ดึงขยะ - ป้ายสื่อความหมาย - ความปลอดภัยในชีวิต - ความปลอดภัยในทรัพย์สิน 			
3. กิจกรรม (Activities) <ul style="list-style-type: none"> - การส่องแก่งแพยาง - การส่องแพไม้ไผ่ - การเดินป่า - การนั่งช้าง - การปั่นจักรยานเสือภูเขา - การตั้งเต็นท์ (แค้มป์) - การนั่งพักผ่อนชมธรรมชาติ 			

โดยเมื่อพิจารณาจากพื้นฐาน วัฒนธรรม การปกครองท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตของชุมชนลำนํ้าว่าแล้ว แนวทางที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติควรเป็นไปในรูปแบบขององค์กรกึ่งอิสระไม่เป็นทางการจนเกินไป โดยมีระบบการได้รับผลประโยชน์ร่วมกันในการจัดรูปแบบองค์กร บทบาทในการมีส่วนร่วม ได้แก่ การให้ข้อมูล การวางแผน การจัดการควบคุมดูแล การจัดบริการ การจัดกิจกรรมอนุรักษ์ หากชุมชนมีส่วนร่วมมากหรือมีอำนาจเพียงพอในการควบคุมการท่องเที่ยวก็จะช่วยให้เกิดการพัฒนาค้นได้อย่างดี อีกทั้งสามารถจัดสรรผลประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมและเกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชนมากขึ้น โดยการที่จะให้ชุมชนมีส่วนร่วมถึงสำคัญที่จำเป็นที่สุดคือการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในรูปแบบของการท่องเที่ยว การดูแลรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม และการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก